

www.e-rara.ch

Corpus iuris canonici emendatum et notis illustratum

Lancellotti, Giovanni Paolo

Coloniae Munatiana, 1661

Universitätsbibliothek Basel

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-64051>

Institut. iuris canonici quibus ius pontificium singulari methodo libris IV. comprehenditur

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [\[Link\]](#)

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [\[Link\]](#)

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [\[Link\]](#)

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [\[Link\]](#)

INSTITUT. JURIS
CANONICI,
QUIBUS JUS PONTIFI-
CIUM SINGULARI METHODO
LIBRIS IV. COMPREEN-
DITUR.

A' JOAN. PAULO LANCELOTTO PERUSINO
conscriptæ: & in Aula Romana, mandato Pont.
Max. ab illustribus viris olim re-
cognitæ.

*Nunc primùm rejeētis ad finem cuiusq; columna
locis, unde sumpti sunt.*

INSTITUT JURIS
CANONICI
QUIBUS IUS PONTIFICI
CUM SINGULARI METHODO
LIBRIS IX COMPREHEN-
DITUR

A JOAN PAULO LANGELOTTO PERUSINO
CONDICIT: & in Aula Romana mandata Pont
Max ab illis viris olim re-
cognita.

Nunc primum repletis ad huc curis & commentis
locis, inchoatis sunt.

PIO PONT. MAX. JOAN.
PAVLVS LANCELOTTVS
JURECONSULTVS PERUSINVS, S.

*P*ontificii Juris Institutiones proximis annis superiorum Pontificum jussu & nos conscripsimus, & summi viri castigarunt, quæ quidem optandum sanè erat, ut iis in lucem prodirent auctoribus, quorum mandato & scriptæ & recognita fuissent, vel ea saltem ratione quod auctores ipsi munera nobis gratiora ac pretiosiora facere consueverint, & sæpe non tam quid, quàm à quibus accipiant, homines soleant perpendere. Sed quando id vel ratio temporum, vel alia quæcumq; causa fieri non sinit, illud certè nulla ratione committi debet, ut juris scilicet Pontificii Institutiones sub alterius, quàm ipsius Pontificis nomine appareant, à quo Pontificia omnia jura emanant: velut enim ab Oceano deducta flumina in ipsam tandem refluant, ita hoc, quicquid est operis, quod totum de Romanorum Pontificum Constitutionibus derivatum est, ad ipsum Romanum Pontificem, quasi ad fontem proprium, redibit. Ad te autem eo justius, quòd magnis aliis animi dotibus, quibus ad Pontificatum tibi aditum parasti, exactissimam adjunxisti Juris hujus cognitionem. Vnde perbellè nunc accidit, ut quæ facultas optimum te meliorem reddit, & ad moderandam difficillimis temporibus Christianam Rempubl. instructiorem, eam nunc tu contrà, cum Canonum conditor evaseris, beneficium reponens meliorem sis redditurus: cujus rei non dubia jam apparent indicia, cum ad restituendos antiquos Christianorum mores, atque hæreses extirpandas, sanctissimas quotidie Constitutiones edere non desistas, quæ dubio procul Christiano gregi non minus futura sunt salubres iis ipsis quæ juris Pontificii, quod nunc tenemus, libros implent, ad illas autem Institutiones hæ nostræ gradum fortè rudioribus facere poterunt. Accipies igitur eas placido ac benigno animo: nam si ita contingere senserimus, ad alia promptiores reddemur, & alacriores. Deus Opt. Max. te nobis diu incolumen, felicemq; seruet.

INDEX TITVLORVM, ET PRIMUM PRIMI LIBRI.

- I. **D**E Iure Canonico.
 II. De Iure Divino, Consuetudine, & Constitutionibus.
 III. De Ecclesiasticis constitutionibus.
 IV. De Iure personarum.
 V. De Episcopis, & summo Pontifice.
 VI. De Electione.
 VII. Qui eligere, eligere possunt.
 VIII. De Postulatione.
 IX. De Confirmatione Electionis.
 X. De Consecratione.
 XI. De receptione, & auctoritate Pallii.
 XII. De vita & honestate Prælatorum.
 XIII. De officio Archidiaconi.
 XIV. De officio Archipresbyteri.
 XV. De officio Vicarii.
 XVI. De Coadjutore.
 XVII. De Chosepiscoporum usu sublato.
 XVIII. De Translatione.
 XIX. De Renunciatione.
 XX. De Depositione, seu Degradatione.
 XXI. De Sacerdotibus in inferiori gradu constitutis.
 XXII. De eis, qui in sacris sunt constituti.
 XXIII. De iis, qui sunt in minoribus ordinibus constituti.
 XXIV. Communia tam majorum, quàm minorum ordinum.
 XXV. Qui promoveri non possunt.
 XXVI. De Prabendis & aliis beneficiis.
 XXVII. De Collationibus.
 XXVIII. De Institutionibus, & Iure Patronatus.
 XXIX. De Clericis non residentibus.
 XXX. De regularibus, ac Monachis.

SECUNDI LIBRI.

- I. De Rerum divisione, atque illarum administratione.
 II. De Sacramentis.
 III. De Baptismo, & ejus effectu.
 IV. De Sacramento Chrismatismatis.
 V. De Pœnitentiis & Remissionibus.
 VI. De Eucharistia.
 VII. De Extrema Unctione.
 VIII. De Sacramento Ordinis.
 IX. De Sacramento Matrimonii.
 X. De Sponsalibus.
 XI. De Nuptiis.
 XII. Quæ Matrimonium impedire possunt.
 XIII. De Triplici cognatione.
 XIV. De Clandestina desponsatione.
 XV. Qui matrimonium accusare possunt vel contra illud testificari.
 XVI. De Divoritiis.
 XVII. De Rebus factis, sanctis, & religiosis.

- XVIII. De construendis, consecrandis, & reparandis Ecclesiis, & Altaribus.
 XIX. De Unionibus Ecclesiarum.
 XX. De immunitate Ecclesiarum & subjectione.
 XXI. De Censibus, Exactionibus & Procuracionibus.
 XXII. De Capellis Monachorum.
 XXIII. De Religiosis domibus.
 XXIV. De Sepulturis.
 XXV. De Canonica portione.
 XXVI. De Decimis.
 XXVII. De Rebus Ecclesiarum alienandis, vel non.
 XXVIII. De Peculio Clericorum, Relictis, & Successionibus eorum.

LIBRI TERTII.

- I. De Iudiciis, & illorum divisione.
 II. De Procuratoribus.
 III. De Pactis, & Transactionibus.
 IV. De Arbitriis.
 V. De In jus vocando.
 VI. De Dolo, & Contumacia, & in Possessionem missionem.
 VII. De Libelli conceptione, & oblatione.
 VIII. De Exceptionibus & Replicationibus.
 IX. De Mutuis petitionibus.
 X. De Restitutione spoliatorum.
 XI. De Litis contestatione.
 XII. De Iuramento calumniæ.
 XIII. Ut lite pendente nihil innovetur.
 XIV. De probationibus.
 XV. De Sententiis, & Re judicata.
 XVI. De Executione rei judicatae.
 XVII. De Appellationibus.
 XVIII. De Restitutione in integrum.

LIBRI QUARTI.

- I. De Accusationibus, Denunciationibus & Inquisitionibus.
 II. De Duplici purgatione.
 III. De Simonia.
 IV. De Hæreticis, & Schismaticis, & Apostat.
 V. De Sortilegis, Maleficis, & Sacilegis.
 VI. De Furtis.
 VII. De Viuris.
 VIII. De Adulteriis, & aliis conjunctionibus illicitis.
 IX. De Crimine falsi.
 X. De Homicidio.
 XI. De Injuriis, & damno dato.
 XII. De Ecclesiasticis Censuris.
 XIII. De sententia Excommunicationis.
 XIV. De Ecclesiastico Interdicto.
 XV. De Suspensione.

F I N I S.

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI
LIBER PRIMUS INCIPIT.

Jo. Paulus Lancelottus J. C. Perusinus, Juris Pontificii
Candidatis, S.

PRO O E M I U M.

Libros Juris Pontificii diligenter intuentibus facile apparebit, eos ad quandam imitationem illorum, qui in jure Civile extant, fuisse conscriptos, atq; digestos. Nam ut illi Romani Imperatoris, sic hi Romani Pontificis auctoritate potissimum nituntur: ac velut illi Romanorum Imperatorum constitutionibus, Senatus, aliorumq; magistratum placitis, & Jurisconsultorum responsis constant, sic in hoc Pontificum iidem Romanorum sanctiones, sacrorum Conciliorum decreta, & sanctissimorum virorum haud dissimili ordine congestae sententiae conspiciuntur: quae omnia tam pari postmodum studio posteritas amplexa est, & tam eodem stylo interpretata, ut inter bonas artes nulla prorsus sint, quae tanta similitudine sese invicem contingant. Non parva hinc nos interdum cepit admiratio, quam ratione contigerit, ut veluti Imperatorio nomine Casarei Juris in certos libros redacta sunt elementa, non ita etiam ad usum studiosae juventutis ad jus Canonicum ab ipsis Pontificibus compositae Institutiones reperiantur, cum id, si, ut quidem nunc est, contem-

plerumque, edificii cuiusdam referat speciem, januis atque omni
 propemodum aditu carentis, & una hac tantum dissimili-
 tudine à jure Civili sejungatur. Accedit, quòd, cum nemo sit
 mortalium qui gloria cupidine non tangatur, hoc non sine
 magna sua laude facturi videbantur. Sed Veteribus qui-
 dem facile id ignosci poterit, in jaciendis & struendis hujus
 Juris fundamentis videlicet occupatis, & quasi materia de-
 fectu impeditis: at Recentioribus, ejus facultatis tractati-
 bus ad justum corpus excrescentibus, Institutiones inde eli-
 cere, & quasi de rudi marmore statua cuiusdam effigiem du-
 cere non difficile fuisset: & qua nostrorum est felicitas tem-
 porum, non modo in ea re illustrium virorum opera uti, ve-
 rum etiam per se id prestare nonnulli potuissent. Sed &
 horum quidem vite brevitate, quidam multiplicium here-
 sum, bellorumq; tam civilium, quam externorum procel-
 lis facile excusari possunt. Quis enim in sacri Apostolatus
 fastigio universa Ecclesia praesidens, atq; orbem ipsum prin-
 cipum discordiis fluctuantem, bellorumq; incendiis astuan-
 tem circumspiciens, ad otium literarium variè agitatum a-
 nimum facile possit appellere? Sed hoc nos parum aliquando
 perpendisse videri possumus: nam cum in aula Romana dif-
 ficilimis temporibus degeremus, de Institutionibus juris Cano-
 nici Pontificio nomine conscribendi, Justiniani Imperatoris
 exemplo, ipsi Romano Pontifici suggestimus: & quavis mi-
 nùs fortè opportunè, de his tamen conscribendis ab eodè man-
 datum accepimus, & quantum in nobis fuit, etiam explevi-
 mus: siquidem intermisso superioribus annis praelegendi ac
 patro-

patrocinandī munere, impensè operam dedimus, ut per nos hujusmodi Institutiones componerentur, quæ, ut Pontificio nomine exirent, non indignæ judicarentur: quòd quidem ex sententia nobis celsissè, ita locupletissimum summorum virorum probavit testimonium, ut illæ jamjam de manu Pontificis in manus vestras ventura crederentur. Sed usq; adeò postmodum, cùm Romæ ob eam unam rem diu fuisset, suprema manus impositio differebatur, ut qui gravissimis, ac multiplicibus undiq; ad sedem Apostolicam confluentibus negociis admodum summum Pontificem, & natura ipsa (ut ajebant) valde cunctatorem, distentum fuisse ignoraverit, magnam illo tempore in curia rerum harum incuriam, fuisse facile suspicari potuerit. Itaq; diutius sustinere non valentes in patriam concessimus, Pontifex paulò mox in facta. Sed hæc commentariolo sufficiat nos aliquando fuisse complexos. Ergo si cui fortè audentiores visi fuimus, qui tantam rem aggredi tam imbecilli ausi fuerimus, maximis authoribus, atq; adeò mandato ipso Pontificio hanc temeritatis culpam redimere possumus: vel certè id non impunè tulimus, qui ob eam rem magnos labores, & impensas, atq; invidorum obtreccationes, nescio an dicam, frustra subierimus, utinam non amplius subituri. Sed hæc omnia æquissimo feremus animo, si, quod vehementer semper optavimus, nostra hæc ejusmodi sit scriptio, quæ studiis vestris commoda videri possit: quòd sanè his temporibus futurum non desperamus, quibus ut nonnullos fortè sacrosancti Pontificii juris ignoratione in errores aliquos, atq; hæreses facilius prolabi

potuisse, ita nunc expeditiore quadam, ejus tractatione non tam facile juvenum hoc jure imbutos animos aberraturos verisimiliter existimare debemus. Unde quamvis non iisdem, quibus inchoatus fuit auspiciis, liber hic noster in lucem prodeat, in communi saltem periculo non fuissemus ociosos, sed quoquo modo tulisse operam, juvabit. Accipite igitur privati quidem hominis, Pontificio tamen mandato ad jus Canonicum & scriptas, & castigatas Institutiones: Cumq; eis nihil sit comprehensum, quod (ni fallimur) sacris Canonibus penitus non consentiat, ita existimate, si de Pontificis manu eas accepissetis, fuisse id perinde futurum, ac si vobis vasis aureis, ac longè splendidissimis mensis fuissent fercula subministrata: nunc cum de manu nostra, ac si fictilibus illa quidem, atq; exoticis, in sapore tamen nullam fore differentiam.

DE

DE JURE CANONICO,

TITULUS PRIMUS.

*Dividitur in tres partes. In prima ponit, unde dicatur Jus Canonicum.
In secunda, quid sit. In tertia, ex quibus constet.
Partes patent. h. d.*

JURI Canonico daturum operam nosse oportet, unde talis denominatio descēdat. Et quidem ius, generale est nomē: Canonicum verò, dicitur à verbo Græco *Κανών*, a quod Latine idem significat, quod regula: unde ius Canonicum, ius regulare non malè dixeris: quam denominationem ex eo accepit, quòd ex regulis præcorum Patrum ad rectam vivendi normam institutis deductum fuerit. Est igitur ius Canonicum, quod civium actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit. Constat verò in primis id ius, divinæ legis præceptis, consuetudine, & constitutionibus: quæ singula qualia sint, diligentius dispiciamus.

DE IVRE DIVINO, CONSVETVDINE ET CONSTITUTIONIBUS.

TITVLVS II.

Ius divinum est, quod continetur in Lege & Evangelio, & est immutabile. h. d.

Ius divinum est, quod in Lege continetur & Evangelio *b*, atque immutabile semper permanet. Sunt enim Legis & Evangelii præcepta, aut moralia, aut mystica. Moralia præcepta nullam omnino mutabilitatem recipere possunt: Mystica verò, etsi quantum ad imperfectiōem mutata videantur, secundum moralem tamen intelligentiam nullam mutationem recepisse comperiuntur.

Quid sit consuetudo, & unde duxerit originem, & quam vim habeat. h. d.

Ius *d* consuetudinis, post naturalem legem sumpsit exordium, ex quo homines in unum convenientes cœperunt simul habitare: quod ex eo tempore factum creditur, quo Cain civitatem ædificasse legitur. Est autem consuetudo *e*, ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur: in iis enim rebus, in quibus nihil certi divina statuit scriptura *f*, mos populi Dei, & instituta majorum pro lege tenenda sunt: & sicut prævaricatores divinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum sunt cœrendi.

Prava consuetudo non legat.

Hæc tamen de ea consuetudine intelligere oportet, quæ neque divino Iuri, neque Canonicis contradicit institutis: siquid autem contra fidem Catholicam usurpare dignoscitur, non tam consuetudo, quam vetustas erroris est appellanda.

Quid sit constitutio, & quotuplex: & quæ sit constitutio, quæ non sunt contra Evangelium & Canones, sunt honoranda, licet ipsi Ecclesia non legentur.

a Ca. 1. dist. 3. *b* dist. 1. in sum. *c* can. 5. in itag. dist. 6. *d* can. 5. in ius vero consuetudin. dist. 6. *e* can. consuetudo 1. dist. *f* can. in iis rebus. 11. dist.

Constitutio *a* est lex scripta. Constitutionum autem *b* alia Civiles, alia Ecclesiastica. Civiles sunt, quas Princeps, aut Magistratus, aut populi sibi metipsis sanciunt: quæ quidem, si Evangelicis, atque canonicis decretis non sint contrariæ *c*, sunt omni reverentia dignæ, atque eis Ecclesia sæpe contra *d* hæreticos, contra Tyrannos, & quoscumque pravos utitur: alioquin nullius sunt momenti. quod usque ad eò obtinet, ut etiam si quid in eis statutum fuerit, quod Ecclesiarum respiciat commodum, nullius firmitatis existat, nisi ab Ecclesia fuerit comprobatum. Sed nos ad Ecclesiasticas constitutiones styllum vertamus, earum originem, species, & auctoritatem breviter referentes.

DE ECCLESIASTICIS CONSTITUTIONIBUS.

TITVLVS III.

Canones quibus consent, & quotuplexia sint Concilia, & quæ Concilia universalis.

Canonum *e* quidem alii sunt statuta Conciliorum, alii decreta Pontificum, aut dicta sanctorum. Conciliorum verò alia sunt universalis, alia provincialis, alia verò Episcopalia. Universalis sunt, quæ sancti Patres ex universo orbe *f* in unum convenientes, iuxta fidem Evangelicam & Apostolicam considerunt.

Initium universalium Conciliorum celebrandorum post Apostolos cepit temporibus Constantinis: & ipsorum celebrandorum est apud sedem Apostolicam auctoritas.

Quorum *g* celebrandorum initium post sanctissimos Apostolos à temporibus Constantinis magni cepit. ipse enim primus, cum fervente persecutione docendarum plebium commoditas minimè daretur, Christianis, ut liberè congregarentur, facultatem præstitit. Legitima *h* verò Conciliorum universalium aggregandorum potestas & auctoritas est penes sedem Apostolicam: quæ *i*, si Romanus Pontifex interesse impediatur, unam vel plures speciales ad hoc legatos constituere solet.

Quatuor sunt principalia Concilia: Nicanum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense.

Inter *k* cætera autem concilia quatuor sunt, quæ totam principaliter Christianam fidem complectuntur, quasi quatuor Evangelia: Nicanum scilicet, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense. in quibus velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura confurgit.

Inter discordantia concilia præponitur sententia ejus quod est majoris auctoritatis.

a Canon. constituto. 2. dist. 1. *b* 3. dist. in sum. *c* gl. p. canon. cum ad veram. 96. dist. *d* canon. 1. in fin. & can. sequ. dist. 10. *e* can. 2. 5. porro. dist. 3. *f* can. 1. in prin. vers. sub hoc. dist. 15. *g* can. 1. in prin. dist. 15. *h* dist. 17. in sum. in fin. & can. 1. & seq. d. dist. *i* quib. foris. *k* can. 1. 5. inter cætera. & can. seq. dist. 15.

Alia vero concilia, quæ ductu Sancti Spiritus congregata & celebrata fuerint, proximum ab istis sibi locum vendicant. Quod si quando inter ea discors sententia inveniatur, illius sententia magis est tenenda, cujus antiquior & major est autoritas.

Provincialia concilia quæ sint, & quam auctorit. habeant.
Provincialia a concilia sunt, quæ propter Ecclesiasticas causas, & altercationum sedationes per singulas Provincias, convocante Metropolitanò Episcopo omnes provinciales Episcopos, & cathedralium Ecclesiarum capitula, celebrari placuit. Hæc autem neque diffiniendi b, neque generaliter constituendi vim aliquam habent: sed tantum curandi, ut id fervetur, quod alias statutum est, & quod generaliter seu specialiter observari præceptum est: licet interdum & quæ ab his rectè statuta sunt, etiam Catholica Ecclesia suscipiat.

Quæ sint Episcopalia concilia, & qui ipsi ligentur.
Episcopalia concilia sunt, quæ Episcopus in sua diocesi singulis annis c convocatur, dum inter suos Abbates, Presbyteros & Clericos cognoscit. In iis, si quid ab Episcopo statutum fuerit, nec subditi extra Diocesim constituti, neque ignorantes (nisi sit ignorantia supina) ligantur. Quamobrem pastoralis officii cura postulat, ut, quæ in illis constituta fuerint, Episcopus suis plebibus nota facere non omitat.

Decreta Pontificum Romanorum aequipollent decretis conciliorum.

Decreta d quoque Pontificum Romanorum Canonibus Conciliorum pari potestate exæquantur. Nam si id demum hodie probatur, quod sedes Apostolica probavit, & quod illa repulit, rejicitur: multo magis quæ ipsa pro Catholica fide, pro sacris dogmatibus diverso tempore scripti, debent ob omnibus reverenter recipi.

Scripta sanctorum non inserta iuri communi, secundam post decreta Pontificum Romanorum locum obtinent.

Alia e sanè est causa eorum, quæ sancti viri, vel sacræ paginæ interpretes scripta reliquerunt: nam quæ sacris canonibus interfecta comperiuntur, parem cum eis obtinent firmitatem, cætera verò post scita Pontificum auctoritatem tenent: nam licet divinarum scripturarum interpretes scientia Pontificibus interdum præcedant, quia tamen statuendi potestate desituuntur, in scripturis quidem exponendis illis quandoque præponuntur: in causis verò diffiniendis, secundum post eos locum habere merentur. Aliud est f enim causis terminam imponere, aliud scripturas diligenter interpretari, cum in negotiis diffiniendis non solum necessaria sit scientia, verum etiam potestas.

Ius Canonicum versatur circa personas, res, & judicia.

Versatur autem ius Canonicum circa tria: circa personas, res, & judicia. Verum quia posteriora duo ad personas referuntur, videamus prius de personis: parum enim esset illa noscere, si personæ ignorentur, quarum causa illa ipsa constituta sunt, & per quas ea omnia administrantur.

DE IVRE PERSONARVM.
 TITVLVS IV.

Christianorum quidam sunt laici, quidam clerici: & clericorum quidam sunt in sacerdotio constituti, quidam in sacris, non in sacerdotio, quidam nec in sacerdotio, nec in sacris.

Personarum g genera duo sunt, unum laicorum, alterum vero clericorum. Laici, qui & populares dici possunt, sunt, quibus licet temporalia possidere, uxorem ducere, causas agere, inter virum &

a Dist. 17. per totum, & can. propter. dist. 18 b d. dist. 18. c. 18. in sum. c can. pen. in Palea 18. dist. c. sicut olim. extra. de accus. d can. 1. per totum. dist. 19. e dist. 13. 20. per totum. f 5. fid. alind. in sum. d. dist. 13. 20. g Can. duo sunt genera. 12. quast. 7.

virum iudicare. Clerici sunt, qui divinis officiis mancipati sunt, & quos ab omni strepitu cessare convenit. Videamus igitur de iis, qui divinis officiis sunt ascripti: nam si cognoverimus, quæ istæ personæ sunt, simul etiam & qui laici sunt, intelligemus. Horum autem quidam sunt in sacerdotio, quidam in sacris, quidam nec in sacerdotio, nec in sacris. Rursus eorum qui in sacerdotio constituti sunt, quidam sunt in altiore gradu vel ordine positi, quidam verò in inferiore. Videamus igitur primum de his sacerdotibus qui in altiore gradu positi sunt, proxime de his qui in inferiore, ac subinde de his qui tantum in sacris ordinibus constituti sunt, visuri, & demum de his, qui nec in sacerdotio nec in sacris reperiuntur.

DE EPISCOPIS ET SVMMO
 PONTIFICE.
 TITVLVS V.

Episcoporum ordo est impertitus, & Patriarcha primum post Papam locum tenent.

In altiori gradu constituti sunt Episcopi. Est autem a Episcoporum ordo tripertitus: Alii enim sunt Patriarchæ, five Primates: alii Archiepiscopi: alii simpliciter Episcopi Patriarchæ b sunt, qui primum post Romanum Pontificem tenent locum: quales Constantinopolitanus, Alexandrinus, Hierosolymitanus, Antiochenus. Appellantur autem Patriarchæ, quia summo honore funguntur, quasi patrum Principes: unde ob dignitatis excellentiam, & crucem e iis deferre, & ab Episcopis & Archiepiscopis appellationes recipere iure permittitur.

Archiepiscopi sunt præsules Episcoporum unius Provinciae.

Archiepiscopi d sunt unius Provinciae Episcoporum Principes & Præsules. Provinciae siquidem e longo ante adventum Christi tempore, maxima ex parte divisæ erant: quæ divisio postmodum ab Apostolis & eorum successoribus renovata est. Itaque ubi dudum Primates erant seculi, nostros Patriarchas vel Primates lege Ecclesiastica poni iusserunt. In civitatibus autem Metropolitanis, quæ minores iudices habebant, illi hodie præsit, qui Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum nomine designantur. Ad hos igitur inter suos suffraganeos cognoscere pertinet: à quibus tamen si durius illi habitus & accepti fuerint, ad Primates, aut sedem Apostolicam appellare poterunt.

Episcopi sunt, qui præsumt majoribus populis, & Latine speculatores appellari possunt, & magna est ipsorum in Ecclesia auctoritas.

Simpliciter autem Episcopi sunt f, qui majoribus populis & frequentioribus civitatibus præsunt. Ii speculatores Latine dici possunt: Episcopus enim quasi speculator in Ecclesia præpositus est: Mores enim & vitam populorum infra se positorum speculatur & perspicit. Horum autem non modica in Ecclesia est autoritas: nam præter ligandi solvendi que potestatem, & visitandi diligentiam, soli sacrum chrisma consiciunt g, soli Dei altaria & Ecclesias consecrant, & pollutas repurgant, Clericos ordinant, suspendunt & deponunt: ad hos pertinet excommunicatio, purgationis iudicium, dispensatio, solennis poenitentiae impositio.

Quod inferiori conceditur, multo magis conceditur & superiori.
Quod autem diximus prædicta solos Episcopos esse facere posse, non eum habet intellectum, quasi Archiepiscopi & Primates non eandem habeant potesta-

a Can. 1. vers. ord. dist. 21. b d. can. 1. Patriarcha. c C. antiq. Patriarchalium. ext. de priv. d Can. 1. dist. 21. e Ca. 1. dist. 99. f Can. 1. 5. Episcopus. dist. 21. g Can. 1. vers. ad Episcop. dist. 21. can. quæcumque. dist. 68. & 26. quast. 6. per totum.

tem: sed, quod Presbyteris & cæteris inferioribus illa non conceduntur. Ridiculum enim esset cogitare, Episcopis illa quidem permitti, Archiepiscopis & Primatibus qui Episcopis præstant, eadem denegari.

Papa est ordinarius omnium ordinariorum, & Ecclesia Romana omni ecclesie subsunt.

Sicut autem Petrus Apostolus primus fuit Apostolorum, ita & Ecclesia suo nomine consecrata, Domino instituta, prima est & caput cæterarum: & qui illi præest, cæteros Episcopos antecellit: unde ad eam, tanquam ad matrem, atque apicem, omnes majores Ecclesie & Episcopi recurrunt, à qua quasi à quodam capite dona velut in corpus omne diffunduntur. Ipsa autem tanquam omnium magistra, celliore sede residens, à quam iudicari non poterit. Quinimò velut tempore Noë omnes extra arcam positi diluuii vastitate consumpsit; sic extra Petri naviculam constituti, aeternæ damnationis fluctibus obruentur.

DE ELECTIONE.
TITVLVS VI.

Quibus modis creantur Episcopi.

Romouentur autem tam Episcopi, quam prælati cæteri, aut per electionem, aut per postulationem.

Quid sit electio, & quod ad unum ius eligendi habentur citari debent, alius non valet electio: & non citatus potest habere ratam electionem.

Cæterum, ut prius de electione dicamus, Electio nihil aliud est, quam hominis alicujus ad dignitatem, vel fraternam societatem Canonice facta vocatio: nam cum viduatur providendum est Ecclesie, debent cuncti, qui eligendi ius habent, legitime citari, ut electioni inter sint. Quod si vel in unius persona fuerit id omisum, irritam reddit electionem talis omisio. Saepè etenim rescriptum est, magis hac in re unius obesse contemptum, quam multorum contradictionem: b: plane si is, qui citatus non fuerit, ratam adueniens habere velit electionem, confirmanda erit electio. c

Absque potestati uni de capitulo votum suum demandare, h. d.

Ed & si quis casu aliquo ad electionem accedere fuerit impeditus, votum suum uni vel pluribus de capitulo demandare minime prohibendus erit.

Procurator an eligendum non potest unum procuratorio, alium proprio nomine eligere, nisi habeat mandatum de eligenda certa persona.

Et si tantum uni votum suum quis demandaverit, & is unum suo, alium mandantis nomine in scrutinio nominandum duxerit, nihil agit, nisi de certa eligenda persona mandatum acceperit: quo casu in illam mandantis, in aliam suo nomine jure consentire poterit.

Quibus procuratoribus ad eligendum datus in solidum, non possunt ambo eligere, sed erit melior conditio occupantis: & si non appareat de prioritate in occupando, præponitur electus à capitulo, vel primo nominatus in procuratorio, h. d.

Quod si pluribus in solidum vices suas quis commiserit, non quidem omnes reddere votum poterunt (quia vota dirigere possent in diversos, siquæ res non haberet exitum) sed erit occupantis melior conditio: & si ita concurrant, ut inter eos prior non appareat, is admittetur duntaxat, quem vel capitulum vel pars major elegerit: vel si concordare nequeant, is qui primus in instrumento vel literis procurationis nominatus fuerit.

Non possunt plures deputari ad eligendum non in solidum, h. d.

In autem plures non in solidum constituti fuerint, eadem ratione nullus eorum admittendus erit, sibi que mandans imputet, qui sic eos imprudenter constituerit.

Non potest votum in electione reddi per literas.

Ed cum absens reclamante capitulo extraneum constituere nequeat, videamus an si nullus de collegio velit esse procurator, saltem per literas votum suum reddere valeat? & sanè, cum non ante electionem, sed in ipsa electione secretè & sigillatim duntaxat singulorum vota sint exprimenda, per literas reddi non poterunt.

Superius dicta non habent locum in electione Papa, in qua multa sunt specialia, h. d.

Ed hæc quidem in aliorum Episcoporum, non in Romani Pontificis electione obtinent. In hujus enim nec utia necessaria est citatio, nec alii quis absens votum suum demandare permittitur. Alia quoque in eo specialiter constituta sunt, quæ ex Decretalium libris decantius est quam hic, accipere.

Electio celebratur tribus modis, & quomodo per inspirationem: & quod laici non per inspirationem, sed per conspirationem dicuntur eligere, h. d.

Celebratur autem electio tribus modis, per inspirationem, per scrutinium, & per compromissum: per inspirationem, ut cum electores nullo præcedente tractatu, quasi divini Spiritus impulsu simul omnes in unum repente consentiunt, & simul unum nominant. quod si forte laici prece vel precio corrupti aliquem concordibus clamoribus petant, is non tam per inspirationem, quam per nefariam conspirationem nominatus, omni penitus electionis fructu merito carere debet.

Quomodo dicatur celebrari electio per scrutinium, & qui sint scrutatores, h. d.

Per scrutinium fieri dicitur electio, cum presentibus omnibus, qui debent, volunt & possunt commode interesse, tres de collegio fide digni assumuntur, qui secretè & sigillatim vota cunctorum diligenter exquirunt, & demum in scripturam redacta publicant. Quo facto collatione habita, is demum censetur electus, in quem vel omnes, vel major & sanior pars capituli statim consenserint.

Pars minor eligentium, ad infringendam majoris partis electionem, potest opponere de propria auctoritate ac zelo, & de merito electi, h. d.

Quod si eligentium vota ita se dividerint, ut hinc quidem electorum pars numerosior consistat, inde minor, sed quæ non minus ex auctoritate eligentium, quam ex meritis electi sanior appareat, ad infringendam partis numerosioris electionem facultas erit minori, & de auctoritate ipsorum eligentium, & de meritis eorum qui electi fuerint, opponere.

Contra electionem factam à duabus partibus non potest opponi, nisi de nullitate voti alicujus earum distat partium, h. d.

Hæc parte contigerit excessus: cæterum si quando à duabus electionibus celebratis, pars altera eligentium, alia duplo major numero deprehendatur, contra hujusmodi electores ad extenuationem meriti vel autoritatis ipsorum, paucioribus, vel electo ab eis opponendi facultas non erit: quanquam, si quid opponere voluerint, quod votum illius, cui opponitur, nullum ipso jure redderet, id eis minime censetur interdictum. Vocantur autem viri tres de collegio sumpti, scrutatores, eorum quod singulorum vota diligenter scrutentur.

Quomodo per compromissum celebratur electio, & quid arbitri non servantes formam compromissi nulliter eligant, h. d.

Per compromissum celebratur electio, cum plures idonei viri eliguntur, in quos omnium vice eligendi certo modo facultas & potestas transfunditur, vel arbitri compromissi fines diligenter custodire debent, scituri, si quid non secundum demandatam formam egerint, nullum habiturum esse juris effectum.

a Ca. antiq. ext. de privi. b Ca. quod sicut. in si. prin. d. sit. de elect. c d. c. quod sicut. in si. prin. d. Csi qui iusto. s. porro. de elect. in 6. e Csi qui iusto. in prin. de elect. in 6.

a Cperpetuo. ubi præsumpt. s. Helia. de elect. in 6. b Can. si ergo. s. q. 1. & c. 2. de electio. extra. c C. si quando contigerit. de elect. in 6.

Potestas arbitrarium non expirat re non integra, etiam non secunda electione. h. d.

Quod a si intra terminos constiterint, quod ab eis gestum fuerit, usque adeo ratum habendum erit, ut etiam non secuta electione, re tamen non integra, demandata sibi potestas revocari non possit. Ostendimus quibus modis electio celebretur: consequens nunc est ut videamus, & qui possint eligere, & in quos cadere possit electio.

QVI ELIGERE, ELIGIVE POSSUNT.
TITVLVS VII.

Quibus jus eligendi competat. h. d.

Ius igitur Prælatum eligendi ad Canonicos hodie, & ad viduatæ Ecclesiæ pertinet collegium. Sed & si qui consuetudine, vel præscriptione, pacto, vel privilegio fuerint muniti, ab electione minime sunt excludendi.

Impuberes, & non constituti in sacris non possunt eligere. h. d.

Sed neque in pupillari ætate constituti, neque ii qui sacris ordinibus non sunt decorati, sunt admittendi. Absurdum enim esset, si ad tanti ponderis res explicandas, ii quorum nullum est animi iudicium, & ad facra tractanda, ii qui nondum illa attigerunt, assumerentur.

Excommunicatus minore excommunicatione eligit: secus maiore.

Illud quæsitum est, an excommunicati ad eligendum admitti possint? Et sanè, si minoris excommunicationis vinculo tantum fuerint innodati, ab electione accendi non sunt: Anathemate autem percussii, ab omnipenitus eligendi facultate repelluntur.

Suspensus à canone eligit: secus ab homine.

In suspensio quoque non ab similibus obtinet distinctio. Si enim quis per solam Canonis dispensationem suspensus sit, electioni interesse minime prohibetur: si verò per iudicis sententiam, anathematizato similis habebitur.

Eligere à superiore prohibiti, absentes, hæretici, non possunt eligere.

His quoque & illi annumerari debent, quibus à superiore, ne eligant, interdictum est. Item absentes: qui tamen si legitimis causis ad electionem accedere impeditos esse se docuerint, aliis de capitulo votum suum demandare, secundum ea, quæ proximè b exposuimus, minime sunt prohibendi. Hæreticis autem, vel non Catholicis, indistinctè jus eligendi adimitur.

Ob non servatam formam, & ob negligentiam eligentium, electio devolvitur ad proximum superiorem. h. d.

Interdum tamen accidit, ut ii, quibus ab initio jus eligendi competit, eo iure postmodum priventur: ut puta, si qui aliter, quam per præscriptas formas, eligere tentaverint: Item, qui per tempus constitutionibus diffinitum in eligendo negligentes fuerint: quo casu ad proximum superiorem eligendi potestas devolvitur.

Electio facta de indigno, jus eligendi transfert ad Romanum Pontificem.

Alia sanè e causa eorum est, qui scientes indignum eligunt, aut postulant: nam licet & ii eligendi iure priventur, id tamen non ad Primatem, aut Archiepiscopum, sed immediatè ad summum Pontificem devolvitur.

Laici non possunt eligere. h. d.

Laicis d quoque etiam si Principes sint, nullo neque consuetudinis, neque præscriptionis, neque conventionis iure ad electionem aspirare permittitur. Patroni tamen circa iam factam electionem, non indecenter postulant assensum.

a C. in causis. ext. eod. tit. b supra tit. preced. s. sed est qui. c. d. e. quantum. d. c. sacrosancti. in f. & ca. cum terra. in f. eod. tit. cap. novis. ext. de iure pa.

Qualem Episcopum esse oporteat. h. d.

Oportet autem eum, qui in Episcopum eligendus sit (cùm Ars sit artium, regimen animarum) ætate maturum esse, natalibus illæsum, corpore integrum, fama candidum, literis instructum, religiosum, prudentem, temperatum, castum, hospitalem, mansuetum, irreprehensibilem, secundum ea quæ latius infra a dicturi sumus. Si enim ad seculares honores sine suffragatione meritorum indignum est perveniri, & notari ambitus solent, quos probitatis documenta non adjuvant: quàm diligens ac prudens habenda est dispensatio divinarum numerum, & Ecclesiasticarum dignitatum?

Minor triginta annis, excommunicatus, suspensus, & non constitutus in sacris, & schismaticus non reconciliatus, non possunt eligi.

Igitur is, qui ad Episcopalem dignitatem promovendus est, annos natus esse debet non minus triginta: nam ea ætate Dominum e & baptizatum esse, & concionatum fuisse legimus: alioqui si quis minor fuerit, eligi non poterit. Idem d juris est in iis, qui aut excommunicationis, aut suspensionis vinculo sunt innodati. Sed nec ii e, qui in sacris ordinibus non sunt constituti, saltem subdiaconatu, neque schismatici eligi debent.

Eligentes indignum per triennium eligi non possunt. h. d.

Illi f quoque qui scienter indignum eligunt, non solè eligendi potestate privandi sunt: verum etiam per triennium, ut ab aliis eligi possint, seipos inhabiles reddunt.

Neophyta non possunt eligi.

Neophyta g quoque in Episcopos ordinari prohibentur: indecens est enim, & valde præposterum, cum fieri magistrum, qui nondum didicid esse discipulus. Appellantur autem Neophyta h, qui propositum sacrae religionis noviter assumpserunt.

DE POSTVLATIONE.
TITVLVS VIII.

Quid sit postulatio. h. d.

Postulatio: est ejus, qui eligi non potest in prælatum, concors capituli facta petitio.

Qui non animi vel corporis vitio, sed aliis non potest eligi, puta minor XXX. annis, vel spurvus, potest postulari.

Sciendum est enim, quosdam esse qui quamvis eligi non possint, postulari tamen minime prohibentur. Quæ res ita videtur posse commode diffiniri, ut quicumque res ita videtur posse commode diffiniri, ut quicumque qualitatibus eligi impediuntur, iidem tamen postulari possint. Ex hoc apparet k, eum, qui trigessimum annum non complevit, item in minoribus ordinibus constitutum, aut laicum, item naturalibus læsum l, licet eligi non possint, postulari tamen posse.

Episcopus & electus debent postulari, non eligi: secus Abbas, & alii inferiores. h. d.

Episcopus m quoque cùm propria sit allegatus Ecclesiæ, ad aliam transitum facere non potest: ea propter non eligendus, sed postulandus erit. Non idem iuris est n in Abbatibus, & cæteris Prælatibus infra Episcopalem dignitatem constitutis: isti enim, licet propria Ecclesiæ videantur alligati, nihilominus eligi possunt: proprium tamen non deserunt monasterium, nisi licentia legitimè impetrata.

a Infra, de vit. & honesta. b ca. cùm in cunctis. ext. de elect. c. can. Presbyter. dist. 75. d. sub eod. tit. s. illud. & 4. seq. e. can. de Syracusana. in fi. dist. 28. ca. à multis. de atate & qualita. f. c. cùm in cunctis. s. fi. & c. cùm Vintonens. & c. per inquisitionem. ext. de elect. g. can. 1. dist. 45. h. can. 2. eod. dist. i. gl. in ver. vera postulatio. c. 1. de postulatio. in 6. k. gl. in c. fi. ext. de postula. & c. cupientes. s. denig. de elect. in 6. l. cap. innotuit. ext. de elect. m. d. cap. ubi gl. extra. eod. tit. n. c. nullus religiosus. & c. Si Abbatem. de elect. in 6.

DE CONFIRMATIONE
ELECTIONIS.

TITVLVS IX.

Electus debet intra mensem consentire electioni, alioqui alius poterit eligi. hoc dicit.

Nunc videndum est de confirmatione. Sciendum est itaq; in primis, Gregoriana constitutione a Lugdunensi Concilio cautum fuisse, ut electores, quam primum commode possint, operam dent, ut electi consensum habeant: quem si infra mensem, sine causa legibus cognita, electus accommodare distulerit, iure, si quod ei fuerat ex tali electione quaesitum, statim carere debere: Electoresque ad aliam electionem liberè posse conuolare.

Electus post consensum electioni praestitum, vel notitiam habitam, debet intra mensem ad sedem Apostolicam iter arripere, & quanto citius poterat, confirmationem obtinere.

Eadem constitutione b cavetur, electum infra tres menses post consensum electioni praestitum, si nullum iustum impedimentum obsistat, confirmationem à superiore Praelato petere debere: alioqui trimensuri spatio elapso electionem esse penitus irritandam. Sed cum interdum eveniat, ut aliquorum locorum vicinitas minus exigit, aliorum distantia prolixius tempus exposcat, consultius Nicolaus c tertius sanxit: Te electi, quorum electionum confirmationes ad sedis Apostolicae examen deducit immediata subjectio, vel appellatio interiecta devolvit, infra mensem post consensum, vel habitam de ipsorum electione notitiam, ad sedem ipsam Apostolicam iter arripiant, & quanto citius commode poterint, cum omnibus iuribus coram sede Apostolica personaliter comparere nitantur, suarum electionum confirmationes peturi: aliaque; in super adjecit, quibus Ecclesiarum periculosis vacationibus ac malignantium subterfugiis, electorumque incommodis facile occurratur: quae non solum in electionibus, verum etiam in postulationibus obtinere voluit.

Non confirmatus non potest res Ecclesiae administrare. h. d.

Quamvis d autem quis confirmatus non est, rerum Ecclesiasticarum administrator esse non potest, si negotiis Ecclesiae, ad quam vocatus est, sese temerè ingesserit, omni iure, quod ei per electionem quaesitum fuerit, statim privandus erit: nullo neque Oeconomatus, nec procuracionis praetextu excusandus.

Electus non est obediendum, nisi literis confirmationis ostensi. h. d.

Petet igitur is qui confirmatus est, ab Apostolica sede literas, confirmationis suae tenorem continentes, illisq; ostendere, ad quos ea res pertinet: alioqui nulli eum absque dictarum literarum ostensione recipere tenebuntur. Quod & in promotione apud dictam sedem facta, & in consecrationis, vel benedictionis munere, locum sibi vendicat.

Confirmatio non conceditur, nisi cum causa cognitione. h. d.

Itautem e, ad quem confirmatio pertinet, diligenter examinare debet, & electionis processum, & personam electi: est enim hoc generale, ut ad eum pertineat examinatio, ad quem manus impositio spectat. Et cum omnia rite concurrunt, tunc manus ei confirmationis impendat. Quod si fecus factum fuerit, non solum deiciendus erit indignè promotus, verum etiam indignè promovens puniendus. Nihil est enim quod Ecclesiae Dei magis officiat, quam si indigni ad regimen assumantur animarum. Quod cum in cunctis sacris ordinibus sibi locum vendicat, in Episcopo tamen multò fortius: qui ad curam aliorum positus, in se ipso debet ostendere, quomodo ceteros in domo Dei oporteat conversari. Quod si fore eligentium vota in duas se diviserint partes, is confirmatoris judi-

cio alteri praeferendus erit, qui majoribus juvatur studiis & meritis.

Si unus sit postulatus, alius electus, praepositur electus a quo idoneus, nisi postulatum sit duplo major numerus. Qui tamen si ignoranter indignum postulaverint, nec electio valet: sed si scienter, electio tenet. hoc dicit.

Et a si vacante Ecclesia, scisso in duas partes capitulo, alius quidem electus fuerit, alius verò postulat, quæri poterit, electione confirmanda, an verò postulatio sit admittenda? In qua specie si tam postulat, quam electus sint idonei, responsum est, Si postulantium numerus sit eligentium duplo major, utiq; postulationem esse admittendam: sin id minus, electionem confirmandam. Sed si postulantes indignum necii postulaverint, nec postulatio, nec electio rata habenda erit: si scientes & prudentes, erit electio confirmanda.

In confirmatione facienda citandi sunt, quorum interesse poterit. Et calumniosè opposites, puniuntur. h. d.

Illud b etiam confirmantem observare oportet, ne, dum nimia in confirmando celeritate utitur, contra doctrinam Apostoli proprium affectum juri & aequitati praeponat. Itaque, si coelectus aliquis, vel contradictor apparet, ante confirmationem nominatum vocandum est: alioqui si nemo apparet in foribus Ecclesiae, in qua electio facta est, generaliter edicendum erit, ut si qui sint, qui confirmationi futurae velint opponere, ad contradicendum in assignato peremptorio termino praesentes esse debeant. Quae omnia locum habent, si concorditer electio fuerit celebrata, si non. Sciant tamen ii, qui contra electionem opponendum duxerint, se, si probationibus destituti fuerint, ab omni poenitentiae praesidio exclusos, legitimis poenis esse subiiciendos.

Potesit dispensari cum electo schismatico, si nullum ordinem à schismatico susceperit. h. d.

De e illo dubitari contingit, an ejus, qui abjurato schismate ad unitatem ecclesiae rediit, confirmanda sit electio? & responsum est, Si à schismaticis nullum susceperit ordinem, & ejus electio canonicè celebrata deprehendatur, posse illam dispensativè confirmari.

Confirmatus & nondum consecratus, exercet solum quae sunt jurisdictioni, non quae sunt ordini. Et nemo dat, quod non habet. h. d.

Igitur confirmatio secuta, inter electum & personas intelligentium, hoc est, Ecclesiam, spirituale conjugium d contra hitur. Quapropter confirmatus liberam super illis statuendi nanciscitur facultatem. Hoc autem sic intelligi oportet e, eorum quidem quae jurisdictionis sunt, utputa, corrigendi, excommunicandi, iusjurandum exigendi, conferendi, confirmandi, & is similia, libera confirmatio permilla sit tractatio: Ea verò, quae non jurisdictionis, sed ordinis sunt, s. veluti Clericorum ordinationes, benedictiones virginum, depositiones, Ecclesiarum & altarium consecrationes, ante propriam consecrationem peragere prohibetur. Neque enim ratio suadere videtur, ut quis in alios id conferre possit, quo eundem indigere dignoscitur. Quod si consecratus sit, non solum quae jurisdictionis, verum etiam quae ordinis sunt, exequi poterit.

DE CONSECRATIONE.

TITVLVS X.

Consecratio expediri debet intra tres menses post confirmationem. hoc dicit.

Debet igitur is qui canonicè electus, confirmatus & examinatus est, novissimè consecrari. Quod g quidem ne Ecclesia Pastoris quasi destituta solatio, aliquid patiatur incommodum, intra tres menses

a C. quam sit. de elect. in 6. b d. e. quam sit. de elect. in 6. c C. cupientes. de elect. in 6. d Cap. avaritia. de elect. in 6. e C. nihil est. in prim. extr. de elect.

a C. scriptum est. ext. de elect. b C. fin. de elect. in 6. c C. qua diligenter. ext. de elect. d C. 2. 5. sicut autem. ext. de transl. Episc. e Gl. si. ca. transmissa. extr. de elect. f C. quod sit. ext. 5. praterea. & d. gl. si. ext. de elect. g Can. 2. dist. 73.

post electionem, nisi legitimum subsit impedimentum, expediti debet: alioqui si Metropolitanus, aut ii ad quos ea res pertinet, negligentes fuerint, Ecclesiasticis condemnationibus subijciendi erunt.

Consecrationi interesse debent ad minus tres Episcopi, alioqui non valet, hoc dicit.

Ordinationi autem interesse debent, non solum Metropolitanus, verum etiam comprovinciales Episcopi, qui numerum faciunt trium. Nam & beatus Iacobus, qui Iustus appellatus est, à Petro, Ioanne & altero Iacobo, Apostolis ordinatus est: successoribus suis scilicet formam dantibus: ut non minus quoque; tribus Episcopis, ceteris quoque assensum præbentibus, Episcopus ordinetur. Quod si ab uno vel duobus Episcopis ordinatio expedita fuerit, taliter ordinatis, ut Episcopi nominentur, à sanctis Patribus interdicitur: ergo si nomen non habent, officium qualiter habebunt? Evocandi sunt igitur à Metropolitanano a suffraganei: qui si omnes concurrunt, bene est: si aliqui convenire non possunt, sui præsentiam per Epistolam facere debent.

Archiepiscopus impeditus, consecrationem sui suffraganei alteri committere potest, h. d.

Quod si Metropolitanus, vel infirmitate, vel alia iusta causa ita præpediatur, ut suorum suffraganeorum aliquem consecrare non valeat, alicui Coepiscoporum vires suas demandare poterit, à quo consecrandus munus consecrationis recipere tenebitur.

Deficientibus Episcopis comprovincialibus, advocanda sunt Episcopi vicina provincia.

Illud quaesitum est, si in provincia in qua olim plures Episcopi fuerint, unum tantum remanere contigerit, quid fieri debeat, cum nec solus ordinare possit, & nullos quos convocet, habeat provinciales: De hoc in Sardicensi Concilio b statutum legitur, ut superstes Episcopus convocet Episcopos vicina provincia, & cum eis comprovinciales sibi met Episcopos ordinet.

Quomodo sit explicanda consecratio, h. d.

Congregatis e igitur hora Dominicae lucis tertia Episcopis, & scrutinio cum precibus celebrato, duo supra caput ordinandi, Evangelii codicem tenentes, manus imponant, & uno super eodem benedictionem fundente, ceteri qui adsunt, manibus suis caput ejus tangant, atque illud una cum manibus sacro chrismate deliniant: quo demum peracto, Ecclesie Romanae, atque ejus Pontificibus fidelitas secundum formam Gregorianam rescripti juranda erit.

DE RECEPTIONE ET AVTHORITATE PALLII.

TITVLVS XI.

Pallii receptio non est differenda: & volens aliquid palliando obijcere, debet jurare de calumnia, & intra duos menses objecta probare: alioqui tenetur ad poenam talionis.

Hoc à amplius Metropolitanum prospicere oportet, ut pallii petitionem & receptionem non differat: cum sibi sine pallio Episcoporum consecrationem minime permissam scire debeat: Est autem pallium Metropolitanorum insigne ornamentum, quod de corpore beati Petri sumitur, Pastoralis officii plenitudinem designans: cuius receptio, ut citius explicetur, novissime constitutum est, ne per cuiusvis criminis objectionem forte palliando faciendam differri possit: nisi objicientes corporali juramento præstito firmant se nec agere quicquam callide, ac de objectis promptam fidem, hoc est, intra bimestris temporis spatium asserant, ad talionis, vel extraordinariam poenam se Præsidis obligantes arbitrio, si objecta minime probaverint. Quod si

a Can. 1. & seq. dist. 64. & can. 2. dist. 65. b Cav. si. dist. 65. c Can. 1. dist. 75. d Can. 1. dist. 100.

contradictores ista facere renuerint, eorum objectionibus nequaquam obstantibus, ad ipsius traditionem pallii procedendum erit.

Metropolitanus solum in sua provincia, & certis diebus pallio utitur, & pallium personam sequitur, & ideo commendari non potest.

Sed eo nec semper, nec ubique Metropolitanus uti poterit (id enim soli Romano Pontifici a, dum Missarum celebrat solennia, permittitur) verum in sua tantum provincia, ac certis duntaxat diebus. Et cum personam pallium non transeat b, nec alteri commendari poterit: & cum eo quisque sepeliendus erit.

Pleraque dicta de creatione Episcoporum, habent locum etiam in aliis Prælatibus.

Hæc de creandis Episcopis dixisse sufficiat. Nunc de illorum vita, ac qualis eorum debeat esse conversatio, pleraque & de ceteris Sacerdotibus intellecturi, paucis expiciamus.

DE VITA ET HONESTATE PRÆLATORUM.

TITVLVS XII.

Qui præcellit dignitate, debet & innocentia præcellere, h. d.

Debet e igitur Episcopus esse sine crimine, & cunctum populum cui præest, conversatione & innocentia præcellere. Qualis enim erit edificatio discipuli, si se magistro intelligat esse præstantiorem? nam Episcopus instituit & admonere omnes debet: nemo autem rectè monitoris personam suscipit, nisi qui moribus suis aliorum errata condemnat. Quod non solum de Episcopo, sed etiam de omnibus qui domi Dei deserviunt, intelligi oportet: quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores laicos esse, quàm clericos: quæque in aliis membris Ecclesie vacant à culpa, sepe in sacerdotibus habentur illicita.

Episcopus cavere debet ab improborum commercio, & in corrigendo non minus charitatem, quam potestatem exercere debet, h. d.

Ab improborum quoque commerciis abstinebit: Malorum enim consortia bonos corrumpunt. Habebit igitur secum honesti testimonii Clericos, qui possint irreprehensibiles inveniri: & si quando illos, sive etiam laicos inter se diffidere contigerit, ad pacem magis, quàm ad iudicium compellat: inq; illis corrigendis plus agat benevolentia a, quàm severitas: plus charitas, quàm potestas: neque dominari magis, quàm consulere subditis cupiat, ne quod provisum est ad concordiam, tendat ad dissidium.

Prælati in corrigendo debet miscere severitatem lenitati, h. d.

Cum lenitate tamen severitas miscenda est: Nam misericordiam multum demitur, si severitate omnino sit destituta: ideoque Recltoribus inesse debet iuste consulens misericordia, & piè sapiens disciplina: ut nec in disciplina rigore benignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtiorem deferant disciplinam: quodque severius castigare necesse est, non sevientius plectatur animo, sed medentis.

Prælati non debet tolerare perversus, h. d.

Pervertentia cavendum est, ne pervertentes conivendo toleret. Culpam enim facientis habet, qui, quod potest, negligit emendare: & error, cui non resistitur, approbatur.

Episcopus orationi & prædicationi debet insistere, h. d.

In primis autem orationi & prædicationi insistat: Nam præconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, hinc est, quod super Pastores primos in linguarum specie Spiritus Sanctus infedit. Populum itaque prædicando doceat, sed illa doceat, quæ à Deo ipse didicert,

a C. ad honorem. eo. tit. ex. b C. 2. eo. tit. c Can. unum orationum. vers. oportet Episc. dist. 25. d Can. licet plerumq. dist. 45.

non quæ illi caro, vel humanus sensus fuaserit. Eapropter lacris libris jugiter insistere illum oportet: nec enim sufficit prælati bona conversatio, nisi addatur scientia doctrinæ.

Episcopus hospitalis esse debet & liberalis. h. d.

Sed & nec utramque sibi sufficere credat: nam largam quoque manum habere debet, & necessitatem patientibus subvenire, alienam in opiam suam credens. Res suas inter histriones, venatores, aut aucupes minimè dispense: pauperes potius in hospitio recipiat, & facilius exemplo suo ad hospitalitatem subditos attrahat.

Prælati debet sobrius esse, prudens & peritus, non solum peritia literarum, verum etiam negotiorum.

Sobrius sit, non vinolentus: non sit percussor*, & ad vindictam facilis: imò in omnigenere rerum agendarum prudentiam secum habeat: si enim mancum aut debilem sancta contigere nequaquam lex divina permittit, quanto magis doni cœlestis dispensatores esse non convenit (id quod est deterius) mente debilitatos.

Episcopus non debet secularibus negotiis se implicare. h. d.

Sicut autem Episcopum nullo errore convenit involvit, ita nulla debet cupiditate corripit: & propterea lucricupidus esse prohibetur, & alicui etiam honesto negotio d, ut sibi victum & necessaria quaerat, operam dare. Nam & Dominus negotiatores de templo verberatos expulsi: & Apofolo teste, nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus.

Prudens studiosus esse debet Episcopus. h. d.

Pudicus & quoque debet esse, & moribus & verbis pudorem præ se ferre. Eapropter Maguntino Concilio statutum legitur, ut nullus sacerdos feminas, de quibus suspicio potest esse, retineat: sed neq; matrem, aut amantem, aut fororem retinebit: quia & in illis, instigante diabolo, scelus perpetratum reperitur, aut in pedissequis earum. Itaq; domesticarum quoque personarum immoderata familiaritas vitabit.

Qualis quis sit interius, debet per exteriora demonstrare. h. d.

Oporteret h item Episcopum ceterosque Ecclesiasticos officiis Archiepiscopum, per decentiam habitus extrinseci, morum intrinsecam honestatem indicare, & ideo, si præterquam ex causa urgenti, indumentis, præter ordinis ac officii decorem, præsertim publicè, luxurientur, illorum impudentia variis modis, non minus recentioribus, quam antiquis Pontificum decretis coercetur. In summa, cum pro populo Episcopi suffragatores ad Deum parentur, necesse est ut omni genere virtutum ejus gratiam habere nitantur: quia cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur.

DE OFFICIO ARCHIDIACONI

TITVLVS XIII.

Archidiaconus est à iure constitutus vicarius, & quasi oculus Episcopi, & inter clericos cognoscit, visitat, & corrigenda emendat, & ardua ad Episcopum deferret, de cuius licentia poterit etiam excommunicare. hoc dicit.

Quoniam verò gravis & lata est Pastoralis officii cura, rectè constitutum est, ut aliqui in Ecclesiâ sint, qui unà cum Episcopo onus ferant, & sui Prælati valeant sublevare sollicitudinem. Talis est Archidiaconus i, qui major post Episcopum, & ejus vicarius reperitur. Cujus vigilantia & solertia usque adeo

a Dist. 36. & seq. b Dist. 42. c Dist. 44. in sum. & per totum. * dist. 45. d Can. 2. 21. q. 3. & per totum. e In sum. dist. 43. f Ca. ext. de cohabit. cle. & mul. g Dist. 34. in sum. & per totum. h Dist. 40. & cle 2. eod. tit. de vit. & honest. prælat. i Cap. 1. & c. ad hac nos. extr. eod. tit. & per totum. can. 1. vers. Archidiaconus. dist. 25.

in domo Dei excubare debet, ut oculus Episcopi non immeritò meruerit appellari. Ea propter debet is audite iurgia singulorum, & quæ corrigenda & emendanda viderit, corrigere & emendare. Quòd si qua fuerint ita ardua, quæ per eum commodè non possint terminari, ad Episcopum suum deferret. Dispicet quoque ut Primitivius, Sacrista, & Custos inuncti sibi muneris sollicitudinem diligenter exequantur. Sed & tertio quoque anno, si Episcopus non poterit, universam Parochiam circumire debet, & cuncta, quæ ordinatione vel emendatione indigere viderit, secundum Canonicas sanctiones corriget: & si Episcopi authoritas accesserit, excommunicationis etiam sententiam feret.

DE OFFICIO ARCHIPRESBYTERI

TITVLVS XIV.

Archipresbyter est vicarius Episcopi, circa divinas & Archiepiscoporum duas sunt species. h. d.

Non abhinc Archidiaconis Archipresbyteri habentur: nam & ii Prælati sui circa spiritualia curam sublevant a. Horum autem duplex est species: alii enim urbani sunt, alii autem exteri. Urbani sunt, qui præsulis sui absentis circa divina in urbe vetera subsistent, aut præsentis curam minuunt: ut officium inchoando, celebrando, & benedicendo, & cunctis providendo, quæ sacerdotum ministerio perfici debent.

Qua sit potestas foraneorum Archipresbyterorum. h. d.

Exteri sunt b, qui circa singulas plebes constituti, non solum vulgi sollicitudinem gerunt, verum etiam Præbyterorum, qui per minores titulos habitant, vitam jugi circumspectione custodire debent: qui licet suis præsentibus, ut Episcopus Matræ præest Ecclesiæ: nihil tamen contra sui præsulis ordinare decretum audent.

Obtinentes aliquam præposituram, debent etiam habere ejus præposituram ordinem. h. d.

Admonendi c sunt ii, qui præposituræ alicujus administrationem canonicè volunt obtinere, ut non solum nomen, verum etiam ordinem habere studeant. Vnde d nisi qui Archidiaconatum tenent, Diaconi: aut qui Archipresbyteratum, Præbyteri infra annum fiant, amittent honorem, etiamsi iusta causa prohibente Præbyteri aut Diaconi esse non poterint.

DE OFFICIO VICARII

TITVLVS XV.

Vicarius Episcopi non potest inquirere, punire, privare beneficiis, vel eadem conferre, nisi hac specialiter sibi committantur. h. d.

Per Vicarium quoque, cum Episcopus per se ipsum deservire & residere rationabili causa prohibetur: aut præsens, omnibus commodè par esse non potest, Episcopalis repræsentatur authoritas. In quo tamen illud advertendum est, quòd licet per generalem officii commissionem Vicario factam e, casualium cognitio transferatur: potestas tamen inquirendi, corrigendi, aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos à suis beneficiis vel administrationibus amovendi, vel beneficia conferendi (nisi specialiter concessa sit) non transferuntur.

Habens curam animarum in diversis Ecclesiis, vel laicis, non potest constitui vicarius.

Debet autem Episcopus circumspectus esse, ne laicum vicarium sibi constituat. Indecorum f est enim, laicum hominem viros Ecclesiasticos judicare: nec in uno eodemque officio debet dispar esse professio. Quod etiam lege divina prohibetur, dicente Moysè, Non arabis in bove & asino. Inde & Honoriana constitutione cavetur g. Ut Epi-

a Can. 1. vers. Archipr. dist. 25. b C. sine. tit. c Cle. 2. de at. & qual. d Can. 1. dist. 60. e C. 2. & cap. seq. 20. tit. in 6. f Can. in nova abfione. 10. q. 7. g C. si. ext. co. tit.

scopus eum qui perpetuam Vicariam obtinet, per subtractionem proventuum, vel ipsius Vicariæ ablationem compellat, ut se in presbyterum promoveri faciat.

A Vicario appellatur ad Archiepiscopum: ab Archidiacono ad Episcopum. h. d.

Inter Vicarium autem & Archidiaconum illud inter-est, quod à Vicario, non ad Episcopum, sed ad Archiepiscopum a: ab Archidiacono vero, nisi aliud Ecclesiarum inducat consuetudo, ad ipsum, cui immediate subiacet, Episcopum erit appellandum.

DE COADIVTORE.

TITVLVS XVI.

Ex causa datur Episcopo coadjutor, cuius datus ad sedem Apostolicam spectat. h. d.

Accidit b etiam interdum, ut pastor senio aut corporis valetudine impeditus, aut sanæ mentis consilio destitutus, super suum gregem excubias ducere non possit: ea propter vir providus & honestus, illi in coadjutorem adjungendus est: per quem tam Episcopo, quam populo utiliter consulatur. Cujus datio, cum de causis majoribus esse constet, ad sedem Apostolicam, nulla obstante consuetudine, referenda est. Quod tamen sic intelligi oportet, si non in remotis partibus explicanda sit: ceterum, si procul ab Apostolica sede Episcopus impeditus deget, tunc secundum Bonifacianam constitutionis tenorem providendum erit.

Etiã inferioribus ab Episcopo dandus est coadjutor: & utriusq; facultatibus Ecclesia erit subveniendum. h. d.

Nec e solum Episcopis dandus erit coadjutor, sed etiam, si res exigit, inferioribus: unde, si vel Ecclesiæ Rectorem, vel Archidiaconum ita morbo aliquo contigerit impediri, ut Ecclesiasticis ministeriis, vel nullo pacto, vel non nisi cum scandalo interesse possint, eis quoque coadjutor adhibendus erit: & ita res temperanda d, ut utriusq; juxta facultates, eccl. vitæ necessaria ministrentur.

DE COREPISCOPORVM VSV

SUBLATO.

TITVLVS XVII.

Corepiscoporum usus sublatus est. h. d.

Erunt olim & Corepiscopi, quibus circa plurima cum Episcopis ministeriorum communis erat dispensatio: quorum tamen institutio tamen Romana sede, quam in aliis totius orbis Ecclesiis, tanquam improba & supervacanea, est penitus interdicta e.

Matrimonium spirituale dissolvitur translatione, renunciatione, & depositione. h. d.

Vidimus hucusq; de spirituali fœdere conjugii, quod inter Episcopum & Ecclesiam contrahitur, quod electione vel postulatione initiari, firmatione ratificari, consecratione intelligitur consummari: item de moribus, & Vicariis, & adiutoribus Episcoporum: tractemus nunc, quibus modis Episcopus ab Ecclesia removetur: & sic quomodo tale conjugium præter mortem dissolvitur. Contingit autem id tribus modis: Translatione, Renunciatione, & depositione, seu degradatione: de quibus singulis videamus, ac primum de translatione.

DE TRANSLATIONE.

TITVLVS XVIII.

Translatio indulta est ex utilitate, & ex necessitate: & necessitate cessante, translatio irritatur. h. d.

a C. Romana. de app. in 6. b C. de cl. agrot. vel debil. in 6. c Per totum tit. extr. de cl. agro. d Cap. 1. §. præsentis quoque, de elec. agro. in 6. e Can. Corepiscopo. & seq. di. 68.

Translationes, quæ & mutationes a nuncupari possunt, instituta sunt utilitatis & necessitatis gratia. Utilitatis, cum Episcopus ab ea civitate, cui præpositus est, in aliam transferretur, in qua magis proficere posse verisimiliter existimatur. Sic olim princeps Apostolorum de Antiochena civitate se Romam transtulit, ut scilicet ibidem copiosius proficere posset. Necessitate b verò nonnunquam episcopaliū sedium mutationes fieri solent, hostium urgente metu. Sed hoc casu si civitatem, de qua efluxerit Episcopus, ab hostibus liberari e, & ad priorem statum contigerit revocari, ad eam expulsum revertetur.

Episcopus transferre, ad solum Romanum Pontificem pertinet. hoc dicit.

Sciendum est autem Episcoporum translationes, non scilicet inferiorum, ad solum Apostolicam sedis Antistitem certissima ratione pertinere d: neque super his matrimoniis quicquam præter ejus assensum immutari debere, aut posse. Quod obtinet non solum si Episcopus est consecratus, verum etiam si tantum canonicè fuit electus, & confirmatus: cum (ut supra diximus) post electionem & confirmationem, inter personas eligentium & electi, conjugium sit spirituale contractum.

Qui propria auctoritate se ad aliam Ecclesiam contulerit, & habita carebit, & ambita. h. d.

Eapropter e quicumque avaritia ducti, aut ambitione impulsu, Ecclesiæ suæ mediocritate despecta, ad majorem sese plebem propria auctoritate transtulerint, a cathedra repelli debent aliena, & carere propria: ut nec illis præsideant, quos per superbiam spreverunt: nec illis, quos ob avaritiam vel ambitum concupiverunt. Sicut enim vir f non debet adulterare uxorem suam: ita nec Episcopus temerè Ecclesiam, ad quam electus fuit, relinquere, ut alteri sese jungat, etiam si à populo fuerit attractus.

Quod constitutum est in Ecclesiis Episcopalibus, trahitur etiam ad Ecclesias inferiores. h. d.

Non abimilis Iuris ratio obtinet in presbyteris g, & cæteris infra Episcopalem dignitatem constitutis. Nam si vel qualibet causa, propria quis auctoritate h cum altero suum beneficium permutare voluerit, uterque proprii beneficii iacturam faciet. Beneficiorum enim & præbendarum permutationes generaliter fieri prohibentur i: præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia, vel spiritualibus annexa, semper labem simulationis continet: licet possit Episcopus de uno loco ad alium aliquos transferre, ut qui uni loco minus sunt utiles, alibi se valeant utilius exercere.

Si permutatio beneficiorum completa est ex una parte, & per alteram fiat quò minus impleatur, restituitur pars ad suum beneficium. hoc dicit.

Subventum k tamen est ei, qui de permutatione cum alio habito tractatu, præbendam suam cum resignasset, ab alio qui cum permutationis tractatu habuit, & qui postea suam resignare recusat, deceptus est: cum enim deceptis, & non decipientibus jura subveniant, licet is qui renunciaverit, à se beneficium abdicasse videatur, tributa tamen est simplicitati venia, constitutumque ut ad resignatum beneficium reverti possit.

Cellatio de beneficiis causa permutationis vacantibus, facta aliam quam permutantibus, non tenet. h. d.

Et generaliter, ne concessione Iuris utentibus, præsertim circa spiritualia, illudatur, si qua beneficia ex

a Can. mutationes. 7. q. 1. b Can. scios frater. & seq. d. 7. q. 1. c Ca. pastoralis officii. dist. 7. q. 1. d Ca. 2. & si. extr. eod. tit. de transla. Epif. e Ca. quando. extr. eo. tit. f Can. sicut vir. 7. q. 1. g Can. sicut alterius. in fi. d. 7. q. 1. h Cap. cum olim magister. extr. de rerum permutat. i Cap. quatuor. extr. de rerum permutat. k Cap. cum unum verorum. extr. de rerum permutat.

causa permutationis aliquibus resignata, aliis quam ipsis permutare volentibus conferantur, nullius firmitatis erit ipsa collatio.

Non obstantibus expectationibus, beneficiorum permutatio fieri potest. hoc dicit.

Quinimo a si in diocesi aliqua quidam forte auctoritate Apostolica beneficia proximè vacatura expectent, illi tamen qui secundum formam iuris sua beneficia in eadem diocesi ad ordinarii collationem spectantia, liberè ac sine fraude in manibus Episcopi resignaverint, non nisi ex causa permutationis resignaturi, ab huiusmodi expectationibus circa faciendam permutationem minimè impedientur.

DE RENUNCIATIONE.

TITVLVS XIX.

Quid sit renunciatio, & quibus ex causis possit renunciari. h. d.

Per renunciationem quoque quis ab Ecclesia sua removetur. Est autem renunciatio, iuris proprii spontanea refutatio. Ea verò propter quæ Episcopus potest cedendi licentiam postulare, hæc ferme habent, b, conscientia criminis, debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, grave scandalum, & irregularitas personæ.

Quale debeat esse crimen, ob quod renunciari possit. h. d.

Propter e conscientiam criminis, cedendi potest licentia postulari, non cujlibet, sed duntaxat illius, propter quod ipsius officii executio post peractam poenitentiam impeditur.

Quæ debilitas corporis renunciandi causam præbeat. h. d.

Non ab illius de iuris ratio in debilitate corporis obtinet: nam non quilibet, sed solum illa legitimam renunciandi præstat causam, per quam quis ad exequendum officium pastorale redditur impotens: cum interdum non plus hortetur senilis debilitas aliquem cedere, quam maturitas, quæ in senibus esse solet, quem in suo suadeat officio permanere.

Magnus defectus scientiæ tribuit legitimam causam renunciandi. hoc dicit.

Propter e defectum quoque scientiæ plerumque potest quis petere cessionem: quia cum illa circa spirituale administrationem sit potissimum necessaria, & circa eam temporalium opportuna, Præsul, qui in utrisque commissam sibi debet Ecclesiam regere salubriter, ei renunciati, si quomodo ipsam regere debeat, ignoret. Quam autem desideranda sit eminentis scientiæ in pastore, in eo tamen mediocri tolerari potest: quia imperfectum scientiæ potest supplere perfectio charitatis.

Malitia plebis iustam tribuit renunciandi causam: item vitio scandalum. hoc dicit.

Propter malitiam f quoque plebis cogitur interdum Prælatus ab ipsius regimine declinare: veluti, quando plebs tam duræ cervicis existit, ut apud ipsam amplius proficere non possit. Item pro gravi scandalo g vitando, cum aliter sedari non potest, licet Episcopo petere cessionem, ne plus temporalem honorem, quam æternam videatur affectare salutem.

Ob irregularitatem potest renunciari. h. d.

Item h ob irregularitatem: puta, si bigamus. Quod si forte de legitimo matrimonio non sit natus, licet huiusmodi irregularitatem subijcere non poterit, si tamen & culpa latet, & causa, cum eo qui suum laudabiliter implevit officium, injuncta sibi competentis poenitentia, poterit non minus utiliter quam misericorditer dispensari.

a C. unico. de rerum perm. in 6. b C. nisi cum pridem. extr. eod. tit. c d. ca. nisi. 5. propter. extr. eod. tit. d d. ca. nisi. 5. alia vero. e d. c. nisi. 5. pro defectu. f Ca. nisi. 5. propter malitiam. g d. ca. nisi. 5. pro gravi. h d. ca. nisi. 5. persona.

Gratia laboris fugiendi non potest renunciari. h. d.

Cæterum a ob alias causas renunciationem affectantes audiendi non sunt: dum forte aliqui laboris angustias declinantes, ad ocium, adversus gloriosi Pontificis exemplum, aspirare contendant.

Episcopus qui semel ad vitam Monachalem transiit, non potest rursus ad Episcopalem dignitatem reverti. h. d.

Accidit autem interdum, ut Episcopus humilitatis & poenitentia causa, ab Ecclesia sua removeatur: quod tunc contingit, cum quis Apostolica concessione ab Episcopali sede ad Monachalem descendit subjectionem. Quo casu alius in locum ejus subrogari poterit: ille verò resurgere, Constantinopolitano b Concilio vetante, nequaquam valebit.

Impeditur administrare Episcopatum, & propterea Monachus, cessante impedimento, potest reverti ad Episcopalem dignitatem.

Cæterum c speciales quidam casus inveniuntur, in quibus, prædicto Concilio non obstante, is qui vitam monachalem elegit, rursus licitè potest ad Episcopatum assumi. Si enim quis, persecutionis rabie faviente, vel præditus adversa valetudine corporis, cum proficere nequeat in regimine pastorali, de superioris auctoritate ad monasticam vitam descendat: persecutionis vel ægritudinis impedimento cessante, ad Episcopalem poterit resurgere dignitatem. Idem iuris est, si quis propter doctrinæ defectum, locum regiminis deserent, auctoritate Apostolica ad ocium se contulerit monachalem: nam si per exercitium lectionis, scientiæ reperit margaritam, proculdubio denuò vocatus ad Cathedram pastorem, redire poterit.

Affectus Episcopatum simoniacè, sed ignoranter, si postea regularis, licet ad primum reverti non possit, alium tamen Episcopatum consequi potest.

Rursus d si quis inficius cupiditate parentum fuerit Episcopatum adeptus, & hoc comperto de licentia superioris illum dimittens, observantiam elegerit regularem, etsi ad Ecclesiam eandem redire nequeat, ad aliam tamen promoveri poterit: Constantinopolitani Concilii constitutione non obstante: quam obtinere oportet, cum poenitentia causa, quam Episcopatum retinens peragere non valebat, vitam quis elegerit monachalem.

Ad eum fieri debet renunciatio, ad quem spectat confirmatio. hoc dicit.

Abbas e quoque, qui Romanæ immediatè subditus est Ecclesiæ, nisi licentia à Romano Pontifice legitime impetrata, sui regiminis oneri renunciare minimè poterit: quod si Episcopo subiectus sit, cum ejusdem permissione locum suum licito jure poterit relinquere. Et hoc generale est in præbendis, & cæteris minoribus beneficiis, ut apud eum fieri debeat renunciatio, ad quæ pertinet dignoscitur confirmatio: ex quo apparere potest, quod resignatio facta laico f, nullam juris obtinet firmitatem.

Papa potest renunciare Papatu. h. d.

De Romano g Pontifice quæsitum est, an, quia nullum habet superiorem in cujus manibus renunciare possit, Pontificatus ex causa cedere valeat: & super hoc Cælestinus quintus hesitationis cujlibet volens occasionem amputare, & statuit & decrevit, Romanum Pontificem posse liberè resignare.

Per procuratorem renunciari potest, & quatenus valeat renunciatio facta à procuratore revocata. h. d.

Potest h autem quis non solum per semetipsum resignare, verum etiam per procuratorem: qui, si ad ce-

a Dec. nisi. 5. verum. b Can. hoc nequaquam. 7. q. 1. c Ca. post translationem. 5. cæterum. extr. eod. tit. de renunc. d De ca. post translationem. 5. rursus. eod. tit. e Cap. si. ubi gl. extr. eod. f Ca. quid in dubio. extr. eod. tit. g Ca. 1. de renunciati. in 6. h Clem. uni. eod. tit.

adendum Pontificali aut alii cuilibet dignitati vel beneficio, sponte ac liberè constitutus fuerit, si postmodum ignorans revocatus fuerit, tenebit cessio per eum facta, anrequam ad ipsius procuratoris, vel illius in cuius manibus cessio fuerat faciendâ, notitiam revocatio huiusmodi fuerit deducta: nisi fortè per ipsos, aut alios malo factum fuerit, quò minus ad eos, vel eorum alterum, ante cessationem revocatio perveniret.

Qui impetravit cedendi licentiam, compellitur renunciare. h. d.
Aliud juris est, si qui cedendi licentia cum instantia postulata, atque obtemperata, forte cedere pratermittant: eos enim ad cedendum compellendos esse generali Concilio a statuitur.

DE DEPOSITIONE, SEV DEGRADATIONE.

TITVLVS XX.

Spirituale conjugium dissolvitur per degradationem. h. d.

Per degradationem quoque conjugium Ecclesie & Episcopi dissolvitur. Nihil enim est aliud degradare, quam de gradu dejicere: quod institutum est ad similitudinem & exauthorationis ejus qui militie defuit armata: cui tam militaris ordo, quam etiam insignia ob delictum detrahuntur.

Duplex est degradatio, verbalis & actualis. h. d.

Est autem degradatio duplex, verbalis scilicet & actualis. Verbalis degradatio est, cum ab eo, qui auctoritatem habet, assistente certo Episcoporum numero, de positionis fertur sententia. Actualis verò, sive solennis est, cum non solum fertur sententia, verum etiam ab eo qui degradandus est, vestes & singula insignia sui ordinis gradatim auferuntur. Cujus ordo ac series latissime Bonifaciana constitutione demonstratur.

Proprius solum Episcopus potest deponere constitutos in minoribus ordinibus: sicut in majoribus. h. d.

Quod est autem dictum est, Episcoporum numero assistente, sic intelligi oportet, si de Episcopo, aut illo degradando agatur, qui sit in majoribus ordinibus constitutus. Ceterum si de iis agatur qui minoribus tantum insigniti sunt, propriè Episcopi sententia, absque illo Episcoporum f. interventu, satis erit.

In degradatione sacerdotum ob causam heresim potest procedere solum Episcopus delinquentium, cum suis minoribus pralato. h. d.

Quoniam interdum etiam si Presbyter, vel in sacris constitutus degradandus fuerit, plurium Episcoporum interventus necessarius non erit: nam tales, si pro heresi & seculari curie tradendi, vel perpetuò immutandi sint, quia Episcoporum numerus facile convenire non potest, solum Episcopus, convocatis Abbatibus & aliis pralatis, vniuersisque diaconibus pietate ac bonis artibus instructis, degradare poterit.

Degradatus traditur curie seculari, & pro eo debet Ecclesia intercedere, & degradatus se mensens sacris, excommunicatur. h. d.

Clericus igitur ob grave flagitium degradatus, cum ab Ecclesiastico foro fuerit projectus, seculari curie traditur puniendus. Unde celebranda erit talis degradatio seculari presentate potestate, & cum perfecta fuerit, pronuntiandum, ut secularis iudex degradatum, tanquam clericali privilegio exutum, in forum suum recipiat puniendum: pro quo tamen Ecclesia debet intercedere, ut citra mortis periculum in eum sententiam moderetur: & si impetraverit, & degradatus poena fu-

a C. quidam cedendi, extr. eod. tit. b C. 2. §. actualis, de penis, in 6. c d. ca. 7. §. verbalis, de penis, in 6. d d. cap. 2. e Canon. si quis tumidus. 15. quasi. 7. f Canon. si autem, in fin. d. 15. q. 7. g Canon. 1. de heret. in 6. h Canon. noximus, extr. de verbor. significat.

perites fuerit, ab administratione sui ordinis debet abstinere. Quòd si singulo militie coelestis exauthoratus, aut temerario sibi dudum commissum audebit in posterum attrahere ministerium, etiam ab Ecclesia ex canone Apostolorum erit abscondendus.

DE SACERDOTIBVS IN INFERIORI GRADU CONSTITVTIS.

TITVLVS XXI.

Sacerdotes inferioris gradus, sunt Presbyteri: nec sufficit aliquò obiter tractatum esse. h. d.

Nunc descendamus ad sacerdotes in inferiori gradu constitutos: subsequenter postea de iis dicemus, qui licet sacerdotes non sint, in sacris tamen constituti reperuntur: ac demum de his, qui circa humiliora in domo Dei necessarium ministerium exhibent, qui in minoribus ordinibus dicuntur constituti: de quibus omnibus, si quid superius locuti fuimus, obiter potius quam ex professo locuti fuimus. Inferiores sacerdotes sunt Presbyteri.

Sacerdotum in duas classes divisio, sumptis originem tam à testamento veteri, quam novo. h. d.

Et a nonineleganter sacerdotes in duos ordines distributi esse videntur: Hac enim discretio, tam in veteri testamento à Deo per Moysen sumptis exordium, qui ex præceptis Domini Aaron in summum Pontificem, filios verò ejus inunxit in minores sacerdotes: quam etiam in novo ab ipso Christo, qui duodecim Apostolos, tanquam majores sacerdotes, septuaginta duos quasi in minores instituit: Petrum verò quasi summum sacerdotem elegit, dum ei præ omnibus & pro omnibus claves regni caelorum tribuit.

Presbyteri & Episcopi olim erant iidem: sed in remedium scilicet, matu de Presbyteris unus electus est qui Episcopus dicitur. h. d.

Presbyterum & autem & Episcopum sunt qui eundem olim existisse affirmant, & aliud ætatis, aliud dignitatis fuisse nomen. Sed cum multi in singulis Ecclesiis Presbyteri constituti essent, in remedium scilicet, & factum esse, ut per illos unus eligeretur, qui ceteris esset præponendus: electum autem Episcopum retinuisse nomen, eligentes Presbyterorum: quorum erga Episcopos usque ad eò crevit honor, ut illis tanquam filii coeperint obedire, nec jam pro sacerdotibus habeantur, qui sub nullius Episcopi disciplina & providentia gubernantur.

Presbyter appellatur potius à prudentia, quam ab annis. h. d.

Presbyteri à vero nomine, quanquam à senectute sit sumptum, magis tamen sapientia indicat maturitatem, quam corporis canitatem.

Qua sit Presbyterorum potestas, & auctoritas. h. d.

Episcopi & igitur ac Presbyteri non penitus est absterilis circa sacra ministeriorum diffusio: illorum enim, quæ gerere potest Episcopus, quædam Presbyter suo jure, quædam illius permissione exequitur, quædam verò nullo pacto potest attingere. Proprio jure Presbyter, Dominicæ corporis f. ac sanguinis consecrationem, etiam Episcopo præsentem celebrat, infantes baptizat, sanctificato oleo inungit, benedicit, & de oculis peccatis poenitentis, vel in extremis agentes ad gratiam reconciliationis admittendi potestatem habet. Episcopo permittente h, aut ultima cogente necessitate,

a Dist. 21. in summ. & per totum. b Canon. 5. unde & apud. 21. dist. 21. c Canon. olim idem, dist. 21. 95. & canon. legimus, dist. 95. d Canon. quisquis. 5. Presbyteros, dist. 24. e Canon. quousvis, dist. 68. f d. canon. quamvis. & canon. 1. 5. ad Presbyter. 25. dist. 21. g Canon. constat baptisma, de consecrat. dist. 4. h Canon. 1. & seq. 26. quasi. 6. & canon. Presbyter. sen. de consecrat. dist. 4.

& baptizatos sacro linite chrismate, & virgines Deo dicare, Presbyteris conceditur. Ecclesias vero erigere, consecrare, reconciliare, sacrum chrisma conficere, Clericos ordinare, excommunicare, penitentes publicè reconciliare, folis Episcopis reservatur a.

DE IIS, QUI IN SACRIS SVNT
CONSTITUTI.
TITVLVS XXII.

In sacris constituti sunt Diaconi, & Subdiaconi: & Diaconi debent Episcopum custodire, sacerdotibus celebrantibus assistere, novum testamentum predicare: Eucharistiam vero præsentem Episcopo vel Presbytero, populo erogare non possunt. h. d.

Sicut autem Episcopis Presbyteri, ita etiam & utriusque debent obedientiam Diaconi: ad quos Episcopum prædicantem ab insidiis custodire pertinet, ne aut ipse quoquo modo lædatur, aut divina verba per detractores polluantur. Sacerdotibus quoque celebrantibus e in omnibus assistent, Evangelium ad populum prædicant. Sed nec baptizare d præsentem Episcopo, aut Presbytero, nec Dominici corporis Eucharistiam populo erogare audent debent, nisi prædictis omnibus longius foras se constituitis, necessitas ad id extrema eos compellat.

Primitiva Ecclesia non habuit Subdiaconos, & apud antiquos Subdiaconatus non reponeretur inter sacros ordines: sed postea & modo inter sacros ceptus est haberi: & Subdiaconus potest eligi in Episcopum. h. d.

Subdiaconos e licet & Ecclesia primitiva legatur habuisse, talis tamen ordo apud antiquos inter sacros non annumerabatur: paulatim tamen post aliquot temporum curricula ceptus est & subdiaconatus inter sacros ordines reponi, eisque ad similitudinem tam Presbyterorum, quam Diaconorum continentia fuit imperata, Cumque à multis, an in Episcopum Subdiaconus eligi valeret, hæstaretur, novissimè g post Urbanum Innocentii processit constitutio, quæ ut is quoque in Episcopum liberè eligi valeat, declaravit ac statuit.

Græca qua versetur officium Subdiaconi. h. d.

Diaconum h igitur Subdiaconus subsequitur: ad quem calicem & patinam ad altare deferre pertinet, & leuitis tradere, eisque ministrare. Viceolum quoque, & aquam, manile, & manutergium tenere, Episcopo, Presbyteris, & Leuitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere.

Subdiaconus potest qui ordinari in decimo octavo anno, Diaconus in vigesimo, Presbyter in vigesimo quinto. h. d.

Sicut autem Subdiacono minus creditur, quam Diacono: & Diacono minus, quam Presbytero committitur: ita ad Subdiaconatum minor ætas, quam ad Diaconatum, & ad Diaconatum minor, quam ad presbyteratum suffragatur. Poterit igitur hodie i quis, nisi aliud Canonicum obsistat impedimentum, decimo octavo natu anno ad primum sacrum ordinem, vigesimo ad secundum, ad Presbyteratum vigesimo quinto promoveri.

Proprie sacerdotes appellantur qui Eucharistiam conficiunt, improprie etiam Diaconos & Subdiaconos.

Diximus autem Diaconum & Subdiaconum non esse sacerdotes, proprietatem sermonis attendentes. Propriè h enim sacerdos is est appellandus, cui sacrificium corporis & sanguinis Dominici in altari confice-

re permittitur. Cæterum & ipsi interdum sacerdotes appellantur, sed per abusionem. Vidimus hætenus de iis, qui in maioribus sunt ordinibus constituti: nunc videamus de iis, qui in Ecclesia Dei minoribus sunt ordinibus insigniti.

DE IIS, QUI SVNT IN MINORIBVS ORDINIBVS CONSTITUTI.
TITVLVS XXIII.

Minores ordines sunt Acolythatus, exorcistatus, lectoratus, & ostiariatus. hoc dicit.

Sunt igitur in Ecclesia alii minores ordines, qui sine sacramentali unctione, sola Episcopi benedictione, cum quadam vasorum vel indumentorum distributione, præstantur: ut sunt, Acolythus, Exorcista, Lector, Ostiarius. Acolythus a est is, ad quem præparatio luminum, & qui cereum (à quo nomen quoque ducit) deferre debet, quique suggesta pro Eucharistia subdiaconis præparat. Exorcista b is est, qui exorcismos memoriter retinere debet, manusque super energumens & catechumenos in exorcizando imponere. Lector c autem is appellatur, qui lectiones debet pronunciare, & ea, quæ Prophetæ vaticinati sunt, populis prædicare. Ad Ostiarium d pertinent claves Ecclesie, ut claudat & aperiat templum Dei, & omnia quæ sunt intrus extraque, custodiat, fideles recipiat, excommunicatos & infideles provido iudicio repeilat.

Psalmistatus est minor ordo, & potest conferri à solo presbytero. hoc dicit.

Est & psalmista, id est, Cantor, qui absque scientia Episcopi e, presbytero solus f. u. e. o. cium suscipit cantandi: qui & ipse licet apud antiquos dubitatum fuerit, inter minores ordines ceptus est annumerari f.

Constituti in maioribus ordinibus nullo pacto matrimonium contrahere possunt, sed constituti in minoribus possunt: sed si contrahant, privantur beneficiis & dignitatibus Ecclesiasticis. h. d.

Horum autem & sacrorum valde dispar est conditio: siquidem illis ita est continentia imperata g, ut nunquam ad matrimonium aspirare valeant: his autem, si ad superiores ordines provehi noluerint, matrimonium contrahere minime interdicitur: sed eo casu non solum ad sacros ordines, & Ecclesiasticas dignitates, & administrationes admittendi non sunt: sed etiam h beneficiis, quæcunque forte habuerint, privandi erunt: nam nec ea sine pravo exemplo possunt & gravi scandalo retinere i: & tales bona Ecclesiastica dilapidare solent. Hucusque singulariter tam de maioribus ordinibus quam de minoribus breviter tractatum fuit: exponamus nunc aliqua, quæ tam majorum ordinum, quam minorum, sunt communia.

COMMVNIA TAM MAIORVM, QVAM
MINORVM ORDINVM.
TITVLVS XXIV.

Minores debent Majoribus exhibere reverentiam, majores vero minoribus amorem & charitatem. h. d.

In primis admonendi sunt ii, qui minori sub ordine constituti sunt & officio, ut iis, qui aut ordine præcellunt, aut officio, reverentiâ & obedientiam h exhibeant, nec per temeritatē vider alterius partes sibi vindicent. Majores quoque meminerint, se majores esse, nō dominos: & ob id inferioribus non tanquā subditis dominantur, sed

a d. can. quamvis. distin. 68. & can. i. vers. ad Episcopum. 25. distin. b Can. Diaconi septem. 4. ut igitur. dist. 93. & can. seq. c Can. i. vers. ad Diaconum. dist. 25. d Can. constat baptisma. de consecrat. distin. 4. e C. à multis. extr. de etate & qualis. f Can. i. distin. 22. g d. c. à multis. extr. de etate & qualis. h Can. i. vers. ad Subdiacon. dist. 25. i Clem. fin. de etate. & qualis. k Can. i. vers. sacerdos. dist. 21.

a Can. i. 5. ad acol. distin. 25. b d. can. i. 5. ad exorcistam. c d. can. i. 5. ad lectorem. d d. canon. i. 5. ad ostiarium. e can. psalmista. dist. 23. f gl. in vers. psalmista. can. i. 21. dist. & can. i. vers. ad psalmist. 25. distin. g distin. 26. & 32. per totum. h Ca. i. c. quod ad. & ca. diversis. extr. de cler. conjug. i C. cum decorem. extr. de cleric. conjug. k Can. à subdiacono. distin. 28. gl. 2. c. ad aures. extr. de temp. ordin.

quali clericos honorent, & diligant: & tales sint, qui non solum præfint, verum etiam profint.

Ordinatores debent instruere ordinandos in divinis. h. d.

Item sub gravi ultionis comminatione ex ordinatione generalis Concilii debent Episcopi promovendos in sacerdotibus per seipfos, vel alios idoneos viros super divinis officiis, Ecclesiasticisque sacramentis diligenter instruere, & informare. Sanctius a enim (inquit) est paucos bonos, quam multos malos habere ministros: quia, si cæcus cæcum ducat, ambo in foveam dilabentur.

Ordinationem præcedere debet diligens scrutinium. h. d.

Præcedet autem ordinationem diligens scrutinium, nec nisi qui e tam verbo fidei, quam rectæ conversationis exemplo, Episcoporum vel populari testimonio probantur, ad ordines admittendi erunt. Ordinatus d itaque accipiat secum divinæ legis peritos sacerdotes, & in Ecclesiasticis functionibus exercitatos, qui ordinandorum genus, patriam, ætatem, locum ubi ordinati sunt, si literas callent, si instructi in lege Dei, & ante omnia diligenter investigent, si fidem Catholicam diligenter teneant.

Examen debet præcedere collationem beneficiorum. h. d.

Quod e & in beneficiorum collationibus observandum erit: qui enim beneficiis Ecclesiasticis praticendi fuerint, à suo prius Archidiacono examinari debent, & per ipsum postmodum Episcopo præsentari.

Tam simoniace ordinatus, quam ordinans, sunt puniendi. h. d.

Ipsi f verò quibus talis cura committitur, cavere debent, ne ad cuiusquam gratiam, aut cuiuscumque muneris cupiditate illecti, à vero deviant, ut indignum, & minus idoneum, aut non examinatum ad sacros gradus suscipiendos Episcopo præsentent. Quod si aliter fecerint, & qui indignè accesserint, ab altari removebitur, & qui donum Sancti Spiritus vendere conati sunt, coram Deo jam condemnati, Ecclesiastica dignitate carebunt.

Qua tempora in ordinationibus servari debent. h. d.

Itur, & demùm sabbatho, qui probati sunt, Episcopo præsententur: Qui tamen secundum diversitatem ordinum, temporis quoque servabit diversitatem: non enim h oannes ordines quibuslibet temporibus conferri possunt: nam Dominicis & aliis festivis diebus unum, aut duos ad minores licebit promovere, sed ad Subdiaconatum, nisi in quatuor temporibus, & una & altera statuta die, nulli Episcoporum, præterquam Romano Pontifici, licet aliquos ordinare, necalicuius loci contraria est admittenda consuetudo. Quod si forte secus factum fuerit, ordinans quidem potestatem privandus est ordinandi; & ordinatus cum charactere h minime dubitetur recepisse, poenitentia tantam prævia in susceptis ordinibus ministris sustinendus erit.

Nec uno, nec duobus diebus continuato jejunio duo sacri ordines conferri possunt. h. d.

Sed nec uno die, nec duobus continuato jejunio ad duos quis potest sacros ordines promovere, arbitrariè ordinari suspensionis imminente poena.

Minores ordines omnes simul conferri possunt. h. d.

Diverim m statuitur de minoribus, qui omnes vel unica die conferri possunt.

Cum promotio per saltum, potest, prætermisso ordine repetito, dispensari. hoc dicit.

a Can. tales. dist. 23. b Extr. de scrutinio in ord. facien. c Canon. 2. & canon. Episcopi. dist. 24. d Canon. quando Episcopus. d. dist. 24. e Canon. ad hac nos. vers. & hoc idem. ex de offic. Archid. f Can. quando Episcopus. s. ipsi autem. dist. 24. g d. canon. quando Episcopus. s. igitur. h Ca. 1. 2. & 3. extr. de temp. ordin. i C. dilectus filius. extr. de sculp. ord. l. Ca. pon. cod. tit. l. Ca. literas. extra. de temp. ord. m De ord. ext. de temp. ord.

Per a saltum verò si promotus fuerit quis solenniter ordine prætermisso repetito, ex misericordia ministrare permittendus erit.

Promotus ad sacros ordines furtivè contra prohibitionem prælati non potest fieri sacerdos, nisi prius fuerit monasterium ingressus: secus si non contra prohibitionem, quia tunc potest Episcopus pro arbitrio dispensare, & qui non ordinatus se miscuit divinis, nunquam poterit ordinari. h. d.

Quod si b furtivè ad sacros ordines quis irreperit, quidpiendum erit, an prælati sub anathemate præcesserit interminatio: tunc enim nulla ratione ad sacerdotalem poterit ordinem promoveri, nisi regulari habitu suscepto laudabilem aliquandiu duxerit vitam, quo casu si secum misericorditer dispensari poterit: alioquin nulla præcedente inhibitione, condigna satisfactione imposita, pro suo arbitrio cum illo poterit Episcopus dispensare. Quod siis, qui nullum adhuc penitus attigit ordinem e, divinum aliquod officium exercuerit, & ab Ecclesia erit abiciendus, & nunquam ordinandus.

Qui nondum baptizatus ordinatus est, debet baptizari, & rursus ordinari. h. d.

De d eo qui non baptizatus ordines suscepit, valde dubitatum est: de quo post multam tandem discussionem obtentum & constitutum fuit, ut baptizetur, atque iterum ordinetur: & merito: cum enim baptismus e omnium sacramentorum janua sit & fundamentum, superædificari non potuit, ubi fundamentum defuit.

Sacros ordines tantum Episcopus confert, minores interdum & alii: & Episcopus qui loco, non dignitate renunciavit, sacros ordines conferre potest: secus, si etiam dignitati, quæ tunc solum minores confert. h. d.

Illud postmodò omittendum non est, quòd inter minores & sacros ordines illa est differentia, quia majores ab Episcopis, minores verò etiam ab aliis quandoque conferuntur. Vnde de eo quæsitum est f, qui Episcopatui renunciasset, an & quales ordines conferre possit? in qua specie obtinuit distinctio, ut si quidem loco tantum quis renunciat, eos quos anterrenunciationem poterat, rogatus conferre possit. Quòd si non solum loco, verum etiam dignitati renunciavit, minores tantum quis ab eo recipere, & in illis deservire, & ad majores, si repetatur idoneus, poterit promoveri. Sanè si ab eodem sacros ordines scienter quis receperit, quia indignum se fecit, officii non habebit executionem: ubi autem non scienter (nisi crassa & supina fuerit ignorantia) discretus Pontifex dispensare poterit.

QUI PROMOVERI NON POSSUNT. TITVLVS XXV.

Ponit quatuor causas sive respectus, ob quos prohibentur homines ordinari. h. d.

Quoniam verò præcaveri debet, quod vel infirmari, vel vituperari potest: sciendum est, quosdam esse qui non sunt ad Ecclesiasticos ordines admittendi, quod fieri contingit quatuor ex causis: aut enim quis promovere impeditur ratione subjectionis, aut ratione delicti jam patrati, aut suspitione futuri lapsus, aut ob corporis lationem.

Servus & libertus mox possunt ordinari, & servus ordinatus solum domino fit ex hoc liber & ingenuus. h. d.

Ratione subjectionis g promovere impediuntur servi: eos enim, nisi à dominis libertatem consecuti fuerint, nullo debet ordine Episcopus insignire: liber enim esse debet, qui divinæ aggregandus est militia. Quapropter non solum servi, sed nec qui retento obsequio

a C. 1. dist. 52. & c. uni. de cleric. per salt. prom. b Cap. 1. & seq. extr. de eo qui sur. ordin. suscep. c Cap. 1. & seq. extr. de cler. non ord. ministran. d Can. 1. extr. de Presbyter. non bapti. e Gloss. 2. d. c. 1. f C. 1. extr. de ord. ab Episc. g Ca. 1. & seq. extr. de servis non ordin.

manumissi sunt, cum adhuc servitum quamdam servire videantur, sunt ad clericatus ordinem promovendi: quod si contra factum fuerit, tam ordinantis, quam ejus qui sacro praxinctus est cingulo, Canonice poenis coercenda est audacia. Si tamen servus scientie domino fuerit ordinatus, ex hoc liber erit & ingenuus.

Manumissus ab Ecclesia, ut eidem serviat in divinis, non potest se transferre ad aliam Ecclesiam: secus si simpliciter fuerit manumissus. h. d.

Quod si a quis Ecclesie servili conditione obnoxius, ab eadem manumittatur, ut insignitus ordine clericali in ea perpetuo serviat in divinis, liber factus & ordinatus, ad aliam se transferre non poterit: sed si absolute manumissus fuerit, ad aliam transfundi non erit licentia deneganda.

Monachi non ordinantur, nisi de licentia Abbatis.

Monachi b quoque, nisi de sui fuerint Abbatis voluntate prepositi, ad ecclesiastica non sunt officia promovendi.

Licentia concessa a superiore religioso, ut possit consentire provisioni de se facta, non valet. h. d.

Strictius c adhuc agitur cum religiosis, non solum circa ordines, sed etiam circa electionem, vel provisionem quamlibet: si cui enim a superiore suo licentia concedatur, ut electioni, vel provisioni, si quam de ipso fieri contigerit, suum accommodare possit consentum, quia ambitionis vitio viam parat talis licentia, nullius firmitatis existet.

Non potest quis ab extraneo Episcopo ordinari, nisi de licentia sui ordinari: quam concedere poterit etiam vicarius & capitulum, si sedes vacet, vel qui administrat. h. d.

Pari d ratione constitutum est, ne quis alienae diocesis virum prater proprii superioris licentiam ordinare audeat: quam tamen Episcopo in remotis agente, dare poterit ipsius in spiritualibus Vicarius generalis, vel fide vacante Capitulum, seu is ad quem tunc temporis administratio spiritualium noscitur pertinere.

Itali Episcopi non debent ordinare Ultramontanum, nisi de licentia Papae, vel sui ordinari. h. d.

Et e hoc quidem non solum obtinet Italis ordinari flagrantibus, verum etiam exteris. Etenim illos nullus Italicus Episcopus ordinare debet, nisi vel a summo Pontifice speciale habeat licentiam: vel ab Episcopo, de cuius diocesi traxerit originem ordinandus, vel in cuius diocesi beneficiatus existit, per ejus patentes literas causam rationabilem continentes, quare ipsum nolit vel nequeat ordinare: & ii qui contraverint, censuris canonicis coercentur, prout latius ex Clementis IV. constitutione apparet.

Homicida voluntarius non potest promoveri, & promotus est deponendus: secus de necessario. h. d.

Parrati delicti ratione qui ordinari prohibetur, ut cum homicidium, aut aliud capitale crimen f factum, aut praepcepto, aut consilio perpetraverit: & per surreptionem promotus, deiciendus erit, dicente Domino, Si quis per industriam g aut per insidias hominem occiderit, ab altari meo evelles eum. De eo itaque homicida intelligendum est, qui voluntate committit homicidium. Caterum si qui necessitate maxima arctati, effugere nullo pacto valentes, homicidium admiserint, nullam ex hoc irregularitatem incurunt.

Fortuitum homicidium commissum, dum datur opera rei illicita, impedit quem promovendi. h. d.

Quod si neque voluntarium fuerit, neque necessarium, sed fortuitum, distinguendum est, num is

a C. de libertatis. extra. de ser. non ordin. b canon. 1. dist. 35. c. ad aures. extra. de temp. ordin. c. de. fi. de elect. d. c. 2. & seq. de temp. ordin. m. 6. e. cap. 1. de temp. ordin. m. 6. f. canon. si quis viduam. so. dist. 6. & per totum. & extra. de homicid. g. c. 1. extra. de homicid.

cujus occasione perpetratum fuerit, illicitae rei daret operam, an licita. Si illicitae rei a dans operam, ut puta vetito ludo incumbens, casu homicidium perpetraverit, vel bello etiam contra infideles sese immiscens, volens Christiani nominis hostem interfecerit, nec b ad sacros ordines promovendus est, & promotus non solum ad superiores ascendere prohibendus est, verum etiam in suo ministrare: plane c ex dispensatione in inferiori ministrare sustinendus erit.

Si dans operam rei licita, ex negligentia homicidium commisit, irregularitatem incurrit: secus, si non ex negligentia, sed mero casu. h. d.

Sed d & si licitae rei opera dabatur, nec tamen debitam quis operi suo adhibuit diligentiam, ex quo homicidium sequutum est, ab omni ministerio altaris excludendus erit: quod in eo responsum est, qui puerum e intuitu disciplinae ita percussit, ut ex percussione exspiraverit, vel ex ea in aliam infirmitatem incidit, ex qua compertum fuit exspirasse. Praeceptoris enim nimia savitia culpa assignatur. Diversum statuitur, si nulla culpa subfit: ut in eo accidit, quo campanas f pullante, ut signodato conveniret populus ad divina, tintinabulum, cadens, ita subiectum puerum percussit, ut ex vulnere decesserit: nam cum is culpa penitus expertus fuerit, nullam incurrisse noscitur irregularitatem, etiam si de homicidio veniam postulerit. Bonarum enim mentium est ibi etiam culpas agnoscere, ubi culpa non est.

Infantes, furiosi, dormientes ex commisso homicidio non incurunt irregularitatem. h. d.

Idem g constitutum est de infantibus, furiosis, & de dormientibus, qui si hominem mutilent, vel occidant, nullam ex hoc irregularitatem contrahunt.

Clerici facientes querelam de suis malefactoribus, non sicut irregulares, etiam si Iudex mortem illi inferat. h. d.

Idem & de clericis h qui de injuriis sibi illatis apud Iudicem conqueruntur, protestantes quod ad vindictam seu sanguinis poenam non intendunt. Nam si Iudex Injustitia exigente mortem delinquentibus inferat, accusatoribus imputari non debet: alioqui si propter huiusmodi metum, quia scilicet Iudex ad poenam sanguinis posset procedere, si conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eos, & ipsorum bona passim invadendi.

Publice poenitentes non possunt promoveri, possunt tamen ex necessitate deputari in aliquo minorum ordinum. h. d.

Poenitentes i quoque tam ad sacros ordines, quam poenam infimos promoveri non debent: quod utique non de omni poenitente intelligendum est, sed de eo tantum, quem publice ac solemniter poenituit: quae poenitentia semel tantum in ecclesia conceditur h. Placuit tamen Toletano Concilio l, si necessitas aut usus exegerit, inter ostiarios, vel lectores huiusmodi poenitentes posse collocari.

Qui exercent officia secularia, si honeste sint, post redditam rationem possunt ordinari: secus est de usurariis. h. d.

Is m illi similes sunt, qui negotiis & officiis secularibus serviunt: quorum tamen vita si post deposita onera, & reddita ratio cinia deprehensa fuerit inculpata, omnibus possunt muneribus honestari. Quod si quis usuras n, dum negotiaretur, exercuisse compertus fuerit, non solum ordinandus non est, verum etiam ordina-

a Ca. continebatur. extra. de homicid. b canon. clericum quis. & canon. seq. dist. 30. c d. ca. continebatur. in fin. d. c. continebatur. extra. de homicid. e canon. Presbyterum, extra. de homicid. f c. loannes sacerdos. d. tit. de homicid. g. Clem. I. de homicid. h. ca. 2. de homicid. in 6. i canon. canones apud. dist. 30. k canon. si quis post. 6. potest. d. dist. 30. l canon. placuit. d. dist. 30. m c. uni. extra. de obligation. ad ration. ordin. vel non. n canon. 2. dist. 33.

reus deponendus a. Mens enim avida, nec abstinere novit veritatis, nec gaudere concessis. b

Simoniaci, seditionis, & injuriarum ultores ordinari non possunt. h. d.

Idem statuendum est de eo, qui quasi dona Dei empturus, pecuniam ad imitationem Simonis e obrulerit. Idem & de seditionis d, & his qui proprietarum injuriarum pertinaces fuerint ultores.

Fur occultus potest post restitutionem & penitentiam ad sacros ordines promoveri. h. d.

De e fure, an ad sacros ordines promoveri possit, quaeri potest: & si quidem sponte furtum confessus, damnum passio satisfecerit, & penitentiam peregerit, si alioqui idoneus fuerit, nec super furto manifesta resperus sit infamia, ad sacros ordines proculdubio promoveri poterit.

Baptizatus in aetate non debet ordinari regulariter, & re-baptizatus nunquam ordinatur. h. d.

Sed etiam nullum quis delictum perpetrasse deprehensus, quod illum à sacris excludere valeat ministeriis, adhuc tamen si vel de fide ejus, vel continentia suo spicio sit, promovendus non erit. Ut ecce, si quis in aetate constitutus, baptizatus fuerit, quia fides ejus non ex voluntate, sed necessitate videtur esse, Presbyter ordinari non debet: nisi forte postea ipsius studium & fides emicuerit, aut hominum raritas hoc exegerit. Scienter autem rebaptizatus g, ut ad clericatus gradum promoveantur, permittendum non erit.

Fili Presbyterorum non possunt ordinari, nisi sint regulares vel monachi, vel nisi sint nati ex legitimo matrimonio, vel sint valde morati. h. d.

Presbyterorum h quoque filii à sacris ministeriis arcedi sunt, nisi aut monachi fiant, vel in congregatione Canonica regulariter viventes, religiose probati fuerint conversari. Sed hoc i de iis intelligere nos oportet, ad quos adulterio natos paterna flagitia hereditaria successione descendunt: unde si vel ex legitimo nati sunt matrimonio k, vel morum honestas eos commendabiles fecerit exemplis, & autoritatibus non solum sacerdotes fieri possunt, sed etiam summi sacerdotes.

Bigamus, & qui uxorem duxit viduam, ejectionem, vel meretricem, ordinari non possunt. h. d.

Item l repellendi sunt, bigamus, & qui viduam, vel ejectionem, vel meretricem, vel ancillam uxorem duxerit. Vidua est, cujus cognita maritus mortuus est: unde m is qui ab alio quidem ductam, sed minime cognitam duxit uxorem, propter hoc impediri non debet, quin possit ad sacerdotium promoveri, cum neuter carnem suam dividerit in plures. Ejecta est, quae vivente marito ejectionem. Meretrix, quae multorum libidini paret, & cujus turpitudine publice venalis est. Quod non de iis intelligendum est, qui tales adhuc uxores retinent (nam in iis alia ratio est: quia scilicet conjugati non possunt in sacris esse constituti) sed de iis quorum uxores defunctae sunt.

Bigamus est, qui duas duxit uxores, & qui secundas nuptias nuptiarum de facto contraxit, reputatur bigamus. Item, si cum vidua de facto contraxerit. h. d.

Et autem bigamus n, qui duas habuit uxores, sive baptizatus ambas, sive etiam ante baptismum, alteram. Si o quis tamen laicus primam duxerit, in sacris constitutus alteram, an sit inter bigamos reputandus, haesitatum est. Ex facto autem responsum est, hunc quidem nec bigamum esse, nec maritum viduae: quia tamen,

a Can. si quis clericorum. dist. 47. b Ca. virum. in si. dist. 47. c Ca. 2. in si. dist. 33. & 1. g. 1. per totum. d Ca. seditionarios. dist. 46. e Ca. ex literis. extr. de furt. f Ca. 1. & seq. dist. 37. g Ca. confirmandum est. in si. dist. 30. h Ca. 1. dist. 36. & ca. 1. extra, de fil. presby. i d. can. 1. & sed hoc. dist. 36. k Ca. ad hac. extr. de fil. presby. l Ca. penitentibus. & seq. & ca. si quis viduam. dist. 33. cap. 1. & 3. per totum. m. ex. de bigam. n Ca. debitum. ext. de bigam. in si. n glo. pen. ca. pe. dist. 26. o Ca. nuper. & c. si. extr. de bigam.

quantum in ipso fuit, secundas nuptias contraxit, & viduam duxit, tanquam de bigamo fore constituendum.

Fornicatus cum pluribus concubinis, non incurrit irregularitatem bigamiae. h. d.

Aliud juris est de concubinis a, quas si plures quis habuerit, irregularitatem bigamiae non incurrit, sed cum eo tanquam simpliciter fornicatus sit, quoad executionem sacerdotalis officii, dispensari poterit.

Corpore vitiatum, nisi medica sit laeso, ordinari non potest. h. d.

Cavenda sunt autem iis, qui Ecclesiasticis mancipandi sunt officii, non solum animi, verum etiam corporis vitia. Unde aliqua parte b laesi ad sacerdotium ascendere non valent. Hoc tamen tunc obtinet, cum evidens & notabilis est laesio: cateriam, si modica sit c, ut puta qui exiguam partem digiti, vel unguem nolentes amiserint, ita ut sine scandalo possint celebrare, à sacerdotio repellendi non erunt.

Abisset ex necessitate promoveri possunt: scilicet, si ex voluntate. h. d.

Idem juris est d de eo, cui vel vi, vel in cunabulis, vel de medicorum consilio metu imminenti periculi virilia fuerint amputata: quod si volente, & carnali vitio repugnare forte cupientes, seipfos absciderint, quia sui homicidae sunt, ad clerum pervenire non possunt e. Corpore enim vitiatum, non casu, sed propria voluntate sunt intelligendi f: & sicut in illis veniam casus impetrat, ita vindictam in iis voluntas postulat.

Oculi privatus undissimile promoveri non potest, licet retineat ordines: sicut si postea velo privatio contingat.

Haec autem distinctio non in omnibus membris sibi locum vendicant. Cui enim oculum g abstulit casus, licet voluntas desit, sacerdotium tamen consequi non potest. Caterum si sacerdotali in ordine constituto tale quid acciderit, quod olim integer acceperit, non admittit.

Olim furiosus, vel aliter vexatus, non potest ordinari. Clerici qui aliquando fuerunt demoniaci, non possunt ad ultiores ordines promoveri. h. d.

Is h quoque qui in furorem aliquando versus insanivit, aut quolibet modo vexationis incursum effertur, aut quod prope furorem accidit, in scena luserit, vel afflictione diabolica vexatus fuerit, ordinari non poterit. Clerici etiam i, qui in adolescentia à demonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem gradum ascendere non possunt.

DE PRÆBENDIS, ET ALIIS BENEFICIIS.

TITULVS XXVI.

Connexa & dependuntia sunt simul tractanda. h. d.

Post hæc videamus de præbendis, & illarum concessione: quæ pars juris extra propositam quidem materiam fortasse videri poterit: loquimur enim in præsentia de jure personarum. Sed cum supra de dignitatibus Ecclesiasticis, quibus præbenda videntur annexæ, locuti fuerimus, non sine causa, sequenti loco potest hæc juris materia tractari.

Qui in altari laborat, de altari debet & vivere. h. d.

Præbenda nihil est aliud, quam ius percipiendi proventus Ecclesiasticos, tanquam uni de collegio competens, & ex canonica procedens. Cum enim, ut lex divina præcipit k, qui altari servit, de altari debeat & vivere: dignum est, ut qui divinis ascribuntur obsequiis, Ecclesie substantentur stipendiis. Et idem institutum olim fuerat l, ut ordinationes eorum, qui sine certo titulo

a Cpe. ext. de biga. b dist. 55. in sum. & per totum. c Ca. & si. ext. de corpore. vit. d Can. si quis à medicis. cum duobus seq. dist. 33. e 3. & 6. ext. de corp. vitiat. e Can. si quis absciderit. dist. 33. f Ca. penitentibus. & corp. d. dist. 33. g Can. si. dist. 33. h Can. 2. & 3. dist. 33. i Can. clericus. d. dist. 33. k Ca. cum secundum. ext. eod. tit. l Can. 1. dist. 70.

ordinati essent, in injuriam ordinantium inanes essent. Paulatim tamen benignius agi coeptum. Constitutum est n. a ut, si Episcopus aliquem sine certo titulo, unde vita necessaria percipiat, ordinaverit, tamdiu ipse aut ejus successor, ordinato necessaria subministrat, donec ei in aliqua Ecclesia convenientia clericalis militia stipendia assignentur.

Mandatum suscipiens de ordinib. conferendis certis personis, non tenetur eisdem pro videre de beneficiis, sed mandanti: scilicet, si sit mandatum generale, vel ordinandi licentiam concedens.

Quod si Episcopus b mandato alterius in aliena diocesi ordines celebret, distinguendum est, an de certis personis mandatum susceperit, an generale & expresso nomine. Primo enim casu mandans, secundo mandatum suscipiens. inopi ordinato vita tenebitur necessaria ministrare. Eis autem quibus à diocesano datur licentia, ut à quo voluerit Episcopo, ad factos ordines promoveri possint, ad præmissa non qui ordinant, sed qui licentiam tradant, obligantur: nisi e tamen ordinatus de paterna hereditate vita possit habere subsidium.

Trabenda conceduntur per collationem, & per institutionem, & singulis rebus singula sunt imponenda nomina, h. d.

Conceduntur autem præbendæ vel beneficia duobus modis: per collationem, & per institutionem. Collatio est libera quædam præbendæ concessio. Institutio est præbendalis juris ad præsentationem patroni facta translatio: quæ licet & ipsa collatio possit appellari, commodius tamen est in præsentis singulas causas singulis appellationibus distinguere.

DE COLLATIONIBVS. TITVLVS XXVII.

Ex tribus capitibus conferuntur præbendæ, & ordinarium collationem facit lex vel consuetudo, h. d.

Conferuntur autem præbendæ vel beneficia aut ab ordinario, aut ex mandato legati sedis Apostolicæ, aut Pontificio rescripto. Ordinarius collatoris est, quem aut consuetudo approbavit, aut iuris designavit autoritas: ut, Episcopus, Capitulum.

Si Episcopus & capitulum habeant potestatem conferendi conjunctam, non potest unus sine altero, nisi in una subsit impedimentum, conferre: & si Episcopus possit conferre, tamen de consilio capituli, etiam quod sit impeditus, capitulum non potest se in collatione intrudere, nisi Episcopus sit negligens in removendo impedimentum: & mortuo vel absente eo, cuius consilio interueniente est conferendum, non est ob id differenda collatio, h. d.

Quam conferendi potestatem Episcopus & capitulum interdum habent communiter, interdum disjunctim: si communiter e, alter sine altero illam exercere non poterit, nisi vel mortis, vel suspensionis, vel majoris excommunicationis impedimentum in altero adesse contigerit. Cum f verò ad solum Episcopum cum consilio sui capituli, vel assensu, præbendarum spectat collatio, eo defuncto, vel suspensio, nisi Episcopus in petenda relaxatione suspensionis sit in mora, capitulum se non potest intrudere. Vbi verò g collatio ad aliquem cum consilio Episcopi pertinet, si quid illi humanitas contigerit, non erit ob hoc vacantis beneficii collatio differenda. Idem juris est Episcopo adeo in remotis agente, ut brevi non possit illius haberi præsentia: quia in petendi vel expectandi mora vacanti beneficio possit imminere periculum.

Si Ecclesiæ erit vacans per sex menses, ad capitulum beneficium devolvitur, h. d.

Ademeratione, ubi ad solum Episcopum spectat collatio, si per sex menses h conferre distulerit, ad capitulum devolvitur. Ex contrario, si ad solum capitu-

a Ca. Episcopus, extr. eod. tit. b C. si Episcopus eod. tit. in 6. c C. Episc. in fi. extr. eo. tit. d C. de reg. jur. in 6. e Ca. 1. in prin. in sede vacan. in 6. f d. ca. 1. §. cum verò. g d. ca. 1. §. ubi verò. h Ca. 2. in fi. extr. de concess. præb.

lum pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc non fecerit, Episcopus cum religiosorum virorum consilio exequetur: quod si omnes fortè neglexerint, Metropolitanus absque contradictione disponit.

Regularibus prælatis non conferentibus intra sex menses, sit devolutio ad ordinarium, h. d.

Idem statuitur in regularibus prælatis: si enim quibus beneficia ad illorum dispositionem spectantia intra constitutum tempus conferre negligent, locorum diocesani in non exemptis propria, in exemptis verò Apostolica auctoritate eorundem negligentiam juxta præscriptum in Vienenfi consilio modum supplebunt.

Tempus devolutionis currit solum non impeditis, & à die notitia, h. d.

Tempus autem sex mensium, nec currit legitime impeditis, & à die notitiæ, non à tempore vacationis erit computandum.

Devolutio non habet locum in Ecclesia non numerata, vel quando dignitas est suppressa, h. d.

Hæc a autem demum obtinent, si in Ecclesia erat distinctio præbendarum, & certus Canonicorum numerus. Ceterum, si neque distinctæ præbendæ, nec certus sit Canonicorum numerus, Lateranensi concilio de beneficiis ultra sex menses vacantibus locus non erit. Idem etiam obtinet, si per capitulum vacans dignitas legitime fuerit sublata.

Sede vacante capitulum non fungitur vice Episcopi in conferendo: & cessante causa, cessat & effectus, h. d.

Leet autem ob negligentiam Episcopi, conferendi potestas ad capitulum devolvatur, sede tamen vacante b in collationibus præbendarum Episcopi vice non fungitur: cum eo casu nullius superioris possit argui negligentia.

Circa collationem factam post devolutionem, dispensari potest, h. d.

Is e quoque, qui nimium cessando conferendi ius amisserit, si post ius collationis devolutum, nihilominus viris idoneis de beneficio providere voluerit, quanquam ob temporis lapsum collatio mero jure non teneat, ex dispensatione tamen & benignitate tolerari poterit.

Legati missi, vel nati vigore sue legationis, non conferunt nisi sibi specialiter concedatur: scilicet in legatis de latere qui conferunt, & sine mandato speciali, etiam invito patrono Ecclesiastico, h. d.

Ex d legationis quoque munere conferendi competit facultas, quod tamen non indistincte obtinet. nam si ve missi fuerint, sive suarum prætextu Ecclesiarum aliquæ legationis sibi vendicant auctoritatem, ex ipsa legatione nullam habent conferendi potestatem, nisi hoc alicui specialiter indultum fuerit. His autem quos Rom. Pontificis latus & comitatus illustrat, legatione fungentibus sine speciali concessione, etiam Ecclesiastico patrono invito, conferendi facultas competit. Sicut enim honoris prerogativa lætantur, sic eos auctoritate fungi congrua ampliori.

Legatus de latere non confert cathedrales Ecclesias, nec regulares, nec dignitates post Pontificalem majores, nec potest eodem tempore in eadem Ecclesia plures reservationes facere, h. d.

Ed tamen nec cathedrales e, nec regulares, aut collegiatas Ecclesias, nec Ecclesiarum cathedralium dignitates ad quas per electionem promoti primum post Episcopum obtinent locum, veluti Archidiaconatum, suæ dispensationi aut provisioni reservare possunt. Nec plures beneficiorum reservationes eodem tempore, in eadem cathedrali vel collegiata Ecclesia, vel ad eisdem collationem pertinentium faciet.

Reservationes legatorum exprant finita legatione, h. d.

Illæ quoque, quas jure fecerint, dummodo ad beneficiorum jam vacantium collationem non sit processum,

a Ca. ex parte, extr. de concess. præb. b C. 1. extr. ne sede vacante. c C. literas, ext. de supplen. negl. præl. d C. 1. de off. lega. in 6. e C. de liberatione, de off. leg. in 6.

eo ipso, quod illorum finitur legatio, penitus evanescent, nec executores dati amplius ea conferre poterunt.

Taciturnitas habiti beneficii invalidat provisionem legati non ordinarii. h. d.

Sed a nec aliter beneficium obtinenti ab Apostolica sedis legato facta collatio valebit, quam si de eo, quod tunc provisorius obtinet, mentio facta sit specialis, licet id in aliorum ordinariorum collationibus minimè requiratur.

Licet ante acceptionem beneficii quis nullum habeat in eo jus, tamen collator de eo alteri, primo non consentiente, providere non potest: potest tamen primo proviso presigi terminus ad acceptandum, quo lapsa poterit beneficium alteri conferri, nisi primus etiam lapsa termino accipere velit. h. d.

Illud autem tam in ordinario, quam etiam in legato statutum est, quod si cui beneficium contulerint, licet is b, donec collationem ratam non habuerit, nullum jus in eo acquisiverit, in persona tamen alterius, primo non consentiente, de beneficio non libero ab ipsis facta provisio non subsistet: planè notificata collatione, & ad consentiendum termino competenti praesigito, si primus non consenserit, eo lapsa beneficium liberè, cui viderint expedire, conferre poterunt: Antequam tamen ipsum alii contulerint, non obstante lapsu termini suum primus collationi poterit accommodare consensum.

Per rescriptum Apostolicum praebenda confertur purè, in diem, & sub conditione: & pura collatio est, cum alicui simpliciter de beneficio providetur. h. d.

Per rescriptum Apostolicum mandatur fieri collatio, aut purè, aut adjecto die, aut sub conditione. Purè, ut cum mandatur simpliciter, ut alicui de beneficio, aut praebenda provideantur.

Collatio Apostolica in diem facta, accedente decreto irritante, ligat manus ordinarii. h. d.

Dies adicitur collationi, ut cum praebenda confertur, quam quis intra mensem c, aut alio tempore à vacationis notitia duxerit acceptandam: quo casu, cum temporis appositio favorem asserat impetranti, si decretum irritans fuerit appositum, collatio per ordinarium alteri facta, intra praefixum tempus nullius obtinebit roboris firmitatè. Decreti enim appositio, reservatio, executoris inhibitiò, & lis mota, beneficium affectum reddunt.

Publicè nota, praesumitur notum etiam privatis. h. d.

Interpretatur autem quem praedicta vacationis habere notitiam, ex quo ipsa vacatio in loco vel Ecclesia hujusmodi beneficii publicè nota erit. Imputet enim sibi, si hoc casu, quo de ipsius commodo agitur, id quod per se vel per alium scire potuerit, ignoraverit.

Collatio conditionalis, & concurrente decreto non impletis conditionibus, non ligat manus ordinarii. h. d.

Sub conditione mandatur fieri collatio, ut cum d alii scui, si per executoris inquisitionem tepertus fuerit vitæ laudabilis, vel si consensus accesserit capituli, vel alia adjecta conditione, de beneficio provideri committitur: & eo casu etiam appositio irritante decreto, non impletis adhuc conditionibus vacans beneficium per ordinarium, aut per executores ad providendum de tali beneficio datum, liberè conferri poterit.

Obstat taciturnitas obtinenti beneficii, etiam modici, nisi provisio sit facta motu proprio. h. d.

Sed multum interest, motu proprio, an ad alterius petitionem de beneficio provideri mandetur: Si enim proprio motu, longè pinguius erit mandatum: nam etiam de beneficiis, quæ impetrans obtinet, nulla habita mentione, erit hujusmodi provisio valida, qualiacunque fuerint beneficia, & in numero quocunque quæ habebat impetrans, cum sibi provisio facta fuerit.

a Canon fin. de off. lega. in 6. b C. si tibi. de praebend. in 6. c Clem. uni. s. scius. de concess. praeb. d d. Clem. uni. in princ. de concess. praeb.

Quod si ad petitionem gratia hujusmodi facta sit, quantumque modicum beneficium scienter taceatur, veluti surreptitia non valebit.

Collatio facta motu proprio, pluribus beneficiis in eadem Ecclesia simul vacantibus, intelligitur facta de pinguiori: si beneficia sint aequalia, ad eum spectat electio, cui gratia est concessa. Collatio vero facta ad petitionem alterius, ad minus beneficium restringitur: si sint aequalia, eligit, qui aliàs conferebat: & motu proprio tunc confertur gratia fieri, cum id exprimitur. h. d.

Item si pluribus a in aliqua Ecclesia vacantibus dignitatibus vel praebendis, Rom. Pontifex de hac vacatione incertus, dignitatem vel praebendam, si qua nulli debita in ipsa vacat Ecclesia, cuiquam motu proprio conferat, fiet interpretatio plenissima, & ad illam dignitatem seu praebendam erit habenda relatio, quæ inter illas majoris censetur esse valoris: quod si forsitan aequales sint, ad eam, quam is, cui confertur, infra decem dies post habitam de dicta vacatione notitiam, duxerit eligendam: si vero ad petitionem alterius gratia hujusmodi facta fuerit, ad illam erit habenda relatio, quæ minoris valoris extitit: & si sit æqualitas, ad eam, quam is, ad quem ipsarum spectat collatio, infra dictum tempus elegerit, postquam sibi hujusmodi gratia erit nota. Motu b autem proprio tunc solum gratia fieri censetur, cum hoc expresse cautum fuerit.

Solus Papa tribuit jus in beneficiis vacantibus. h. d.

Sed si motu proprio, siue ad alterius petitionem per rescriptum Apostolicum fiat provisio, ceteris longè praestat. Nam cum ex Lateranensi concilio ministeria & beneficia Ecclesiarum tribui aut promitti non debeant, antequam vacent, Romanus Pontifex etiam in ipsis jus potest tribuere vacantibus.

Ponit gradus quo saltem circa potestatem conferendi inter ordinarium legatum & summum Pontificem. h. d.

Est ergo inter ordinarium Legatum, ac summum Pontificem circa collationis potestatem, quasi per gradus ascensus quidam. Nam ad Episcopum e omnium quidem basilicarum, quæ in ejus territorio positæ sunt, collatio regulariter pertinet: vacaturam tamen praebendam suæ dispositioni reservare non potest, & longè minus in eadem alicui justribuere. Legatus autem non modo vacantes intra suæ legationis terminos Ecclesias confert, verum etiam vacaturas (juxta ea quæ supra diximus) reservare poterit, licet eidem in vacaturis alicui jus tribuendi nulla sit facultas. At Apostolicum & ubique vacantes donare, & vacaturas suæ provisioni reservare d, & in vacaturis jus tribuere potest, cum in ipso plenitudo residet potestatis.

Si clericus, cum mandatur provideri de beneficio vacatur, negligat potere praebendam, non poterit postea aliam petere, nisi fuerit in canonicum receptus. h. d.

Quo e tamen casu summus Pontifex de vacatura praebenda alicui provideri mandat, si is, in cujus gratiam mandatum obtentum est, praebendam, quando vacat, negligenter omittit, non poterit postmodum pretextu dicti mandati, nisi antea in canonicum fuerit receptus, aliam in ipsa Ecclesia vacaturam petere.

Habens expectativam, potest acceptare beneficium vacaturum primum, vel secundum, vel alterius, certum tamen acceptare non potest. h. d.

Poterit f tamen is, cui certis super hoc executoribus deputatis ab Apostolica sede hujusmodi gratia concessa fuerit, non solum primum in genere vacaturum beneficium vel praebendam: verum etiam, si rationabilis causa subsit, secundum & ulterius acceptare: certum tamen & expresse, priusquam vacet, acceptare non poterit, ne captanda alienæ mortis occasio ex benignitate

a C. si plurib. de praeb. in 6. b C. si motu. in fin. eod. tit. in 6. c. Commes basilica. 16. q. 7. d C. 2. in gl. de praeb. in 6. e C. si clericus. de praeb. in 6. f C. ne captanda. de concess. praeb. in 6. gratia-

gratiarum sedis Apostolicæ tributur: quod si de certo acceptatio secuta fuerit, nullam obtinebit roboris firmitatem, ut Bonifac. constitutionis tenore latius continetur.

Rescripto Apostolico dispensatur super pluralitate beneficiorum, maxime circa literatas personas. h. d.

Inde a etiam licet beneficiatæ personæ de alio beneficio, nisi primò illud, quod obtinet, omninò dimittat, provideri non possit, nisi aut Cardinales sint, aut Regum filii: per tale tamen rescriptum, maxime circa literatas personas, super hac pluralitate dispensari poterit.

Ubi de prioritate beneficij pluribus collatis non constat, primò possessor, deinde major prærogativa præfertur. h. d.

Idem si à sede b Apostolica, aut legato, & ab ordinatione eodè die idem beneficium conferatur, & quæ fuerit primò facta collatio, non appareat, nemine possidente, si erit cæteris præferendus, cujus conferens ampliore gaudet prærogativa. Hac e ratione & iis, qui in aliqua Ecclesia in Canonicos sunt recepti, debent in præbendarum affectione cæteris, sive legatorum, sive aliorum quorumcumque autoritate antea fuerint admissi, anteferrî.

Qui dicitur receptus auctoritate Apostolica, h. d.

Auctoritate d autè Apostolica receptus & is intelligitur, qui legati, vel alterius mandato, cui specialiter in ea re auctoritas Apostolica concessa fuerit, recipitur. Sed & si mandatum legati ratum habeat e Rom. Pontifex, atque id auctoritate sua muniat, ex eo receptus non legatij, sed Apostolica intelligitur auctoritate receptus: atque idè est in affectione præbendæ omnibus post eum receptis in Ecclesia dicta præferendus.

Expressio eius quod tacite mæst, nihil operatur, nisi per alium modum, quam quo tacite mæst, fuerit facta expressio. h. d.

Aliud juris est, si iis, ad quos alias pertinet Canonicorù receptio, facultas concedatur ab Apostolico, ut alique recipient in Canonicum ejusdem Ecclesiæ, ordinationibus fortè certum numerum Canonicorum præfigentibus non obstantibus: hoc enim casu non Apostolica, sed recipientium censetur auctoritate receptus, nisi quod cum auctoritate Apostolica recipiunt, in literis caveatur expressè. Quòd ad eos alias talis receptio non pertinebat, Apostolica dicitur auctoritate receptus. Alias verò, si litera impetratæ certi numeri Canoniorum nullam fecerint mentionem, quod illarum occasione factum fuerit, nullam obtinebit firmitatem.

Papa non onerat aliquè pluribus provisionibus, nisi id exprimat. h. d.

Illud etiam omittendum non est, non solere Apostolicum eundem collatorem pluribus onerare provisionibus, nisi id velle se suis literis expressè fuerit complexus.

Mandati Apostolici fines sunt diligenter custodiendi, nec extenduntur, nisi ad casus expressòs, etiam de consensu, & in præjudicium provisi. h. d.

Sunt f autè Apostolici mandati fines diligenter custodiendi, ideoq; non debent ad casus alios, quam expressos, extendi. Vnde cum injungitur, ut alicui de præbenda certi valoris provideatur, in præbenda minoris valoris, etiam impetrante volente, mandatum impleri non poterit.

Mandatum faciens mentionem de collatione, non potest trahi ad præsentationem, vel institutionem. h. d.

Idem q observari oportet, si cui de beneficio, quod ad alicuj collationem spectat, provideri mandatur: hoc n. casu de eo quod ad ejusdem præsentationem, vel institutionem pertinet, provideri minimè poterit, nec etiam è converso.

Casus resignationis non includitur, nec verificatur in casu mortis. h. d.

Eodem spectat h, si quis ab Apostolica sede mandatum suscipiat, ut ab aliquo beneficii resignatione re. e.

a C. de multi. ext. de præb. ext. Ioann. uni. co. ii. & ext. com. ex. erabili. b C. si à sede. de præbend. in 6. c C. hi qui. d. tit. in 6. d C. hi qui. de præb. in 6. e C. si eum super. d. tit. in 6. f Ca. cui de non sacerdot. ali. s. idem. de præb. in 6. g C. cum in illis. 4. cum autem. de præb. in 6. h C. susceptum. de res. in 6.

pta, idem beneficiū alteri conferat. Si enim is, qui resignaturus erat, reb. eximatur humanis, mandato locus nō erit, cum non per resignationem vacaverit, sed per mortem.

Casus futura vacationis non verificatur in casu nova creationis. h. d.

Idem obtinet, si litera Apostolicæ super conferendo beneficio proximè vacaturo fuerint impetratæ. Nam ad illud, quod post illarum impetrationem fuerit creatum, non extenditur.

Appellatione beneficij non venit pensio. h. d.

Et a si quis literas super obtinendis beneficiis usque ad certam summam impetraverit, eidem non in pensione, sed in beneficiis Ecclesiasticis erit providendum, nisi de pensione in literis mentio habeatur.

Dispositio regulariter restringitur ad tempus præsens, & mentio potentia intelligitur de præsentis. h. d.

Eodem etiam spectat, quòd si de conferendo b alicui beneficio ad Episcopi collationem spectante rescribatur, illud ei conferri non poterit, cujus collatio ex negligentia ipsius Episcopi ad ejusdem Capitulum devoluta fuit: quanquam ex contrario de eo cujus ad Episc. ex Capituli, vel alterius cuiuscunq; sive ad sedem Apostolicam ex ipsius Episc. vel aliorum in hoc eidem succedenti negligentia collatio fuerit devoluta, hoc casu provideri poterit.

Mandatum Apostolicum restrictionem recipit ex persona provisi. h. d.

Interdum tamen, licet mandatum generale sit, ex persona impetrantis recipit restrictionem: ut si cui e de præbenda proximè vacatura simpliciter provideri mandatur: nam si talis nondum in ea ætate existat, ut ad sacerdotium promoveri possit, sacerdotalis sibi præbenda conferri non poterit.

Ex loco sumitur rescripti interpretatio. h. d.

Ex loci quoq; expressione rescripti sumitur declaratio, & ideo d, quanquã sub nomine Ecclesiæ Civitatis, etiam Eccl. Cathed. comprehendatur, cum tamen alicui de beneficio mandatur in aliqua Ecclesiæ civitatis vel dioc. provideri, ad Cathedralē Ecclesiā mandatum huiusmodi non extenditur: secus est, si in aliqua Ecclesiæ Provincia, provideri mandatur: tunc & Metropolitana, & cæteræ Cathedrales Ecclesiæ tali mandato includuntur.

Ordo scripturæ declarat mandatum. h. d.

Ex ordine e quoque scripturæ rescripti interpretatio sumitur, veluti cum Ioanni de beneficio ad collationem suam vel Pauli pertinente, ut alicui provideat, mandatur. Nam si plura simul beneficia vacare contigerit ad utriusque collationem separatim spectante, tunc ordo scripturæ servandus est, & de illo beneficio providendum erit, quod ad Ioannem nolescit pertinere.

Cum mandatur provideri de beneficio spectante ad provisionem plurimum, intelligitur conjunctim. h. d.

Si verò f de beneficio ad aliquorum collationem, vel præsentationem spectante, non adjecto communiter vel divisim, provisio injungitur faciendā, in beneficio quod ad collationem vel præsentationem alteri tantum pertinet, adimpleri non poterit.

Ex insertione causa elicitur interpretatio rescripti. h. d.

Item insertio causa declarat rescriptum: sicut accidit g, cum clerico nullum beneficium obtinenti, ob paupertatem per Episcopum de beneficio provideri mandatur. Nam si antequam ei provisum sit, beneficium fuerit affectus, cessante causa mandati, provideri sibi Episcopus in posterum non tenetur.

Ex simplici mandato de providendo, non potest provideri obtinenti aliud beneficium, nisi fuerit id expressum: quo casu solum n. curatum & non curatum beneficium obtinenti provideri poterit: & plurali locutio restringitur ad duo. h. d.

a C. quamvis. de præb. in 6. b C. si de beneficio. de præb. in 6. c C. cui. de præb. in 6. d C. quamvis. 4. quanquam. d. tit. in 6. de præb. e C. mandato. de præb. in 6. f C. cum illis. 4. si. de præb. in 6. g C. si pauper. de præb. in 6.

Nam a & is, qui conceditur ut idoneo possit in sua vel aliena Ecclesia providere beneficium, aliud obtinendi providere non potest, nisi vel primo ille beneficium quod obtinet, omnino dimittat, vel in concessionem huiusmodi sit expressum, quod etiam beneficiatæ valeat providere personæ: quo casu unicum duntaxat beneficium, atque illud non curatum obtinenti, provideri poterit. Sed si concessum fuerit, ut providere illi valeat, qui & alia beneficia noscitur obtinere, huiusmodi pluralitas debet solum ad duo beneficia non curata restringi.

Mandatum simplex de providendo, non extenditur ad beneficium curatum, vel electivum. h. d.

Ex natura quoque & beneficii qualitate Apostolicum rescriptum restrictionem recipit: nam si de quibuscunque beneficiis provideri mandatum fuerit, de animarum cura mentione non habita, de iis providendum non erit, quibus huiusmodi cura noscitur imminere, illis quoque, pro quibus scribitur ut de personatibus & dignitatibus ad collationem, provisionem, præsentationem, vel dispositionem pertinentibus quorumcunque provideatur, de iis provideri non poterit, ad quos per electionem præficiendi assumuntur.

Gratia alicui concessa, ut providere possit personis idoneis in certa Ecclesia, personis non expressis, non expirat re integra per obitum concedenti: sicus, si persona essent expressa. h. d.

Illud quoque omittendum non est, quod si cui b nulla facta personarum expressione sit gratiosè concessa facultas, ut auctoritate Apostolica aliquibus personis idoneis in certa Ecclesia providere possit, vel beneficia, quorum collatio est ad sedem Apostolicam legitime devoluta, conferre: huiusmodi concessio etiam re integra, per obitum concedentis non expirat: secus, si super provisione certæ personæ faciendæ eidem sit data potestas, non obituam, sed ejus, cui providetur, gratiam vel favorem. Illa enim expirat omnino, si concedens re integra moriatur.

Mandatarius, cuius non est electa industria, potest alteri mandare. h. d.

Illud etiam interest, utrum, cui ab Apostolica sede provisio de beneficio in certa Ecclesia, diocesi, vel provincia certæ personæ faciendæ committatur, an de certa Ecclesia incertæ tamen personæ? Primo enim casu licitè quis vices suas alteri committere poterit: secundo verò, cum in eligenda persona mandatarius electa videatur industria, provisionem sibi commissam alteri demandare non poterit, nisi forma commissionis illi habeat, ut per se, vel per alium hoc expedire valeat.

Beneficia Ecclesiastica debent sine diminutione conferri. h. d.

Postremo illud sciendum est, tam Turonensi concilio cautum esse, ne præbendæ aliquam sectionem partiantur: quam ex Lateranensi, ne quis conferens beneficium Ecclesiasticum, partem proventuum suis subsibus retinere audeat, cum sine ulla debeat diminutione conferri.

DE INSTITUTIONIBUS, ET IVRE PATRONATUS.

TITVLVS XXVIII.

Quando dicatur provideri per Institutionem, quid sit ius patronatus, & quibus modis constituitur. h. d.

Accidit autem interdum, ut prælati liberam de vacantibus beneficiis disponendi facultatem non habeant: quod tunc evenit, cum ea vacare contingerit, in quibus aliquis ius obtinet patronatus: tunc enim strictè sumpto vocabulo, non conferre, sed instituere dicentur eos, quibus præsentante patrono providendum erit. Est igitur d ius patronatus, potestas præsentandi instituendum ad beneficium vacans. Constituitur autem

tale ius variis modis: veluti, Ecclesiæ ædificatione, dotatione, & similibus.

Ædificans ritè, vel dotans, acquirit ius patronatus: & consequi debent commoda, quem sequuntur incommoda. h. d.

A Edificatione acquiritur ius patronatus, cum quis Ecclesiæ de consensu diocesani, juris ordine servato, construxit. Dotatione acquiritur, ut cum is, qui non fundavit, Ecclesiæ pro dote certa bona assignavit. Sicut enim in carnali matrimonio ad onera sustinenda dos assignari debet, ita etiam concedenda sunt Ecclesiæ, quæ ad luminaria, & ad custodiam, & ad stipendia custodum, & ad cætera sacra domui necessaria sufficiant. Institutum est igitur, ut quasi cuiusdam loco remunerationis ad præsentationem patronorum in fundatis vel dotatis Ecclesiis sacerdotes instituuntur, nullo professionis vel sexus habito discrimine.

Ecclesiasticus patronus habet ad præsentandum menses sex, laicus quatuor. Ecclesiasticus non potest variare, laicus potest. h. d.

Sunt tamen inter Ecclesiasticos & laicos patronos, plerique differentie. Nam a Ecclesiastico ad præsentandum sex mensium conceditur spatium, Laico quadrimestre tempus datur. Et videtur optima ratione inductum, ut longius præfiguratur tempus Ecclesiasticis, quippe b quibus semel facta præsentatione, amplius variare minime licet: quod in Laicis diversum statuitur.

Episcopus qui instituit secundo loco præsentatum, in panam tenetur providere etiam primo præsentato. h. d.

Sed si laicus, cui plures præsentandi tributa est facultas, primo Ioannem instituendum offerat, secundo loco Paulum utrunque idoneum, Ordinarius autem secundo loco præsentatum instituat, videamus, an primus appellare valeat: & statutum est, de secundo factam institutionem infringi non posse: Episcopum tamen qui primo loco præsentatum dolo reculavit admittere, reculato ut in competenti beneficio provideat, compellendum: ut in eo puniatur, in quo eum deliquisse constat.

Legatus de latere potest derogare iuri patronatus Ecclesiasticorum, non laicorum. Ecclesiastico patrono reddenda ratio proventuum patronatæ Ecclesiæ: sicus laico. h. d.

Legatus etiam beneficium in præiudicium Ecclesiasticis patroni, ut supra tetigimus, conferre potest: cum in laicis diversum accidat. Item Ecclesiastico patrono de temporalibus rebus ratio debet exhiberi, quod in laico minime obtinet.

Patronus laicus potest deferre ad superiores, clericos, qui dilapidant bona Ecclesiæ, cuius est patronus. h. d.

Licebit d tamen patrono laico, si sacerdotem ex collatis in Ecclesiis rebus fraudare cognoverit, aut honesta illum conventionem percipere, aut Episcopo vel competenti Iudici corrigenda denunciare: quod si talia agere tenet & Episcopus, Metropolitanus ejus hæc insinuabit: sin autem & Metropolitanus talia gerat, Principis hæc auribus (si aliter Ecclesiæ consuli non possit) intimare non differet.

Ius patronatus transmittitur ad quoscumque, hæredes: & plures succedentes uni, habent vocem unius, nec hæres patroni institutum mutare potest. h. d.

Successione quoque ius patronatus acquiritur: quod quidem procedit, sive sui, sive extranei, sive ex testamento, sive ab intestato sint hæredes. Plures tamen ab uno ex patronis Ecclesiæ relictis hæredes, vocem duntaxat unius habebunt in præsentatione Rectoris, nec jam institutos mutare poterunt.

Si patroni in præsentatione non sint concordēs, attenditur major & melior pars. h. d.

Et si e forte in plures partes patronorum se vota in præsentando dividerint, ille præficiendus est Eccle-

a C. cum. s. si. de jur. patron. in 6. b C. pastorali. extr. d. n. & d. c. un. in gl. c. Ca. cum dilectus. ext. de jur. patron. d. Can. filius. vel. 16. q. 7. c C. quoniam in. extr. de jur. patr.

fia, qui majoribus juvatur meritis, & plurium approbatur consensu.

Si Ecclesia ob patronorum discordiam detrimentum patitur, potest Episcopus interdicere divinis. h. d.

Quod si a ita similitates inter eos ortæ fuerint, ut sacerdos suo ibi officio canonicè fungi non possit, si aliter provideri non poterit, præcipere debet Episcopus, ut ibi missarum solennia non celebrentur, donec patroni ad concordiam redeant: quod si intra quatuor menses factum non fuerit, tunc ordinet Antistes Ecclesiam, sicut melius eam secundum Deum judicaverit ordinandam.

Episcopus potest ex causa Ecclesiam patronatam secundum certam formam commendare. h. d.

Quod si necessarium aut expediens esse duxerit, poterit etiam interim Ecclesiam alicui commendare: ita tamen, ut si parochialis sit Ecclesia, nemini commendatur, qui non sit in sacerdotio constitutus: nec hujusmodi commenda ultra semestris temporis spatium vires suas porriget: nec in unius persona, unica fieri poterit.

Episcopus in Ecclesia juris patronatus laicorum ex causa potest ponere æconomos, qui colligant fructus erogandos in utilitatem laicorum. h. d.

Etiam Episcopo facultas in Ecclesiis, in quibus Ecclesiastica persona præsentationem non habet, si vel minus idonei præsententur, vel alia de causa aliquos in eis instituire non valeat, æconomos ponere, qui fructus percipere debeant in Ecclesiarum utilitatem erogandos, aut his qui quandoque instituentur, fideliter referendos.

Patroni possunt convenire de presentando alternis vicibus, & plures simul possunt presentari, ut de ipsis Episcopus eligat instituentium. h. d.

Ed et facilius provideatur Ecclesiis, non inconveniens visum fuit, patronos ipsos inter se posse liberè convenire de Rectore ab eis alternis vicibus presentando: quibus etiam ex eadem causa permittitur, ut plures ad vacantem Ecclesiam præsentare valeant, ita ut unus ex eis eligi possit per Episcopum, & admitti.

Ius patronatus donari potest, sed ob donationem non præjudicatur iuribus Episcopalibus: vendi autem non potest, nisi cum universitate. h. d.

Donatio de quoque jus patronatus acquiritur. Vt cum jus, quod quis in Ecclesiis habet, in aliquem liberaliter confert: quis si fiat Ecclesiæ, aut loco religioso, quamvis absque assensu Episcopi facta fuerit, efficax est censenda, sed per eam Episcopalibus iuribus in aliquo non derogatur. Sed si quis dato precio s, hujusmodi sibi jus comparare ausus fuerit, talis contractus irritus erit & inanis, nisi tale jus cure universitate rerum temporalium transferretur.

Episcopus non potest spernere patroni præsentationem. Patronus non potest quem propria auctoritate instituire sub pena excommunicationis. h. d.

Quemadmodum autem ad præsentationem patroni, debet Episcopus clericos instituire, & quod spreto fundatoribus de vacanti Ecclesia disposuerit, erit irritum: ita etiam patronus auctoritatem Episcopi negligere non debet. Quod si laici s ausu temerario propria auctoritate ad institutionem processerint, tam ipsi anathematizandi, quam etiam perperam instituti clerici communicatione sunt privandi: qui si etiam adhuc perseveraverint, à ministerio Ecclesiastico & ordine deponendi erunt.

Patroni putantur presentatio tenet.

Interdum g accidit, ut ejus qui patronus non est, præsentatio tamen rata sit habenda. Vt cum ordinarius ad

ejus præsentationem clericum instituit, qui & juris patronatus erat possessor, & patronus credebatur: nam si postea jus patronatus alius in judicio evicerit, institutus non debet propter hoc ab Ecclesia removeri.

Nemo potest seipsum presentare. h. d.

Licet a autem patronus alios præsentet, seipsum tamen, quanquam clericus sit, præsentare non potest, quantumvis idoneus sit, & quibuscunque studiis juvetur & meritis: cum nullus Ecclesiasticis sese officiis ultrò immiscere debeat.

Nemo sibi beneficium confert, veluti nemo se presentat: nec vacatur beneficii tenet collatio, aut presentationis promissio. h. d.

Sunt autem institutiones collationibus in quibusdam similes, in quibusdam verò dissimiles. Similes sunt, quia quemadmodum is, qui seipsum præsentat, institutus non est: ita etiam is, ad quem pertinet collatio b, seipsum non potest instituire, cum inter dantem & acceptentem distinctio debeat esse personalis. Item quemadmodum vacatur præbendæ non tenet regulariter collatio: ita etiam promissiones de non vacantibus beneficiis Ecclesiarum, in quibus quis jus obtinet patronatus, nullo jure substituit.

Capitulum sede vacante potest instituire presentatos: idem potest vicarius sine speciali mandato Episcopi. h. d.

Dissimiles sunt, quia etsi Capitulum sede vacante c beneficia, quæ ad collationem Episcopi pertinent, conferre non possit: presentatos tamen à patronis potest, si idonei sint, admittere & instituire. Idem obtinet in vicario: quia licet sine speciali concessione conferre d non possit, presentatos tamen instituire e minime prohibetur.

In Rectorem parochialis Ecclesia potest presentari etiam non in sacris constitutus, licet secus in libera collatione: in qua tamen potest dispensari cum eo, qui est constitutus in minoribus. h. d.

Sunt etiam in eo dissimiles, quod in rectorem parochialis Ecclesiæ, etiam non in sacris constitutus presentari potest, dummodo aliàs sit idoneus, & infra tempus à jure constitutum ad ordines, quos ipsius Ecclesiæ cura requirit, promovendi valeat. Collatio autem fieri non potest, nisi in persona ejus, qui saltem sit in subdiaconatu constitutus: cum hi tamen, qui in minoribus sunt ordinibus constituti, sitales sint, qui infra breve tempus possint in Presbyteros ordinari, dispensari poterit.

Patronus defertur circa honorem, & visa necessaria subministranda. h. d.

Defertur autem patronis non solum circa præsentationem, verum etiam circa honorem processionis, & circa necessarium vitæ subsidium. Nam si aut ipsi aut illorum filii ad inopiam redacti fuerint, illis erit modestè ab Ecclesia succurrendum. f

Ius patronatus tollitur cessione, Collegii constitutione, Ecclesia destructione, delicti perpetratione. h. d.

Tollitur jus patronatus cessione: utputa, cum quis id Ecclesiæ, in qua jus habet hujusmodi, conferendum duxerit. Item, si quis Ecclesiam sine sui reservatione juris, collegiatam fieri pariat. Eo amplius constat, si ades sacre incendio consumptæ fuerint, vel etiam terramotu, vel vitio suo corruerint, extinguat jus patronatus necesse est. Sed & si patronus ausu nefando Rectorem vel clericum ipsius Ecclesiæ per se vel per alios occiderit, vel mutilare ausus fuerit, tam alias pœnas, quam juris patronatus amissionem sustinere debet. Idem juris est, si patronus efficiatur hæreticus: cum enim bona hæreticorum universa sint confiscanda g, merito cum ista universitate etiam jus patronatus interibit.

a C. 1. ext. 20. 11. b C. cum vos. ext. de offic. ordo. c versic. & ut. de jur. par. d C. de jur. par. in 6. e C. qua clerici. & seq. ex. de jur. pa. f C. præterea. ext. d. 11. g C. consultationis. 118. d. 11.

a C. per nostras. ext. d. 11. b C. si. ext. de inst. c C. 2. extr. ne sed. va. d C. si. de off. vicar. in 6. e C. ex frequentibus. de inst. f C. quicquid. fidelium. 16. q. 7. g C. vergenti. ext. de hæret.

DE CLERICIS NON RESIDENTIBUS.

TITVLVS XXIX.

Si conferatur beneficium non idoneo ad residendum, & provisus privandus est beneficio, & collator conferendi potestate. h. d.

Debent a autem hi, quibus Ecclesiastica ministeria sunt committenda, tales deligi, qui & reside-
re in Ecclesia, & curam demandati sibi officii per seipios valeant exercere: quòd si aliter actum fuerit, & qui receptus fuerit, quod contra sacros canones acceperit, amittit: & qui dederit, largiendi potestate privabitur.

Qui sine causa non residet, post mentionem privandus erit: & quæ sint iusta causa non residenda. h. d.

Si tamen ab initio idonei ad residendum reputati, postea Ecclesias, vel præbendas sibi concessas, sine iusta & necessaria causa deserant, si moniti & congruo tempore expectati non redierint, eis privati poterunt. Iusta non residendi causa sunt: veluti, si quis aut Romano Pontifici, aut proprio Episcopo obsequium exhibeat. Item, si jura, & negotia Ecclesiæ suæ fideliter prosequatur, aut si, ut studiorum causa abesse possit *b*, est alicui specialiter indultum, & si quæ sunt aliæ similes.

Ad memoriam iuvandam inducit repetitionem. h. d.

Hæc de præbendis, & dignitatibus, atque illarum provisionibus dixisse nos sufficiat. Verum, quia in hoc tractatu diffusè immorati sumus, ut sequentia præcedentibus melius contexamus, quædam in memoriam reducemus. Personarum ergo quidam laici sunt, quidam clerici. Rursus clericorum quidam sunt in sacerdotio constituti, quidam in sacris, licet non in sacerdotio, quidam nec in sacris nec in sacerdotio. Eorum rursus, qui in sacerdotio constituti sunt, quidam sunt in celsiore gradu, ut Episcopi, quidam in inferiore, ut Presbyteri. In sacris verò dicuntur constituti Diaconi & Subdiaconi. Qui verò nec in sacerdotio, nec in sacris reperiuntur, ii sunt, qui sunt in minoribus ordinibus constituti. Cæterum, quoniam adhuc quidam in Ecclesia sunt, qui non minus in laicatu, quam in clericatu constituti Domino deserviunt, ut sunt regulares ac monachi, restat, ut & de his pauca subiciamus.

DE REGVLARIBVS, AC MONACHIS.

TITVLVS XXX.

Regulariter valet argumentum à regulari ad monachum, & contrà. h. d.

Quoniam verò, siue de regularibus agendum sit, siue de monachis, eadem ferè jura servantur, ne verbosa fiat evagatio, dirigamus sermonem in personas monachorum, idem etiam intellecturi de regularibus cæteris. Nam si quid in his propriè servetur, separatim ostendemus.

Ex triplici capite quis sit monachus, & impubes à patre traditus monasterio post annum pubertatis potest redire ad seculum, si velit. h. d.

Monachi *e* sunt, aut ex paterna devotione, aut ex propria professione, aut ex voti emissione. Ex paterna devotione *d* monachus quis efficitur, cum pater filios impuberes monasterio offert. Quo casu, si impuberes sacram tonsuram vel velamina susceperint, quintodecimo ætatis anno moneri debent & inquiri, utrum in ipso habitu permanere cupiant: si permansuros se professi fuerint, vel professionem à se prius factam ratam habuerint, ulterius pœnitendi locum non habebunt: si verò ad secularem habitum reverti maluerint, redeundi licentia concedenda erit, quia satis inutile est, ut coacta servitia domino præstentur. Qua etiam

a C. quia nonnulli. §. cum igitur. ext. eod. b C. relatum. eo. tit. c C. monachum. 20. q. 1. d C. illud autem. 20. q. 1.

ratione constitutum est, ne quis intus ordinari debeat.

Si impubes præter parentum voluntatem monasterium fuerit ingressus, possunt parentes intra annum reclamare: secus si sit pubes. h. d.

Quòd si *a* impubes præter parentum voluntatem tonsuram accepit monachalem, parentes id factum irritare valent: sed si intra annum ad proprium Episcopum, vel alium competentem iudicem non reclamaverint, revocare amplius non poterunt. Si verò in grandiori ætate adolescentes servire Deo elegerint, non est potestas parentibus prohibendi.

Professio est duplex, tacita & expressa, & potest fieri etiam ante annum. h. d.

Propriam professionem monachus efficitur quis, aut expressè, aut tacite. Expressè, ut si quis post annum probationis habitum suscipiens monachalem, regulis monasterii obstringi se velle profiteretur. Si tamen ante tempus probationis regulariter præsumtum *b*, is qui converti desiderat, habitum recipit, & professionem emittit, Abbate per se vel per alium professionem recipiente, regulari observantia obligatur, & verè monachus est censendus.

Ex causa post annum potest professio differri, ut si ingressus monasterium sit incognitus. Et servus triennio in monasterio commoratus, per monachationem sit liber. h. d.

Quemadmodum autem discretus Abbas ex causa ante probationis tempus professionem recipere potest, ita ex causa interdum proferre. Vnde *c* si quis incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium monachalis habitum concedendus non erit: ne, si forte post annu statim præstetur, postea servus, aut aliàs inhabilis ad monasterium deprehendatur. Quòd si servus per triennium in monasterio commoratus postea monachus effectus fuerit, ex hoc liber etiam efficitur.

Ordinatus ignorante domino si fiat monachus, sit liber, aliàs dimittimus potest intra annum recipere servum. h. d.

Quoniam *d* si prius ignorante domino ad sacra ministeria ordinatus, monachus fieri elegerit, jugum servitutis evadet: aliàs intra unius anni spacium domino & servilem fortunam probare, & servum suum recipere licebit.

Prædicatores, Minores, & Mendicantes, non possunt profiteri ante ipsam aetatem, & recipientes professionem puniuntur. h. d.

Quòd *e* tamen de facultate recipiendi ante annum professionis dicitur, non est perpetuum. Prædicatores enim & minores, aliique mendicantium ordines ante annum probationis elapsam, quenquam ad sui ordinis professionem, vel seculi renunciationem faciendam, recipere non possunt. Quòd si forte contrà fecerint, & is qui sic receptus fuerit, eorumdem ordini minimè alligabitur, & receptores à receptione ad professionem quorumlibet suspensum, tam excommunicationi, quam aliis pœnis, quæ hujusmodi regularibus proculis infligi solent, gravioribus subiciendi erunt.

Delatio habitus tacitam ostendit professionem, & unusquisq; debet se conformare cum habitu quem gerit. h. d.

Tacite profiteretur quis, cum idoneis conjecturis apparet *f*, quòd perpetuò vult Domino in religione servire, & vitam ducere monachalem: ut puta, habitu post annum retinendo, ubi is novitiis & professis communis & indistinctus est, vel professorum habitum suscipiendo, ubi is distinctus habetur. Vnde & Toletano Concilio inductum est, ut clericis, qui se fingunt habitu & nomine monachos, & non sunt, corrigantur, & veri monachi fiant.

Ponit differentiam inter expressam & tacitam professionem. h. d.

Verum autem quis expressè professus fuerit, an tacite, interdum multum interest. Expressa enim pro-

a C. 2. ext. de regul. b C. ad Apostolicam. ext. eo. tit. c C. si servus. dist. 14. d C. si servus. ubi gl. dist. 54. e C. constitutum. eo. tit. in 6. f C. statutus. ext. eod. tit.

fessio, etiam seculari habitu non mutato, illi religioni precisè obligat, quam quis professus fuerit. Tacite a verò facta infra probationis annum, per habitus, qui profitentibus tantum datur, susceptionem, non illi specialiter, cuius est susceptus habitus, sed generaliter religioni recipientem obligat, dum tamen legitimè sit ætatis, ac sciens & prudens triduum in eius habitus delatione perseveret.

Beneficium non vacat per religionis ingressum ante professionem, nisi de consensu ingressi. h. d.

Et si contigerit cum quis religionem ingreditur, beneficium retinere b, intra probationis annum non erit alicui conferendum: sed interim per alia assignata sibi congrua de preventibus portione, beneficium inservendum erit. Sitamen ingressi ad id accedat assensus, aut quod vitam mutare voluerit, liquidò appareat, aut legitimam professionem emisit, beneficium alteri liberè conferri poterit.

Qui vitam regularem vovet, monasterium ingredi debet, non obstante quòd fuerit prælaturam consecutus. h. d.

Is quoque, qui votum de ingressu religionis compos mentis emisit, ut Monachus fiat, cogendus erit Vig; ad eum enim Deo voti ligat emissio, ut etiam si quis post votum prælaturam fuerit consecutus, Domino tamen promissa reddere sit compellendus.

Per votum solenne derogatur scrupulci. h. d.

Illud queri potest, Si quis post votum c de certa religione intranda emissum, aliam religionem etiam laxiorem ingrediatur, & in eadem profiteatur, ibidemne possit, voto non obstante priore, licite remanere? in qua specie, cum per secundum solenne votum priori simplici derogari poterit, responsum est, posse Monachum in ea religione, in qua professus est, remanere: eidem tamen pro voto non completo, pœnitentiam imponendam. Est autem in proposito votum simplex, quod non est aliqua professione munitum. Solenne verò est, quod quis per professionem tacitam vel expressam comprobavit.

Semel factus Monachus, cogitur remanere in monasterio. h. d.

Is igitur, qui legitima in ætate constitutus, habitum semel induit spontè, religiosum propositum ultrò susceptum deserere non poterit, sed proprio Abbati obediens, in castitate in proprio deget monasterio.

Monachus non potest aliquid proprium habere, nec contra hoc potest Papa dispensare. h. d.

Sed nec aliquid proprium possidere debet: & si quid habet, totum in continenti resignabit. Nam abdicatio proprietatis adeò est annexa regulæ monachali, ut contra eam nec summus Pontifex possit licentiam indulgere. Et si proprietates apud quemquam inventa fuerint in morte, is est Christiana sepultura privandus, & sepultus exhumandus: prout etiam beatus Gregorius se fecisse narrat.

Potest Monachus transire solum in arctiorem religionem: & si dubitetur, an sit arctior, in quam Monachus vult migrare, statuitur iudicio Abbatis. h. d.

Sed nec temerè Monachus de monasterio e in monasterium migrare permittendus est, nisi monasterium, ad quod transitum facere cupit, districtius existat. Quo casu, nullo obstante privilegio, prælatus Monacho sine difficultate debet transire licentiam indulgere, ne videatur propositum impedire divinitus inspiratum. Quòd si forte probabiliter dubitetur, ut n̄ quis velit ad ordinem arctiorem transire, an ad laxiorem, ex charitate, ac ex te-

a D. c. non solum. §. facile. b C. beneficium. eo. titul. in 6. c C. penult. eo. tit. in 6. d C. cum ad monasterium. extr. de statu Monacho. e C. Ioannes. extr. eo. tit. f C. licet quibusdam. extr. de relig. dom.

meritate, superioris est iudicium requirendum, ne forte angelus Sathane in lucis Angelum se transformet.

Mendicantes solum in ordinem Carthusiensium migrare possunt. hoc dicit.

Mendicantibus a verò approbatis, qui prætextu arctioris ducendæ vitæ ad monasterium confugiunt, etiam si authoritate Apostolica fuerint muniti, Clemens Quintus, sacro approbante Concilio, interdixit ne vocem aut locum in capitulo talis monasterii haberent, nevé ad prioratus administrationes, aut quæcunq; officia assumi possent. Sed novissimè b Martinus Quartus omninò vetuit, Mendicantes ad aliquem monasticum ordinem, excepto ordine Carthusiensium, sine speciali sedis Apostolicæ concessione transire, tam recipientibus quàm receptis, ipso facto excommunicationis pœnam incurfuris.

Abbatibus debent perquirere fugitivos, & Monachi non possunt præesse Ecclesiis parochialibus: licet secus sit in regularibus. h. d.

Fugitivos c verò debent Abbates sollicitè perquirere, & ut ad monasterium & frugem melioris vitæ revertantur, opportunis remediis providere, nec ordinarios qui eorum suppleant negligentiam, expectare. Singuli quoque Monachi per villas d & oppida non debent discurrere, nec per quascunq; parochiales Ecclesias disponi: quod in regularibus, cum regulæ inserviant laxiori, specialiter cautum non invenitur. Ideoque e illis cum minori difficultate parochialibus Ecclesiis præesse permittitur.

Quomodo & qualis sit eligendus in Abbatem. h. d.

Vt autem inviolabiliter monastica disciplina custodiat, de congregatione Monachorum Abbas eligendus est f, quem ordo vitæ & meritum magis poposcerit ordinari, ut uni tantum præsit monasterio, qui cautus sit in regimine, humilis, & discretus, & cui Monachi cum omni obedientia & devotione subiaceant.

Non professus non potest eligi in Abbatem, sed bene in Episcopum. h. d.

Et præterea cum in magistrum g assumi non debeat, qui formam discipuli non assumpsit, nec sit praeficiendus, qui subesse non novit: Religiosus, qui regularem ordinem ante non fuerit expressè professus h, in Abbatem, vel ad aliam regularium prælaturam eligi non poterit: quanquam ad Episcopalem dignitatem, talis in secularibus, vel regularibus Ecclesiis eligi minimè prohibeatur.

Visitatores creandi, & quid agere debeant. h. d.

Visitatores quoque in capitulo creandi sunt secundum formam generalis Concilii, qui visitationis officium exequantur, & omnia, quæ Vienenf Concilio i constituta sunt, fideliter observari faciant, & de statu monasteriorum, & observantiis regularibus diligenter inquirent: & tam in spiritualibus, quàm in temporalibus corrigant & reforment, quæ viderint corrigenda, & omnia secundum Honorariæ constitutionis tenorem prosequantur.

Non debet quis in venire, vel fundare novam religionem. h. d.

Novissimè k sciendum est generali Conc. semel atq; iterum cautum esse, ne quis in posterum novam religionem inveniat: sed quòd quicunq; ad religionem converti voluerit, unà de probatis assumat. Similiter etiam de iis qui religiosam domū de novo fundare voluerint, cautum est, ut regulam & institutionem de probatis assumant.

a Cl. 1. eo. tit. de reg. b extr. 1. communi. de reg. c C. si. extr. eo. tit. d C. 1. extra. de stat. Monacho. e C. quod Dei. de statu Monacho. extr. f C. Abbatem. cum duobus seq. §. q. 2. g Ca. cum in magistrum. extr. de elect. h Can. nullus religiosus. de electio. in 6. i Clem. 1. eo. tit. de stat. Monacho. k C. fin. extr. de relig. dom.

INSTITUTIONUM JURIS CANONICI LIBER SECUNDUS.

DE RERUM DIVISIONE, ATQUE ILLARUM
ADMINISTRATIONS.

TITULUS PRIMUS.

Res Ecclesiasticae sunt aut spirituales, aut temporales. hoc dicit.

Superiore libro de jure personarum exposuimus: modo videamus de rebus Ecclesiasticis, illarumque tractatione, & administratione. Summa rerum Ecclesiasticarum divisio in duos articulos deducitur: nam aut spirituales sunt, aut temporales. Spirituales sunt, quae spiritui deserviunt, atque animae causa sunt instituta: ut Sacramenta Ecclesiae, altaria, & his similia. Temporales sunt, quae non tam spiritus, quam corporis gratia pro Ecclesiasticis ministeriis, sacrorumque ministrorum usu sunt comparatae: ut sunt, praedia, domus, & fructus decimales.

Res spirituales sunt aut incorporeales, aut corporales: & corporales dividuntur in Sacramenta, in rei sacras, sanctas & religiosas. h. d.

Rursus spiritualium quaedam sunt incorporeales, quaedam vero corporales. Incorporeales sunt, quae neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt: quales sunt, virtutes, & dona Dei, aut quae in jure consistunt. Corporales sunt, quae tangi & humanis sensibus percipi possunt. Harum autem quaedam sunt Sacramenta, quaedam sacra sunt, & sancta, quaedam religiosa. Videamus igitur nunc de spiritualibus: & quidem incorporeales, cum de his tam supra oportunitis locis loquuti fuerimus, quam etiam infra suo tempore dicturi simus, specialem tractatum minime exigunt: itaque tractemus jam de corporalibus, ac primum de Sacramentis, de sacris, sanctis, & religiosis, consequenter etiam loquuturi: ac demum de rebus temporalibus, atque illarum administratione.

DE SACRAMENTIS.

TITVLVS II.

Quid sit Sacramentum. h. d.

Sacramentum *a*, est invisibilis gratiae visibilis forma, ita quod ejus similitudinem gerens & causa existat.

Sacramentorum quaedam necessaria sunt, quaedam voluntaria. h. d.

Sacramentorum summa divisio haec est *b*, quod aut sunt necessaria, aut voluntaria. Necessaria sunt, quae sine interitu salutis aeternae praetermitti & contemni non possunt: ut sunt, Baptismus, Confirmatio, Poenitentia, Eucharistia, extrema Unctio: quae omnia ad partem ejusque profectum sunt principaliter instituta. Volun-

a Can. sacrificium. de conf. dist. 2. *b* Can. immersionem. 8. sed notandum. t. q. 1. gl. i. c. veniens. extr. de transactio.

taria sunt, quae sine salutis dispendio, pro cuiusque arbitrio recipi possunt, & refutari: qualia sunt, Ordo sacer, & Matrimonium: & haec ad totius Ecclesiae profectum & subsidium principaliter pertinent.

Necessariorum Sacramentorum quaedam deserviunt ad ingressum Ecclesiae, quaedam ad progressum in Ecclesia, quaedam ad egressum ab Ecclesia. h. d.

Et rursus necessariorum quaedam ad ingressum Ecclesiae sunt comparata, ut Baptismus: quaedam ad progressum in Ecclesia, ut Confirmatio, Poenitentia, Eucharistia: quaedam ad egressum ab Ecclesia, ut postrema unctio.

Secunda distinctio Sacramentorum, quod quaedam characterem imprimunt, quae iterari non possunt: quaedam non imprimunt, quae iterationem admittunt. h. d.

Rursus Sacramentorum quaedam characterem imprimunt, quaedam vero non. Quae characterem imprimunt, iterari non possunt: ut Baptismus, Confirmatio, Ordo sacer. Caetera vero, quae characterem nullum imprimunt, iterari minime prohibentur: ut, Eucharistia, Unctio, Poenitentia, Matrimonium.

Sacramenta constant elemento & verbo. h. d.

Constant autem Sacramenta elemento & verbo. Elementum hic accipimus, quicquid sub visibili natura, invisibilem gratiam designat & continet. Verba sunt, quae formae visibilis efficaciam expriment: ergo accedente verbo ad elementum, sacramentum fiet.

Non Ecclesia, sed Christus instituit Sacramenta, quae tamen dicuntur Ecclesiae, quia illa per ea sanctificatur, & illa ministrat. h. d.
Ilud quoque scire nos oportet, quod non Ecclesia, sed ipso Domino instituentis Sacramentis utimur: sed tamen idem Ecclesiae Sacramenta nuncupamus, tum quod per ea sanctificata, & caelesti sponso matrimonii foedere conjuncta sit: tum, quod illorum dispensatio ejus credita sit ministerio.

Etiam malus minister, & haereticus potest ministrare sacramenta. hoc dicit.

Ergo *a* qui baptizat, qui absoluit, & in singulis Sacramentis divinitus operatur, Dominus est: ministri vero Ecclesiae in conficiendis sacris mysteriis, vel dispensandis, praeter nudum ministerium nihil sibi vendicant, valent, cum non propriam, sed ejus qui Sacramenta instituit, personam referant, nec ulla ex ipsis sanctificandi virtus manet. Vnde, quanquam eos inculpato esse debeat, si tamen mali sint, vel a catholica communione se juncti, nihilominus & conficere Sacramenta, &

a Can. alius est. & can. seq. de consecrat. dist. 4.

dispensa-

dispensare poterunt, veluti enim per lapideos canales ad areolas aqua transfunditur, & folis radii per loca foetidissima transeunt, nulla contractus maculatione contaminantur: sic multis magis Sacramenta nulla ministri foeditate commaculantur.

Spirituales potestas exerceri sine fide potest, sed non sine intentione Ecclesie. h. d.

Hoc tamen sic intelligi oportet, si tales ministri intentionem Ecclesie concordem habeant. Ceterum si aliud agere intendant, pura sacris illudere mysteriis, vel aliud, quod Ecclesie non consentiat, nihil agitur: sine fide enim spiritualis potestas exerceri quidem potest, sine Ecclesie intentione non potest. His circa Sacramenta generaliter cognitis, exordiamur nunc de singulis etiam specialiter dicere: & quia baptismus fundamentum est & janua ceterorum, merito ab eo principatum sumamus.

DE BAPTISMO, ET EIUS

EFFECTU.

TITVLVS III.

Baptismus operatur animae abluionem, & in locum circumcisio- nis est institutus. h. d.

Baptismus est ablutio corporis exterior, quae adhibita certa verborum forma, interiorem animae abluionem designat: & operatur. Veluti enim circumcisio in populo Dei, in fidei iustitiaque signaculum inscripta, ad significationem purgationis originalis veterisque peccati parulis valebat: sic & baptismus ad hominis innovationem valere coepit.

licet in baptismo plena contingat peccatorum remissio, non tamen contingit plena novitas. h. d.

Non tamen ex quo quisque baptizatus, statim etiam in eo omnis veteris infirmitas absuitur, sed renovatio ad remissionem peccatorum incipit, & ad intelligentiam & operationem spiritualium: cetera vero sunt in spe, donec re compleantur, quod erit in resurrectionis tempore. Quamvis ergo in baptismo plena fiat peccatorum remissio, non propterea plena novitas & mutatio contingit.

Cura baptizandi ad solos sacerdotes spectat, sed ex causa necessitatis quilibet potest baptizare. h. d.

Baptizandi autem cura ad solos sacerdotes pertinet, eiusque ministerium nec ipsi diaconis explete permittitur, absque Episcopo vel presbytero: nisi his procul absentibus, ultima languoris cogat necessitas: quo casu & laici fidelibus, atque ipsi mulieribus & baptizare permittitur. Presbyter vero, cuius negligentia commissum est, ut quis sine baptismo ex humanis excefferit, deponendus erit.

Baptizari ab haereticis, schismaticis, paganis, vel aliis facinorosis, non sunt denuo rebaptizandi. h. d.

Sed & si qui ab haereticis & sive schismaticis, vel etiam paganis, aut aliis facinorosis baptizati fuerint, quasi baptizati non fuerint, iterum baptizari non debent. Antiqua h tamen patrum induxit institutio, ut qui ab his in Trinitatis nomine baptizati fuerint, cum ad sanctam Ecclesiam redierint, aut unctione chrismatis, aut sola professione fidei, ad sinum matris Ecclesie reuocentur.

Nemo seipsum baptizare potest. h. d.
Sed i quoniam baptismus ab haereticis, schismaticis vel paganis susceptus valeat, ipsum tamen se baptizare nemo poterit: sicut enim in carnali generatione, qua proles ex viro & femina nascitur, alius est qui carnali-

ter gignit, alius qui gignitur: sic in sacramentali generatione, qua soboles ex aqua & spiritu sancto renascuntur, alius debet esse qui spiritualiter generet, alius qui generetur. Vnde de iudaeo, qui in mortis articulo constitutus, in aquam seipsum immergendo dixerat, *Ego me baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*, responsum est, denuo ab alio illum baptizandum esse, ut ostendatur, quod alius est qui baptizatur, alius qui baptizat: quamvis si talis continuo decessisset, protinus ad patriam evolasset, non propter fidei sacramentum, sed propter sacramenti fidem.

Baptismus alius fluminis, alius flammis, alius sanguinis. h. d.
Quod quidem & de illo recte creditur, qui visibiliter non baptizatus martyrii subiit sacramentum. Baptismus enim invisibiliter ministratur, quem non contemptus religionis, sed terminus necessitatis excludit. Vnde scit & scriptum à quibusdam reperitur, baptismum alium esse fluminis, alium flammis, alium vero sanguinis: cum baptismi virtus & efficacia, non tam ablutio corporis, quam fide cordis contineatur: & aliud sit per ministerium baptizare, quod sacerdos exequitur: aliud per potestatem, quam Dominus non usque adeo sacramentis adiunxit, ut sine illis eorundem gratiam tribuere non possit.

Parvuli baptizantur in fide parentum, & Ecclesie, & non debet minor esse virtus baptismi, quam circumcisio. h. d.

Non tamen, quia fide cordis baptismatis virtus continetur, ideo minus parvulos, qui credere ob aetatem non possunt, unda salutaris abluit, cum & ii, non per usum, sed per habitum fidei, quem suscipiunt in baptismo, credere non male credentur, & in fide parentum & Ecclesie, alio proficente, baptizati, ob fidei sacramentum recte fideles dici possunt: & cum circumcisio f tam adultis, quam parvulis ex praecepto Domini conferretur, ne baptismus, qui succedit in locum ipsius, & generalior tamen existit, cum tam viri, quam feminae baptizentur, minoris videatur effectus, tam adultis, quam parvulis est conferendus.

Tam mater, quam filius, in ipso articulo parturienti, possunt separatem baptizari, nec ob id creditur baptismus iteratus. h. d.

Is quoque cuius mater vel pragnans, vel in ipsa hora qua parturit, mortis urgente periculo, baptismatis gratiam perceperit, baptizari poterit, nec propterea bis baptizatus reputabitur: cum utique ad maternum corpus, cum esset in utero, pertineret: nec ibi regeneratio reperiri possit, ubi generatio non praecesserit, nec in hoc infanti, qui nascitur, aliquid mater participat, cum uniuscuiusque propria voluntas in confessione sit attendenda.

Muti, surdi, & aegrotantes, baptizari possunt. h. d.
Muti quoque & surdi, seu aegrotantes qui pro se responderere non possunt, aliis pro se profitentibus, recte baptizari poterunt.

Dormiens & amens, si ante somnum & amentiam habuerint propositum baptizandi, baptizari possunt. h. d.

De dormientibus & amentibus quaesitum est, & plane si prius quam dormirent, aut amentiam incurrerent, non baptizandi propositum haberent, quis in eis eadem perdurare voluntas intelligitur, si sic immerfi fuerint, characterem sacramenti non suscipiunt: secus autem, si prius catechumeni extitissent, & baptizandi propositum habuissent: tales enim in necessitatis articulo baptizare consuevit Ecclesia. Tunc ergo characterem

a Veniens. ext. de presb. non baptiza. b Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. c Can. ex quo. dist. 4. de conf. d Can. constar. de conf. dist. 4. e Can. mulier. d. distinct. 4. de confec. f Can. quicumque. d. dist. 4. g Can. sine ab haereticis. & can. seq. de confec. dist. 4. h Can. ab antiqua. d. dist. 4. i C. de iur. ext. eod.

a Gl. i. in sum. de conf. dist. 4. b Can. verus bapti. d. dist. 4. c Can. aliud est. d. dist. 4. d Cap. maiores. in sine prin. ext. eod. e Can. illud. & can. seq. ver. parvuli. de confec. distinct. 4. f Can. maiores. 4. cum ergo. ext. eod. g Can. si ad matris. & can. seq. de conf. dist. 4. h Can. parvuli. alio. & can. seq. dist. 4. de confec. i Cap. maiores. in sine. extra. eod.

facramentalis imprimi operatio, cum obicem voluntatis contrariæ non invenit obstitentem.

Invius baptizatus characterem suscipit, & cogendus est ad observantiam fidei: secus si penitus coactus sit. h. d.

Sed & si quis non sponte, dum tamen non omnino coactus baptismatis susceperit sacramentum, Christianitatis characterem suscipit: utputa, cum quis terroribus, atque suppliciis ad undam salutarem trahitur, & ob id tanquam conditionaliter volens, licet absolute non velit, est ad fidei Christianæ cogendus observantiam. Ille verò, qui nunquam consentit, sed penitus contradicit, nec rem, nec characterem sacramenti suscipit. Plusest enim expresse contradicere, quam minime consentire.

Is de quo non est præsumptio quod sit baptizatus, debet sine metu iterationis baptizari. h. d.

Illud a in dubium venire non debet, quoties nulla exiant indicia inter propinquos & familiares, quibus aliquos baptizatos esse doceri possit, eosdem baptizari minime prohibendos esse. Quod enim factum esse nescitur, nulla ratio finit, ut iteratum videatur: nec temeritas intervenit præsumptionis, ubi est diligentia pietatis. De eo tamen, qui Christianis parentibus natus, inter Christianos est fideliter conversatus, tam violenter præsumitur quod baptizatus fuerit, ut hæc præsumptio pro veritate sit habenda, donec evidentissimis argumentis contrarium probatum fuerit.

Iterum scienter baptizatus debet severissime puniri, ignoranter vero bis baptizatus non potest ordinari, nisi ex necessitate. h. d.

Quod si b quis sciens & prudens iterum baptizari sustinuerit, arctissima poenitentia subiciendus erit: quod si ignoranter, nulla quidem imponenda erit poenitentia, sed nisi magna cogat necessitas, ordinari non poterit.

Iterantes Baptismum sunt deponendi ab officio, & beneficiis. h. d.

Illi quoque, qui ausu temerario in homine jam baptizato cœlesti lavacrum iterare ausi fuerint, excommunicationis mucrone percussi, ab omni officio & beneficio Ecclesiastico deponentur.

Multi sunt in baptismo, qua non sunt de ejus substantia. h. d.

Postremo sciendum est, quod licet verbo tantum e & elemento, baptismatis substantia contineatur & forma, multa tamen à sanctis patribus ad ejus decorem fuerunt solemniter constituta, ut immersionis numerus, exorcismi, clericorum exsufflationes, salis benedicti exhibitio, saliva contactus, inunctio: quæ si ex neglectu præmissa fuerint, omisso culpa reos arguet.

Baptismus non debet conferri in privatis domibus, nisi ex necessitate, vel ob magnam nobilitatem. h. d.

Illud etiam novissime d Vienensi concilio constitutum est, ne quis in privatis domibus, sed duntaxat in Ecclesiis, in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati, aliquos audeat baptizare: nisi Regum vel Principum liberi baptizandi fuerint, vel talis necessitas emerferit, propter quam ad Ecclesiam absque periculo accessus haberi nequeat.

DE SACRAMENTO CHRIS-

SMATIS.

TITVLVS IV.

Fideles post receptum baptismum debent chrismani. h. d.

Quamvis autem continuo transituris regenerationis sufficiat beneficium, victuris tamen etiam confirmationis auxilium est necessarium. Ita enim conjuncta sunt hæc duo sacramenta, ut unum ab altero, nisi morte præveniente, separari non debeat.

Chrismanis sacramentum operatur augmentum gratiæ, & solum Episcopi chrismani. h. d.

a Can. si nullo extant. de consec. dist. 4. b Canon. qui his. de consec. dist. 4. c Canon. non ut extr. eod. d Cle. s. eod. tit.

Igitur omnes fideles post baptismum, paraclerum a per manus impositionem accipere debent, ut perfectè Christiani inveniantur. Spiritus b Sanctus enim, qui super aquas baptismi salutifero descendit lapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione robur & augmentum præstat ad gratiam. Vnde e cum cæteras unctiones simplex sacerdos vel presbyter valeat exhibere, hanc non nisi summus sacerdos, hoc est, Episcopus conferre debet: alioqui nulla excusante consuetudine chrismatio irrita habebitur & vacua, nec inter Ecclesiastica sacramenta reputabitur, cum manum imposuisse præter Apostolos, quorum hodie vicem sustinent Episcopi, nulli alii legantur.

Jejunia a jejunio debent dari Chrisma, nisi necessitas aliud cogat, hoc dicit.

Accedent igitur, qui legitimæ sunt ætatis, ad confirmationem jejunii d, ut à jejunis Episcopo. sacro chrismate in fronte deliniti per manus impositionem paraclerum recipiant. Planè infirmis, & morte periclitantibus, vel qualibet causa impeditis, nulla de jejunio habita ratione, manus imponi poterit.

In Baptismo, Confirmatione, & Catechismo debent patrini intervenire. h. d.

Illud e commune est tam his qui baptizandi sunt, quam etiam illis qui confirmationis munus recipere debent, ut aliquem in patrum habeant, qui eosdem in religione Christiana, & fide Dominica instituat, & qui pro eis apud Deum, quasi fidei iussor existat: quod & in Catechismo observandum erit.

Patrini non debent esse plures, vel non baptizati, vel confirmandi. h. d.

Admonendi tamen sumus, quod nec plures quæquam in baptismo aut in confirmatione suscipere debent, sed unus s tantum, sive vir, sive mulier: nec quæquam quispian tenere, vel levare poterit, qui ipse baptizatus non sit, vel confirmatus.

Parentes non possunt esse patrini propriorum filiorum, nec Abbates, vel Monachi aliorum. h. d.

Parentes quoque proprios filios, vel Abbates g, vel monachi alienos de sacro fonte suscipere, aut in confirmatione tenere non debent.

Nec baptismus, nec Chrisma possunt iterari, & utrumque, conferri potest tempore interditi. h. d.

Commune etiam illud est utrisque, quod & neutrum (ut paulò ante diximus) iterari potest, quippe quod ambo characterem imprimunt, & quod interditi tempore ob imminens ex dilatare periculum utrumque conferri, & pro utroque chrisma confici poterit, ut infra suo loco latius exponemus.

DE POENITENTIIS, ET REMISSIONIBUS.

TITVLVS V.

Quid sit poenitentia, & effectus poenitentia. h. d.

Poenitentia, est Sacramentum, quod contritione, confessione, & satisfactione concurrentibus, peccatorum operatur remissionem. Multiplex enim Dei misericordia ita lapsibus humanis subvenit, ut non solum per baptismi & confirmationis gratiam, sed etiam per poenitentia medicinam spes æternæ vitæ reparari velit. Vnde qui dona regenerationis violaverint, proprio se iudicio condemnantes, per Sacramentum poenitentia ad criminum remissionem, quæ ex naufragio atrepta tabula ad portum pervenient.

a Can. novissime de consec. dist. 5. b Can. 1. de conse. dist. 5. c Can. un. 6. per front. extr. de sac. unct. & can. manus quog. de consec. dist. 5. d Can. ut jejunii. & can. seq. de consecrat. dist. 5. e Ca. vos ante omnia. de conf. dist. 4. f Ca. non plures. de conf. dist. 4. & can. seq. g Can. non licet. de conf. dist. 4.

Tres sunt species pœnitentiæ, & pœnitentiæ solennis iterari non possunt, & pœnitentes ad sacros ordines redditi inhabiles. h. d.

Sunt autem pœnitentiæ tres species: quædam enim est solennis, quædam publica, quædam privata. Solennis est, quam propter majora scelera, Episcopus in capite jejunii, servata certa rerum ferie, delinquentibus solet imponere: quæ quidem ne Ecclesiæ vilescat autoritas, iterari non debet: & tales pœnitentes ad sacros ordines (ut supra exposuimus a) inhabiles reddit, quippe quæ nec aliter potest sacerdotibus imponi, quàm si prius cœlestis militiæ cingulo exuti fuerint.

Publica delicta & publicæ pœnitentiæ sui debent. h. d.

Publica pœnitentiæ est, quæ publicè, nulla servata juris solennitate, peragenda injungitur: qualis est, peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia. Cùm enim manifesta peccata non sint occulta correctione purganda, rectè constitutum est, ut qui publicè peccando proximo suo scandalum præbuerint, publicam etiam pœnitentiæ à propriis sibi sacerdotibus impositam peragere debeant. Apparet itaque ex his, quòd licet omnis solennis pœnitentiæ publica sit, non tamen omnis publica est solennis.

Vnusquisq; semel in anno debet confiteri, & Eucharistiæ sumere, nisi de consensu sacerdotis abstinere. h. d.

Privata aut secreta pœnitentiæ est, quæ in occulto Deo fit & sacerdoti. Statutum est enim generali Concilio b, ut omnis fidelis, quàm primùm sapere cœperit, omnia sua peccata proprio sacerdoti confiteatur, & injunctam sibi pœnitentiæ propriis viribus adimplere studeat: suscipiens reverenter ad minus, singulis annis in Paschate Eucharistiæ sacramentum, nisi forte de sacerdotis consilio ex causa duxerit abstinendum: alioqui & vivens ab ingressu Ecclesiæ arcebitur, & moriens Christiana carebit sepultura.

Pœnitentiæ constat contritione, confessione, & satisfactione. hoc dicit.

Constat igitur pœnitentiæ sacramentum tribus partibus: contritione cordis, confessione oris, & operis satisfactione. Contritio nihil aliud est, quàm dolor pro peccatis voluntariè assumptis, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Confessio (ut Augustinus placet) est, per quam morbus latens spe veniæ aperitur: vel confessio est Canonica peccatorum coram proprio sacerdote facta declaratio.

Tribus casibus potest quis confiteri non proprio sacerdoti, si obtineat licentiam ab eodem, vel ab Episcopo, vel si confiteatur fratribus habentibus generalem potestatem audiendi confessiones. h. d.

Quod autem dicitur coram proprio sacerdote, ita demum obtinet, si nulla legitima causa subit ejus declinandi iudicium. Cæterum si quis vel proprii sacerdotis imperitiam coveat, vel aliàs vitam & mores suspectos habeat, & propterea alieno sacerdoti d confiteri voluerit, licentiam prius postulet & obtineat à proprio: cùm aliter illum alienus, quacunque suffragante consuetudine, non possit absolvere, vel ligare. Si quis tamen regularibus generaliter audiendi confessiones potestatem habentibus, & locorum ordinariis presentatis, & ab iisdem approbatis, confessus fuerit, Parisiensis Doctoris rejecta sententia, non magis eadem peccata tenebitur iterum confiteri, quàm si ea proprio sacerdoti juxta generalis Concilii dispositionem confessus fuisset.

Episcopus potest suo subdito concedere licentiam eligendi confessionem. hoc dicit.

Episcopus quoque subdito suo, ut quemvis idoneum sibi deligat confessorem, facultatem concedere poterit: cùm non minoris esse debeat efficaciam ab Episcopo obrenta licentia, quàm à Parochiali sacerdote.

a Tit. qui promo. non poss. pœnitentes. b C. omni utriusq. extr. eod. c Ca. fin. de pœnit. dist. 6. d Ca. omni utriusq. s. si quis autem. extr. eod.

Necessitas facit affectum reputari pro effectu. h. d.

Sed & si pœnitendi urgeat necessitas, nec desideranti locus aut tempus proprium sacerdotem offerat, & si is, cui quis confitetur, solvendi nullam potestatem habeat, tanta tamen est vis confessionis, ut dignus fiat venia ex desiderio sacerdotis, qui proximo suo criminis turpitudinem confiteri non refugit. Vorum enim pro opere reputatur, cùm operis perficiendi facultas deest.

In perpetuum est in monasterium detrudendus, qui revelat confessionem. h. d.

Sed a sive proprius sacerdos, sive alius pœnitentiæ audiat, cavebit omnino, ne aut verbo, aut alio quovis modo contentem prodatur: quoniam qui peccatum in pœnitentiæ iudicio sibi defectum revelare ausus fuerit, non solum à sacerdotali officio deponendus erit, verum etiam ad agendam perpetuò pœnitentiæ in arctum monasterium detrudendus.

Sacerdos non debet quem absolvere de casibus reservatis Papæ, vel Episcopo. h. d.

Illud etiam animadvertere sacerdotem oportet, ne quem scilicet ab his criminibus absolvendo liberare tentet, quorum absolutio, aut Apostolico b, aut proprio ordinario est servata: utputa, si pœnitens clericum enormiter læserit, Ecclesiam combusserit, vel fregit, falsum commiserit, Cardinalem, vel Episcopum insecutus fuerit, cum moniali rem habuerit, & in aliis casibus.

In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus. b. d.

De eo tamen quaesitum est, si Episcopus subdito suo concesserit, ut sibi possit idoneum eligere confessorem, an tunc ille, quem is elegerit, in casibus, qui eidem Episcopo specialiter reservantur, absolvendi habeat facultatem: & cùm in generali concessione illa minime veniant, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus? responsum est, electum hunc hujusmodi non habere potestatem.

Contritio & confessio sine satisfactione parum proficiunt. hoc dicit.

Sed nec contritio multum proficiet, nec confessio, nisi Sambabus adjuncta fuerit satisfactio: quæ nihil aliud est, quàm quædam injuriæ illatæ compensatio: nullus enim delictorum accipit veniam, nisi (si nulla necessitate fuerit impeditus) qualemcunque, etsi longè minorem, quàm debeat, pœnam solverit. Nec sufficit mores in melius commutare, & à præteritis malis recedere, nisi etiam de his, quæ facta sunt, Deo satisfiat per contritiæ sacrificium, cooperantibus, eleemosynis, orationibus & jejniis.

Medici qui agros ad pœnitentiæ non inducunt, sunt ab Ecclesia ingressu arcenti. b. d.

Medicos & etiam admonere oportet, ut cùm eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant, & inducant, ut medicos vocem animarum: ut, postquam fuerit ægotanti de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinæ remedium salubrius procedatur. Si quis autem medicorum secus fecerit, ab Ecclesiæ ingressu arcebitur, donec pro transgressione hujusmodi satisfecerit.

Qui habuit propositum confitendi, potest absolvi, si sciverit morbi non possit confiteri. h. d.

Si quis autem in infirmitate constitutus, pœnitentiæ petierit, & dum ad eum invitatus sacerdos properat, morbo oppressus obmutuerit, vel in phrenesim conversus fuerit, & pœnitentiæ moriturus, & per manus impositionem reconciliationem accipere poterit.

a C. omni utriusq. s. caveat. extr. eod. b Clemen. 1. s. qui vers. nec etiam. de privileg. c Ca. 2. de pœnit. in 6. d C. cum infirmitas. extr. eod.

De parato ultimo supplicio sacramentum poenitentia & Eucharistia non negatur. h. d.

Nec infirmis solum, sed etiam ultore gladio morituris in hac parte iura subveniunt, cum ultimo damnis supplicio a poenitentia sacramentum, si petant, non solum negari non debeat, verum etiam sint censura Ecclesiastica ab ordinatis locorum coercendi, quicumque adversarentur, quod minus id consequantur. Quod ipsum & de Eucharistia quoque intelligendum erit, cum quibuscunque poenitentia non negetur, viaticum quoque, quod vere poenitentibus exhibetur, intelligatur esse concessum.

DE EUCHARISTIA. TITVLVS VI.

Maximum est Eucharistia sacramentum, & saltem semel in anno debet assumi. h. d.

Est autem inter cetera, Eucharistia sacramentum maximum h, oblationes omnes longe antecellit. Unde, sicut praestantius est ceteris, ita etiam diligentius excoli debet. Et quidem circa prima fidei cunabula frequentissima erat apud fideles sanctissimi viatici susceptio; sed cum postea paulatim tepescente charitate rarius homines communiarent, constitutum fuit e, ut nisi quis maioribus fortasse criminibus impediretur, tribus saltem vicibus in anno communicare deberet: donec refrigerante penitus religionis ardore, eodandem ventum est, ut semel saltem singulis annis d, unusquisque caelestis mensae debeat esse particeps.

Quotidie sacerdotes hodie pro populo sacrificare debent, sed semel tantum, non pluries, nisi ex magna causa, vel in nativitate Domini. hoc dicit.

Invaluit tamen, ut Deo quotidie sacerdotes pro populo hanc oblationem facerent. Quoniam enim quotidie labimur, ideo etiam Christus quotidie mystice pro nobis immolatur: in quo tamen illud cavendum est, ne sacerdos, quacunquē praefulgeat dignitate e, amplius quam semel in die celebret: nisi aut aliter faciendum Domini nativitas f suadet, aut urgens cogat necessitas. Satis enim foelix est, qui semel digne celebrat.

Presbyter tantum debet exhibere Eucharistiam, non inferior: nisi subsit necessitas. h. d.

Sed nec ab omnibus, nec passim omnibus tantum sacramentum exhiberi debet: nam veluti solus sacerdos illud conficit, ita etiam nemo praeter eum exhibere poterit. Quod si presbyter aliter quam per semetipsum infirmum, vel alium communitur, ex Rhemenis g concilii dispositione, sui gradus periculo subiacebit. Permissit tamen Laodicense concilium h, si necessitas urgeat, ut diaconus praesente presbytero Eucharistiam iustus erogare possit.

Sacerdos constituitur in peccato mortali, quoad se ipsum, est suspensus, non quoad alios. h. d.

Imo & sacerdotes, si qua criminali macula sese infectos esse sentiant, ab huiusmodi exhibitione abstinere debent. Quoniam si peccato mortali & vel minori excommunicatione illigatus celebret, & sacramenta conferat, licet graviter peccet, nullam tamen irregularitatis notam incurrit, & sacramenta ab eo collata, virtutis effectum non carent: cum non a collatione, sed a participatione, quae in sola perceptione consistit, videatur esse remotus.

a Cie. i. de poenitent. b Can. nihil in sacrificiis, de consecrat. dist. 2. c Can. est non. de consecrat. dist. 10. d Can. o. omni. de sacra. e C. te referente, extra, de celeb. mis. f C. consulsisti, extra, de celeb. mis. g Can. pervenit, de consec. dist. 2. h Can. praesente, dist. 10. i Can. sacerdotes que. 1. q. 2. in fin. k Can. si extr. de cler. excom.

Securus & hystrionibus non est danda Eucharistia: pro ceteris autem maxime infirmis, semper debet esse parata. h. d.

Item quamvis regulariter nullus, etiam si quem sacerdoti peccatorem & impenitentem esse liqueat, ab altari sit accedens: Scenicis a tamen, atque hystrionibus, ceterisque personis huiusmodi, quandiu tam detestandas artes exercuerint, sacra communio deneganda erit. Nec enim Evangelica disciplina congruit, ut pudor & honor Ecclesiae tam turpi & infami contagione foedetur. In ceteris prospiciet presbyter, ut si quis infirmatus fuerit, ita Eucharistiam paratam habeat b, ut nemo sine communione moriatur.

Sacramentum Eucharistia constat visibili forma, & veritate corporis, & spirituali virtute. Et in calice poni debet vinum aqua mixtum. h. d.

Constat e autem Eucharistia sacramentum visibili forma, veritate corporis, & virtute spirituali. Forma visibilis est panis, & vini d: vinum vero hoc loco intelligimus aqua permixtum: nec enim in calice Domini, aut vinum solum, aut aqua sola offerri debet, cum utrumque ex latere illius profuissse legatur. Illud etiam rationabili consuetudine generalis habet Ecclesiae, ut plus in eo vini, quam aqua sit ponendum e.

In sacrificio altaris & panis & vinum sunt vera caro & sanguis Domini. h. d.

Veritas f est carnis & sanguinis: sicut enim ante consecrationem panis est & vinum, quod natura format: ita etiam post consecrationem vera Christi est caro & sanguis, quem benedictio consecravit g.

Virtus Sacramenti est charitas & unitas. h. d.

Virtus est charitatis h & unitatis: nam veluti ex multis granis unus fit panis, & multis racemis unum vinum, ita & nos per hoc charitatis sacramentum Christo incorporati, unum evadimus.

Ponit, quemodo & quando tria, quibus constat sacramentum altaris, sint sacramenta. h. d.

His igitur repetitis apparet, primum quidem sacramentum esse non rem, secundum & rem esse simul & sacramentum, tertium vero rem esse, sed non sacramentum. Sed primum quidem sacramentum est geminae rei, secundum est sacramentum unius & alterius rei, tertium vero res est gemini sacramenti.

DE EXTREMA VNCTIONE. TITVLVS VII.

Extrema unctio solet exhiberi in de quorum morte dubitatio: & duplex unctio, exterior & interior: & interiore exterior designat. h. d.

Hactenus loquuti fuimus de his sacramentis, quae ad ingressum, & ad progressum in Ecclesia comparata sunt: consequens nunc est, ut de iis videamus, quae propter egressum ab Ecclesia sunt constituta. Sciendum est igitur, graviter agrotantibus, & de quorum morte probabiliter timeri potest, certas corporis partes sanctificato oleo a presbyteris ex institutione divina inungi debere: quae quidem inunctio, non minus interioris animae, quam exterioris corporis sanitatem operatur. Sunt h enim unctiois duae species: Exterior, quae materialis & visibilis, & interior, quae spiritualis est & invisibilis. Extérieure visibiliter inungitur corpus: Interior invisibiliter cor inungitur. Haec, quod in extremitate vitae constitutis exhiberi consuevit, merito extremitatis unctiois nomen est sortita.

a Can. pen. de conf. dist. 2. b Can. presbyter Eucharistiam, de consec. dist. 2. c Glo. in sum. de conse. d. 2. d sum. d. dist. 2. e C. perniciosus, extra, de celeb. mis. f Ca. cum Martha. 4. distinguendum, extra, de celeb. mis. g. h. Can. nos autem, de consecrat. dist. 2. h Unde in preced. i C. cum Martha. 4. distinguendum, extra, de celeb. mis. k C. 1. 6. scire re, extra, de sacra unctio.

Magis dignum trahit ad se minus dignum. h. d.

Sanctificatum autem oleum hoc loco accipimus, non modo quod ipsum totum consecratum est, sed etiam quod est consecrato admixtum a. Postquam hucufque de iis sacramentis, quae quoquo modo necessitatis sunt, tractatum habuimus, reliquum est, ut de iis loquamur, quae dignitatis sunt & voluntatis.

DE SACRAMENTO ORDINIS.

TITVLVS VIII.

Quid sit ordo. h. d.

Voluntatis Sacramenta sunt (ut paulo ante exposuimus) Ordo sacer, & Matrimonium. Est autem ordo, nihil aliud quam signaculum quoddam Ecclesiae, per quod spiritalis potestas traditur ordinato, de cuius speciebus, differentiis, & gradibus facis videtur superiore libro dictum esse. Vnde solum nunc restat, ut ad matrimonii materiam orationem vertamus.

DE SACRAMENTO MATRIMONII.

TITVLVS IX.

Quid sit matrimonium. h. d.

Matrimonium b est viri & mulieris conjunctio, individuum vitae consuetudinem continens, cum divini & humani juris communicatione.

Matrimonium praecedit alia Sacramenta, ratione loci in quo institutum est, temporis, amplitudinis & mysterii. h. d.

Et merito inter alia sacramenta matrimonium quoque annuerari meruit, cum ceteris loci, temporis, amplitudinis, & mysterii ratione etiam praecellat. Si quidem ab orbis primordio in paradiso à Deo ipso institutum est, ut esset omnibus etiam infidelibus commune, quod in aliis minimè contigit. His illud quoque accessit c, quod animorum consensus & corporum commixtio, quae in matrimonio intercedunt, primum quidem charitatem significat, quae consistit in spiritu inter Deum & justam animam, vel Ecclesiam: alterum verò sacrosanctum conjugium designat, quod inter Christum & Ecclesiam per incarnationis mysterium est contractum.

Bona matrimonii sunt sacramentum, fides, proles, & fornicationis remedium. h. d.

Consequuntur & inde praefer sacramentum, & alia bona, ut patet a, fides, & proles, & quod humana infirmitas in tutam turpitudinis prona, honestate excepta conjugii, minimè laxatur. Initiatur autem matrimonium sponcione, consensu ratificatur, & copula consummatur: de quibus singulis distinctius dispiciamus.

DE SPONSALIBVS.

TITVLVS X.

Quid sint sponsalia, & unde dicantur. h. d.

Sponsalia e sunt futurarum nuptiarum mentio, & repromissio: & dicta sunt à spondendo, quod per ea sibi invicem se futuros conjuges viri & mulieres spondent.

Sponsalia contrahuntur, verbis, literis, & consensu. h. d.

Contrahuntur autem sponsalia variis modis: ut patet, a, verbis, literis, & consensu. Re contrahuntur per nudam subscriptionem, vel annuimissionem. Verbis, ut si inter virum & mulierem promissio super futuro matrimonio intercesserit, veluti altero alteri vice mutua dicente: Ego f te accipiam in meam maritum, & ego te in meam uxorem: siue in hunc sensum verba similia protulerint.

a Gl. fin. c. quod in dubiis, extr. de cons. Eccles. b In sum. 27. q. 2. §. sane. c. illud extr. de presumpt. c. C. debitum, extr. de bigam. d. C. omne. 27. q. 2. e. C. nostrates. 30. q. 5. gloss. i. c. licet, extr. de trans. Episc. & Cap. penult. extr. eod.

Literis, ut cum absentes inter se de futuris nuptiis per Epistolam paciscuntur: quod ipsum & per nuncium, vel procuratorem fieri poterit.

Procurator ad contrahendum matrimonium non potest substituere, nisi hoc habeat in mandatis. h. d.

Procurator a tamen ad hoc specialiter constitutus, ob magnum, quod ex facto tam arduo poster periculum imminere, alium substituere non poterit, nisi hoc ea specialiter commissum fuerit.

Si duos impuberes, quorum prudentia non supplet aetatem, & qui pubertatis non sint proximi, vel etiam alter tantum sit impubes, per verba de praesenti matrimonium contraxerint, talis contractus resolvitur in sponsalia de futuro: & ex eo inducitur iustitia publica honestatis. h. d.

Consensu b contrahuntur sponsalia: ut cum pubes & impubes, vel duo impuberes, non proximi pubertati, & in quibus aetatem prudentia non supplet, matrimonium per verba contraxerint de praesenti. Licet enim verba in praesens matrimonium sonent, juristamen interpretatione in sponsalia de futuro resolvuntur. Quo casu dicta sponsalia, licet contrahentes matrimonium celebrare intenderent, conjugium, quod ab initio aetate impediendo, ut matrimonium non tenuit, per adventum pubertatis minimè convalescit, nisi per carnis copulam subsequatur, vel alium modum contrahentes cum eisdem perseverantia voluntatis, ad pubertatis tempora pervenisse evidenter confiterit: per dictum tamen contractum, qui valuit ut potuit, non sicuti agebatur, publica honestatis iustitia censetur inducitur.

In re denominanda potius effectum attendimus, quam modum, hoc dicit.

Et ideo hoc casu consensu contracta sponsalia dicimus: quia, si verba species, non sponsalia, sed ipsi sunt matrimonium contractum videri poterit. Censuerunt autem iura eos, qui, cum non possent, conjugium de facto contraxerunt, voluisse etiam in casu quo possent, contrahere: ideoq; saltem, ut sponsalia, valere conventionem.

Sponsalia contrahuntur tripliciter, pure, in diem, & sub conditione: & qui contraxerunt sponsalia pure, compelluntur etiam matrimonium contrahere, & consanguinei contrahentium non debent cum ipsi contrahentibus contrahere. h. d.

Rursus contrahuntur sponsalia, aut pure, aut adjecto die, aut sub conditione. Pure e, ut cum vir & mulier se invicem futuros conjuges pollicentur. Et hoc casu nullus consanguineorum aliquo pacto alterum ex contrahentibus matrimonio sibi copulare poterit: imò quò contraxerunt, ut se invicem recipiant, & mutua conjugali affectione pertractent, moneri, & nisi rationabilis causa obfister, Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Si per contrahentem sponsalia in diem, non fuerit quò minus matrimonium contraheret intra terminum, cum alia postmodum matrimonium contrahere poterit. h. d.

Dies adjectus sponsalibus cum quis intra certum temporis spatium aliquam se ducturum in uxorem convenit: in qua specie, si per eam non steterit, quò minus intra praefixum terminum cum eadem matrimonium contraheret, liberè ad nuptias alterius transire poterit.

Sponsalia contracta sub conditione, evanescent conditione deficiente, nisi ab ea recessura fuerit. h. d.

Sub conditione celebrantur sponsalia, cum quis, si quid fiet vel conigerit, nuptias se contracturum pollicetur: veluti si dictum fuerit, Ego d te in uxorem accipiam, si centum mihi dederis: aut, si pater meus consenserit. quibus conditionibus deficientibus, ad matrimonium quis compelli non poterit, nisi consensus de praesenti, aut carnalis sit inter eos commixtio subsequuta, cum his casibus à conditionibus recessum videatur.

a Ca. si. de procur. in 6. b Ca. 1. 4. idem. de de spons. impub. in 6. c. C. 3. & 6. ex literis. cl. secunda. extr. eo. tit. d. C. de illi. & cap. per suas. extr. de conditio. appo.

Turpes conditiones adjectæ sponfalibus vel matrimonio non vitiant, sed vitiantur: nisi sint contra substantiam & naturam conjugii. hoc dicit.

Hoc tamen de his conditionibus intelligere nos oportet, quæ honestæ sunt, & Canonicis institutis non contrariæ: nam si turpes sint, aut impossibiles, ob favorem matrimonii debent pro non adjectis censeri: si tamen non solum turpes sint, sed etiam contra substantiam, vel naturam conjugii: puta, si alter dicat alteri a: *Tecum contraho si generationem proles evita veris, vel donec aliam honore vel facultatibus digniorem inveniam, aut si pro quæstu adulterandam te tradideris: matrimonialis contractus, quantumcunque sit favorabilis, omni carebit effectu.*

Minores septennio non possunt sponfalibus contrahere, & contracta lapsu temporis non convalescunt, nisi nova voluntas accesserit, aut mixta copula intervenerit. h. d.

Non tamen omnibus, cujuscunque sint ætatis, licet sponfalibus contrahere: nam inter minores septennio b celebrata, nullius roboris efficaciam fortiuntur: ideoq; si infantes, vel unus major septennio c, alter minor, sponfalibus contraxerint ipsi, vel parentes pro eis, nisi per cohabitationem eorum mutua, sive aliâs verbo, vel facto eisdem in eadem voluntate factos majores perdurare liquidò appareat, sponfalibus hujusmodi, quæ ab initio nulla erant, per lapsum dicti temporis minimè convalescunt: & ideo cum sint nulla, ratione defectus consensus, publicæ honestatis justitiam non inducunt. Si tamen cum ea, quam nondum septennem domum quis traduxerit, copulæ nixus intercesserit, aliud statuendum erit.

Qui contraxerunt sponfalibus, debent compelli ad matrimonium, etsi aliquid irritum teneatur. h. d.

Initium igitur sponfalibus matrimonium fide consensus ratificari debet. Quòd si qui de contrahendo matrimonium fidem sibi dederunt d, se invicem admittente omnino noluerint: instar eorum, qui societatem in repositione fidei contrahunt, & postea eandem sibi remittunt, dissolutio tolerari poterit: cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.

Non sunt audiendi impuberes volentes dissolvere sponfalibus, sed expectandum tempus pubertatis. h. d.

De illis, qui infra annos aptos matrimonio sponfalibus contrahunt, quæri poterit: & sanè, sive uterque, sive alter reclamet, & antequam ad annos matrimonii aptos pervenerint, separari postulent, non sunt audiendi: si verò alteruter istorum ad pubertatis annos pervenerit, infra eisdem annos altero existente, cum sponfalibus contraherentur, si is, qui minoris est ætatis, ad pubertatis annos perveniens reclamaverit, nec in alterum consensire voluerit, iudicio Ecclesiæ separari poterunt.

Mulier viripotens contrahens cum impubere, non potest rescire, sed impubes factus pubes potest. h. d.

Mulier s quoque, quæ nobiles annos attingens, ei qui nondum matrimonio erat aptus, nupsit, cum in eum semel consenserit, amplius dissentire non poterit, nisi ipse, cui nupsit, postquam ad legitimam ætatem pervenerit, in eam suam negaverit præstare consensum.

Contrahens sponfalibus cum impubere coactè, non tenetur expectare impubere. h. d.

Hæc tamen de his dicta intelliguntur, quæ spontè eorum minoribus sponfalibus contraxerint. Si quæ enim non tam spontè sua, quam à parentibus coacta, cum impubere contraxerit, & domum traducta fuerit, licet aliquando ibi invita permanserit, si puerum usque ad annum decimumquartum minimè expectan-

a C. i. ext. de conditi. appo. b C. accessit. ext. de despon. impub. c C. i. in prin. de despon. impub. in 6. d C. 2. ext. cod. e C. i. de illis. ext. de despon. impub. f C. de illis. §. mulier. ext. de despon. impub.

dum duxerit, ei alium sibi virum accipiendi libera concedenda facultas erit.

Sponfalibus contractis à parentibus, non tenent, nisi filii assensum & ratificent. h. d.

Non abstruse est a quòd de sponfalibus, quæ parentes pro filiis puberibus frequenter contrahunt, statuitur: nam si quidem ipsi filii expressè consenserint, vel tacite, ut si præsentibus fuerint, nec contraxerint obligantur: & ex eis oritur publicæ honestatis justitia. Idem etiam obtinet, si filii tempore sponfaliorum absentes, & etiam ignorantes eadem sponfalibus, post scientes & prudentes ratificaverunt, tacite vel expressè: aliâs ex sponfalibus contractis à parentibus pro filiis, nec ipsi obligantur, nec publicæ honestatis justitia inde exoritur.

Sponfalibus dissolvuntur ipso jure, quando non habetur ratio voluntatis contrahentium. h. d.

Dissolvuntur sponfalibus, aut ipso jure, aut facto hominis. Ipso jure tunc dicuntur sponfalibus dissolvi, ut cum nulla habita ratione voluntatis & consensus partium, ex certa superveniente causa distrahantur: ut ex contractu matrimonii, sacrorum ordinum susceptione, religionis ingressu, cognationis intervntu.

Matrimonium per verba de presenti contractum, tollit sponfalibus precedentia, etiam juramento firmata: sed matrimonium contractum per verba de presenti, non irritatur etiam secuta copula. hoc dicit.

Si quis igitur eam, quæ tibi desponsata fuerat, per verba sibi junxerit de presenti, etiam si inter te & ipsam sponfalibus juramento firmata extitissent, dum tamen copula non intervenerit, nihilominus persecundum matrimonium, etiam te invito, tolluntur: licet fidem frangentibus, salutaris sit injungenda poenitentia: quamquam, si prius per verba contraxisset de presenti, ita firmum maneret matrimonium, ut per secundum, etiam secuta copula, tolli non possit. Nec enim ut pactiois fidem interdum frangi jura sustinent, ita etiam fidem consensus aboleri permittunt.

Per susceptionem sacrorum ordinum, & ingressum monasterii dissolvuntur sponfalibus.

Item ex contrario, si quis sacris ordinibus fuerit insignitus, aut religionem fuerit ingressus, pari ratione solvantur sponfalibus. Consultius b tamen egerit, qui certam mulierem se ducturum in uxorem fortè jurejurando firmaverit, si antea contrahendo jurandum servaverit: posteaque nulla subsequente carnali copula religionem ingrediatur.

Affinitas superveniens dirimit sponfalibus de futuro. h. d.

Item si inter sponsum & sponfam affinitas superveniat: iurpura, si sponsum e propinquam spontè cognovisse, aut manifestum sit, aut de hoc sit publicè diffamatus, aut spiritalis inter eos cognatio intercesserit: dissolvuntur inter eos sponfalibus, nec ad matrimonium perveniri poterit.

Quomodo factò hominis sponfalibus dissolvuntur. h. d.

Factò hominis dissolvuntur sponfalibus, vel contrario utriusque contrahentis consensu, vel cum legitima emergente causa, dissolutio alterius tantum voluntati permittitur: veluti, ex fornicatione d, absentia, membrorum amissione, incurabilis morbi intervntu.

Sponfalibus dissolvuntur contrario consensu, nec pæna appositio sponfalibus appositæ, aliquid operatur. h. d.

Scontrahentes igitur, vel sese invicem liberent, vel impubes contrahens adveniente pubertate, ratum nolit habere matrimonium, dissolvuntur sponfalibus: nec aliquid proderit, quòd sub certa pœna contracta fuerint:

a C. i. §. fin. ca. de despon. impub. in 6. b C. 2. ext. de contr. conjug. c C. 2. ext. de consanguinit. & affin. d C. 2. §. q. 1. can. Apostolus & can. omnes. 22. q. 7. c. discretionem. ext. de eo. qui cogn. consanguin.

cum enim libera matrimonium a esse debeat, poenarum inanis omnis est adjectio.

Ob fornicationem post sponsalia etiam juramento firmata commissam potest quis licite resistere: & id quod conjunctos disjungit, multo magis impedit coniungendos. h. d.

Vnius quoque tantum dissensu etiam jurati solvuntur interdum sponsalia: veluti b si quis aliquam se in uxorem ducturum juraverit: & ea postmodum fornicata fuerit. nam licet eidem fornicationem non possit opponere precedentem, ob subsequentem tamen poterit eandem in conjugem non ducere: quia illi juramento talis inest conditio, si illa contra regulam desponsationis non venerit: alioqui si post huiusmodi juramentum publica meretrix fieret, teneretur eam in uxorem ducere: quod est profusum absurdum. Nam si post contractum conjugium, vir propter fornicationem licite potest a sua cohabitatione recedere, longè fortius, ante conjugium celebratum sponsum sponfam poterit non admittere.

Carnalis & spiritualis formatio equiparantur. h. d.

Idem erit, si sponsum vel sponsam idololatrandum, vel hæresim sequendo in spiritualem fornicationem incidit.

Si sponsi conferant se ad remotas regiones, sponsa possunt se ad aliorum nuptias conferre, recepta, si pejeraverint, poenitentia. h. d.

Sed c & si qui præstito juramento promittant aliquas se mulieres ducturos, posteaque illis non cognitis, procul recedentes, ad alias partes se transferant, liberum erit mulieribus ad alia migrare vota: recepta tamen de perjurio, si forte juramentum præstiterint, poenitentia, si per eas steterit quo minus fuerit matrimonium consummatum.

Lepra, vel similis morbus sponsalia dirimat, licet non dirimat matrimonium. h. d.

Item si sponsum, aut sponsam, leprosus fiat d, vel leprosa: paralyticus, vel paralytica: aut natus vel oculos amittat: aut quid sibi turpis eveniat: ad consummandam maritalem copulam compelli non debent: licet jam contractum matrimonium superveniens lepra, vel alius morbus non dirimat.

DE NUPTIIS. TITVLVS XI.

Ponit subordinationem presentis tituli ad precedentia & sequentia. h. d.

Exposuimus hæcenus, quid esset matrimonium, quæ ratione inter sacramenta reponatur, admonentes illud initiari sponsalibus, consensu ratificari, & copula consummari. Sed cum proximè de sponsalibus, tanquam de principio tractatum habuerimus: reliquum nunc est, ut de consensu & copula, quibus substantia & perfectio matrimonii continetur, disseramus, quid impediatur nuptias contrahi, vel contractas dirimat, cum cæteris quæ tractatui adjacent, recedentes.

Nuptia consensu partium contrahuntur, nec sufficit consensus parentum. h. d.

Nuptias igitur, sive matrimonium inter se contrahunt, viri puberes & mulieres viri potentes, simul atque in se invicem consenserunt. Vbi enim non est utriusque consensus, non potest esse matrimonium: ideoque si ex altera parte pater puellam tantum consenserit, ex altera qui se cupit maritum fieri, nihil agitur: quanquam honestè faciant filii, si paterna voluntati minimè reluctentur.

Tubertas affirmatur non tam annis quam corporis habitu: & minores quatuordecim annis non possunt contrahere matrimonium, nisi pro bono pacis, & ex necessitate. h. d.

a C. gemma. s. cum stag. ex. i. eod. ti. b quemadmodum. ext. de iure iurand. c C. de illu. ext. eod. d C. i. si. ext. de conjugio leproso.

Sed qui sint puberes, videamus: & quidam ex annis tantum pubertatem iudicandam asserunt, eum esse puberem rati, qui quatuordecim annos impleverit: & viri potentem, quæ duodecim, quamvis tardissimè pubescant. Prævaluit tamen opinio existimantium ex habitu corporis pubertatem debere censer, atque eos qui generare possint, etiam si minores annis sint, in proposito puberes reputari. Itaque, si malitia ætatem suppleat, etiam minores ea ætate conjugii possunt. Idem, si fortè urgentissima necessitas a interveniat: utpote quòd pro bono pacis talium conjunctio sit toleranda.

Quantum ad Ecclesiam, verba sunt necessaria ad contrahendum matrimonium, ac muti & surdi signis nuptias possunt contrahere. h. d.

Licet b autem per solum legitimum viri & mulieris consensum matrimonium contrahatur, attamen quantum ad Ecclesiam, verba præsentem consensum exprimentia sunt necessaria, si contrahentes loqui poterunt. Muti verò & surdi, qui loqui non possunt & exaudire, si contrahere velint, & quod verbis ostendere nequeverint, signis declaraverint, proculdubio legitimas nuptias contrahent.

Ponit quasdam verborum conceptiones aptas ad matrimonium contrahendum. h. d.

Verba autem ad hoc apta sunt: verbi gratia c, Ego te in meam uxorem accipio, & ego te accipio in meum maritum: vel, Promitto quòd te ab hoc tempore pro conjuge tenebo, & tibi sicuti uxori meæ fidem servabo: & contra, Promitto me te pro marito habituram, & tibi tanquam viro proprio fidem servaturam: vel similia consensum de præsentem exprimentia.

Verba prolata in contrahendo matrimonio sunt accipienda secundum communem intelligentiam. h. d.

Inde quaeritur, si alter conjugum ita loquutus fuerit d, ut quod propositum est, altera pars non intellexisset affirmet, quid agendum sit, si tali prætextu causæ diffidii quaerantur? in qua specie, si matrimonium contracturum iudicio & ætate sint idonei, si alter, quod alter proposuit, non intellexerit, statutum est, ad communem verbi intelligentiam esse recurrendum, cogendique erunt ambo verba prolata in eum sensum accipere, quem solent rectè intelligentibus generare.

Servi possunt etiam invitis dominis contrahere matrimonium, dum tamen dominus non fraudent debitis obsequiis. h. d.

Illud quoque explorati juris est, quòd matrimonia inter se contrahunt, non solum liberi homines, verum etiam servi e. Sicut enim neque liber, neque servus ab aliis sacramentis Ecclesiæ removendus, ita nec inter servos matrimonia prohiberi debent: ideoque, quanquam contradicentibus dominis, & invitis contracta fuerint, nulla ratione propterea sunt dissolvenda. Servi tamen, qui contraxerint, proprios dominos debitis & consuetis obsequiis minimè fraudare debent.

Se unus conjugum comperiat post contractum matrimonium servilis conditionis, potest dissolvi matrimonium, nisi post talen cognitionem fuerit renovatus consensus, vel sequuta copula. Et liberi sunt ex libero ventre nati, nisi aliud inducat lex, & mos regionis. h. d.

Si quis tamen f, vel si qua insciens eum vel eam sumserit in conjugem, quem vel quam postea servilis: compertum sit esse conditionis, nec post diem veræ cognitionis habite se invicem cognoverint, aut aliter factò invicem in se consenserint, ita separati poterunt, ut utrique libera cum aliis contrahendi facultas non denegetur. Liberi autem sunt, qui sunt ex libero ventre

a C. 2. in si. extr. de despons. impub. b Citus fraternitatis. ext. de spon. c C. ex parte. ext. de spon. d C. ex literis. Cle. 1. ex. de spon. e C. 1. ext. de conj. servo. f Ca. & fin. extr. de conj. servo.

nati, nisi quis patris conditionem secundum leges & consuetudinem Provincia sequatur.

Error in persona impedit matrimonium. h. d.

Multo magis matrimonium invalidatur, cum quis in persona erraverit: utputa, si existimans se cum Gemma contrahere, cum Berta contrahat.

Si alter contrahentium utitur verbis dubiis animo decipiendi mulierem, & eam postmodum carnaliter cognoscit, iudicatur pro matrimonio in foro judiciali: secus in penitentiali. h. d.

De eo quæsitum est, qui cum non aliter mulierem, ut sibi carnaliter commiseretur, perducere possit, quam si eandem desponsasset, proprium mentitus nomen, illam per hæc verba desponsavit: *Tu Ioannes desponsas: an quia vir illo nomine non vocaretur, nec ullum nubendi haberet propositum, sed copulam tantum carnalem exequendi, inter prædictos matrimonium sit celebratum, cum tamen mulier in vitum consenserit? Et responsum est, non debere ex isto facto conjugium iudicari, cum in eo nec substantia conjugalis contractus, nec forma contrahendi conjugium inveniatur valeat: quoniam ex altera parte solummodo dolus adfuit, consensus omnino defuit, sine quo cætera fœdus conjugale perficere nequeunt. Sed donec expressè non appareat, quod is, qui mulierem desponsavit in propria persona, sub nomine tamen alieno, quo vocari tunc se finxit, dissensit, intentum erit pro matrimonio præsumendum.*

QVÆ MATRIMONIUM IMPEDIRE
POSSUNT.
TITVLVS XII.

Error persone & conditionis impedit matrimonium, non autem qualitatu & fortuna. h. d.

Ergo non omnis error matrimonium impedit: nam si quis corruptam in uxorem accipit, quam virginem arbitrat; vel qui accipit meretricem, quam putat esse castam: uterque quidem errat, neutro tamen casu ob errorem matrimonium infringitur.

Ei qui sciemer ducat in uxorem publicam meretricem, peccata remittuntur. h. d.

Qui potius qui scientes & prudentes, mulieres publicas de lupanari extraxerint, & in uxores duxerint, quod agent, in remissionem proficiet peccatorum: cum inter opera charitatis non minimum sit, errantem ab erroris semita revocare.

Qualis sit error persone, conditionis, fortune, & qualitatis. hoc dicit.

Solum igitur persone & conditionis error obstat matrimonio: qualitatis verò & fortune non obstat. Est autem error persone, cum hic, qui est Ioannes, Paulus putatur. Conditionis, cum is, qui servus est, liber creditur. Fortune, ut cum is, qui pauper est, dives existimatur, vel contra. Qualitatis, cum is reputatur bonus, qui tamen est enalus. Sunt & alii plures modi, quibus matrimonia impediuntur: utputa, conditio apposta & non impleta, secundum ea, quæ supra diximus de sponsalibus.

Sacer ordo, & votum solenne impediunt matrimonium contrahendum, & contractum dirimunt: votum autem simplex solum impedit contrahendum, & pro voto simplici factio imponenda est penitentiæ. h. d.

Item voti c solennis emissio, & sacri ordinis susceptio, tam matrimonium impedit contrahendum, quam postea contractum dirimit. Secus verò statuitur in voto simplici: quanquam enim contrahendum impediatur, non tamen contractum dissolvit. Sic & religionis habitus sine professione susceptus, ne contrahantur, impedit, sed iam contractas nuptias nequa-

quam tollit. Huic tamen, qui nubendo votum simplex fecit irritum, quanto illud manifestius emisit, tanto propter plerum scandalum erit durior imponenda penitentia.

Christiani non debent nubere infidelibus: & si nubant, sunt excommunicandi. h. d.

Civis quoque disparitas matrimonium, & contrahendum impedit, & contractum interdum dirimit: si quis a enim Iudææ conjugali societate jungi voluerit, sive Christiana Iudæo, vel aliis infidelis, sive Iudæa, vel aliis infidelis Christiano carnali consortio miscetur, quicumque eorum id commississe deprehenditur, à Christiano cœtu & Ecclesiæ communionem protinus segregandus erit.

Si unus infidelium conjugum convertatur ad fidem, & alter nolit sibi cohabitare, vel non sine peccato mortali, solvitur conjugium, & conversus cum alia contrahere poterit, & proles communis converso assignabitur. h. d.

Item b si alter infidelium conjugum ad fidem Catholicam convertatur, & alter, qui in infidelitate remansit, vel nullo pacto, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut Catholicum ad mortale peccatum protrahat, ei cohabitare voluerit, conversus, quasi priore matrimonio dissoluto, licite ad secunda vota convolare poterit, & communis proles ipsi converso assignabitur.

Si alter infidelium conjugum convertitur, & antequam alius legitimè conjunctus fuerit, alius quoque convertatur, debent se invicem recipere. h. d.

Quod si conversum c ad fidem & uxor conversa sequatur, antequam propter causas prædictas legitimam maritus ducat uxorem, eam recipere compellitur: nec quicumque converso proderit, quod jam secundum d ritum suam eandem repudiaverit, cum repudium ipsum veritas Evangelica repudiaverit: sed nec fornicationem dimissor dimissis poterit obicere, propterea quod alii post repudium nupserit, nisi aliis fornicata fuerit.

Si paganus prius plures uxores habeat, post fidem susceptam ad hæreticos primas. h. d.

Quia verò e pagani in plures simul feminas affectum conjugalem dividunt, utrum post conversionem omnes, vel quam ex omnibus conversus retinere valeat, non immerito dubitari poterit. Et cum nulli unquam licuerit, plures habere simul uxores, nisi cui divina fuit revelatione concessum, nec cuiquam uxore etiam ob fornicationem dimissa, aliam liceat superinducere, evidenter apparet, pluralitatem in utroque sexu (cum inter conjuges servanda sit æqualitas) circa matrimonium reprobendam, & de pluribus primam tantum retinendam.

Matrimonium non solvitur altero conjugum fidelium in hæresim lapsa. h. d.

Aliam sanè causa est eorum conjugum f, quorum alter vel in hæresim labitur, vel ad infidelium transit errorem: neque enim hoc casu, qui relinquitur, ad secundas nuptias descendere poterit. Nam etsi matrimonium verum inter infideles sit, non tamen est ratum: inter fideles autem, & verum & ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit conjugii sacramentum, ut ipsi in conjugibus, ipso durante, perduret.

Ter datonem instantie solvitur argumentum. h. d.

Nec g refert, quod à quibusdam forsitan obijci posset, quod fidelis relictus non debeat jure suo sine

a *Can. si quis Iudæa. 28. q. 1.* b *C. quanto. §. si enim alter. extr. de divor.* c *Gaudemus. §. quod si conversum. extr. de divor. d. c. gaudemus. §. qui autem. de divor.* e *d. c. gaudemus. §. quia verò. extr. de divor.* f *C. quanto. §. si verò. de divor.* g *d. can. quanto. §. nec obstat. extr. de divor.*

a *C. tua mes. extr. de spons.* b *Ca. inter opera. ext. de sponsal.*
c *Ca. 1. & 2. & per totum tit. ext. q. de cler. vel vot. matrim. contra.*
d *post.*

culpa privari, cum idem multis casibus contingat, ut si alter conjugum incidatur. Et hoc quoque quorundam malitiae occurrunt, qui odio conjugum simularent heresim, ut postmodum nubentibus conjugibus ab ipsa resiliant. Quinimo, qui in fide permanerit, ad eum qui ab haeresi vel infidelitate ad Ecclesiam revertitur, vel invitus redire cogendus erit, nisi ad religionem transire maluerit.

Conjugiorum aliud est legitimum & non ratum, aliud legitimum & ratum, aliud ratum & non legitimum. h. d.

EX his apparet conjugium a aliud esse legitimum & non ratum: aliud legitimum, & ratum: quoddam vero, quod ratum quidem est, sed non legitimum. Legitimum, & non ratum conjugium est, quod legali institutione, vel Provincia moribus contrahitur: hoc inter infideles ratum non est, quia dissolvi potest dato libello repudi, lege fori, & non lege poli, quam non sequuntur. Inter fideles vero semper ratum est conjugium, cum conjugia semel inter eos contracta nunquam solvi possint. Horum vero quaedam sunt etiam legitima, veluti cum servatis nuptialibus ritibus, uxor sponso traditur. Illorum vero conjugia, qui contemptis legitimis solennitatibus, solo affectu aliquam sibi deligunt in conjugem, non legitima, sed rata tantummodo esse creduntur: quanquam enim spretis ritibus Ecclesiae, matrimonium contrahi non debeat, non tamen ob id solum sacramentum conjugii dissolvi debet. Quin potius si tale matrimonium fuerit ab Ecclesia postmodum comprobatum, filii generati, & legitimi iudicandi erunt, & haereses: aliqua tamen illis erit imponenda poenitentia, qui conceptis Ecclesiae praeciputionibus matrimonium contraxerunt.

Iustus metus, nisi purgatus fuerit, impedit matrimonium. h. d.

Coactio, quoque & iustus violentiae metus matrimonium impediunt. Cum enim solo consensu conjugium contrahatur, plena debet ille securitate gaudere, cuius est animus indagandus, ne metu impulsus dicat sibi placere quod odit. Plane & quae invita probat se sponsalia contraxisse, si comperitur postmodum sponte cognita, ad matrimonii dissolutionem proclamare, & metum causare non poterit.

Furor impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. h. d.

Furor quoque quia consensum impedit nuptias contrahi prohibet: contractas autem non dirimit.

Frigiditas & coeundi impotentia matrimonium impediunt. h. d.

Item frigiditas & coeundi impotentia legitimum matrimonium impediunt. Sicut enim puer, qui debitum reddere non potest, non est aptus conjugio: sic, qui ita sunt natura impotentes, ut nec ope medicorum sine mortis periculo juvari possint, apti ad contrahenda matrimonia minimè putantur. Ea igitur, quae adeo est arcta, ut mulier fieri & alteri carnaliter committeri non possit, nisi per incisionem, ad matrimonium contrahendum non debet idonea iudicari.

Leprosi possunt matrimonium contrahere. h. d.

Alia est causa leproforum: eam si mulierem invenierit, quae sibi velit nubere, vel mulier leprosa virum, liberum erit illis conjugali vinculo colligari.

Publica honestatis iustitia impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit. h. d.

Publica f quoque honestatis iustitia tam matrimonium contrahendum impedit, quam contractum irritat. Est autem publica honestatis iustitia, quae ex legitimis sponsalibus oritur mulieris, quae illi conjuncta

est, cum qua nunc vir matrimonium contrahere deue- rat: ut, ecce cum Berta sponsalia contraxi, volo nunc cum Gemma, quae Berta cognationis vinculo est conjuncta, matrimonium contrahere: publica honestate impedior. Inhonestum enim ac turpissimum visum est exempli, ut ei quis nubere valeat, cuius conjunctam sponsalia frangenda deceperit, ne in eandem ejus nubentem conjuncta, quasi injuriam cumulet.

Sponsalia pura & certa, ex consensu valida, licet alia nullo, inducunt publica honestatis iustitiam, quae sequentia sponsalia dirimit, non praeterita. h. d.

Vsque adeo autem ex puris & certis sponsalibus a impedimento iustitiae publicae honestatis exoritur, ut etiam si illa consanguinitatis, affinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quavis ratione nulla sint, dum tamen non sint nulla ex defectu consensus, nihilominus & impedire & dirimere sequentia sponsalia, vel matrimonia dignoscatur, licet praecedentia dissolvere non valeant. Quare, qui sponsalia pure ac determinate cum aliqua muliere contraxit, & postmodum cum secunda prioris consanguinea idem fecit, ex priorum sponsaliorum vigore ad matrimonium contrahendum cum prima remanet obligatus.

Filii nati ex matrimonio, cui obstitit publica honestatis iustitia, non succedunt patri scienter contrahenti. h. d.

Filii quoque nati ex matrimonio, quod publica honestatis iustitia impediens contractum fuit, cum nec Ecclesiae permissionem, nec patris allegare possint ignorantiam, ad successionem bonorum paternorum minimè admittentur.

DE TRIPLICI COGNATIONE. TITVLVS XIII.

Cognatio est triplex, spiritalis, legalis, & naturalis: & spiritalis cognatio impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit. h. d.

Multò magis cognatio matrimonio interdum est impedimento: est autem cognatio triplex, spiritalis, legalis, & naturalis. Spiritalis cognatio est, attentione quaedam proveniens ex sacramenti collatione, vel ad sacramentum detentione. Non solum igitur inter baptizantem, & illum qui eum de baptismo suscipit, item inter baptizatum & suscipientis filios, & uxorem ante susceptionem à suscipiente carnaliter cognitam: verum etiam inter suscipientem, parentemque baptizati, cognatio spiritalis contrahitur, quae & contrahendum matrimonium impedit, & dirimit postea contractum. Et quae de suscipiente dicta sunt, eadem etiam de baptizante sunt intelligenda.

Excepto baptisate, & confirmatione, non oritur ex sacramento cognatio impeditiva matrimonii. h. d.

Eisdem modis confirmatione & spiritalis cognatio contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, & postea contracta dirimens. Ex datione vero aliorum sacramentorum cognatio spiritalis nequaquam oritur, quae matrimonium impediatur, vel dissolvatur.

Cognatio spiritalis per Catechismum contracta, impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. h. d.

Per Catechismum f an spiritalis cognatio contrahatur, dubitatum est: & constitutum est, contrahi quidem illum, sed non tantam: licet enim ex ea contrahendum matrimonium impediatur, post eam tamen contractum minimè dissolvatur.

Spiritalis cognatio non dirimit matrimonium antea contractum. h. d.

Diximus autem hujusmodi cognationem matrimonia contracta dirimere, non simpliciter, sed postea

a C. si. h. item illud. q. 1. b Cam locum. ext. de spons. c C. nuper. ext. qui matrim. accus. poss. d ext. per totum. tit. de frig. & maf. e C. ext. de conjug. leprof. f C. referentia. ext. qui filii sint legitimi. c. juvenis. & seq. ext. de spons.

a C. 1. de spons. in 6. b C. referent. ext. qui fil. sint. lo. c gl. in ver. spiritalis. c. 1. de cog. spir. in 6. d d. c. 1. de cog. spiritalis in 6. e C. 1. si. de cog. spir. in 6. f C. 2. de cog. spir.

contracta: nam a si vir vel mulier ex ignorantia vel dolo proprium filium de sacro fonte suscepit, propter hoc separari non debent, nec alter alteri debitum subtrahere, nisi ad continentiam servandam possint induci: quia si ex ignorantia id factum est, eos ignorantia excusare videtur: si ex malitia, eis proprius dolus patrocinari non debet. Quinimò pro tali ausu, matrimonio sua firmitate durante, poenitentia imponenda erit.

Fili per quorum neutrum ventum est ad copulationem, copulari possunt, nisi mos regionis aliud inducat. h. d.

De b filiis quoque, per quorum neutrum ad copulationem ventum est, an copulari possint, quæsitum est: & sanè, nisi consuetudo Ecclesiæ, ubi de contrahendis nuptiis agitur, vel aliarum vicinarum aliter se habeat, tali conjugio minime obstitendum erit.

Licet plures non debeant esse patris, si plures tamen fuerint, cum omnibus spirituali cognatio contrahitur. h. d.

De eo quoque admonendi sumus, quòd e, licet non plures, quam unus vir, vel una mulier ad suscipiendum de sacro fonte infantem accedere debeant: si tamen plures accesserint, spiritualis cognatio æquè, quo ad omnes, inde contrahitur, tam matrimonia contrahenda impediens, quàm etiam postea contracta dissolvens. Circa quod idem statuitur & de confirmatione.

Legalis cognatio modo affert temporale impedimentum matrimonii, modo perpetuum. h. d.

Legalitatis cognatio est proximitas per adoptionem proveniens. Eius autem duæ sunt species: una, quæ temporalem impediendi matrimonii causam continet: alia, quæ perpetuam. Temporalem causam impediendi continet ea, quæ inter te, & eam, quæ tibi per adoptionem soror esse cœperit, intercedit. Nam per adoptionem quæ sita fraternitas, eoque nuptias impedit, donec manet. Perpetuam prohibitionis causam continet, utputa, quæ inter adoptantem & adoptatum, item inter adoptantem uxoremque adoptati, & inter adoptatum uxoremque adoptantis, intercedit. Nam & per emancipationem dissoluta adoptione, matrimonium impeditur.

Quid sit naturalis cognatio, quid consanguinitas, quid affinitas. h. d.

Naturalis cognatio est, quæ medio consanguinitatis, vel affinitatis contracta reperitur. Est autem consanguinitas d attinentia personarum ex eo proveniens, quod una descendit ab altera, vel ambo ab eadem: vel consanguinitas, est vinculum personarum ab eodem stipite descendenti, carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis unitas, quia scilicet consanguinei de communi sanguine descendunt. Affinitas e quædam personarum proximitas ex coitu proveniens: ex eo dicta, quasi duorum sit ad unum finem unitas. Cum enim duæ cognationes diversæ per aliquorum copulam junguntur, alter ad alterius cognationis quasi quosdam fines accedere videtur.

Affinitas & consanguinitas contrahitur etiam ex damnato coitu. h. d.

Nec si intererit, quòd ad consanguinitatem, vel affinitatem contrahendam, ex iustis nuptiis aliqui, an ex damnato coitu invicem copulati fuerint.

Hodie matrimonia usque ad quartum gradum inclusivè sunt prohibita, & de facto contracta temporis cursu non validantur. hoc dicit.

Constitutum igitur erat olim, ut quicumque vel septimo consanguinitatis, sive affinitatis gradu sese invicem contingerent, legitimas nuptias contrahere non possent, quod ipsum non solum in primo, verum etiam in secundo & tertio affinitatis genere sibi locum ven-

a Ca. 2. extr. de cogn. spirit. b Ca. super. eo. extr. de cogn. spirit. c C. si. de cogn. spirit. in 6. d Ad. ad. Arb. consang. in 6. in de. oblat. e In declar. Arb. affim. f In declar. Arb. affim. in 6.

dicabat: nec soboles ex secundo matrimonio suscepta, cognationi præmortui viri copulari poterat. Sed cum hujusmodi prohibitiones difficultatem frequenter inducerent, & aliquando periculum parerent animarum, evidenti utilitate suadente, hujusmodi constitutiones abrogatæ fuerunt a, sanctumque, ut prohibitio copulæ conjugalis quartum consanguinitatis gradum primi duntaxat generis non excedat. Vir b igitur, qui à stipite quarto gradu, & mulier, quæ ex alio latere distat quinto, licite conjungi poterunt. Aliàs si propiore gradu sese invicem contingant, temerè contractum matrimonium adeò erit irritum, quòd nullo poterit annorum numero defendi.

Infideles intra quartum gradum conjuncti, si convertantur, non sunt separandi, & eorum proles est legitima. h. d.

Sitamen infideles e, qui secundum veteris, vel prioris legis instituta, circa gradus consanguinitatis, vel affinitatis à Canonibus notatos, conjuncti sunt, Domino inspirante converti fuerint, matrimonium antea contractum non erit post baptismi lavacrum irritandum: cum per sacramentum baptismi non solvantur conjugia, sed crimina dimittantur. Vnde & proles inde nata legitima censetur.

Propinquitatis viri reputatur uxoris, & propinquitatis uxoris reputatur viri. h. d.

Admonendi etiam sumus, perinde virum à consanguineis & propinquis uxoris abstinere debere, & uxorem à propinquis viri, atque à propriis. Hujus autem rei manifesta ratio illa est: quia, si secundum divinam sententiam ego & uxor mea una caro sumus, profectò mihi & illi mea suaque cognatio una propinquitatis efficitur. Quocirca ego & foror meæ uxoris in uno & primo gradu erimus, filius verò ejus in secundo gradu erit à me, nepos tertio, & sic deinceps. Uxorem verò propinqui, cujuscunque gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodum si ejusdem gradus scæmina propria propinquitatis existat: quod nimirum & uxori meæ de propinquitate mea, in cunctis cognationis gradibus, convenit observare.

Conjuncti uxoris non impediuntur matrimonium contrahere cum conjunctu viri. h. d.

Quamquam autem omnes consanguinei viri, uxoris sint affines, inter consanguineos tamen uxoris & viri nulla intelligitur esse affinitas contracta, propter quam inter eos matrimonium debeat impediri. Pater igitur & filius cum matre & filia, item duo cognati cum duabus cognatis, licite contrahere poterunt.

Qui cognovit consanguineam uxoris suæ, non potest debitum petere, licet reddere teneatur, & uxori superstes, carebit spe conjugii. h. d.

Si d quis autem contracto matrimonio consanguineam uxoris suæ cognoverit: utputa, si vitricus privignam, vel maritus sororem propriæ uxoris adulteraverit, matrimonium quidem antea contractum non dirimitur: sed qui se ita contra leges alteri commisit, à conjugio nunquam debitum petere poterit, nec cum aliqua legitimam nunquam nuptias contrahere, licet propriæ uxori supervixerit.

Uxor, cujus consanguineam à proprio viro cognita est, monenda est, non cogenda ad continentiam. h. d.

Vxor quoque, cujus consanguineam à proprio marito fuit cognita, diligenter est commonenda, ut à commixtione viri absterneat e, & in continentia maneat, donec vir viam universæ carnis ingressus fuerit. Quòd si forte monitionibus parèrè recusans, talis fuerit, ut de lapsu ipsius probabiliter timeri possit, vir ejus & po-

a Ca. non debet. extr. de consan. & affim. b C. si. extr. de consanguin. & affim. c C. de infidelib. extr. de consan. & affim. d Ca. transmissa. extr. de eo qui cogn. consang. e C. non. & fin. extr. de eo qui cogn. cons.

terit & debet sibi solvere conjugale: cum a afinitas post matrimonium inique contracta, illi nocere non debeat, quæ iniquitatis particeps non existit.

Subsequens affinitas non dirimit matrimonium, sed præcedens legitime probata. h. d.

Ergo præcedens affinitas non subsequens dirimit matrimonium. Sed nec id quidem indistinctè obtinet. nam b etsi utriusque conjugum constet assertione, acclamante etiam vicinia, quòd conjugatus ante contractum matrimonium uxoris suæ consanguineam cognoverit, propterea conjuges separari non debent: cum alioqui facile fieri possit, ut quicumque inter se contra matrimonium velint colludere, ad confessionem incestus facile proficiant, si suæ assertioni Ecclesiæ judicium accessurum credant. Rumor autem vicinæ non est adeò judicandus validus, ut, nisi fide dignæ probationes accedant, possit rite contractum matrimonium irritare.

DE CLANDESTINA DESPONSATIONE.

TITVLVS XIV.

Prohibentur matrimonia contrahi clandestinè, nec postea oportet illa dissolvere. h. d.

Nec tamen post secutam copulam & susceptam prolem, detectis quibusdam impedimentis, non sine gravi scandalo contracta matrimonia retrahendi oporteat, nevé, si alter conjugum qui clam contraxerint, conjugium negaverit legitimis probationibus deficientibus, iudicis sententia rite fuerit absolutus, uterque alius nubendo reatum incurat adulterii, consultissimè constitutum est d, ut nullus fidelium occultè nuptias contrahat. Sed cum matrimonia contrahenda fuerint e, per Presbyterum proponantur publicè, competentis termino præfinito, intra quem qui voluerit, & valuerit, legitimum impedimentum opponat, & ut ipse quoque Presbyter per se investiget, utrum aliquod futuro matrimonio obstat impedimentum.

Suspenditur contractus matrimonii, donec extat presumptio, quòd non possit contrahi. h. d.

Civis si apparuerit probabilis conjectura, contra-ctus expressè interdicetur, donec quid fieri debeat, manifestis constiterit documentis.

Nati ex clandestinis & interdictis matrimoniis non sunt legitimi, licet nati ex matrimonio contracto in faciem Ecclesiæ ante sententiam divortii sint legitimi, nisi uterq, conjugum noverit impedimentum. h. d.

Quicumque g verò hujusmodi clandestina & interdicta conjugia inire ausus fuerit, etiam ignoranter, proles ex hujusmodi conjunctione suscepta, prorsus illegitima censetur, nec de parentum ignorantia ullum est habitura subsidium: cum sic contrahentes, vel non experies scientiæ, vel saltem affectores ignorantia videantur, licet alioqui, si ignorantes in faciem Ecclesiæ contraxerint, ante latam sententiam divortii nati, & legitimi habeantur, & in bona paterna hæreditario iure succedant. Idem iuris erit, si in conspectu quidem Ecclesiæ contraxerint sed impedimentum ambo noverint.

Sacerdos contrahens constitutiones Ecclesiæ penitur pro qualitate culpa, & clandestina matrimonia, si publicentur, recipit Ecclesiæ. h. d.

Sane h si parochialis sacerdos tales conjunctiones prohibere contempserit, per triennium ab officio su-

spendendus erit: gravius etiam puniendus, si culpa qualitas postulerit. Verùm (ut supra indicavimus) si contrahentes clandestina matrimonia publicare voluerint, nisi alia causa impediatur, ab Ecclesiâ recipienda sunt, tanquam à principio in Ecclesiæ conspectu contracta.

QVI MATRIMONIUM ACCVSARE POSSVNT, VEL CONTRA ILLUD TESTIFICARI.

TITVLVS XV.

Non admittitur ad accusandum matrimonium, qui tempore denunciationis siluit, nisi iuret de calumnia, & quòd post denunciationem motus qua objecturus est: & negligentia auctoris mei non intelligitur esse mea. h. d.

Non tamen quocumque, aut indistinctè omnes ad matrimonium impugandum admittendi erunt. Nam si quis tempore factæ à sacerdote denunciationis a in ipsa diocesi constitutus, nihil contra matrimonium dixerit, eidem mox conjunctis impetere minimè concedendum erit, nisi proprio firmaverit juramento, quòd ea, quæ objecturus est, postea didicerit, quandoque ad accusandum dolo non proficiat: quo casu etiam, quòd objecturus est, ab illis didicisset, qui denunciationis tempore siluerunt, claudi non debet ei accusandi aditus: quoniam etsi ab impetitione hujusmodi, culpa ex tali silentio contracta, auctores excludat, iste tamen, qui culpa caret, amoveri non debet.

Ex causa etiam post denunciationem potest quis matrimonium accusare. h. d.

Idem juris erit b, si tempore denunciationis, vel extra diocesim commorabatur, vel aliàs denunciatio ad eum notitiam pervenire non potuit: ut puta, si nimis infirmitatis fervore laborans, mentis non erat compos, vel in annistam teneris constitutus erat, ut ad talium rerum perceptionem ejus ætas sufficere non valeret, sive alia legitima causa fuerit impeditus.

Ad accusandum matrimonium, non ex causa delicti, soli conjuges admittuntur. h. d.

Sed nec omnes ad accusationem, testimoniumve dicendum admitti debent: nam si de tali impedimento agendum sit, quòd neque conjugum in se delictum contineat, nec ob id matrimonium dissolvi cujusquam intersit, præterquam ipsorum conjugum (ut puta, si erratum in conditione status fuerit, vel si mulier ita sit arcta, ut cognosci non possit, vel vir ita frigidus, ut coire nequeat) soli ipsi conjuges admittuntur.

Ad accusandum matrimonium ex causa delicti, omnes admittuntur, sed potissimum conjunctiores, antiquiores, & honestiores. h. d.

Quòd si delictum contineat, ut, quia aliqui in gradu vetito vel contraxisse, vel contrahere velle dicantur, tunc quilibet quidem ad accusandum recipitur, sed omnium maxime parentes c: & si ii desint, proximiores, id est, foror, frater, patruus, avunculus, amita, matertera, eorumque descendentes. Quòd si progenies tota defecerit d, ab antiquioribus, & honestioribus, quibus eadem propinquitas nota verisimiliter esse debeat, accusatio, testimoniumve recipi poterit. Ideò autem omnium maxime parentes, & conjunctiores admittuntur, quoniam unusquisque suam genealogiam cum testibus & chartis, tum verò ex recitatione majorum scire laborat. Nulli igitur decentius admitti debent, quam qui melius sciunt.

Speciale est in causa matrimonii, quòd pater admittitur in causa filii, & e contra. Et testimonium parentum interdum non debet admitti, ubi est dissensio inter conjuges. h. d.

Quod e autem legitur, pater non recipiatur in causa filii, nec filius in causa patris, in criminalibus

a Ca. cum in tua. §. aliquem. extr. eo. tit. b Ca. cum in tua. §. super quo. extr. eo. tit. c C. videtur. extr. eo. tit. d Ca. cum patre seg. 35. g. 6. e Ca. videtur. §. quod verò. extr. eo. tit.

causis & contractibus sibi locum vendicat. In matrimonio verò conjugendo & impediendo, ex ipsius conjugii prerogativa, & quia favorabilis res est, congruè admituntur. Vbi tamen a alter conjugum divitiis, honore, nobilitate, & potentia superior esset, testimonium illius, qui parens esset inferioris, adeo suspectum reddiitur, ut illud nullo modo sit admittendum: cum parentes filiorum incrementum, & honorem affectare proculdubio competantur.

Quales esse, & qualiter jurare debent testes super consanguinitate, h. d.

Quoties b ergo aliqui propter cognationem propinquitatis separari petuntur, duobus vel tribus ejusdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem senioribus & melioribus ejusdem loci, id debet legitime comprobari. Testium autem examinatio in hac causa dupliciter intervenit juramenti fieri debet: ut jurent scilicet, & se non privato odio, neque amicitia, nec alicujus proprii commodi intuitu, ad hoc jurandum inductos: & sicut ipsi dicunt, rei veritatem a majoribus accepisse, & se credere ita esse.

Probatio matrimonialis impedimenti non potest reprobari, h. d.

Praestitit e autem juramentis & impedimento matrimonii legitime probato, si quis contra praecedentem probationem partibus publicatam, quasi matrimonium impediri jure non valeat, probare velit, audiendus non erit, sed priori standum erit probationi.

DE DIVORTIIS.

TITVLVS XVI.

Divortium est dissolutio matrimonii. Et separatio tori potest appellari divortium, h. d.

Divortium d est dissolutio matrimonii, quae utroque vivente conjugum contingit. Sed & simpliciter tori separationem divortium non male appellamus.

Matrimonium regulariter dissolvi non potest, & nisi sequuta sit copula, solvitur per ingressum monasterii, ita ut remanens in seculo possit alteri nubere, h. d.

Sciendum est igitur legitime contractum matrimonium dissolvi non posse, quippe a Deo conjuncti ab homine separari non debent, nec valent: si tamen alter eonjugum e, qui per verba contraxit de praesenti, copula non secuta, sese ad observantiam regularem voluerit astringere, poterit id altero etiam inconsulto efficere: & ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se jungere permittendum erit, nec causari poterit religionem ingressus, se falsa ad id causa inductum, puta quod conjugem lepra percussam crediderit, & ob id ejus abominatus complexus fuerit, cum & sine causa id ipsum facere potuerit.

Dicens se vellet ingredi religionem, est certum tempus praesigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad uxorem redeat, h. d.

Ei f autem qui se ad religionem transire velle dicitur, certum est praesigendum tempus, intra quod legitime caveat, quod aut ad religionem se transferet, vel redibit ad conjugem.

Reddit rationem, cur non secuta copula per religionis ingressum matrimonium dissolvitur, h. d.

Neque mirum videri debet, quod post legitimum de praesenti praestitum consensum, carnis non secuta commissione g, alter conjugum etiam altero invito ad vitam regularem transitum facere valeat: quia cum nonnullum una caro effecti sint, satis probabiliter, uno ad Deum transeunte, alter in seculo remanere poterit.

a C. super eo, extr. de testibus. b C. quoties, extr. de testibus. c C. juravit, extr. de probatione. d Ca. 1. in glo. 22. q. 7. & glo. 2. in c. omne. 27. q. 2. e C. ex parte, s. nos autem, extr. de conversi. conjugum. f C. ex publico, extr. de conversi. conjugum. g C. 2. extr. de con. conjugum.

Per sacri ordinis susceptionem non dissolvitur matrimonium, etiam non consummatum, h. d.

Diversum statuitur, si quis posthabito Canonico religionis ingressu, post aliquam per verba de praesenti desponsatam, sacros ordines susceperit. quanquam enim vorum per sacri susceptionem ordinis firmatum, ad impediendum matrimonium futurum, ac dirimendum postea contractum habeatur efficax: ad dissolvendum tamen prius contractum etiam non consummatum, invalidum censetur. Ideoque talium ordinum non obstante susceptione, si ad profitendum probatam religionem induci non valeat, & sponsa ejus insliterit contractum matrimonium consummare, per censuram Ecclesiasticam compellendus erit.

Cultus disparitas, & creatoris contumelia sunt iusta causa dirimendi: & quod facit Papa, Deus censetur facere, h. d.

Ed & si inter infideles matrimonio contracto sequuta copula fuerit, si alter qui in infidelitate permanserit a, velit a fidele disjungere, aut non nisi cum contumelia creatoris, cum altero commorari, licebit Christiano non modo matrimonium dissolvere, sed etiam (ut supra diximus b) alteri se matrimonio jungere. Quibus casibus cum auctoritate sedis Apostolicae, & Romani Pontificis matrimonium distrahatur, non jam humana, sed potius divina potestate conjugium dissolutum intelligitur.

Ob veram coeundi impotentiam, non ob putativam dissolvitur matrimonium, h. d.

Item si quis ignarus virginem in uxorem duxerit, quae adeo arcta sit, ut mulier fieri non possit, vel simile vitium a natura contraxerit, ut ope medicorum non possit adjuvari: aut mulier virum acceperit, qui adeo frigida sit natura, ut eidem carnaliter committeri non possit, poterunt invicem separari: & qui matrimonio aptus erit, ad secundas nuptias liberè transitum facere. Si quis tamen coeundi impotentiam causatus, post separationem aliam acceperit, aut ea e quae arcta putabatur, aliquem invenerit, qui sibi seras releraret, utroque casu post peractam poenitentiam, ad priora conjugia redire compellendi erunt.

Quam quis duxit vel retinuit sciens copula non idoneam, habet ut sororem, si non potest habere velut uxorem, h. d.

Plane si scierit d quis cum ea, quae maribus impotens est commiscere, matrimonium contraxerit, vel alterius comperta postmodum impotentia, simul morari consenserint, his casibus Ecclesia judicare consuevit, ut quas viri tanquam uxores habere non possunt, habeant ut sorores.

Ob fornicationem carnalem vel spirituales non solvitur matrimonium, sed fit separatio tori, h. d.

Sacrius tamen accidit, ut matrimonii remanente sacramento, tori tantum fiat separatio, utputa, si alter conjugum carnaliter vel spiritualiter fornicatus fuerit: quibus casibus matrimonium minime aboletur, sed sibi sunt invicem conjuges, etiam separati.

Pendente iudicio super adulterio, non habet locum separatio tori, h. d.

Sed & separatio non instituta statim de crimine accusatione, facienda erit: sed probata e & peracta. Interim enim pendente iudicio, conjugum alteruter, iure, quod habet in altero, privari non poterit.

Facta separatione tori ob fornicationem carnalem, post emendationem non compelluntur conjuges se resumere: secus, si ob spirituales, nisi alter velit monasterium ingredi, h. d.

Multum autem interest, utrum ob carnalem, an vero ob spirituales fornicationem tori sit facta separatio. Primo enim casu maritus adulteram uxorem

a C. quanto, extr. de divor. b supra tit. qua mat. impe. poss. s. tit. s. & seq. c C. fratrem, in s. extr. de frag. & malif. d C. consultatione, extr. de frag. & malif. e C. 2. extr. ut sit pendens.

etiam emendatam, nisi & ipse simili fornicatione a pollutus fuerit, recipere non compellitur, sed fornicatrix in claustris cum religiosis mulieribus ad perpetuam agendam penitentiam erit collocanda. *b.* Secundo vero, si fornicatus spiritualiter, ab infidelitate revertatur, cogetur, quæ in fide remansit, illum resumere, nisi & ipsa ad religionem transire facere voluerit: quod etiam nolente viro ad fidem reuerso, exequi liberè poterit.

Regulariter uxor & vir non possunt disijungi, ut alter sumat sacris ordinis, aut monasterium ingrediatur saluti hac in casibus præcedentibus & sequentibus. h. d.

His exceptis casibus alter conjugum, altero in seculo remanente, nec ad sacros ordines, nec ad regularem suscipiendus est obseruandus, nisi fortè remaneas ejus sit ætatis, ut sine suspitione incontinentiæ valeat in seculo remanere, aut ipsam continentiam uovere voluerit. Alioqui quamquam de uxoris licentia & monasterium quis ingressus fuerit, & professionem fecerit, non uxor ad continentiam cogi, sed vir ad uxoris torum euocari poterit, nisi post conjugis ingressum fornicata fuerit, aut se inuicem continentiam promittendo abfoluerint.

Qui inuita uxore ingressus est monasterium, & ab eadem uxore redire coactus, ea mortua, non cogitur reuerti in monasterium reuerti, sed non poterit amplius uxorem ducere. Quod si uxore non contrahente fuerit ingressus, illa mortua non poterit exire, præsertim si fuerit professus consentiente uxore. h. d.

Questum tamen est, si quis uxore inuita ad monasterium intraverit, & repetitus ad eam redire coactus fuerit, an eadem mortua, cogendus sit ad monasterium reuerti, an verò aliam possit in uxorem ducere? Et in hac specie responsum est, votum quidem non tenuisse, & propterea ad monasterium redire minimè illum teneri: sed cum ingrediendo monasterium, debitum se non exacturum, promississe videatur, ulterius uxorem ducere non poterit: càm id uovete in sua positum uoluntate fuerit. Quod si quis scienter & uxore, nec contradicente, vitam professus fuerit monachalem, uxore postmodum defuncta, nec habitum quem semel assumpsit, abjicere, nec aliam sibi matrimonio copulare poterit. Matrimonium quoque temerè & contractum dirimendum erit: quod in eo, qui consentiente uxore professus fuerit, multo magis obtinebit, quamquam monasterium nunquam ingressus fuerit.

Quæ credens virum esse mortuum, religionem est ingressa, à viro educta, si vir moriatur, non cogitur reuerti ad monasterium, licet id sibi expediat. h. d.

Quid statuemus de ea, quæ credens maritum mortuum, & habitum religionis assumpsit, an si eo reuerso, de monasterio educta fuerit, post obitum viri sit ad regularem obseruantiam compellenda? Et quidem huic consultus ad salutem fuerit, si ad monasterium redeat: sed si ad hoc perducere non poterit, cogenda non erit.

Etiam altero conjugum inuito potest quis uovete peregrinationem. h. d.

Licet autem alter conjugum altero inuito religionis votum non possit assumere, viri tamen etiam præter uxorem assensum peregrinationis ad terram sanctam propositum uovete, & implere liberè valent.

Uxor non plenè certificata de morte viri, contrahere non potest, quamuis continere nequeat. h. d.

Et h quamvis illi diuissimè in peregrinatione commorentur, vel etiam ab hostibus capti nunciatur, donec certum nuncium de virorum morte uxores non receperint, ad aliorum conjugum conuolare non poterunt, quamvis ut certiorarentur, magnam adhibe-

rint diligentiam, & ejus ætatis sint & fragilitatis, ut continere nequeant.

Agentis petitorio ad conjugem, obstat consanguinitatis exceptio, secus si possessorio: quia antequam de exceptione cognoscatur, plenaria restitutio est facienda, nisi convensus excipiens juret de malitia, & probationes habeat in promptu: quo casu sicut restitutio quoad alios, non quoad copulam. h. d.

Ergo nisi legitima substat exceptio, conjugibus temerè disjunctis, alterum alterius repetendi semper intergrum Ius manet. Erit autem legitima exceptio, cum aliquis consanguinitatis gradus obijcitur: a: quo quidem casu, licet si petitorio iudicio actum sit, antea de ipsa exceptione cognosci debeat: si tamen possessorio quis experiat, antequam de consanguinitate discutatur, plenaria erit facienda restitutio, nisi is qui convenitur, & de malitia juret, & super exceptione promptas probationes offerat. Quo casu excepta carnali commixtione, tantum quoad reliqua, restitutio facienda erit.

Si mulier restituenda timeat scilicet viri, debet ab eo prestare cautio: & si ea non poterit sufficiens, dum causa plenè cognoscitur, uxor est deponenda in loco honesto & tuto. h. d.

Prestanda tamen erit idonea cautio *b*, quod nullam restituta violentiam vir inferet: quod si tanta sit viri scilicet, aut odio tam capitali uxorem prosequatur; ut trepidanti mulieri sufficiens securitas provideri nequeat, usque ad causæ decisionem alicui probæ & honestæ mulieri studiosius custodienda committetur, in loco ubi vir, vel ejus conjuncti, mulieri nullam possint injuriam inferre. *c*

Ob solam translationem mulieris ad domum, nullum jus oritur impeditiuum sequenti matrimonii. h. d.

Et hæc quidem obtinent, secuto inter viros & mulieres matrimonio. Caterum *d* si nullis præcedentibus sponsalibus, vel legitimo consensu mulier ad viri domum jam traducta, postea abscedens alii fortè nubere voluerit, nulla facienda erit restitutio.

Qui vivente uxore etiam ab eo separata quoad torum, secundam consensum duxit uxorem, etiam prima mortua separabitur à secunda, sed cum alia contrahere poterit. h. d.

Fornicationis & quoque repetenti obstat exceptio, torumque ob eam causam sequuta separatione, separata vivente, aliam usque adeo superinducere quis prohibetur, ut si de facto duxerit, exque ea filios susceperit, etiam mortua adultera eandem retinere non possit: quod ipsum & priore uxore minimè cognita sibi locum vendicat, licet aliam ducere minimè prohibeatur.

Si mulier matrimonium contraxerit cum eo quem ignorat conjugatum, uxore prima mortua erit in ejus potestate virum retinere. h. d.

Hoc *f* tamen de ea intelligi oportet, quam quis non signaram aliam vivere, & fortè aliquid in morte alterius machinatum, in uxorem duxit: nam si qua præcedentis matrimonii penitus inficia alicui nupserit, priore mortua, nisi mulier divortium petat, ad petitionem viri non sunt separandi. Nec enim sustinendum est, ut vir qui scienter in legem committit, de proprio dolo commodum reportet.

Cum ea quam quis uxore vivente cognovit non sub specie matrimonii, defuncta uxore potest quis contrahere si neuter ipsorum machinatus est in morte prædefunctæ uxoris. h. d.

Cum ea autem, quam quis uxore vivente non preteritu matrimonii cognovit, si nihil in perniciè olim viventis uxoris vir, aut mulier cognita, machinati fuerint, nec fidem de contrahendo sibi invicem dederint, contracta postea nuptia legitima reputandæ erunt. Sed etiã

a Ca. litera. extr. de resti. spol. *b* C. litera in fin. extr. de resti. spol. *c* C. ex transmissa. extr. di. tit. *d* C. ex parte. extr. de resti. spol. *e* C. ex literarum. extr. de eo qui dux. in mat. *f* C. extr. de eo qui duxit in mat.

fidem quidem sibi invicem dederint, vel etiam de facto contraxerint a, si nec antè, nec post, legitima conjuge superstitite, carnalis intercessit copula, quamvis uterque graviter deliquerit, & propterea etiam sit imponenda poenitentia, matrimonium tamen contractum post uxoris obitum, minimè dissolvetur.

Donum aliquod subsecutum procedens delictum, & ejus poenam non abolet. h. d.

Vsq̄ue adeò b autem machinato in alterius conjugum obitum adhibita, inter superstitites machinatores matrimonii spem excludit, ut si infidelis cum Christiana communicato consilio ejusdem maritum de medio sustulerit, licet postea per studium superstitis uxoris ad fidem Christianam translatus fuerit, non tamen propterea magis cum ea nuptias legitimas contrahere, aut contractas retinere poterit. Nec enim hujusmodi lucro, tam detestandum damnus Ecclesia resarciri patitur.

Animus & propositum distinguunt maleficia. h. d.

Diversa c ratio est eorum, qui ad fidem conversi, illorum sibi matrimonio junxerunt uxores, quos in belli certamine occiderunt: eorumque qui conversas duxerunt, quantum infideles maritos simili modo interfecerunt. nam cum tales virorum defunctorum interitum specialiter non quæsiverint, & matrimonium inter hujusmodi personas licetè potest contrahi, & sic conjuncti divortium postulare nequeunt.

Tumitur affectus licet non sequatur effectus. h. d.

Sed et si machinationem adhibitam in necem conjugis effectus consequutus non fuerit, si insidiator alteri superstiti, spe conjugii d perpetuo destitutus, ad secundas nuptias nunquam aspirare poterit: sicut & in iis accidit, qui incestum admiserunt, sacerdotem interfecerunt, & aliis pluribus casibus.

Secunda nuptia absq̄ timore infamia intra annum luctus possunt celebrari, sed non debent benedici, quocumq̄ tempore contrahantur. h. d.

Illud quoque admonendi sumus, quibus casibus secundarum nuptiarum permittitur celebratio, minimè vendendum est nuptiis, ne si intra annum luctus ad secundam vota transeant, aliqua notentur infamia e. Cum enim secundum Apostolum mulier viro mortuo sit ab ejus lege soluta, ejusdem sententia & autoritate, omnis legalis infamia censetur abolita: cum in his præsertim seculares leges non dignentur sacros Canones imitari. Vir f tamen & mulier ad bigamiam transiens, non debet à Presbytero benedici: quia cum semel benedicti fuerint, hujusmodi benedictio iterari non debet.

DE REBUS SACRIS, SANCTIS, ET RELIGIOSIS.

TITVLVS XVII.

Titulus sequens solum subordinat sequentia ad præcedentia. h. d.

Sacramentorum breviter explicato tractatu, illorumque sectione ac natura cognitis, transeamus jam ad res sacras & sanctas, quales sunt Ecclesie, Altaria, Sanctorum in his condita reliquia, vasa, vestes, & similia ad divinum cultum principaliter comparata. Paulò mox & de religiosis dicturi, ut sunt, religiose domus, xenodochia, coemeteria, & sepultura.

DE CONSTRVENDIS, CONSECRANDIS, ET REPARANDIS ECCLESIIS, ET ALTARIIBUS.

TITVLVS XVIII.

Non licet celebrare, nisi in templis consecratis, nisi ex privilegio, vel ex causa necessitatis. h. d.

a C. i. ext. de co qui dixit in matr. b C. i. ext. de convers. infid. c C. i. ext. de conv. infid. d C. i. ext. de divortio. e C. pen. & fin. ext. de secun. nup. f C. vii. autem. ext. de secun. nup.

Ecclesiam a hoc loco accipimus non tam Christianorum multitudinem, fideliumque congregationem, quam manufactum ipsum templum Dei, & orationis domum, ab eo quod continetur ejus quod continet sumpta denominatione. Sicut ergo non alii b, quam sacra Deo sacerdotibus, sacramenta ministrare debent: sic non in aliis, quam in Domino consecratis locis, cum suis altaribus, vas, vestibus, & reliquis ad divinum cultum explendum utensibus, itidem consecratis, sacrificia offerre licet: nisi quis super hoc speciali sit privilegio munitus, vel summa coegerit necessitas: utpote c, quia combusta sit ecclesia. quo casu, donec illa restitueretur, in capellis cum sacra tabula celebrari poterit.

Constitutum in itinere, licet celebrare sub duo, & celebrari in privatis domibus esse deponendum. h. d.

In itinere d quoque constitutus, ecclesia non reperta, sub dio, sive in tentoriis, si tabula altaris, ceteraque sacra ministeria adfuerint, ministerium solennia celebrari permittendum erit: alioqui si quis in oratoris e intra privatas domos constitutus, sine consensu Episcopi hoc facere ausus fuerit, deponendus erit.

Episcopi exrecentibus fidelibus, novam ecclesiam construere potest, & unam in plures dividere. h. d.

Constituuntur autem Ecclesie, vel ob incrementum populi, vel ob commoditatem plebium, vel certâ universitatis intuitu, aut in pastoralis dignitatis privilegium. Ob incrementum populi tunc nova constituenda est Ecclesia, cum certis in regionibus adeò multitudo fidelium excrevit, ut illorum curæ unica sit impar Ecclesia. Sicut f enim ea ratione unus Episcopus in duos, Antistitis accedente voluntate, dividi potest: sic etiam Episcopus de baptismibus & parochialibus Ecclesiis, Rectorem accedente consensu, facere potest: quod cum factum fuerit, illa pars populi, quæ novis Ecclesiis supponitur, à jure prioris Ecclesie absolvitur.

Plures baptismales Ecclesie non debent fieri sub una terminatione, & terminationi controversia dirimenda est judicio plebium, vel forte. h. d.

Plures g tamen baptismales Ecclesie in una terminatione facere non poterit. Quòd si de terminatione duarum matricum ecclesiarum contentio fuerit, plebes utrarumque discernent: quòd si non convenierint, Dei judicio controversia discernetur.

Non est perjurus Episcopus fabricans Ecclesiam, licet juraverit non alienare ecclesiastica. h. d.

Nec h quicumque Episcopo obstitit, quòd de rebus Ecclesie non alienandis juraverit, nam & tali non obstante juramento, populo indigenti super basilicarum institutione salubriter providere poterit, & debebit.

Ob commoditatem plebium nova Ecclesia edificari potest, quæ tam à matrici honorem exhibere debet. h. d.

Plebium i commoditas tunc novam edificare suadet Ecclesiam, cum parochianorum pars adeò distat à veteri, ut certis temporibus non sine magna difficultate, & periculo illam adire, & ibi congruis temporibus divinis interesse, & sacramenta percipere possint: quo quidem casu maxime si ministro commode pro sustentatione sua providi possit, nova quidem erit Ecclesia construenda, sed à filiali matrici Ecclesie pro facultate loci competens honor exhibendus erit.

Universitatis intuitu potest nova Ecclesia edificari, utputà pro leprosis. h. d.

Universitatis intuitu nova Ecclesia edificari permittitur: veluti cum plures simul leprosi k sub com-

a Can. Ecclesia. de cons. dist. i. b C. sicut non alii. & ca. i. i. i. ea qua de cons. dist. i. c C. concedimus. de cons. dist. i. d C. concedimus. vers. in itinere. de cons. dist. i. e C. clericos. de cons. dist. i. f C. precipimus. si cui. r. g. q. r. g. C. plures baptismales. 26. q. i. h C. i. ext. de eccl. edifi. i C. ad audientiam. Cl. l. ext. de eccl. edifi. k C. ext. de eccl. adf.

muni vita congregati fuerint. Iis enim, quod Ecclesia cum cœmeterio, & quod proprio gaudere valeant privilegio, permittendum erit. Cavebunt tamen hi, ut injuriosi veteribus Ecclesiis de jure parochiali nequaquam existant. Nec enim quod eis ob pietatem indulgetur, ad aliorum injuriam flecti convenit.

Episcopo conceditur pro sepultura propria Ecclesiam adificare, aut novum monasterium construere. h. d.

Episcope a quoque in sua parochia novam Ecclesiam adificare permittitur. Sed multum intererit, Ecclesiam monasticis informandam regulis construatur, an verò ex alia causa, fortè pro propriis erigere velit sepulturis: cum primo casu eandem ex rebus Ecclesiarum, cui præsidet, usque ad quinquagesimam tantum partem dotare debeat: secundo verò non amplius, quam centesimam conferre licebit, ea quoque adhibita cautela, ut unam tantummodo ex his duabus remunerationem eligat.

Quæ servari debent in construenda Ecclesia, vel consecranda, & quid Ecclesia indotata consecrari non debet. h. d.

Vacunque tamen ex causa nova extruenda sit Ecclesia, observandum est in primis, ut civitatis Episcopus b, sine cujus assensu id inchoari non debet, ad locum veniat, in quo cruceum ipse figet, & publice atrium designabit, nec illam antea patietur adificari, aut munus impenderet consecrationis, quam dotem basilicæ, & obsequium ipsius per donationem chartula confirmatam accipiat, quæ ad luminaria, & ad custodiam, & custodiam stipendia, sufficere valeat.

Construendi novam Ecclesiam potest novum opus nunciari. hoc dicit.

Sed c si quis, dum nova construitur Ecclesia, aut proprium us imminui, aut sibi quoquo modo noceri existimet, novi operis nunciacione consulere sibi poterit: postquam si legitime non sit impetrata remissio, quicquid adificatum fuerit, sive illud jure, sive injuria, omnino adificantium impensis destruendum erit, negotiumque ipsum secundum legum & canonum statuta terminabitur.

Quæ præter Episcopi consensum Ecclesiam construit, facit injuriam juri patronatus. h. d.

Diverſum statuerunt in ea, quæ præter Episcopi consensum constructa fuerit: hæc enim si nemini nocet, destruenda quidem non erit, sed ob superioris neglectum excluso jure patronatus cum dotibus suis Episcopalis iuris applicabitur.

Ecclesia debet, quanto potest citius, consecrari. h. d.
Basilica igitur legitime extructa non ante sacris est deputanda d mysteriis, quam munus consecrationis acceperit: quod ne qua divino cultui offeratur mora, quanto poterit citius e, conficiendum erit.

Ecclesia consecranda est ab Episcopo, qui prius baptizavit incolam regionis, ubi constructa est. h. d.

Et f si dubitetur à quo dedicanda sit, illud exquiri oportebit, cujus civitatis Episcopus, antequam fundaretur, incolas baptizaverit, & ad cujus consignationem sub annua devotione concurrerint: atque is etiam ad consecrationem vocandus erit.

Ecclesia semel consecrata, non debet amplius consecrari: nec dicitur iteratum, quod ignoratur semel factum. h. d.

Eccliesiæ g autem, vel altari semel Deo consecratis non debet iterum consecratio adhiberi: quia velut infans à sacerdote ritè baptizatus, non debet iterum baptizari, ita nec locus semel Deo dicatus, iterum consecrari. Planè h si de Ecclesiarum, vel altarium conse-

cracione dubitetur, nec de ea aut scriptura appareat, aut testes existant, sine ulla dubitatione erunt consecranda. Nectalis trepidatio iterationem facit: qui iteratum dici non potest, quod semel esse factum ignoratur.

Ecclesia polluta debet reconciliari. h. d.

Sed si Ecclesia, aut a ab igne exusta, aut fusione sanguinis, vel seminis, vel excommunicati humatione polluta fuerit, etiam si semel antea consecrata appareat, nihil minus diligentissime expurgata, iteratò consecranda, vel reconcilianda erit.

Propter detrimentum altaris, ipsum altare, non Ecclesia est iterum consecranda. h. d.

De eo dubitari contigit, si altare motum fuerit b, aut lapis superpositus, qui sigillum continet, confractus, aut diminutus, an Ecclesia debeat iterum consecrari. Et responsum est, ob id Ecclesiam non esse consecrationem iterandam, sed ipsum solum altare denuò consecrandum.

Quibuscumque diebus potest Ecclesia consecrari, sed solum ab Episcopo, qui ea que sunt jurisdictionis, possunt demandare inferioribus: secus que sunt ordinis. h. d.

Confici autem poterit Ecclesiarum, Altariumque consecratio quibuscumque diebus, tam Dominicis, quam privatis, sed non à quocunque. Licet d enim aqua per Episcopum benedicta, per alium Episcopum, qui aquæ benedictionem non impenderit Ecclesia reconciliari possit, idem tamen per sacerdotes simplices fieri non poterit: quia ea quidem quæ jurisdictionis sunt, etiam inferioribus Episcopis demandare potest: sed quæ ordinis sunt, inferioris gradus clericis committere non potest.

Non debet consecrari Ecclesia, ubi sepulta sunt corpora infidelium, nisi servata forma hujus §. h. d.

Illud etiam animadvertere consecrantem oportebit, ne basilicam e, in qua infidelium sepulta sunt cadavera, sanctificet. Sed si consecrationi apta videbitur, evulsis inde corporibus, & rasis parietibus & tignis, consecrari poterit.

Festa dedicationum Ecclesiarum debent celebrari. h. d.

Solemnitates f quoque dedicationum ipsarum Ecclesiarum per singulos annos erunt celebrandæ, ipso Dominico exemplum dante, qui dum ad festum dedicationis templi celebrandum cum reliquis populis accessit, omnibus idem faciendi formam tribuit.

Reparato Ecclesia pertinet ad possessorem beneficii, & Episcopus deest de sua tota contribuere. h. d.

Hæc de adificandis & consecrandis Ecclesiis, vel altaribus delibasse sufficiat: nam si repurganda sunt, vel emendandæ g, id oneris procul dubio ad eum, qui Ecclesiasticum possidet beneficium, pertinet. Sed & Episcopus tertiam partem sibi obtingentem impendere debet. Nunc de Ecclesiarum unionibus, paucis dispiciamus.

DE UNIONIBVS ECCLESIA- SIARUM.

TITVLVS XIX.

Quid sit unio, & quomplex. h. d.

Vnio nihil est, quam duarum pluriumve Ecclesiarum facta connexio: dicta ab uniendo, ex eo quod plures Ecclesie in unum conjunguntur. Unionum autem duæ sunt species: aut enim perpetuæ sunt, aut temporales. Perpetuæ sunt, quæ fiunt, ut sine præfinitione temporis perdurent. Temporales sunt quæ ad certum tempus, putà ad alicujus vitam instituntur.

a Can. Ecclesia semel. ver. nisi. de conse. dist. 1. c. proposuisti. c. consuluisti. & c. si. extr. de conse. Ecclesia. b C. i. extr. de consec. Eccles. vel alt. c 2. extr. d. tit. d Can. aqua per. ca. 9. ex. de consec. Eccles. e Can. Ecclesiam in q. a. & can. seq. de consec. dist. 1. f Can. solemnitates. de conse. dist. 1. g C. i. & c. de bis. ext. de Eccles. adific.

a Can. boni rei. pen. 12. qu. 2. & c. pen. extr. de donat. b Can. nemo Ecclesiam. de conse. dist. 1. c C. 1. & seq. ext. de novi oper. nunciat. d Ministerii. forte. e Ca. si. ex. de conse. eccel. f Ca. 2. art. de relig. dom. g Can. eccl. semel. de conse. dist. 1. h Can. solemnitate. §. de ecclesiarum. & can. ecclesia vel. de conse. dist. 1.

Causa unirendi sunt, necessitas, & utilitas. h. d.

Velut ergo ex causa una Ecclesia, vel Episcopatus in plures dividi permittitur, sic etiam rebus suadentibus plures Ecclesie in unam conjungi possunt. Causa verò unionum sunt, aut aurgens necessitas, aut evidens utilitas. Necessitas, veluti cum duæ Ecclesie adeo sunt pauperes, ut impossibile sit earum proventus ad victum duorum sacerdotum sufficere: aut, si altera hostium immunitate desolata sit. Utilitas d, ut cum locorum opportunitas id exposcit, vel temporis qualitas: puta, quia in loco nunc Christianorum dicatur imminutus numerus: aut, quia ob fructuum tenuitatem non perinde idonei sacerdotes ad beneficium procurandum inveniantur. His igitur casibus, ne quid detrimenti divinus cultus & animarum cura patiatur, debent plura beneficia vel Ecclesie in unum conjungi.

Sicut unire Episcopatus pertinet ad Romanum Pontificem, sic minores Ecclesias ad Episcopum cui subsunt: inferiores verò non possunt unire. h. d.

Non tamen omnibus passim quascunq; Ecclesias unire potestas indistincte permittitur, sed certis duntaxat servatis regulis. Et quidem e, sicut unire Episcopatus, atq; potestati aliena subicere ad summum Pontificem pertinere noscitur, sic ad Episcopum spectat Ecclesiarum suæ diocesis unio atq; subiectio. Ab Episcopo itaque inferiores unire potestatem minimè sibi vindicare poterunt. Ideoq; si Prior, vel Abbas monasterium monasterio subjecerit, vel unierit, Episcopi consensu minimè requisito, quod inconsulto præfule fecerit, non subsistet, nec subiectionem, vel unionem Metropolitanæ consensu, vel confirmatio sustinebit, cum is in diocesi sui suffraganei absque ipsius assensu non debeat aliquid contra constitutiones Canonicas attentare.

Episcopus unire potest Ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, etiam non vocato Rectore, vel defensoribus, sed propria mensa non potest. h. d.

Vsque adeo autem Episcopo in propria diocesi facultas unirendi competit, ut si per eundem consentiente capitulo, Ecclesia Ecclesie, dignitati, vel præbendæ uniat, aut religioso loco donetur, ex eo quod Rector ipsius ad hoc vocatus, vel si vacabat, defensor ei super hoc datus non extitit, nequaquam impugnari valeat. Aliud tamen obtinet, si quam is Ecclesiam mensæ suæ, vel capitulo unirendam duxerit: id enim (etsi capituli consensus accesserit, & loci consuetudo suffragetur) irritum penitus erit: cum unientium utilitas probabilem non rectè factæ unionis suspicionem ingerat.

In unione faciendâ requiritur consensus non solum capituli, sed etiam eorum qui ladi possent. h. d.

Nec solam capituli unientis Episcopi in unione consensus exigitur, sed etiam illorum, qui ex unione ladi possent. Vnde si aut collegiata, aut patronata, alicujus suffraganei Ecclesia sit unienda, collegii patroni, & suffraganei assensum inter venire oportebit.

Quis sit unionis effectus. h. d.

Secuta verò unione Canonica, statim is, cujus Ecclesia alia per unionem est applicata, eandem in unitam nanciscitur potestatem, & jus, quod in eam olim habebat, cui ab initio præfuit: statimq; unitæ Ecclesie eadem privilegia competunt, quæ in principali Ecclesia competere comperiuntur.

Per unionem non præjudicatur iuribus Episcopalis. h. d.

Sed quæri poterit f, si per Apostolicam Ecclesia in certa diocesi constituta, puta in Perusina, Ecclesia alterius diocesis, veluti Tiphernatis, unita fuerit, an Ec-

a C. expostisii. §. si evidens. ext. de præb. b Ca. eam te. ext. de arat. & qual. in fin. & can. unio. 10. q. 3. c Can. postquam hostis. 10. q. 1. d Can. & temporis. 10. q. 1. e Ca. sicut unire. ext. de excess. præla. f Ca. 2. ext. de relig. dom.

clesia per unionem alteri connexa, per hoc à jurisdictione præfule Perusini censeatur exempta, & Tiphernati subiecta? Et responsum est, à jurisdictione prioris Episcopi unitam Ecclesiam non eximi, cum Roman. Pontifex in huiusmodi unionibus singulis Episcopis iura sua inviolata servari velit.

Vnio dissolvitur temporis lapsu, & causa cessatione, & ab his qui habent ius unirendi. h. d.

Dissolvitur autem unio, si temporalis sit, temporis lapsu: quod si sit perpetua, cessantibus eisdem causis, ex quibus facta fuerit, ab iis iridem dissolvi poterit, quorum consensu & autoritate olim fuerit instituta: nihil est enim tam rationi consonum, quam ut is destruendi habeat potestatem, cui construendi facultas conceditur.

Locæ vacans Ecclesia possit uniri, unio tamen Ecclesiarum vacantium dissoluta non potest. h. d.

Illud inter instituemam, & dissolvendam unionem interest, quòd licet etiam vacans Ecclesia alteri possit uniri, si tamen Ecclesie per unionem connexas vacare contigerit, unio interim vacantium Ecclesiarum dissolvi minimè poterit.

DE IMMUNITATE ECCLESIA RVM ET SUBIECTIONE. TITVLVS XX.

Immunitas in hoc titulo largè assumitur, & quid sit immunitas, hoc dicit.

Immunitas, est à muneribus indulta exemptio. Sed hoc loco immunitatem largè accipimus, pro quolibet Ecclesiarum favore, indulgentia, rigoris remissione, & privilegio.

Triplex est species immunitatis Ecclesiarum, localis, personalis & realis: & quod immunitas localis est, per quam profana in Ecclesiis, & non consecratis, vel oratoris exerceri prohibentur. h. d.

Et autem Ecclesiarum immunitas triplex: localis, personalis, & realis. Localis immunitas est, quæ sacris ipsis domibus, aliquibus sacrarum ædium intuitu conceditur. Cum enim Ecclesia a secundum Evangelicam veritatem domus esse debeat orationis, merito à profanis usibus esse convenit alienam.

Processus facti, & sententia lata in Ecclesiis, vel cæmeteriis suis nulla. h. d.

Seculares b igitur iudices causas, præcipuè ubi de sanguinis agitur effusione, & de pœna corporali tractatur, in Ecclesiis, vel earum cæmeteriis agere sub anathematis interminatione prohibentur. Absurdum est enim ibi iudicium sanguinis exerceri, ubi est tutela constituta refugii. Processus quoque e, quos ibi legitima contempta prohibitione, & ipse ultione divina, faciendos duxerit, ac specialiter prolata sententiæ, omni firmitatis robore carebunt.

Consilia publica, mundana & negotia secularia non debent tractari in Ecclesiis. h. d.

Publica quoq; d quarumlibet societatum, & universitatum conciones, & consilia, mundanarum, aliorumq; secularium tractationes negotiorum, consabulationes, & profana colloquia ab his penitus amoveri debent.

Convivia non debent fieri in Ecclesiis, nisi ex necessitate: & quod dicitur de Ecclesiis, intelligitur etiam de non consecratis & oratoris. hoc dicit.

Sed e & convivia, & hospitia, licet illa despici non oporteat, in sacris domibus celebrari, vel exerceri à laicis non poterunt, nec etiam à clericis, nisi forte transientes ob hospitiorum necessitatem illic reficiantur: quod & in oratoriis observari convenit, & nomini opera jugiter impensa concordet: & ne, ubi peccatorum est venia postulanda, ibi peccandi detur occasio. Idem

a C. cum Ecclesia. ext. eo. tit. b Ca. cum Ecclesia. §. secularis. ext. eod. c C. 2. §. si. eo. tit. in 6. d C. 2. §. cessant. eod. tit. in 6. e Can. non oportet. & can. seq. 42. diff.

statuitur & de Ecclesia, in qua divina mysteria celebrantur, licet adhuc consecrata non fuerit, qui cum obsequiis divinis sit dedicata, nullius temerariis ausibus est profananda.

Qui in vitium abstrahit à sacris locis, excommunicatur, & quasi sacrilegus puniunt. h. d.

Sacrorum a locorum intuitu illis conceditur immunitas qui ad ipsam Ecclesiam confugiunt: nam si eos qui ad statum Principis se protipiunt, ab omni violentia leges seculares vindicant, quanto magis convenit ad templum Domini confugientes, loci sancti reverentia, & auctoritate defendi? Quicunque igitur inde hominem reclamantem reclamantemque; violententer abstraxerit, tam aliis poenis pro sacrilegio, quod admissit, quam Ecclesiasticæ subiacebit excommunicationi.

Non potest quis in vitium abstrahi à domo Episcopi, vel ab Ecclesiasticis circuitu, intra triginta passus. h. d.

Nabstrahere non licebit, verum etiam nec à domo Episcopi, & ab Ecclesiæ circuitu intra triginta passus ab ostio: quod spatium Ecclesiæ reverentia defendi sacri Canones voluerunt.

Liber homo non debet ab Ecclesiâ violententer abstrahi, nisi impetrata vita, & membrorum incolumitate. h. d.

Hec tamen securitas non omnibus æquæ & indistincte solet indulgeri, sed status habetur ratio & causarum, quibus quis fugiendum ad Ecclesiam duxerit. Si liber igitur quis sit, quantumvis gravia perpetraverit, non est violententer ab Ecclesiâ extrahendus, nec inde ad mortem damnari debet, sed Ecclesiarum Rectores vitam & membra debent fugientibus obtinere: aliis tamen poenis de eo, quod inique egerint, puniendi erunt.

Publici latrones, & qui in sacris locis immunitatis spe ducti delinquant, privilegii sacrorum locorum non gaudent. h. d.

Hoc autem d de publicis latronibus, vel nocturnis agrorum populatoribus, viarumque obstructoribus intelligi non oportet. Hi enim secundum Canonicas sanctiones nulla impunitate præstita violententer, & egressione adhibitis insidiis, ab Ecclesiâ extrahi poterunt. Idem & de his statuendum erit, qui impunitatem suorum excessuum obtinere sperantes, homicidia, & mutilationes membrorum in ipsis Ecclesiis, vel ipsarum cœmeteriis committere non ventur, quæ nisi per Ecclesiam crederent se defendi, nullo pacto committendi fuerant: tales enim, cum in eo, in quo quis deliquit, puniri debeat, & frustra legis invocet auxilium, qui in ipsam legem committit, immunitatis privilegio, quo se fecerunt indignos minime gaudebunt.

Domus præstito iuramento de impunitate, potest servum suum etiam invitum ab Ecclesiâ abducere. h. d.

Quod si servus sit e, qui ad Ecclesiam confugerit, postquam de impunitate Dominus clericis iuramentum præstitit, ad servitium domini sui redire compelletur: alioqui si redire nolit, à domino occupari poterit: famuli enim, qui dominos meruunt, si ad Ecclesiæ septa confugerint, intercessionem debent querere, non latebras: nec quenquam religionis reverentia proprio iure fraudari convenit.

Clerici & Monachi deserentes Ecclesiâ sunt exempti à muneribus personalibus. h. d.

Personalis si immunitas est, quæ personis Ecclesiasticis indulgetur. Cum enim in clericorum ministerio constituti, non nisi altari & sacrificiis deservire debeant, rectissime constitutum est, ut Deo dicati ab omnibus personalibus muneribus reddantur immunes. Personalia autem munera sunt, quæ cum corporis labore, & animi

solicitudine, ac vigilantia principaliter sustinentur. Generaliter igitur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Monachi, immunitate omnis tutelæ & curæ ipso iure gaudebunt.

Miserabilium personarum tutelam debent clerici suscipere. hoc dicit.

Viduorum a autem & orphanorum curam suscipere non solum non prohibentur clerici, sed etiam jubentur, cum ipsis cupiditatis negotia, non pietatis interdiciantur.

Ad murorum custodiam etiam clerici tenentur, tempore necessitatis. hoc dicit.

Excipitur b etiam ab his muneribus murorum custodia: à qua si magna imminere necessitas, neminem excusari constitutum est, ut cunctis vigilantibus melius valeat civitas custodiri.

Persona Ecclesiastica non possunt à secularibus potestatibus collectari. hoc dicit.

Realis immunitas est, per quam res Ecclesiasticæ à censu, vel collectis potestatum secularium liberæ redduntur. Siquidem c tam profanis legibus, quam sacris Canonibus sub excommunicationis & interdicti poena constitutum est, ne quis eorum qui jurisdictionem temporalem obtinent, possit tributa, collectas, seu quascunque exactiones, sub quovis titulo, vel colore, imponere Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel quibuscunque possessionibus legitime acquisitis, etiam si ipsæ Ecclesiæ, vel personæ, vel res sint intra illorum territorium constituta.

Ob magnam necessitatem, vel utilitatem, consulto Pontifice, possunt clerici, sine tamen coactione, laici subvenire. h. d.

S tanta d tamen sit in republica necessitas, aut utilitas, ut Episcopus cum clero suo laicorum non suppetentibus facultatibus, communes utilitates per subsidia Ecclesiastica sublevandas ducant, Romano prius consulto Pontifice, omni penitus cessante coactione, poterunt aliquid in commune conferre, & laici humiliter ac devote cum gratiarum actione suscipere.

Ecclesiâ Episcopo omnimodam subjectionem debent. h. d.

Quemadmodum autem sacrosanctis domibus secularium potestatum intuitu omnimoda debetur immunitas, tam locorum ratione, quam personarum & rerum: sic eisdem rationibus ab illis proprio Episcopo omnimoda subiectio debetur e. Nam quantum ad ipsa loca pertinet (ut paulo ante diximus) nemo Ecclesiam in diebus edificare poterit, aut consecrare, præter sui præfulgentis conscientiam. Quoad personas Ecclesiasticas, ipsi debetur Canonica obedientia f, subiectio, reverentia: ad eundem spectat institutio, destitutio, correctio, reformatio, causarum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure spectantium iurisdictio, Ecclesiasticarum censurarum promulgatio, Sacramentorum exhibitio. Si res Ecclesiasticas spectes, ipsi census debetur, ipsi cathedralicum, sive synodaticum, ipsi procuratio annua, ipsi mortuorum & decimarum quarta.

Ad Episcopum quadam pertinent iure ordinationis, quadam lege jurisdictionis, quadam lege diaconica. h. d.

Sed hæc omnis pastoralis potestas in tria principalia membra contrahitur: quadam enim ad Episcopum spectant iure ordinis, ut clericorum ordinatio, virginum benedictio, altarium & Ecclesiæ consecratio: quadam lege jurisdictionis, ut corrigendi, conferendi, excommunicandi, & instituendi potestas: quadam lege diaconica, ut jus census & cathedralicum exigendi, decimam percipiendi, jus hospitii indicendi, & his si

a Can. diffinit. 17. q. 4. b Canon. id constitutum. 17. q. 4. c Inter alia. 5. si lib. ext. eo. d Inter alia. 5. super hoc. ext. eo. e Inter alia. 5. si. ext. eod. f Canon. minus. ext. eo. tit. can. cler. ad. tit. in 6. & 5. realis.

a Diff. 87. in sum. & diff. 88. in sum. b Ca. 2. ext. eod. tit. c Cap. 1. 5. volentes. eo. tit. in 6. & 5. personalis. d. tit. d Ca. ad ver. sus. 5. verum. ext. eo. tit. e C. de synod. o. ext. de relig. domib. f C. conquerente. 5. nos. ext. de offic. ord.

milia. Sed cum tam de locali, quam de personali subiectione, de quibus his, quæ ad Episcopos tam jure ordinis, quam lege jurisdictionis pertinent, supra locis congruis locuti fuimus: transeamus nunc ad eam subiectionem, quæ cognoscitur ex solutione census, & rerum quæ lege Dioecesana ad ordinarium pertinent.

DE CENSIBVS, EXACTIONIBVS, ET
PROCURATIONIBVS.
TITVLVS XXI.

Census generaliter sumptus continet omnem pensionem, specialiter vero tantum cathedralicum, h. d.

Census appellatio generalis est, sumiturque pro omni pensione, quæ prælati de Ecclesiasticis proventibus singulis annis in signum subiectionis, vel alterius juris penditur. Speciali tamen nomine census, qui Episcopo ab Ecclesiis in argumentum subiectionis tribuitur, *Cathedralicum* appellatur: eò quod ob honorem cathedralis persolvatur.

Quibus temporibus, & quibus causis potest census constitui in Ecclesiis, h. d.

Constituitur autem census, aut fundationis tempore, aut consecrationis, aut donationis, aut tempore imunitatis indultæ. Fundationis aut consecrationis tempore census imponitur, quia veluti præter ordinati consensum, nec fundari, nec dedicari potest Ecclesia: ita eodem tempore certum censum Episcopis in subiectionis signum constituere poterit. Sed nec illud insolitum, aut novum haberi debet, ut cum Episcopi Ecclesiis piis locis rite concesserint, aut exemptas fecerint, aliquid sibi in eis pensionis nomine reseruent. Sedes quoque Apostolica cum libertatis privilegium vel etiam quibusdam Ecclesiis protectionis indulget præsidium, censum gratis oblatum suscipit, & in literis Apostolicis, ad futurorum Pontifex memoriam quantitas census exprimitur. Sed a & patrono fundationis tempore poterit Episcopus moderatos sumptus constituere.

Simplices sacerdotes non possunt proprias Ecclesias facere censuales: & qui de facto id fecerit, ab Ecclesia remouebitur, h. d.

Simplices autem sacerdotes, vel clerici non possunt Ecclesias, quibus præsent, propria autoritate, præsertim post eorum decessum, censuales efficere. Ideoq; b qui ab eisdem quadam collusionione pensionem annuam de Ecclesiis receperint, illis defunctis super pensionis receptione audiendi non erunt, si Romani Pontificis, aut alterius, qui de jure id facere potuerit, autoritatem super hoc non intervenisse constiterit. Quin potius collusionionem c talia facere comperti fuerint, ab ipsis Ecclesiis removendi erunt.

Episcopus non potest novam censum imponere, vel veterem augere, præter cathedralicum, h. d.

Sed nec Episcopus ipse, aut quilibet alius Ecclesiis novos census imponere, aut veterem augere, aut partem proventuum suis usibus vendicare poterit: idq; adeò obtinet, ut etiam si juramentum e de novo censu persolvendo quis susceperit, non propterea solvere, sed absolvi ab illicito iurejurando debeat. Nec quicquam profuerit, quòd Episcopus, vel quilibet de novo f illas de manibus laicorum eripuerit: nam nec eo casu præter cathedralicum, & quæ cæteris imponuntur, aliquid exigi poterit.

Ex causa & non in propriam utilitatem potest Episcopus novum censum constituere, vel augere veterem, accedente consensu capituli, h. d.

a C. præterea, in fin. extr. de jn. patron. b Canon. præterea, extr. eod. tit. c Ca. cum clerici, extr. eod. tit. d C. prohibemus, extr. eod. tit. e C. significavit, d. tit. f Canon. Eccles. extravagant. eod. tit.

Quod autem diximus, Episcopum nec novum posse censum imponere, nec augere veterem, ita intelligi oportet, si in propriam velit utilitatem convertere. Cæterum si non in suum, sed in alterius sibi subiectæ Ecclesiæ commodum, ex justa causa, vel novum censum constituere, vel veterem augere, vel etiam minuire velit, Capituli accedente consensu: id sibi minimè interdicitur.

Provincia & Ecclesia de novo conversa in persolvendu censibus servabunt consuetudinem veterem, h. d.

Sed quis erit modus obsequiorum Metropolitanò exhibendorum, si qua de novo a conversa provincia, ad alicujus Ecclesiæ jurisdictionem accesserit? Et ex facto responsum est, id observari debere, quod in vicinis provinciis observatum reperitur.

Episcopus visitantibus debetur procuratio, h. d.

Vlterius prælati diocesis visitantibus b, etiam procuratio debetur. Est autem procuratio necessarium sumptuum exhibitio. Nam cum Apostolico testimonio suffragante congruum sit, ut à quibus spiritualia recipimus, eisdem etiam temporalia nostra communicemus: rectissime constitutum est, ut cum prælati diocesim peragrando divina nobis exhibent, illis etiam à nobis temporalia exhibeantur.

Episcopus remittens Ecclesia servitia, non censetur remittere procuracionem, sed illam dare detrahentes potest excommunicare, & procuracioni non præscribitur, h. d.

ET adeo visitationi annexa est procuratio, ut si Episcopus c alicui Ecclesiæ omnia servitia remisit, eisdem visitanti nihilominus moderata debeatur procuratio: quam si visitati exhibere negaverint d, siquam in contumacias rite tulerit sententiam, erit inviolabiliter observanda, cum nec ullam adversus procuracionem, quæ ratione visitationis compedit, præscriptionem curtere dignoscatur e.

Qui visitare possunt, & quòd Archiepiscopus potest visitare provinciam, etiam cum suffraganei non sint negligentes, h. d.

Visitandi f verò sollicitudo non modò incumbit Episcopis, verum etiam Archiepiscopis, Patriarchis, sedis Apostolicæ legatis, nunciis, Archidiaconis, & Decanis: qui quidem ne non tam divina, quam propria quævisse videri possint, cautè prospiciant, ut ea, quæ tam generali g, quam Lateranensi concilio h continentur, & quæ Innocentiana i constitutio, atque aliis Canonibus salubriter constituta comperiuntur, inviolabiliter observent. Quod autem diximus, Archiepiscopis visitare licere provinciam, ac procuraciones à locis recipere visitatis, tunc etiam sibi locum vendicat, cum ejus suffraganei argui negligentia nomine non possunt: nec enim propterea minus suam liberè visitare provinciam poterunt.

Ob oratorium non est exigenda procuratio, & ob urgentem necessitatem potest Episcopus exigere charitativum subsidium, h. d.

Postremò k admonendi sumus, propter privatam oratorium, in quo quis interdum celebrat, procuraciones, quæ visitationis ratione debentur, à quoquam exigi vel extorqueri non posse: sed nec aliis exactionibus subditos suos Episcopi gravare debent l, nisi quandoque eisdem multæ superveniunt necessitates: quibus casibus si manifesta ac probabilis causa extiterit, cum charitate moderatum ab eis postulare subsidium subternendi erunt.

a C. super eod. extr. eod. tit. b Extr. conf. vas, eod. tit. & Ca. cum Apostolus, extravag. eod. tit. & per totum tit. & in 6. c Ca. cum venerabilis, extr. eod. d C. cum nuper, eod. tit. extr. d. e C. accedentes, extr. de præscrip. f Ca. festicus, eod. tit. in 6. & Clem. 1. d. tit. & can. sopita. g can. cum instantia, extr. eod. tit. h Can. 2. eod. tit. in 6. i Ca. cum Apostolus, extr. eod. i C. i. eod. tit. in 6. k C. extr. eod. tit. l C. cum Apostolus. §. prehubemus, extr. eod. tit.

DE CAPELLIS MONACHORVM.
TITVLVS XXII.

Omnes Ecclesia posita in diocesi subsunt Episcopo, etiam monasteria, & monachorum capella, nisi defendantur privilegio, vel prescriptione. h. d.

Vsq̄uedo autem omnes basilicæ a per diversa loca constructæ in Episcopi, in cuius territorio posite sunt, potestate consistunt, ut si Ecclesia b, ubi monachi habitant, populi curam habeat, cum per monachum plebs regi non debeat, Capellanus ad consilium monachorum ab Episcopo sit instituendus: ita ut consuetudine, aut quovis statuto contrario non obstant, ex solius Episcopi arbitrio, tam ordinatio eius, quam depositio, & totius vitæ pendeat conversatio. Nec id mirum videri debet, cum c monasteria ipsa, & monachorum disciplina, si nec privilegio, nec legitima prescriptione doceantur exempta, ad eum pertineant Episcopum, in cuius sunt territorio constituta.

DE RELIGIOSIS DOMIBVS.
TITVLVS XXIII.

Xenodochia, Orphanotrophia, & loca similia Episcopis subsunt, qui providere debent, ne illorum res dissipentur. h. d.

Xenodochia quoque, Orphanotrophia, Brephotrophia, Nosocomia, Gerontocomia, aliaque similia loca, ad Episcoporum d, in quorum sunt diocesi, sollicitudinem pertinent, per eosdemque ad eas utilitates, quibus constituta sunt, ordinanda ac dirigenda erunt: nec postquam huiusmodi loca ad hospitalitatis usum e, & pauperum provisionem, Pontificis ordinatione deputata fuerint, ad profanos usus converti poterunt: cum ea, quæ ad certum usum largitione fidelium sunt destinata, ad alium, salva sedis Apostolicæ auctoritate, converti non valeant.

Ordinarii loca pia & religiosa possunt reformare auctoritate Apostolica, si opus sit reformatione. h. d.

Quinimo f si talium locorum Rectores exempti sint, qui tamen illorum cura postposita, bona & iura ipsorum ab usurpatorum manibus vindicare negligant, aut quoquo modo res illorum collabi sinant, poterunt ordinarii auctoritate Apostolica sibi ex Viennensi concilio præstita, loca ipsa salubriter reformare, & occupata, alienata, deperdita, ut in statum pristinum redigantur, procurare: contraditoresque quoscunque per censuram Ecclesiasticam & alius juris remediis compescere, licet nullum per hoc exemptionibus, seu privilegiis, quod ad alia, præiudicium generari debeat.

Xenodochia, & loca similia non possunt in beneficium conferri, nisi certis casibus. h. d.

Edem cavetur Concilio g, ut nullus ex huiusmodi locis secularibus clericis in beneficium conferatur, etiam si consuetudine id fuerit aliàs observatum, nisi in illorum fundatione aliter constitutum fuerit, sive per electionem sit de rectore huiusmodi locis providendum: sed quod eorum gubernatio viris providis, ac boni testimonii committatur, quos bona prædicta in alios usus convertere, præsumptio verisimilis non existat.

Administratores hospitalium æquiparantur tutoribus. h. d.

VT autem h hidemandatæ sibi curæ diligentius insistant, instar tutorum & curatorum debent juramentum præstare, ac de bonis inventaria conficere: & ordinariis, seu aliis, quibus loca huiusmodi subsunt, vel deputandis ab eis singulis annis de administratione sua

rationem reddere: quod si secus à quoquam fuerit attentatum, provisio, seu ordinatio minimè valebit.

Suprà dicta non habent locum in hospitalibus militarium ordinum, aut religiosorum. h. d.

Prædicta a verò ad hospitalia militarium ordinum, vel aliorum religiosorum minimè extenduntur. Hi enim suorum ordinum institutiones & consuetudines observare cogendi erunt.

Hospitalibus circa sacramentorum exhibitionem servanda est antiqua consuetudo. h. d.

Ed b & si qua sint hospitalia, altaria & cœmeteria, ab antiquo habentia, & Presbyteros celebrantes & sacramenta Ecclesiastica pauperibus ministrantes, quoad exercenda & ministranda spiritualia prædicta, antiquam consuetudinem Viennense concilium observari voluit.

DE SEPULTVRIS.
TITVLVS XXIV.

Cur in Ecclesiis & locis sacris sepultura constituantur.

TRACTEMUS nunc de sepulturis, quæ quidem per fideles, non nisi in sacris & religiosis locis, idè constituantur: quod minus ibi spiritibus vexantur immundis, & quod Sanctorum illorum commendantur patrociniis, quorum nomini Ecclesia, in qua corpora conquelesunt, est consecrata. Accedit e, quod defunctorum proximi ad sacra loca venientes, sepulturamque conspicientes, suorum recordantur, & pro eis piæ precibus fundunt. Vnde d mortuorum sepultura, & cœmeteria apud illas Ecclesias, & monasteria ex antiquo disposita esse comperiuntur, in quibus religiosorum conventus sunt constituti, ubi orationes, & missarum solennia, tam pro vivis, quam pro defunctis, frequentius celebrantur.

Vnusquisque habet liberam facultatem sepulturam eligendi, & se quis non eligat, in parochiali Ecclesia, aut majorum sepulchris esse sepeliendus. h. d.

Regulariter igitur in parochiali Ecclesia, aut ibi quis sepeliendus erit, ubi majorum e suorum sepulchra constituta reperiuntur: nulli f tamen propterea propriam, si contemptus absit, negatur eligere sepulturam: quod usque adeo obtinet g, ut antiqua dimissa, novam possit quis etiam in loco minus religioso sibi deligere: nec propterea poterit hodie electio talis impugnari, licet antiqua iura super hoc diversa esse videantur.

Uxor non tenetur sequi sepulturam viri, si velit aliam eligere. h. d.

Nec h ulla super hoc inter virum & mulierem facienda est distinctio, quasi uxor capitis sui sequi iudicium & sepulturam sit compellenda: sed utriusque æqualis erit eligendi facultas, cum huiusmodi electio ad eum statum pertineat, quod mulier à lege viri solvitur.

Si uxor sepulturam non eligat, tenetur sequi sepulturam ultimi viri, si plures habuerit. h. d.

Si tamen ipsa sibi sepulturam non eligat, & plures forte viros habuerit z, cum viro ultimo, cuius domicilium retinet, tumulanda erit.

Filius familiaris licet non possit aliquid relinquere pro anima, si careat castrensium pecunio, vel quasi, tamen potest sibi eligere sepulturam, nisi sit impubes: quo casu poterit pater sepelire illum, ubi voluerit, nisi sit consuetudo in contrarium. h. d.

DE filio familiaris, an sibi sepulturam eligere valeat, dubitari poterit, & multum interest, an ejus ætas intra pubertatis annos contineatur, an verò pubertatem excesserit: primo enim casu sepulturam eligere non poterit: permittendum k tamen erit patri, si id loci con-

a Can. omnes basilicæ. 16. q. 7. b C. 2. extr. eod. tit. & cap. 1. eod. tit. in 6. c Ca. pen. extr. de relig. domi. & ca. 2. eod. tit. d Ca. de Xenodochiis. extr. eod. tit. e Ca. 2. ad hac. extr. eodem. f Cl. 2. in prin. eod. tit. g Clem. 2. §. us autem. eod. tit. h D. Clem. 2. §. 1. vers. ubi etiam. eo. tit.

a Clem. 2. §. permitt. eod. tit. b Cl. 2. §. si. eod. tit. c Ca. cum gravia. 13. q. 2. d C. fraternitatem. in prin. extr. eod. tit. e Canon. 1. & c. fraternitatem. extr. eod. tit. f c. in nostra. extr. eo. tit. g C. 2. §. 1. eod. tit. in 6. h C. de uxore verò. extr. eo. tit. i C. in qui. §. 1. eo. tit. in 6. k C. de uxore. §. si. eod. tit.

taetudo patiatur, ubicumque; voluerit, illum sepelire: quod si consuetudo id non habeat *a*, cum suis maioribus, vel in parochiali Ecclesia tumulandus erit. Secundo vero casu, cum pubertatem attingit, liberè absque patris assensu sibi sepulturam eligere poterit, quanquam pro anima sua prater patris assensum aliquid iudicare non possit, nisi *b* castrense, vel quasi castrense peculium habuerit.

Religiosi non possunt sibi sepulturam eligere. h. d.

Impuberi similes religiosi habentur: hi enim, cum propria voluntatis libertatem non habeant, eligere sibi sepulturam nequeunt, sed apud propria monasteria tumulandi sunt: nisi adeo forte sint remoti, quod ad ea, cum moriuntur commode exportari nequeunt.

Non potest quis etiam iurjurando a se ipso abdicare liberam eligendam sepulture potestatem. h. d.

Alias autem sepulturae usque adeo libera esse debet electio, ut Bonifaciana de constitutione cautum sit, ne qui ad votandum, jurandum, vel fide interposita, vel alias promittendum aliquos inducant, ut apud eorum Ecclesiam sepulturam eligant, vel iam electam ulterius non immutent, & secus factum omnino infringit.

Mortuus ruri, qui sepulturam non elegit, si sine periculo possit exportari, vel in parochiali Ecclesia, vel in majorum sepultura debet sepeliri. h. d.

Illud est tamen in dubium venire potest, si quem, dum Animi, vel agri colendi causa rusticatur, ruri inopino forsitan interitu, nec electa sepultura contingat occumbere, an in Ecclesia ruri constituta, an potius in alia sepeliri debeat? & responsum est, si absque periculo defunctus inde valeat exportari, non in Ecclesia ruri posita, sed in sua parochiali, vel in qua majorum ipsius ab antiquo sepultura extitit, sepeliendum fore.

Quibus non communicamus viros, nec mortuis communicamus. hoc dicit.

Non tamen omnes, qui fato functi fuerint, Ecclesiastica tradendi sunt sepulturae: quibus *f* enim non communicamus vivos, nec defunctis communicare debemus. Unde carebunt Ecclesiastica sepultura, qui prius erant ab Ecclesiastica unitate praecisi. Igitur nec Paganus, nec Iudaeus, nec haereticus, nec qui usus exercuit, nec qui sibi mortem consciverunt, aut qui personis Ecclesiasticis violentas manus iniecerunt, nec homicidae, nec incendiarii, aut Ecclesiarum violatores, nec incestuosi, nec blasphemii, nec ulli qui pro manifestis condemnatus est excessibus, Ecclesiastica sepulturae tradi poterit.

Tumulati contra canones, sunt exhumandi, si illorum corpora possint discerni a corporibus fidelium. h. d.

Et si contigerit aliquando horum corpora in coemeterio Ecclesiastico tumulari *g*, si ab aliorum corporibus discerni poterunt, exhumari debent, & ab Ecclesiastica sepultura procul jactari. Quod si discerni non poterunt, cum excommunicatorum ossibus corpora fidelium extumulanda non erunt, cum licet non obit iustis sepultura nulla, vel vilis, celebris tamen vel speciosa non proficit improbia.

Qui contemptis clavibus non humanis in locis sacris humaverit, excommunicationem incurrit, a qua non est absolvendus, antequam ab arbitrio Episcopi satisfecerit. h. d.

Siquis autem *h* contemptis Ecclesiae clavibus huiusmodi personas, aut interdicti tempore quoslibet, in Ecclesiis vel coemeteriis sepelire ausus fuerit, ipso facto, excommunicationis sententiam incurrit: a qua, nisi prius ad arbitrium dioecesei Episcopi eis, quibus injuria irrogata fuerit, satisfactionem competentem exhibuerit, absolvi non poterit, nec ullum circa praemissa contra factis privilegium suffragabitur.

a Ca. pen. eo. tit. in 6. *b* D. c. pen. in fi. in 6. *c* C. si. eod. tit. in 6. *d* C. i. in prin. eo. tit. in 6. *e* C. is qui. in prin. eod. tit. in 6. *f* C. sacris. in prin. extr. eo. tit. *g* C. sacri est. extr. eod. tit. *h* Clem. 2. eod. tit.

Reconciliati, licet atque Ecclesiastica sepultura non essent tradendi post reconciliationem tradi poterunt. h. d.

Ed haec de illis intelligenda sunt, qui impoenitentes decesserint, nec in articulo saltem mortis Ecclesiae reconciliati fuerint. Nam *a* si, cum forsitan in extremis agerent, legitime absoluti fuerint, Coemeterium his & alia Ecclesiastica suffragia denegari non debent: haereditatem & propinqui, ad quos ipsorum bona pervenerint, ut pro eisdem satis faciant, si casus exigat, Ecclesiastica sunt censura compellendi.

Cadavera punitorum poenitentium sunt tradenda sepultura Ecclesiastica. h. d.

EX his apparet, eorum cadavera, qui post confessionem Deo praerati, pro scelere suis in patibulis suspenduntur *b*, ad Ecclesiam esse deferenda, & oblationes pro eis offerendas. Cum enim pro peccatis suis poenam extremam solverint, & dignè poeniteverint, non iudicat Deus bis idipsum.

Deprehensi in scelere & vulnerati, si confessi ex vulneribus mortui fuerint, item improviso casu oppressi, non privantur Ecclesiastica sepultura. h. d.

Quintiam *c* si, dum in scelere comprehenduntur, vulnerati fuerint, & sacerdoti postmodum confessi, ex vulneribus acceptis decesserint, communicatio eis minime denegabitur: quanquam si, dum se ipsos defendunt, interfecti fuerint, aliud sit statuendum. Is autem, quem casus improvisus opprimit *d*, si nihil aliud obstat, Ecclesiastica sepultura non arcebitur.

Pro sepultura non possunt clerici aliquid exigere, nec consuetudo in contrarium valet, possunt tamen sponte oblatum accipere. h. d.

Illud etiam atque etiam admonendi sumus, sacris Canonibus penitus interdicti *e*, ne quis terram pro sepulchro vendere, aut pro hominibus sepeliendis quoquo modo munera *f* exigere audeat, nisi forte sepeliendus Ecclesiae in cuius atrio *g* sepelitur, aliquid vivens tradidit iuste, aut post mortem ipsius parentes, proximi, vel haeredes pro luminaribus, vel elemosyna aliquid ultra dare voluerint: quo casu sponte oblatum licite recipi poterit: peti *h* vero, vel aliquid exigi, est omnino vitium, ne aut venalis dicatur Ecclesia, aut clerici hominum interitu gaudere videantur, si ex illorum cadaveribus studeant habere compendium, nec obtentum cuiusquam consuetudinis, nisi pia & laudabilis fuerit, reatum suum quis exulare poterit.

DE CANONICA PORTIONE.

TITVLVS XXV.

Quid sit Canonica portio, & quod est duplex, parochialis & Episcopalis, & quod parochialis debetur curato de relictis factis Ecclesiae, in qua quis posthabita propria Ecclesia elegit sepeliri. h. d.

Canonica portio est, quae de relictis, & proventibus Ecclesiis obvenientibus detrahitur, & praetatis debetur. Est autem duplex, Parochialis & Episcopalis. Parochialis est, quae Parochialis Ecclesiae, vel ipsius Curato, & Rectori debetur. Sciendum est enim, si quis in alia Ecclesia, quam in ea, in qua divina audit officia, & Ecclesiastica sacramenta percipit, sepulturam sibi elegerit (quod quibus casibus fieri possit, proxime exposuimus) ne parochialium Ecclesiarum Rectores, quibus cura incumbit animarum, debitis fraudentur subsidiis, constitutum esse *z*, ut Curatus de his rebus, quas defunctus pro anima sua in ultima dispositione reliquit Ecclesiae, in qua sepeliri elegerit, quartam

a C. fin. ext. eod. tit. *b* Canon. questum est. 13. q. 1. *c* Canon. fives. Clem. pen. 13. q. 2. *d* C. ex parte parentum. extr. eod. tit. *e* C. pen. extr. eod. *f* Canon. quest. est. 6. unde. 13. q. 2. *g* Canon. praecipendum. d. 13. q. 2. *h* d. canon. quest. 5. pet. *i* C. cum super. & c. seg. ext. de sepul.

partem percipiat, aut aliam, quam legitima consuetudo præfixerit.

De his, qui vivens & sanus contulit alicui Ecclesie, Curato non debetur Canonica portio: secus, si infirmus, & ex eadem infirmitate decedens. h. d.

Sed etsi nihil quidem testamento quis reliquerit, sed in ægritudine a constitutus cum bonis suis ad loca religiosa se transfulerit, Ecclesie parochiali Canonica portio debetur, si modò ille de eadem ægritudine decederit. Quòd si sanus ad ea loca se transfulerit, de his, quæ locis ipsis contulit, cogi non poterit aliquid Ecclesie, à qua discessit, impertiri: quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis, sed etiam quibuslibet privatis conferre.

Canonica portio solvitur Ecclesie, in qua quis divina percipit: & si duo quis habeat domicilia, dividetur inter Ecclesias duorum domiciliorum. h. d.

Debitari tamen potest, si cuius b majores antiquissimi in aliqua Ecclesia sepeliri consueverant, ea dimissa alibi sepulturam elegerit, num dimissa Canonica portio debeatur, an parochiali? Et statutum est, illi persolvendam in qua quis audire divina, vel sacramenta recipere debet. Quòd si quis, qui duo habet domicilia, seque in utroque collocat æqualiter, in loco tertio sepulchrum eligat, domiciliorum Ecclesie inter se Canonica portionem dividunt.

Portio, de quibus rebus parochialis non detrahatur. h. d.

Sunt e tamen quædam relicta, ex quibus Canonica portio detrahi non debet, utputa si quis pro fabrica, pro luminariis, pro anniversario, pro equis d, vel armis contra infideles exercendis, vel aliis ad perpetuum cultum divinum, vel particulari personæ legatur: de quibus omnibus nisi ea machinatione facta fuerit, ut parochialis Ecclesia fraudetur, hujusmodi portio detrahenda non erit.

Minores, & Prædicatores indistinctè de omnibus obventionibus parochialem portionem solvere tenentur. h. d.

Sed istud e quidem ita demum obtinet, si neque in Minorum, neque Prædicatorum quis Ecclesie sepulturam sibi elegerit: hoc enim casu dictorum ordinum fratres de omnibus obventionibus, tam funeralibus, quam quibuscunque, & quomodocunque relicti distinctè vel indistinctè, ad quoscunque certos, vel determinatos usus, etiam de quibus Canonica portio dari, sive exigi non consuevit, vel de jure non debet, nec non de datis, vel qualitercunque donatis in morte, seu mortis articulo, infirmitate donatis, vel dantis, de qua decesserit, quomodocunque, directè vel indistinctè, quartam partem parochialibus sacerdotibus, & Ecclesiarum Rectoribus integrè largiri tenentur.

Canonica Episcopalis est, quam detrahit Episcopus de relictis pro anima, quam testator prohibere non potest, & ubi eadem ratio, eadem debet esse juris dispositio. h. d.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis alicui Ecclesie pro anima ab Episcopo deducitur. Nam veluti parochialis Ecclesia pro labore, & cura, quam gerit, animarum, certam portionem detrahit de relictis alteri Ecclesie, in qua quis sepulturam elegerit: sic etiam licet ipsi Episcopo f, nisi sibi quadragenaria g obster præscriptio, curæ pastoralis intuitu, quam diocæsi superintendens suscipit de relictis, & pro anima cujuslibet Ecclesie oblati, Canonica sumere portionem: etiam si testator expresserit, quòd non Episcopi velit esse relictum, sed tantum Ecclesie, cum privata testatoris dispositio generalem Canonis constitutionem immutare nequeat h.

Ecclesia debetur Canonica portio de relictis Episcopo, quam tamen potest testator prohibere. h. d.

Item a ex contrario, quemadmodum Episcopo sua portio competit, si quid Ecclesie relinquatur: ita si quid Episcopo relictum fuerit, Ecclesia de illo Canonica petere portionem poterit. Sed hoc casu, si testator exprimat, quòd velit illud Episcopi tantum esse, non Ecclesie, testatoris erit servanda dispositio.

Si quid simpliciter Episcopo à conjuncto fuerit relictum, in dubio non debetur Ecclesia Canonica portio: secus si ab extraneo. hoc dicit.

Sed b in hac specie multum intererit, qua legandi formula testator usus fuerit. Nam si simpliciter dixerit, Rem talem relinquo, distinguendum est, Episcopi propinquus leget, an extraneus. Primo enim casu cum non Ecclesie relictum præsumatur intuitu, nisi forte probetur, sed personæ, de relictis in vita Episcopi Ecclesia petere nihil poterit. Contraria obtinet præsumptio & dispositio, si ab extraneo quid Episcopo relictum fuerit.

Si quid conjunctim legetur Episcopo & Ecclesie, sit inter ipsos divisio, etiam si testator hoc reliquerit Episcopo, illud Ecclesie: nisi stare velint testatoris voluntati, quod ob favorem ultimæ voluntatis conceditur. h. d.

Quòd si c conjunctim dictum fuerit, Relinquorem Episcopo & Ecclesie, de ea inter ipsos Canonica divisio facienda erit. Si verò istud Episcopo, & illud Ecclesie relinquatur, relicta inter Episcopum, & cathedralem Ecclesiam ad Canonica divisionem sunt redigenda: nisi ambo testatoris velit esse dispositione contenti, quam propter ultimæ voluntatis favorem observare est satis concedens, ubi neque fraus intervenit, nec alteruter nimium debita portione fraudatur.

Cum Ecclesie inferioribus Episcopus non dividit sibi relictum, sed bene detrahit quartam de relictis dictis Ecclesie. hoc dicit.

Secus d autem est, si quid legetur Episcopo, & capellis vel monasteriis, aut aliis piis locis: nam hoc casu, quod Episcopo legatur, ejus præcipuum est: cum Ecclesia cathedrali, & de illis quæ aliis locis legantur, portionem Canonica nihilominus obtinebit. Et hæc idè tam variè, quia non tanta inter monasteria, aut capellas est communio, quanta inter Ecclesiam cathedralem & Episcopum, qui cathedrali spiritali copulatus est conjugio: unde & quæ acquirit Episcopus, non illis, sed isti tantam acquirit.

Si testator aliquid Episcopo, aliquid Ecclesie reliquit, & justis Episcopum esse contentum suo relictis, posthabita detractione quarta, servanda est testatoris voluntas, nisi sit facta in fraudem. hoc dicit.

Hoc autem tunc obtinere oportet, si simpliciter Episcopo legatum factum fuerit: ceterum si eam adjecerit conditionem testator, ut Episcopus suo sit legato contentus e, & ipse legatum agnovit, quia per hoc alii renunciaisse videtur, de ceteris portionem exigere non poterit. Sed si constiterit, quòd eadem adjecta conditione in fraudem modicum constituit mortuarium, ut Episcopus portione debita fraudetur in ceteris, quia dolus cuiquam patrocinari non debet, poterit etiam ex aliis relictis exigere portionem à Canone constitutam, salvis tamen indulgentiis, quæ à Romano Pontifice quibusdam regularibus sunt concessæ.

Relictum ei, qui potest proprium possidere, non habenti prælationem vel administrationem, à quocunque præsumitur relictum intuitu propria persone, non Ecclesie. h. d.

Illud f etiam generaliter observandum est circa eum qui proprium possidere potest, prælationem, vel

a C. de iis, extr. de sepult. b C. 2. de sepult. in 6. c C. si. extr. de test. d C. in nostra. ext. de sepul. e Cle. 2. verum. & per totum. ut. de sepul. f C. requisisti. in prin. ext. de test. g C. de quarta. ext. de præscrip. h d. c. requisisti. ver. secus autem.

a C. requisisti. §. si ab extra. de test. b D. ca. requisisti. §. si verò. c D. c. requisisti. §. quid si. & seq. extr. de test. d d. e. requisisti. §. secus autem. extra de test. e Ca. officii & infra. extra de test. f C. requisisti. §. illud. extra de test.

Administrationem Ecclesie non habentem, quod si ei aliquid relinquatur specialiter, non solum a propinquo, verum etiam ab extraneo, non intuitu Ecclesie, sed personam esse relictum intelligitur, nisi probatio in contrarium apparet: & idcirco de illo, nec Episcopus, nec Ecclesia potest in vita eius sibi aliquid vindicare.

Episcopus & parochialis pari passu ambulat. h. d.

Item de quibus relictis parochialis portio non detrahatur, nec Episcopalis detrahenda erit.

DE DECIMIS.
TITVLVS XXVI.

Ponit subordinatorem tituli ad precedentia & sequentia. h. d.

Explicito tractatu rerum, quae spiritualitate quadam continentur & censentur, superest nunc, ut de rebus Ecclesiasticis quidem, sed temporalibus, illarumque administratione dicamus. Sed cum decimam mediam quandam inter spirituales res & temporales naturam obtineant, quippe quod ipsum decimandus spirituale sit, fructus vero ipsi decimarum temporales & profani, merito de his quasi in confinio quodam, tractatus habendus erit, & tam praecedentibus, quam subsequentiis annectendus. Quod eo etiam congruentius posse fieri videtur, quod & proxime de iis, quae sacerdotibus, & Ecclesiis parochialibus debentur, & similem naturam habere videntur, loquuti fuimus, & ipsarum quoque decimarum ad parochiales Ecclesias iure communis spectat perceptio.

Quid sit decima. h. d.

Decima est quota bonorum mobilium pro Deo, tam divina, quam humana constitutione debita.

Decimarum alia personales, alia praediales. h. d.

Decimarum duae sunt species: personales, & praediales. Personales sunt, quae ex iis proventibus deducuntur, quae ex propria cuiusque solertia & industria obveniunt, ut puta de negotiatione, artificio, & militia. Praediales sunt quae ex fructibus praediorum solvuntur, ut de vino, tritico, & his similibus, quas in signum universalis sibi retenti domini reddi Deus praecipere voluit.

Personales praebenda debentur Ecclesiae, in qua quis sacramenta percipit: praediales vero Ecclesiae, in cuius finibus sunt constituta praedia, nisi aliud inducat consuetudo. h. d.

Inter personales autem & praediales decimas hoc inter est, quod personales illi solum parochiae debentur, in qua quis Ecclesiastica sacramenta percipit, tamen si aliterum alibi contigerit: praediales vero, si ex praediis in aliena parochia constitutis fructus collecti fuerint, ei debentur Ecclesiae regulariter, in cuius territorio praedia sunt constituta: quanquam si consuetudo aliud introduxerit, servanda erit.

Personales decima, quae solvantur ex rebus venditis & paratis pecunia decimata, solvantur deductis impendiis: secus vero praediales: & fructus non, nisi cum onere decimarum, alienari possunt. h. d.

Item si personales, quae de rebus acquisitis, vel factis ex pecunia decimata, si vendantur, solvenda sint, ut puta si vendatur domus, ager, vinea, molendinum, grex, aut merces, quae libet expensae prius, quas quis in rebus parandis fecerit, deduci debent, & de residuo, quasi de lucro, decimae praestabuntur. Expensae vero etiam seminis, quae sunt pro percipiendis fructibus, ex illis de quibus fructus proveniunt, etiam si decimata fuerint, non deducuntur: quoniam, salva decima, fructus efficiuntur eorum, qui expensas ipsas faciunt: sed nec fructus ipsi, nisi cum onere decimarum, alienari poterunt.

Non deducuntur impensa facta pro instaurandis rebus, de quibus solvenda sunt decima, tam personales, quam reales. h. d.

a C. parochianos. ext. co. b d. c. ad Apostolica. in fin. c. c. parochialis officii. ext. cod. tit.

Illud commune tamen est tam personalibus, quam praedialibus, quod expensae, quae factae fuerint pro restaurando a detrimento rerum, ex quibus decimae persolvuntur, ut si pars aliqua moriatur armenti, vinea fiat deterior, mercis pereat portio, de proventibus decimandis minime deduci debent. Cuius rei illa est ratio, quod penes dominum res instauratae remanent.

Census & tributa de fructibus, de quibus decima solvenda sunt, non debent deduci. h. d.

Sed nec census, nec tributa de fructibus, de quibus decimae solvenda fuerint, primitus deduci poterunt. Cum enim in signum universalis domini, quasi quodam speciali titulo decimas sibi Dominus reservaverit, consequens est ut in praerogativam disti generalis domini decimarum solutio, censuum & tributorum praecedat exactorem: vel saltem hi, ad quos census, vel tributa pervenerint, quoniam res cum suo transire onere, decimas solvere per censuram Ecclesiasticam compellantur.

De omnibus proventibus decima solvi debent. h. d.

Eadem ratione constitutum est, ut non solum de vino & grano, fructibus arborum & hortorum decimae persolvi debeant, sed etiam de pecoribus, de venationibus, negotiationibus, de ipsa etiam militia, & denique de omnibus bonis, & proventibus omnibus, ut ut qui de his eas cum integritate solvere neglexerint, Ecclesiastica districtione percelli debeant.

Omnnes tenentur solvere decimas, tam Christiani, quam Iudaei. Iudaei tamen tantum praediales tenentur solvere, Christiani & praediales, & personales. h. d.

Illud etiam nullam recipit dubitationem, ad solutionem earum quae libet teneri, nisi quis speciali privilegio ab ipsarum praestatione doceatur exemptus. Unde non solum Christiani, sed etiam Iudaei tenebantur. Inter eos tamen illa differentia, quod fideles ad personales & praediales praestandas indistincte tenentur: Iudaei vero e ad praediales tantum, quas si recusent solvere, ad ipsas possessiones renunciandas compellendi erunt, ne forte hac occasione Ecclesiae suo iure fraudari valeant.

Monachi regulares, & clerici communiter viventes solvant praediales decimas, & quod novale sit ager de novo redactus ad culturam. hoc dicit.

De Monachis & regularibus, seu clericis communiter viventibus videamus, & sane nulla fuit ratio, ut ab his de laboribus ac nutrimentis propriis decima extorqueatur: ad praediales tamen etiam de novaliis, de quibus antea decimae solvebantur, tenebantur. Est autem novale, ager nunc primum profectus, & nuper ad culturam redactus: de quo, quod aliquando cultus fuerit, memoria non extat.

Decimas solvere tenentur Monachi, & alii communiter viventes, etiam de praediis de novo acquisitis, & propriis manibus excoltatis, nisi obset aliquod privilegium. h. d.

Sed & si istidem possessiones pia fidelium devotione colatae fuerint, aut pro monasteriis de novo fundandis comparatae, vel quoquo modo recenter acquisitae, etiam si eas propriis manibus aut sumptibus excolant, nihilominus decimas persolvunt Ecclesiis, quibus ratione talium praediorum antea solvebantur, nisi super hoc speciali iure vel privilegio muniti esse probentur.

Privilegium tunc illud re iudicata & praescriptione. h. d.

Sed nec semper eis privilegium suffragabitur: nam si res iudicata obstat, vel privilegio muniti decimas per quadraginta annorum spacium solverint, cum liberum sit unicuique iuri proprio renunciare, praesta-

a C. pastoralis. §. nec pro eo. tit. extr. b C. cum non. ext. cod. c. C. tua nobis. circa med. co. tit. extr. d. C. ex parte. & c. sequen. extr. co. tit. e. C. de terris. ext. co. tit. & c. pen. in fin. ext. de usur. f. C. §. ceterum. co. tit. in 6.

ione tanti temporis proprio privilegio detrahere voluisse præsumuntur, & ea propter ad decimarum præstationem compelli poterunt.

Privilegia sunt interpretanda, ut nemini indebitè damnum inferant. h. d.

Item si post initam inter aliquos super decimis conventionem certi tenoris privilegia obtenta fuerint, nisi conventioni per ea derogetur expressè, illis non obstantibus, erit inviolabiliter observanda: ita enim hujusmodi privilegia sunt accipienda, ut nemini læsionem, præcipue enormem, inferre debeant. Vnde a si super hujusmodi concessiones parochiales Ecclesias adeo gravari contingat, ut Rectores de redditibus earum congruè sustentari, & Episcopo debita persolvere non possint, per locorum ordinarios ita providendum erit, ut eisdem Rectoribus tantum relinquatur, quòd & competentè sustentationem habere, aliaque onera debita supportare valeant.

Privilegiati super decimis, tenentur illas solvere de prædiis conductis: & privilegiatus super laboribus propriis solvet decimas super prædiis locatis. h. d.

Super decimis quoque non solvendis privilegiati, si aliena prædia conduxerint b privilegio minimè obstante, de conductis prædiis solitas decimas parochiis suis integras persolvent. Idemque erit de locatis prædiis, si privilegiatus super laboribus, quos propriis vel manibus, vel sumptibus excoleret, terras suas aliis locaverit.

Laici, & etiam Imperator non possunt concedere privilegium super decimis non solvendis. h. d.

Generaliter autem, nisi hujusmodi immunitarum privilegia ab Apostolica potestate obtenta fuerint, nullam habebunt efficaciam, ideoque c etiam Imperialis concessio quantumcumque concepta generaliter, cum nulla sit laicis de spiritualibus disponendi facultas, à solutione decimarum neminem poterit eximere: imò sacrilegii d, crimen incurrit, qui de manu laicorum rem ecclesiasticam recipit.

Laici etiam de manu clericorum non possunt decimas recipere; sub pena excommunicationis, & privationis sepulturae, & clericus concedens deponetur. h. d.

Ex contrario quoque laicus etiam à clericali potestate decimas recipere, & in alium, velut hæreditario jure transmittere non poterit: & si secus actum fuerit, & qui concesserit, à statu suo deicietur e, & qui receperit, & Ecclesie non reddiderit, & vivens excommunicationis vinculo f innodabitur, & mortuus ecclesiastica sepultura carebit. g

Reditus decimarum locari possunt, dummodo locatio non sapiat alienationem. h. d.

Si b quistamen, cum Ecclesie suæ conditionem meliorem facere possit, decimarum suarum proventus alicui locare velit, dummodo hujusmodi locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi, id facere minimè impediatur.

Episcopo debetur à Rectoribus quarta decimarum, quas exigunt, nisi præscripta fuerit. h. d.

Postremò sciendum est, quòd veluti parochialibus Ecclesiis (secundum ea quæ proximè exposuimus) decimæ debentur, ita etiam decimarum ipsarum quarta Episcopo à Rectoribus Ecclesiarum, nisi legitima obsterit præscriptio i, persolvenda erit.

DE REBUS ECCLESIAE ALIENANDIS, VEL NON.

a C. 2. ubi autè. eo. tit. in 6. b C. dilecti filii. & ca. ex parte. ext. 10. & cap. seg. c C. rna. Cl. l. ext. eo. tit. d C. dudum. s. cum sacrilegii. ext. eod. e C. quamvis sit. in f. ext. eo. f C. ad hac. eod. tit. ext. g C. prohibemus. ex eo. tit. h C. 2. extra loca. i C. de quarta. extra. de præscr.

TITVLVS XXVII.

Regulariter Episcopus non potest aliquid agere sine consensu, vel consilio capituli. h. d.

TRACTEMUS nunc de rebus temporalibus Ecclesiarum, illarumque administratione & alienatione, sine quibus spiritualium dignitas haud facile consistere potest. Et quidem illud in primis firmare nos oportet, nihil Episcopum regulariter sine consensu sui capituli vel consilio posse super his statuere: cum velut caput ad membra, ita sese prælatus habeat ad capitulum. In eo autem totius videtur esse consensus capituli, cui & major & sanior fratrum accesserit sententia.

Alienatio res Ecclesiastica facta sine utilitate Ecclesie, & clericorum consensu, non valet: & quid contineat alienationis verbum. h. d.

EX his consequens est, ut rerum Ecclesiasticarum absque clericorum subscriptione, & Ecclesie utilitate, & Romano inconsulto Pontifice a, ab Episcopo facta donatio, vel alienatio, vel suppositio non teneat, nisi eam postmodum ratam habeant. Prælatus enim Ecclesiasticarum rerum procurator est, non dominus: & conditionem Ecclesie meliorem quidem facere potest, deteriorem vero non potest. Quòd si secus factum fuerit, nec quòd gestum est, vires ullas sortietur, & Canonum temeroretiam secularium, quam Ecclesiasticarum legum poenis subiacebunt. Alienationis autem verbum continet hoc loco venditionem, permutationem, hypothecam, donationem, conductionem, emphyteusim, & omnem conventionem, per quam dominium transfertur.

Ecclesiam suam non potest quis gravare pro alieni debitis, & debita necessaria facta prædecessore luenda sunt. Idem si clericus de mandato fidejussit, aut in rem ipsius Ecclesie mutuum verterit. h. d.

Ed b nec commissam sibi Ecclesiam pro alieni gravare debitis, aut literas alicui, vel sigilla concedere, quibus Ecclesia possit obligari, aliquis audere debet: a quoque nec Ecclesia ad talium debitorum solutionem tenebitur, & qui id ausus fuerit, à spiritualium & temporalium administratione suspensus erit. Debita c tamen à prædecessore suo pro Ecclesie necessitate contracta, solvere proculdubio tenebitur. Idem, si clericus de mandato fidejussit d, aut si non de mandato, in rem tamen Ecclesie, mutuum verterit.

Potest prælatus rem non magni valoris in aliquem bene meritam transferre, & terram gratia fabricanda Ecclesie alicui concedere. h. d.

Excipiuntur tamen nonnulli casus, in quibus donandi, permutandi, locandi, libertatem, feudum, & emphyteusim dandi, aut aliter alienandi jure licentia conceditur. Nam e si quid prælatus non magni valoris alicui fortè ob bene merita donaverit, præsertim suadente consuetudine, jure sustinebitur donatio: Multo magis idem erit statuendum, si quid fortè soli ad Ecclesie fabricam erigendam concessum fuerit: quo casu tantum donare licet, quantum Ecclesie parietes concludere possunt.

Proventus Ecclesiastici possunt vendi ad modicum tempus & ad precariam concedi, quæ renovande erunt de quinquennio in quinquennio. h. d.

Idem juris erit & reddituum fructuumque venditionibus ad tempus modicum faciendis, & de precariis, quæ quandoque de ecclesiarum possessionibus fieri solent: quæ, ne temporis longinquitate juris ecclesiastici pereant memoria, de quinquennio f in quinquennio renovandæ erunt.

a Cap. 2. in princ. eod. tit. in 6. b C. 2. extr. de fidejuss. c C. 1. extr. de solut. d C. pen. extr. de fidejuss. e Ca. ceterum. extr. de donat. f C. 1. extr. de precar.

Precarium solvitur ad beneplacitum concedentis: secus precaria, nisi sit irrationabilis. h. d.

Distat autem precarium à precaria: qui precarium a tantu conceditur, quoad is, qui concessit, patitur: Precaria verò non sunt pro voluntate concedentium revocandæ, nisi sint irrationabiles: quo casu poterit successor à prædecessore concessam precariam rescindere & revocare.

Ruina, prædia inculta, & sylva extirpata possunt sub annuo censu concedi in emphyteusim, & si per biennium in solutione census cessatum fuerit, potest emphyteuta expelli. h. d.

Rvinæ quoque quas Ecclesia rescicere non valet, & inculta prædia, ut extirpata sylva, in emphyteusim sub annuo censu his concedi poterunt, à quibus, vel suo, vel parentum b suorum labore constiterit extirpatas, nisi forte possint aliis ad majorem Ecclesiæ utilitatem eodem onere conferri. Qui e tamen si per biennium in solutione Canonis cessaverint, nisi celeri satisfactione postmodum sibi consulere studuerint, jure expelli poterunt: nec quicquam eis proderit, quod ut Canonem solverent, sibi nunciatum non fuit, cum hoc casu præfixus dies pro domino interpellat.

Terrulas incommodas, & minus utiles, item servos fugitivos potest prælatus alienare. h. d.

Terrulas d quoque aut vineolas exiguas, & Ecclesiæ minus utiles, aut longè positas, vel domos, quæ Ecclesiæ plus incommodi quam utilitatis asserunt, si necessitas fuerit, distrahendi potestatem Episcopus habebit. Simili ratione fugitivos servos, & qui de fuga revocati, reineri non possunt, si voluerint, aut illi ex alio meruerint, Episcopi distrahendi potestas erit.

Feudum à vasallo alienatum, & difficultu recuperationis, potest Episcopus alteri sub conditione recuperandi concedere. h. d.

Sed & in feudum e certis casibus, & jurejurando de non alienando minime obstante, res Ecclesiasticas concedere poterit, veluti si feudum per vasallum alienatum fuerit, & per Episcopum id facile recuperari non valeat: poterit eum per Episcopum illud alicui concedi, qui & ipsum recuperet, & in feudum ab Ecclesia recognoscat.

Feudum devolutum potest per Episcopum alteri concedi. hoc alicui.

Quoniam si etiam si talis necessitas non imminet nihilominus alienantis filium, vel consanguineum, vel ejusdem feudi confortem poterit Episcopus investire. Idem erit, si per obitum vasalli feudum ad Ecclesiam remeaverit: nam & eo casu investire prælatus alium liberè poterit, si Ecclesiæ viderit expedire.

Qui aliquid considerunt, vel acquisiverunt Ecclesiis, possunt pro modo collati, vel acquisiti manumittere, dum tamen manumissus cum posteritate & peculo remaneat in patrocinio Ecclesiæ. h. d.

Iud etiam Toletano Concilio g distinctum reperitur, quod si sacerdotes aliquid Ecclesiæ suæ relinquunt, vel nihil habentes, aliqua prædia, vel familias Ecclesiis suis acquirunt, liceat eisdem aliquos juxta collatæ modum rei de familia ejusdem Ecclesiæ manumittere, ita ut manumissi cum peculio, & posteritate sua sub Ecclesiæ remaneant patrocinio. Quod si qui nihil de proprio h Ecclesiæ coautulerunt, libertati servos Ecclesiæ donare ausi fuerint, ex eodem Concilio Episcopus successor ad Ecclesiæ lus revocare poterit. Impium est enim, ut qui sacrum de rebus suis Ecclesiæ non contulit, damnum inferre valeat.

Princeps potest rem suam aequalem, vel majorem cum Ecclesiastica permutare: & servi Ecclesiastici, si frugi sint, præterquam ad libertatem, commutari non possunt. h. d.

a C. fin. ext. de prec. b C. ad aures. ext. eo. c C. fin. ext. loca. d C. art. 12. q. 2. e C. 2. ext. de feud. f C. fin. ext. de feud. g C. consensus. ext. eod. h C. Episcopi. ext. eo. 111.

Sed & Princeps, si causa probabilis id poposcerit, cum re Ecclesiastica & immobili, rem suam majorem, vel aequalem permutare poterit, pragmatica super hoc præcedente forma: Ecclesiastica tamen mancipia quæ frugi fuerint, præterquam ad libertatem, commutari non poterunt.

Episcopus potest permutare terras duarum Ecclesiarum sua diocesis, illarum accedente consensu: & de temporalibus ad spiritualia non potest fieri permutatio. h. d.

Episcopus quoque duarum suæ diocesis Ecclesiarum terras, invicem ambarum a partium accedente consensu, permutare poterit, & si alterius partis prædium valore præponderet, ad æqualitatem inducendam ab altera parte pecuniam refundi jubebit b. De temporalibus autem ad spiritualia permutatio jure consistere non potest. c

Res ecclesiastica potest propter præscriptionem legitimam ab Ecclesia abduci, & detrahi. h. d.

Praterea & si quis per tempora sacris Canonibus definita rem Ecclesiasticam justo titulo & bona fide ita possiderit, ut nullo tempore rei conscientiam habeat alienæ, completa præscriptione, res possessa à juribus Ecclesiæ dubio procul intelligitur esse avocata.

Decima & oblationes præscribi non possunt. h. d.

Proventus tamen primitiarum & decimationum præscriptione tolli non poterunt, etiam si à Romano Pontifice laicus quilibet super his rescriptum impetraverit.

DE PECULIO CLERICORVM, RELICTIS ET SUCCESSIONIBUS FORVM.

TITVLVS XXVIII.

Ecclesiastica reputantur etiam res illa, quas sacerdos acquisivit, cum tempore suæ promotionis nihil haberet: qui sub pauci hic contentu curabit, ut de rebus à se emptis ad nomen Ecclesiæ scripturas conficiat. h. d.

Ergo res Ecclesiasticas ab Ecclesiæ juribus abdicare non licet: Ecclesiasticas autem res intelligimus, non modò quas Ecclesiæ rationibus sacerdos comperit scriptas, sed etiam eas, quas is emerit, cum tempore suæ promotionis nihil haberet. Cum igitur, & hæc tantum de bonis Ecclesiæ qua sita ejusdem esse intelligantur, ne quando lus Ecclesiasticum imminatur, curabit sacerdos, ut de his, quæ superemerit, & ad ipsius Ecclesiæ nomen scripturam d conficiat, & Ecclesiæ relinquat, alioqui ab ejus ordinatione discedet. Qui verò prætextu proprii e, vel alieni nominis fraudem facere voluerit, sacrilegii crimen incurret.

Relictum sacerdoti pro anima, & censetur relictum Ecclesiæ: si quis, si quid ei sit relictum sub onere fideicommissi. h. d.

Sed & si non emerit, sed pro anima quispiam intuitu Ecclesiæ sacerdoti reliquerit, adhuc idem statuendum erit. Congruit enim, ut quemadmodum sacerdos habet, quod relinquatur sacerdoti. Si quid tamen per fideicommissum, aut sacerdoti, aut Ecclesiæ relictum fuerit, alteri postmodum profuturum, id inter Ecclesiasticas facultates computandum non erit.

Bona quaesita sacerdotibus intuitu Ecclesiæ, debent remanere apud Ecclesiam, nec de his potest quis testari: & quid continetur nomine Ecclesiæ. h. d.

Generaliter f igitur bona quælibet ob Ecclesiam acquisita sacerdotibus, sive mobilia, sive immobilia, post illorum obitum debent apud eandem remanere, nec super his ullum de iure testamentum fieri poterit. Nomine autem Ecclesiæ ubi clericorum est collegium, non Episcopus, vel morientis clerici successor, sed congregatio communis intelligitur, quæ rerum illarum curam & Ca-

a C. 1. extr. eod. tit. b C. ad quaestiones. ext. de rer. permut. c C. fin. de rer. permut. d C. 1. ext. eod. e Cap. penul. ext. eod. f C. relictum, vel secundum ext. de test.

nonicam debet habere distributionem. Vbi autem in locum defuncti unus tantum substituendus erit, is ea bona, velut & alia, dispensabit.

Clerici possunt maxime accedente iusta causa de bonis Ecclesiasticis facere elemosynam. h. d.

Lect autem clerici, nec de mobilibus ipsis testamentum conficere possunt, consuetudinis tamen est non improbatum, ut de his pauperibus, & religiosis locis, & his qui viventi servierint, sive sint consanguinei, sive extranei, aliqua juxta servitium meritum conferantur, non testamenti ratione, sed elemosynæ duntaxat intuitu a.

Potesť quis tantum legare de bonis Ecclesiasticis, quantum contulerit Ecclesia. h. d.

Item si tantum de proprii iuris facultate contulerit Ecclesia, quantum de Ecclesiasticis bonis legaverit, legatum sustinebitur.

Clerici possunt testari de his, quæ acquisiverunt non intuitu Ecclesia. h. d.

De his verò b, quæ aut paternæ successions, vel cognationis intuitu, seu consanguineorum, vel ami-

corum munere, respectu non habito ad Ecclesiam, ad clericos pervenerint, liberè testari poterunt.

Clerico ingenio deficientibus successoribus ab intestato succedit totum Ecclesia. h. d.

Quod si decesserint intestati, nec aliqui fuerint inventi, qui jure cognationis ipsis succedere valeant, si ingenuis gaudeant natalibus, in integrum tunc Ecclesia succedet, nec cuiquam ex rebus eorum aliquid præsumere licebit.

Bona servi promoti ad sacros ordines ab intestato decedentis dividuntur in quatuor partes, ut hic. h. d.

Si verò servus a ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemque postea accesserit intestatus, nihil olim dominus de bonis ejus vindicare poterit, sed ejus peculium in quatuor partes dividetur, quarum una Episcopo, altera Ecclesie, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus: & si non sint capaces parentes, Episcopus eam recipiet, & in usum Ecclesie diligenter distribuet.

a. *Can. 2. extr. de success. ab intest.*

a. *Ca. ad hac. extr. de test.* b. *Quia nos. extr. de test.*

FINIS LIBRI SECUNDI.

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI.
LIBER TERTIUS.
DE JUDICIIS, ET ILLORUM
DIVISIONE.

TITULUS PRIMUS.

Quid sit judicium, & quid causa. hoc dicit.

RESTAT, ut videamus de judiciis. Potesť autem judicium ita describi. **JUDICIUM** est discussio causæ, quæ ritè fit in foro coram iudice: **CAUSA** verò est origo negotii, & materia judicii.

Quæ sint iudicia secularia, & quæ Ecclesiastica. h. d.

Summa divisio judiciorum hæc est, quòd aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Iudicia secularia sunt, quæ coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica verò sunt, quæ coram iudice Ecclesiastico inter personas Ecclesiasticas agitantur. Duo enim sunt, quibus principaliter orbis regitur a, Authoritas sacra Pontificum, & Imperialis ac regia potestas. Vnde sicut civilium legum non nisi civilis esse debet executor: ita etiã Ecclesiasticarum Ecclesiasticus iudex est administrator.

Laicus a laico coram seculari iudice conveniri debet, nisi causa sit spiritualis vel similis: & litera impetrata ad iudicem Ecclesiasticum non tenent. h. d.

LAICUS a ergo a laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conveniendus erit: quod usque adeo obtinet, ut etiam si alteruter litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetraverit, irritæ sint & inanes. Si tamen causa sit huiusmodi, quæ ad Ecclesiasticum forum pertineat, qualis est matrimonii, usurarum, perjurii, & similes, licet inter laicos disceptatio sit, Iudex Ecclesiasticus ad eundem erit. Idem juris est, si vel a seculari iudice iustitia impetrari non potest, vel consuetudo loci, vel miserabilitas personarum Ecclesiasticum iudicem compellendum suadeat.

Clerici habent privilegium, non coram iudice laico conveniri valeant, cui non potest ullo pacto renunciari. In iudicem tamen Ecclesiasticum non suum possunt consentire, accedente consensu diaconum. h. d.

PARI b ratione tam Milevitanensi, quam Carthaginensi Concilio constitutum est, ne clerici clericos relicto suo Pontifice, ad publica iudicia, sub pœna depositionis & amissionis propriorum iurium pertrahant: cui

a. *Can. licet. & ca. seq. extr. de foro comp. b. C. si. dilig. ex. de foro comp.*

a. *Ca. sollicit. extr. de major. & obe.*

beneficio, cum non sit personale, sed collegio ecclesiastico indultum, pactionibus privatorum, aut juramento illicito derogari non potest. In iudicem tamen non suum si is persona sit ecclesiastica, & Episcopi dioecetani consensus accesserit, clerici consentire poterunt.

Astor sequi debet forum rei. h. d.

Quod si inter clericum & laicum contentio sit, ut cognoscamus, utrum ecclesiasticus, an secularis iudex causam dirimere debeat, dispiciendum erit, quis rei conventi partes sustinet. Nam si clericus, apud ecclesiasticum forum: si laicus, apud secularem erit agitata causa: cum a generale sit, ut actor forum rei sequatur. Cavendum b erit igitur laico iudici, ne quoquo modo clericum condemnet: quod si fecerit ab ecclesia, cui injuriam irrogare noscitur, tandiu sequestrandus erit, quousque reatum suum cognoscens, emendet.

Si delinquent captus prætendatur clericus, utrum ita sit, debet cognoscere iudex clericus vocato iudice seculari. h. d.

Dubitari tamen contingit, si iudex laicus c delinquentem captum detineat, & si is se clericum asserens, ad curiam ecclesiasticam remitti postulet, vel illum curia ipsa ecclesiastica tanquam clericum repetat, si iudex laicus illum esse clericum insiciatur, & propterea minimè remittendum contendant, quis sit hujus dubitationis legitimus futurus iudex? Et cum de re Ecclesiastica & spirituali sit controversia, ad iudicem Ecclesiasticum hujusmodi cognitio pertinet. Index tamen secularis, vel alius, cujus interest, dum res hujusmodi cognoscitur, vocandus erit.

Delinquent captus habitus pro clerico, statim debet restitui iudici ecclesiastico. h. d.

Sed si notorium fuerit, vel fama publica extiterit, reum captum talem esse clericum, qui hujusmodi privilegio gaudere debet, aut ipse pro clerico communiter habeatur, statim ante ullam de clericatu cognitionem Ecclesiasticae curiae restituendus erit.

Talis quis præsuntur, in qualis habitus reperitur aliquandiu conversatus & captus. h. d.

Idem d dicendum erit, si ante deprehensionem pro clerico publice ferens, tonsuram & clericales vestes deferens deprehensus fuerit: donec enim contrarium non constiterit, talis, qualem eum demonstrat habitus, præsumentus erit.

Ex actu momentaneo non tollitur præsumptio orta ex actu habente tractum temporis. h. d.

Aliud e observandum, si ante quam deprehenderetur, publice se pro laico gereret, & quasi laicus communiter habeatur: nam quanquam deprehensionis tempore in habitu clericali repertus fuerit, ob præsumptionem, quæ adversus captum ex precedenti laicali habitu delatione orta est, non antea restituendus erit, quam de clericali titulo fidem fecerit: interim tamen quivis processus iudicis penitus conquiescet.

Secunda iudiciorum divisio, quod quaedam sunt ordinaria, & quaedam extraordinaria: & qui sit iudex ordinarius. h. d.

Et & alia divisio iudiciorum: nam Ecclesiasticorum quaedam sunt ordinaria, quaedam vero extraordinaria, sive delegata. Iudicium ordinarium est, quod eorum iudicibus ordinariis exercetur. Ordinarius iudex est, qui suo iure, vel superioris beneficio, universalem jurisdictionem exercere potest, ut Episcopus, Archiepiscopus, Legatus, & similes. Constituitur autem à Lege, vel Principe, Consuetudine, vel Universitate. Igitur cum Episcopus in tota sua dioecesi jurisdictionem ordinariam noscat habere, & poterit in quolibet loco suæ dioecesis non exempto per se, vel per alium, pro tribunali sedere, & ea quæ ad ipsius spectant officium, liberè exercere,

a Canon. cum sit. extr. de foro compet. b Conquestus. d. tit. c C. si iudex. de sentent. excom. in 6. d d. ca. si iudex. §. idem, de sentent. excom. in 6. e d. e. si iudex. §. non sic. de sentent. excom. in 6.

& cum opus fuerit, auxilium publicum implorare d. *Quid sit iudicium extraordinarium, & quid iudex delegatus. h. d.*

Extraordinarium sive delegatum iudicium est, quod coram iudice delegato exercetur. Iudex delegatus est is, cui ab eo, qui demandare potest, causa committitur.

Non solum Princeps, sed etiam alii Ordinarii possunt delegari, licet delegatus Principe sit magis privilegiatus. h. d.

Possunt autem jurisdictionem mandare, non solum Princeps, verum etiam alii ordinarii. Is tamen, cui à Principe mandatur, ceteris longè præstat: nam & alteri ex causa subdelegare, nisi illius electa fuerit industria b, renitentemque compellere, & propriam sententiam exequi c, & contra ipsum ordinarium procedere potest: quæ in ceteris delegatis non obtinent.

Delegatus à Principe regulariter non potest quem citare, ut compareat personaliter. h. d.

Non d tamen in civili iudicio alterutri parti, ut coram se personaliter compareat, jubere poterit: nisi vel mandatum ad hoc speciale receperit, vel nisi pro veritate dicenda, vel pro juramento calumnie exhibendo, vel alia juris necessitas partes coram exigat specialiter presentari.

Delegatus à Papa non subdelegat, nisi personis hic enumeratis. h. d.

Sed nec omnibus promiscuè vices suas demandare poterit e, sed illis duntaxat, quibus autoritate literarum sedis Apostolicæ, vel legatorum ejusdem causæ committuntur, hoc est, non nisi dignitate præditis, aut personarum obtinentibus, vel Ecclesiarum cathedralium Canonice.

Potesť una causa à pluribus delegari, & si in rescriptum non fuerit adjecta clausula. Quod si omnes, non valebit processus, nisi simul procedant: secus si talis clausula fuerit adjecta: quo casu procedere poterunt, si consuetudo aliquos non posse, vel velle interesse. h. d.

Item mandari potest jurisdictionis, tam uni, quam pluribus, certis tamen: sed si pluribus mandata sit, non adjecto eo, Quod si omnes interesse nequeverint, vel noluerint reliquis exequantur, nisi simul omnes conjunctim processerint, quidquid aliqui fecerint, nullam juris habebit efficaciam. Planè si is, qui interesse non potest, vel Coniudici suo vel alii vices suas commiserit, perinde res accipienda est, atque si omnes simul procedant. Aliud juris est, si illud adjectum sit. Nam nec impeditorum collegarum subdelegatos admittere cogendi erunt, & quod pars illorum fecerit, ratum habendum erit. Hoc tamen ita demum obtinebit, si reliquis procedere volentibus, quosdam vel interesse non posse, vel omnino non legitime constiterit: alioqui procedentes nihil agent.

Si unus ex pluribus delegatus negotium inchoaverit, alii non possunt se intromittere, nisi ex causa. h. d.

Porro uno illorum commissum negotium inchoante, alii ulterius se intromittere non poterunt, nisi aut infirmitate, vel alia iusta causa illum, qui causam tractare inceperit, contigerit impediri, aut idem nollet, vel dolo malo in eo procedere recusaret.

Iurisdictio perpetua per unum, intelligitur perpetua quoad omnes. h. d.

Iurisdictio f verò per unum vivo mandatore perpetua, quoad omnes condelegatos iudices perpetua intelligitur.

Delegatus debet diligenter servare fines mandati & cum quid committitur, censetur omnia commissis, per qua pervenitur ad illud. h. d.

Sed si uni, si pluribus, si à Principe, si ab alio mandata fuerit jurisdictionis, mandati forma dili-

a C. in fi. extr. de off. ord. b Ca. si. §. pen. extr. de off. deleg. c C. signifiasti. extr. d. tit. d C. de jud. in 6. e C. statutum. de refer. in 6. f C. cum plures. in fi. de off. deleg. in 6.

gener custodienda erit: nec aliquid contra quam sibi mandatum fuerit, delegatus tenere audebit. Planè jurisdictione impediens, vel in iudicium venire detrectantes, delegatus à Principe Ecclesiastica districtione, etiam si litera commissionis non contineant, coercere poterit, vel pro delicti & causa qualitate, secundum arbitrium suum, si certa poena à Canonibus non exprimitur, multare: quia ex eo, quod alicui causa committitur super omnibus, quæ ad causam ipsam spectare noscuntur, plenam recipit potestatem.

Rationabiles exceptiones admittit delegatus, nisi verba rescripti fient in contrarium. h. d.

Rationabiles & quoque & honestas exceptiones, & à juris æquitate non abhorrentes, licet id expressè mandato non comprehendatur, admittit: nisi, quod nullæ debeant exceptiones admitti, literis expressum fuerit.

Delegatus habet jurisdictionem etiam in eum, in quem fuit facta alienatio post impetratum rescriptum, licet rescriptum de eo non faciat mentionem. h. d.

Sed et literas adversus Titium ab Apostolico impetraveris, & is, ut mandatum eludat, ante quam litera ad iudicem datum perveniant, vel etiam postea ante quam citetur, de possessione, de qua controversia vertitur, commutationem fecerit, eum qui in possessionem sese ingressus, poterit delegatus cogere, ut coram se juris pateat æquitati: nec quod rescriptum contra Titium impetratum fuerit, opponi poterit. Generaliter enim omnino venditio, cessio, & alienatio iudicii mutandi causa facta, utroque jure prohibetur: alias delegata jurisdictione ad personas rescripto non comprehensas, etiam ipsi volentibus, prorogari non potest.

Mandatum Apostolicum ex causa potest executioni mandari, etiam in alio loco ab expresso in mandato. h. d.

Simili ratione statutum est, ut si is, per quem ab Apostolica sede certoloco inquisitio, vel quid aliud expeditur mandatur, ob illius potentiam, vel malitiam, contra quem inquiri, vel procedi mandatur: vel fautorum ejus eo loco securè mandatum executioni mandari nequeat, ad id exequendum locum securum & idoneum eligere valeat, ne quis scilicet ex proprio dolo, vel fraude commodum reportet. Quinimò idem faciet, si alia probabilis causa subit, propter quam in loco decreto perfici commodè nequeat, quod mandatur: ne tali prætextu impediri contingat mandatum Apostolicum, vel differri.

Delegatio solvitur revocatione jurisdictionis re integra. h. d.

Solvitur autem delegatio multis modis: puta revocatione, morte, impotentia delegati, executione sententia, propria pronuntiatione, temporis fluxu, recusatione. Revocatione, cum is, qui mandavit jurisdictionem antequam is, cui mandata fuerit, ea uti coeperit, mandatum revocat: cum eo casu jurisdictione in eum efficaciter transisse non censetur.

Morte tam delegantium, quam delegatorum solvitur delegatio: & si unus ex pluribus delegatis moriatur, adhuc solvitur delegatio, nisi aliud expressum sit in rescripto, vel sub nomine dignitatis facta sit delegatio. h. d.

Morte extinguitur delegatio, tam ejus qui mandavit, si re integra decesserit, quam etiam eorum qui delegationem susceperunt: quod quidem ad eò obtinet, ut si pluribus iudicibus datus unus rebus eximatur humanis, delegatio etiam quoad superfluitas expiret: nisi aliud in delegatione comprehensum fuerit, aut sub dignitatis nomine non proprio facta fuerit.

Mors & absentia a quæparantur re non integra. h. d.

Queritur est, si ab Apostolica sede datus iudex, quoties eum abesse a contigerit, vices tibi suas commiserit, an si rebus eximatur humanis, commissum tibi negotium libere valeas diffinire? & cum tunc quoque censetur abesse, rescriptum est, si illo vivente jurisdictione uti coeperis, posse te non secus, ac si is viveret, & abesset, in negotio procedere. Idem juris est, si tibi vices sub ea forma committat, donec eas revocandas duxerit.

Delegatio perimitur impedimento delegati, tam juris quam facti. h. d.

Sed et si delegatus mortuus quidem non fuerit, ita tamen impediatur, ut omnino delegationis negotio interesse non possit, extinguitur delegatio. Impedimentum autem intelligitur, tam juris, quam facti. Juris, ut si infamis factus, aut alio legitimo impedimento detentus fuerit. Facti, ut si inevitabili necessitatis articulo, puta infirmitate, præpediatur.

Jurisdictio delegata à Principe expirat per executionem sententia. h. d.

Idem juris est, si delegatus à Principe per se, vel per alium sententiam executioni mandavit, vel mandari præcepit. Tunc enim ejus jurisdictione cessat, quia semel est officio suo functus.

Si iudex delegatus pronuntiat se iudicem incompetentem: expirat jurisdictione. h. d.

Item & si iudex delegatus interloquendo pronuntiaverit se super aliqua causa procedere non debere, usque adeò jurisdictionem amittit, ut etiam ex litigatorum consensu illam reassumere non possit.

Si in rescripto tempus apponatur, transacto termino expirat, jurisdictione. h. d.

Sed & cum causa intra certum terminum decidenda committitur, termino transacto mandatum expirat, nisi tempus communi partium consensu prorogatum fuerit. Terminus autem tunc incipit currere, cum iudices literas recepisse contigerit.

Potest quis conveniri vigore literarum posteriorum, etiam non facientium mentionem anteriorum, quas adversarius impetravit, sed per annum non fuit usus. h. d.

Non ab simili ratione constitutum est, ut si quis Apostolicas literas impetrans infra annum, postquam iudicum copiam habuerit, dolo, vel negligentia eis uti distulerit, autoritate posteriorum literarum, quas postea forsitan ejus adversarius impetraverit, conveniri valeat, licet in posterioribus nulla mentio de prioribus habeatur.

Recusatione extinguitur delegatio, cum iudex datus suspectus postulat & pronuntiat. h. d.

Recusatione quoque extinguitur delegatio: quod eo casu accidit, quo iudex datus altero litigatorum petente, ob probabilem aliquam suspicionis causam ab iudicio removendus pronuntiat: ut puta si, si iudex datus dicatur dominus litigantium, aut consanguineus, aut advocatus, aut cum altero immodicam contraxisse familiaritatem, aut ab eodem in alia causa partem appellasse, aut nondum iudicem ad legitimam ætatem pervenisse.

Qualiter cognoscatur & expeditur causa suspicionis. h. d.

Recusationis autem causa variè cognoscitur. g. nam si contra unum ex duobus ab Apostolica sede delegatis suspicionis causa proponatur, siquidem illa clausula apposta sit, Quod si ambo interesse non possunt, alter in causa procedat: coram non recusato con iudice expedienda erit. Vbi verò non est dicta clausula in rescripto, debet super hoc ad arbitros recursus haberi, prout Grego-

a Can. præterea. in fin. ext. dist. iit. b Can. ex parte. Cl. 2. ext. de offic. deleg. c Can. s. & 2. extr. de alie. jud. mut. d Ca. porro. in fin. ext. de offic. del. e Can. statim. de offic. del. in 6. f Can. quam. vii. de offic. del. in 6.

a Ca. si delegatus. de off. del. in 6. b Ca. si statim. ext. de rescript. c C. significans. extr. de off. deleg. d C. de causis. ext. de offic. deleg. e Can. si autem. & c. plerumq. ext. de rescript. f C. causam. que. & can. infimante. ext. de offic. deleg. g C. si contra. de off. deleg. in 6.

riana constitutione latius continetur. Cum autem delegatus Episcopi recusatur, recusationis causa coram Episcopo probanda erit, licet coram ipso, qui recusatur, sit alleganda.

Judicium summarium est, in quo subtili ordinis judiciarii observatione pratermissa proceditur. Ordinarium & solenne est, in quo series judiciaria tela observatur. h. d.

Rursus judiciorum tertia divisio hæc est, quod quædam sunt summaria, quædam ordinaria & solennia. Summaria sunt, in quibus subtili & solenni ordinis judiciarii observatione pratermissa proceditur: ut sunt a causa electionum, provisionum, matrimonii, usurarum, & similes, in quibus nec solennis libelli portectio, vel litis contestatio est necessaria, sed simpliciter de plano sine strepitu ac figura judiciali proceditur. Itaque de his iudex, etiam tempore feriarum ob hominum necessitates indultarum cognoscer, & litem, dilationes amputando, exceptiones, & appellationes dilatorias & frustratorias repellendo, quanto poterit, faciet brevior, prout hæc duabus Clementis luculentissimis constitutionibus latius continentur. Iudicium ordinarium & solenne est, in quo exquisito & solenni juris ordine servato proceditur, utputa, libellum portrigendo, litem contestando, & alia faciando, de quibus infra latius visari sumus.

DE PROCURATORIBVS. TITVLVS II.

Judicia exercemus per nosipfos, & per procuratores, vel syndicos: & quot procuratorum species. h. d.

Expositis generibus judiciorum, consequens nunc est, ut videamus, per quas personas illa exerceri possint. Exercemus igitur judicia non solum per nosipfos, verum etiam per procuratores nostros, aut syndicos. Procurator est, qui aliena negotia mandato domini, vel quasi domini administrat. Syndicus *b* est universitatis defensor, & procurator. Porro procuratorum duæ sunt species: alii enim dantur ad judicia, alii ad negotia extra judicium explicanda.

Procurator constituitur potest paterfamilias, & filiusfamilias: & ad negotia potest procurator constitui, qui natus est annos XVII. ad judicia solum natus vigintiquing. h. d.

Potest autem ad judicia non solum paterfamilias, verum etiam filiusfamilias *c* nullo intercedente patris consensu, fieri procurator, si legitimam ætatem compleverit. Licet enim quis post XVII. annum procurator ad negotia licite constituatur, ad judicia tamen, nisi major XXV. annis fuerit, constitui non poterit.

Natus annos XIV. potest esse in iudicio super causis spiritualibus per se, & per procuratorem, non obstante patria potestate. h. d.

Aliud tamen juris est in principali: nam si is ad quartumdecimum ætatis annum pervenerit, in causis beneficiis, & aliis spiritualibus, nec non ab iisdem dependentibus, ad agendum, defendendumque per se, vel procuratorem, perinde admittendus erit, atque si vigesimum quintum ætatis annum natus esset, nec e ulla patria potestatis, vel voluntatis erit habenda ratio: quantum aliis regulariter filiusfamilias sine patris assensu in iudicio esse non possit.

Quomodo sit agendum, si minor quatuordecim annis in causis spiritualibus in iudicio esse velit. h. d.

Quod si *f* quartumdecimum annum natus non fuerit, in hujusmodi causis, nec agere, nec defendere per se poterit, sed vel per Episcopum, vel ejusdem officialem ad has lites curator sibi dandus erit: vel si major in-

a Clem. 2. de jud. & Clem. sep. de verb. signif. *b* ext. de synd. *c* Can. qui generaliter. §. 1. & seq. eo. tit. in 6. *d* Can. si. de jud. in 6. *e* Can. fin. §. in hujusmodi. de jud. in 6. *f* Can. fin. §. si verò. de iud. in 6.

fante fuerit, cum autoritate alterius eorundem procuratorem constituere poterit.

Delegatus sedis Apostolicæ in causis que agitantur coram se pro minori quatuordecim annorum, potest eidem curatorem dare, vel auctoritatem constituendi procuratorem. Et omnis qui non prohibetur potest esse procurator. h. d.

Quinetiam a Apostolicæ sedis delegatus, & ab eodem subdelegatus ad eas duntaxat causas, quæ coram ipsis ventilandæ fuerint, vel curatorem dare, vel procuratoris constituendi auctoritatem præstare poterunt. Constitui autem poterit non solum clericus, verum etiam laicus. Regulariter *b* enim omnis, qui non prohibetur ad procuratoris officium idoneus habetur.

Si duo dati sint procuratores in solidum, occupantis erit melior conditio, nisi mandato sit comprehensum contrarium: quo casu solum altero non valente, vel nolente prosegui, poterit inchoatum negotium suscipere, nisi is, qui non proseguitur, alium substituerit. Si non sint dati in solidum, unus sine alio procedere non poterit. h. d.

Et tam unus, quam plures possunt in una causa constitui procuratores. Si tamen *c* duo simul, non adjecto quod in solidum sint procuratores, constituantur, unus sine altero non admittetur: secus, si sint in solidum constituti: tunc enim illius melior erit conditio, qui per litis contestationem negotium primus occupaverit. Et dominus litis factus alterum excludet, nisi constituens dixerit, quod occupantis conditio melior esse non deberet. Tunc enim si eum, qui occupavit, aut legitime impediti contingat, aut prosegui forte nolit, poterit alter negotium ab alio inchoatum suscipere ac perficere, dum tamen ab alio alius non fuerit substitutus.

Procurator constituitur etiam ad ea, que speciale mandatum exigunt, non potest explicare ea, que exigunt mandatum speciale, nisi in procuratorio sit facta expressio aliquorum articuloꝝ speciale mandatum exigentium: quo casu etiam non expressos articulos potest exequi procurator. h. d.

Sed si unus sit procurator, siue plures, fines mandati diligenter custodiendi erunt, usque adeo ut si generaliter *d* quis ad omnia, etiam speciale mandatum exigentia constituitur procurator fuerit, ex vi generalitatis hujusmodi ad aliquem articulum, in quo mandatum speciale exigitur, admitti non debeat, nisi clausulam generalem quorundam articuloꝝ speciale mandatum exigentium subsequatur expressio: puta transactionis, & jurjurandum deferendi. Tunc enim & non expressos casus mandatum complectetur.

Mandatum non complectitur majora, quam quod in procuratorio expressa. h. d.

Crimina *e* tamen vel defectus in personam electi, si ve ejus, cujus favore, vel faciendæ, vel jam facta est provisio, non hujusmodi generalitatis, vel expressiois obstant, opponendi facultas competit, nisi super hoc aliud in mandatis habeat: Nam hujusmodi generale mandatum graviora, vel majora, quam in ipso procuratorio sint expressa, non complectitur.

Procuratori ad negotia liberum est quandoque substituere. Procuratori verò ad judicia substituitur solum in casibus hic expressis. h. d.

Sed & illud non est omittendum, quod licet procuratori ad negotia *f* liberum sit alium quandoque constituere, judiciario tamen *g* minime id concedi, nisi aut lis fuerit contestata, vel in rem suam datus sit, vel à domino substituendi fuerit concessa potestas: quo casu etiam non expressam personam poterit in procuratorem eligere.

a C. fin. de deleg. de jud. in 6. *b* Can. 1. eod. tit. in 6. *c* Can. si duo. eod. tit. in 6. *d* Can. qui ad agendum. eod. tit. in 6. *e* Cle. 2. eo. tit. *f* Can. 5. §. si. eo. tit. in 6. *g* C. 1. §. licet. d. 1. in 6.

Regulariter in causis criminalibus non potest intervenire procurator. h. d.

Non tamen in omni iudicio procurator intervenire potest. In criminalibus a enim causis neque accusator, neque accusatus, nisi per seipsum impetere, vel defendere permittuntur, nisi b vel ab illustri propallanda sit injuria, aut rei contumacia sit excusanda, vel contra accusatorem sit excipiendum, aut de levi crimine tractetur, aut si de gravi agendum sit, civiliter agatur.

Clerici & monachi non possunt esse procuratores nisi proprio Ecclesia, urgente necessitate & superioris iussu. h. d.

Sed nec omnes ad procuratoris officium temere admittendi debent. Ideoque Episcopus & universi sacerdotes, cum ad solam Dei laudem, piorumque operum actiones sunt constituti, ab huiusmodi ministerio excludendi erunt. Idem quoque obtinet in monachis c: nam & illos, cum solitariam vitam degere profiteantur, à forensi strepitu, ac litigiis summoveri convenit. Planè monasterii exigente utilitate d, vel necessitate, & Abbatis accedente imperio, ad procuratoris e officium accedere minime prohibentur.

Clerici regulariter coram secularibus iudicibus postulare non possunt. h. d.

Postulandi f quoque officium clericis, qui stipendiis substantantur Ecclesiasticis, coram seculari iudice in secularibus negotiis interdicitur, nisi propriam causam, vel Ecclesie sue prosequuti fuerint, vel g nisi urgente necessitate pro conjunctis, aut miserabilibus personis postulare velint.

Excommunicati nec proprio nomine, nec alieno possunt esse in iudicio, nisi ad defensionem. h. d.

Hl verò, qui excommunicationis vinculo innodati sunt h, non solum procurator nomine in iudicio interesse non possunt, verum etiam nec proprio: actore tamen impugnante, excommunicato reo legitimè defensionis copia non est admittenda.

Procurator universitatis, in qua sunt excommunicati, non potest à iudicio repelli, nisi scribis casibus. h. d.

Sed bellè dubitari contigit, an universitatis i alicuius procurator ex eo repelli debeat, quod majores & jurati, per quos eadem universitas regitur, tempore, quo iunctum fuit procuratoris officium, erant excommunicati sententia innodati, quasi & ille repelli debeat, cuius non recipiuntur authores? Et responsum est, huiusmodi procuratorem non repellendum, nisi vel illi ipsi excommunicati in literis procuratoris essent expressi, vel aliis eorum autoritate procuratoris institutio facta fuisset, aut ipsa universitas excommunicationis conscia simul cum eisdem procuratorem constituisset.

Procurator revocari potest expresse, & tacite, puta si dominus per se incipiat causam tractare. h. d.

Tamdiu autem durat quis procurator, quamdiu is, qui eum constituit, revocat, sive expresse, sive etiam tacite. Vnde k si Titium simpliciter procuratorem constitueris, isque in iudicio procuratorio nomine esse coeperit, deinde tu, sive ante litem contestatam, sive post, ad causam ipsam venias, non uti ipsi assistas, sed ut causam eandem tractes, tractando causam Titium procuratorem revocare censuris: nisi quòd non animo revocandi facias, vel expresse professus fueris, vel ex aliquibus appareat conjecturis.

Aliter procedens subsequentem limitat & interpretatur. h. d.

Sed si eundem Titium sub ea forma l quoties te abesse contigerit, procuratorem constitueris, & post-

modum per te ipsum causam tractes, non propterea tamen procuratorem revocare videris. Quinimo Titius, quoadcunque abesse te contigerit, procuratoris assumet officium.

Procurator si substituit, non potest substitutum revocare, nisi & revocandi habeat potestatem. Et procurator, qui substituit in una causa, non prohibetur in alia se intrinistere. h. d.

Hæc autem de revocatione domini sunt intelligenda. Nam si à procuratore tuo a alius procurator legitime substituitur, post mandatum susceptum, etiam si eo substitutus usus non fuerit, ab illo revocari, nisi etiam potestas revocandi fuerit eidem concessa, non potest. Sed si, cum ad plures, vel ad omnes causas Titium generaliter procuratorem constituisset, is in una vel in altera substituerit; in reliquis procuratoris officio exercere minime prohibetur.

Alia cum procuratore revocato, donec ignoratur revocatio, tenent. h. d.

Ad hæc etiam admonendi sumus, quòd si ignorante iudice, vel adversario b, post contestatam litem mandatum revocatum fuerit, ratum esse debet iudicium, in quo quis post ignoratam revocationem quasi procurator versatus fuerit.

Matrimonium contractum per procuratorem revocatum non tenet, licet revocatio non venerit ad notitiam partium. h. d.

Non sic tamen in matrimonio statuitur c. nam si procurator ad contrahendum specialiter constitutus, antè quàm contrahat, à domino revocatus fuerit, contractum postmodum matrimonium, licet tam procurator, quàm ea, cum qua contraxit, revocationem huiusmodi penitus ignoraverint, nullius momenti penitus existet; cum illius consensus defecerit, sine quo firmitatem habere non potuit.

Alia iudicis post revocationem procuratoris non ignoratam, non tenent. h. d.

Quòd si scientibus iudice d & parte mandatum revocatum fuit, & nihilominus est in iudicio processum per procuratorem revocatum, tam alia acta, quàm ipsa sententia nullum afferret domino præiudicium: cum falsi procuratoris exceptio e non solum ante sententiam, verum etiam postea possit objici: qua probata iudicium profus nullum redditur.

Refusatio mandati non impedit resutantem acceptare, si mandans perduret in voluntate mandandi. h. d.

Non f idem iuris statuetur in eo, qui absens procurator constitutus presentatum sibi mandatum suscipere nolle dixerit. Is enim refutatione huiusmodi nequaquam obstante, quandiu constitutus in eadem voluntate persistit, ad libitum mandatum acceptare poterit.

Receptio instrumenti, & cautio domini operantur, quòd procurator non possit renunciare mandato, sed teneatur defendere. h. d.

At g literis, vel instrumento, quibus de re aliquis in causis suis procuratorem constituens, pro te debito modo cavet, simpliciter nulla facta protestatione, à te scienter receptis, non potes postea reculare illius defensionem: imò cogi poteris illum defendere in omnibus causis, & negotiis, ad quæ prædicta instrumenta, seu literæ se extendunt: cum per hoc ad omnia tuum præstitisse videaris assensum.

Morte constituentis expirat mandatum, interdum etiam re non integra. h. d.

Morte quoque constituentis desinit quis esse procurator, quod interdum obtinet etiam re non integra. Nam h si prælatus, vel rector te pro beneficio suo, vel Ecclesie procuratorem constituat, & tu vivente

a C. in crim. s. q. 3. gl. 1. in c. veniens. ext. de accus. b C. absens. s. vii. s. q. 9. c Ext. no cler. vel monach. d Can. monach. 16. q. 1. e Cl. 3. eo. ii. f Ca. 1. ext. de postul. g C. fin. ext. de post. h C. intelleximus. ext. de iud. i C. si. co. ii. ext. k C. si quem. s. se. eo. ii. in 6. l C. si quem. in princ. co. ii. in 6.

a C. si qui. de procur. in 6. b C. mandato. ext. eo. ii. c C. fin. s. fin. de procur. in 6. d C. confirmatione. & seq. ext. eo. ii. e C. in nostra. ext. de proc. in 6. f C. licet. u. eo. ii. in 6. g Clem. 1. eo. ii. h Clem. fin. eo. ii.

illo litem contestatus fueris, aut negotium aliter atigeris, post mortem tamen illius, etiam quoad coepta, procurator esse definis.

DE PACTIS ET TRANSACTIO-

NIBUS.

TITVLVS III.

Metu iudiciorum interdum devenitur ad pacta, ad transactio-
nes, & ad compromissa. h. d.

Consequens nunc est, ut videamus de serie, & actis ipsorum iudiciorum. Sed quia interdum accidit, ut iudiciorum metu litigaturi ad pacta & transactiones veniant, aut ad arbitros declinent, ideo prius paucis de his dispiciamus.

Pacta sunt servanda, & per ea etiam indultis Apostolicis derogari potest. h. d.

Et quidem pacta inter quoscunque, quacunque de re inita, regulariter suam habere debent firmitatem: neque enim quisquam, ut divinum monet oraculum, ea quae de labiis suis procedunt, irrita facere debet. Quod quidem usque adeo obtinet, ut Apostolicis etiam indultis pactum deroget. Inde a cum monasterio ab Apostolica sede libera sepultura concessa esset, pactumque esset cum rectore parochialis Ecclesiae, ne parochiani ipsius ad sepulturam reciperentur, responsum est, in dicto monasterio sepeliri eligentes, obstanti conventionem, voti sui fieri non posse compotes.

Pactum, per quod filia dotata renunciat hereditati paternae, iuramento vallatum, tenet. h. d.

Eodem etiam spectat b, quod pactum ad filia, dum nuptiis traditur, cum patre factum, ut dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si iuramento vallatum sit, licet lege civili improbetur, servari debet: cum tale pactum non vergat in aeternae salutis dispendium.

Pactum quod tendit ad periculum animae, non ligat. h. d.

Quod si servatum in animae tendat detrimentum e, quia forte sit pactum de re turpi, veluti quod post mortem Titii clerici Septs in beneficio succedat: vel aliter de iure, vel de facto sit impossibile, nullam inducet obligationem.

Transactiones, quae non sunt iuri contrariae, servari debent, & partium iuribus derogant. h. d.

Transactiones a quoque similem juris firmitatem obtinent, usque adeo ut iuribus omnibus, quae partibus, aut obtentu praescriptionis, aut privilegii, seu quocunque modo suffragari poterant, vires adimant. Sed & hoc de illis transactionibus intelligere nos oportet, quae non sunt iuri contrariae. Alioqui si aut super re sacra e, & litigiosa, aut in causa matrimonii interpositae sint, nullum robur obtinent.

DE ARBITRIS.

TITVLVS IV.

Qui sunt proprie arbitri. h. d.

Arbitri s dicuntur proprie, qui nullam potestatem habentes, consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur, ut eorum sententia stetur.

Tam in iudicem ordinarium, quam delegatum potest compromitti. h. d.

Sed et si qui legitimam in partes potestatem habeant, ab eisdem tamen in arbitros eligi poterunt. Quod non solum de eis intelligendum est g, qui ordinariam exercent iurisdictionem, verum etiam de his, qui delegatum tantum obtinent.

a C. i. de pact. in 6. b Cap. 2. de pact. in 6. c C. fin. ext. de pact. d C. i. ext. de trans. e C. constitut. & c. fin. ext. de transa. f Can. a iudicibus. s. arbitrariis. 2. q. 6. g Can. cum olim. ext. cod. gl. pen. can. a iudicibus. 2. q. 6.

Poti personas, in quas non potest compromitti. h. d.

Sed neque servi a, nec, qui servis similes sunt, monachi & regulares, arbitrium in se recipere possunt. Ad hos enim quies, oratio, & manuum labor, non autem causarum spectat cognitio. Haeretici quoque, apostatae, schismatici, infideles, & excommunicationis vinculo ob delictum proprium innodati, Arbitrorum in se officium assumere non poterunt.

In laicum de re spirituali non potest compromitti, nisi sit clerico adjunctus, vel in eum sit compromissum auctoritate Apostolica. h. d.

Sed nec in eum, cuius licet ex delicto aliquo non sit laesum confirmatio, laicus b tamen est, de re spirituali compromissum fieri potest. Si tamen e is, aut clerico sit adjunctus, aut Apostolica auctoritate compromissum susceperit, Arbitri partes exequi minime prohibebitur.

In saecula non potest compromitti, nisi id permittat regimine consuetudo, & ordinis. Qui non prohibetur, potest recipere compromissum. h. d.

Eoemine d quoque, licet illa summae opinionis existant, ab omni iudiciali examine usque adeo sunt separanda, ut ex illarum sententia nulla poena adversus illius contemptores, nullaque pacti exceptio oriatur, nisi regionis probata consuetudo talium manerum participes illas redderet. Caeteri vero, quos neque sacrorum Canonum, nec secularium legum statuta specialiter atcent, omnes ad tractanda arbitria admittendi erunt.

Reperitur quidam, qui non possunt compromittere. h. d.

Sicuti autem ii, quos supra recensuimus, arbitria exercere prohibentur, ita etiam illorum quidam compromittere non permittuntur, qui tam ex libris Pontificii, quam Caesarei iuris commodis cognosci poterunt.

Poti causas, super quibus non potest compromitti. Et quod super matrimonio spirituali potest compromitti, secus super carnali. h. d.

Pleraque etiam causa arbitrorum notionem effugiunt: nam e liberales, matrimoniorum, filiationum, monachationum, conversionum, in integrum restitutionum: item f criminales, & quae majores iudices exigunt, per arbitros cognosci non possunt. Quod autem diximus de matrimonii compromitti non posse, de carnalibus intelligendum est: nam quod de spirituali matrimonio compromitti possit, secundum ea, quae supra diximus, nulla est dubitatio.

Arbitri super pluribus, si super uno tantum pronunciet, non expirat compromissum, nisi habuerit a partibus facultatem via pronuncians. h. d.

Finiuntur autem arbitria pluribus modis: utputa, sententiae prolatione, & temporis lapsu. Sententiae prolatione finiuntur arbitria, cum de omnibus, de quibus compromissum fuerit, arbitri pronunciant. Nam si de quibusdam tantum sententiam tulerit, nisi talem pronuncians potestatem a partibus habuerit, compromissum non expirat.

Terminus lapsu compromissum expirat. h. d.

Lapsu temporis expirat arbitrium, cum terminus compromissio comprehensus re infecta labitur.

Morte tam arbitrorum, quam compromittentium expirat compromissum, nisi specialiter sit dictum de heredibus compromittentium. h. d.

Mortis g quoque interventu compromissa irritantur, tam arbitrorum, quam etiam litigatorum. Compromissum h enim in compromittendis heredes non extenditur, nisi de his quoque specialiter caveatur. Sunt & alii modi, quibus compromissa finiuntur: quos ta-

a Can. 1. s. servi. 7. q. 7. b C. contra. ext. eod. c C. per tuas. in fin. ext. eod. d C. de test. filii. ext. eod. e C. pen. in fin. ext. de rest. in integ. f d. c. pen. in initio. g C. pen. ext. de offic. del. c. ex parte. in fin. ext. eod. h Cap. si. ext. eod.

tamen, ut ad ceptum iudicarij ordinis propositum festinemus, ex alijs juris libris cognoscendos relinquimus.

DE IN IVS VOCANDO.
TITVLVS V.

Iudex debet habere notarium, vel duos viros idoneos, qui scribant acta iudicij. h. d.

ERgo si partes neque pactionibus, neque transactionibus, neque compromissis concordēs reddi poterunt, ad iudicem deveniendum erit. Illud autem in primis prospicere iudicem oportebit, ne scilicet debita solennitas in iudicio præmittantur: adhibebitque a publicam personam, aut duos viros idoneos, qui universa acta iudicij conscribant, ut Innocentiana constitutione, in generali Concilio edita, latius continetur.

Initium iudiciorum est citatio, sine qua omnes actus regulariter sunt nulli. h. d.

Omnia autem iudiciorum institutorum principium, & fundamentum sunt citationes, sine quibus omnia, quæ adversus absentes in omni negotio, aut loco aguntur, viribus carent. Nam neque naturalis, neque civilis ratio quenquam indefensum iudicari permittit. Quicumque igitur cum altero iudicio contendere voluerit, ante omnia curare debet, adversarium ita moneri, ut sese coram iudice exhibere teneatur.

Ex quatuor capitibus elusoria redditur citatio: & citatus à non suo iudice non tenetur comparere. h. d.

Flt tamen interdum pluribus modis, ut quis vocationi de se factæ parere non compellatur, utputa ex personæ qualitate, loci conditione, temporis ratione, & forma citationis. Personæ qualitas inefficacem reddit citationem tam jus dicentis, quam etiam in jus vocati. Nam si te is in jus vocet, quem tibi iudicem non esse competentem manifestum sit, dubio procul ad comparandum vocatio talis te minime coartabit.

Quis legitime citatus mutavit iudicem, non propterea potest declinare iudicem, cum sit præventus. h. d.

SIt tamen d contigerit eum, qui legitime citatus fuerit, alterius postmodum fieri jurisdictionis, quasi præventus, jus revocandi forum non habebit.

Citatus ad instantiam spoliatorum non tenetur comparere. h. d.

Idem juris est, si iudex quidem tuus sit, ex eo tamen te mandet vocari, ut in iudicio cum spoliatore tuo stare compellaris: nec enim antea comparere cogeri, quam ad omnia canonicè restitutus fueris. f

Ex qualitate loci citatio non ardet ad comparandum. h. d.

Locus quoque, ad quem vocatus fueris, tunc invalidam reddit citationem, cum aut incertus est, aut citantis non subest jurisdictioni. Idem etiam dici poterit, si citandus extra iudicis territorium moram trahere compariatur. Tunc enim jus dicenti impunè non paretur. Quemadmodum & si locus citationi designatus pestilens sit, aut aliàs pro citato male tutus. h

Diebus feriatis in honorem Dei etiam ex consensu partium non potest procedi. Et angustia temporis ad comparandum dati, vti citacionem. h. d.

SEd & si te iudex iusserit adesse, aut inter angusta nimis tempora, aut quæ veneranda sunt divini cultus gratia, nullas vires habebit talis iussio. Quamvis enim non prorogare, sed expedire decet quæstiones, usque adeo tamen his diebus iudiciorum strepitus debet conquiescere, ut nisi vel necessitas cogat, vel pietas suadeat, consentientibus etiam partibus, processus habitus non teneat.

a Ca. quoniam contra. ext. de probatio. b gl. pen. c. Ecclesia sancte Maria. ext. de constit. c. gl. 2. can. pen. 3. q. 2. d Ca. pen. ext. de foro compet. e gl. 2. can. pe. 3. q. 2. f Cf. s. q. 2. g gl. 2. c. pen. 3. q. 2. h C. ex parte tua. ext. de appellat. i Ca. si. extr. de ferijs.

Feris indulgiti hominum causa renunciari potest. h. d.

Llud a tamen obtinet, si ob hominum necessitates a feris indulgæ fuerint. Tunc enim acta cuncta tenent, si de partium processerint voluntate.

Delegatus debet in citatione inferre tenorem sue commissionis, & designare auditorium: Secus est in ordinario. h. d.

IAm verò multum interest, delegatusne citet, an ordinarius. Ille enim, cum aliena utatur jurisdictione, longè remotos, non nisi literis commissionis b suæ tenorem continentibus, & intra certa spacia quem vocare poterit. Et cum proprium non habeat auditorium, certum huiusmodi literis locum, ubi se citatus exhibere valeat, designare illum oportebit: cum in ordinario nulla subfit huiusmodi necessitas.

Ponit quid agendum sit delegato, si jurisdictionis ejus expirat in peremptorio. h. d.

Tem in delegato quæri potest, si peremptoriè a partes is citaverit, & earum altera, die data, sese absentione contumaciter, an si tem, circa ultimam diei partem sit in negotio procedendum? & utrum, si duxerit expectandum, sit iterum citandus contumax? Et in hac specie multum interest, daret jurisdictione post peremptorium terminum, an expiret. Primo enim casu, in diem alteram æquitate sua dente iudex expectare poterit, nec propterea peremptorio elapso, pars contumax citanda erit, nisi gratiam eidem fecerit benignitas iudicantis: posteriore vero, ne frustra judicialis instantia evanescat, si partes, cum id non verint, sese iudicij non præsentaverint, hora, qua congruè procedi possit ad exequendum, propter quod eis legitime terminum peremptorium assignaverit, ad executionem liberè procedere poterit. Discretus tamen iudex in assignatione peremptorii, non debet jurisdictionem suam, nisi necessitas urgeat, adeo coartare.

Citatus potest ex legitimo impedimento non comparere: quo tamen cessante debet se iudici præsentare. h. d.

ADhuc, tamen si omnia solenniter peracta fuerint, nec vocatus accedat ad iudicem, quibusdam casibus excusandus erit: utputa si factò adversarii impeditus, aut ad majus tribunal vocatus, vel vinculis, aut infirmitate detentus, aut aliis d similibus causis implicatus non accesserit. Debet tamen cessante impedimento, quanto poterit citatus, iudici sui copiam facere. e

DE DOLO ET CONTUMACIA, ET IN POSSESSIONEM MISSIONE.

TITVLVS VI.

Qui dicitur contumax, & quid sit contumacia, & quibus penis puniatur. h. d.

ERgo juridicè vocatus, & nulla legitima causa impeditus, si se iudici præsentare neglexerit, adversario acefante, contumaciæ crimen incurrit. Est enim contumacia, erga iudicem vel prælatum commissà inobediencia. Hæc autem variè iuris coercetur: nunc enim litis damno, nunc multa, nunc expensarum restitutione f, & rei sequestratione, vel Ecclesiastica sententiæ g innotatione ob contumaciam suam conventus afficitur.

Altor mittitur in possessionem rerum rei contumaci, & post annum efficitur versus possessor, reservata quaestione super proprietate. h. d.

Llud quoque videtur ordinarium, ut contumace adversario tuo existente, in possessionem earum rerum, de quibus quaestio vertitur, vel b quæ aliàs sunt in patri-

a Ca. si. in fin. ext. de ferijs. b C. 2. ext. de dilat. gl. 2. c. pen. 3. q. 2. c C. consuluit nos. ext. de offi. deleg. d Quoniam. 5. ff. autem de carnal. ext. ut lite non contest. e C. cum dilecti. ext. de dolo & contuma. f C. cum dilecti. in fin. ext. eod. g C. tua fratemitatis. ext. ut lite non contestata. h C. fin. 4. in alio u. extr. ut lite non contestata.

monio rei, pro modo debiti, si personalis instituat aetio, custodia causa inducatis, ut tadio affectus reus veniat aliquando responsum. Quod si a adhuc per annum in sua contumacia perseveraverit, iudice decernente verus possessor efficietur, super proprietate duntaxat adversa parti defensione reservata. Sed si missus in possessionem b fructus dilapidet, sequestrandi erunt, & quod distractum est in pristinum statum erit revocandum.

Si ob potentiam adversarii contumacia non possit actor possessionem ingredi, vel illam amiserit, nihilominus efficitur verus possessor elapsi anno. h. d.

Sitamen propter rei potentiam e sive dolum contingit, ut intra annum rem custodiendam nasci non possit, vel etiam acquisitam a mittas, ne contumax melioris, quam obediens, conditionis existat, de canonica equitate sancitum est, ut hoc etiam casu verus, elapsi anno, possessor actor constituatur.

Si reus contumax dederit cautionem de stando iuri, nec multandum est, quod adversarium non fuerit passus esse in possessione. Et missionem passus restituatur. h. d.

Hoc tamen d tunc obtinet, cum reus nullam cautionem praestitit: nam si de stando iuri caverit, nec multandum, quod in possessione actorem esse passus non fuerit, & missionem passus illico restituendus erit.

Actor anno lapsi non reputatur possessor, si per eum steterit, quo minus intraverit possessionem. h. d.

Idem e juris est, si annus lapsus esse proponatur, per reum tamen non steterit, quo minus ante terminum & possessionem receperit, & cautionem dederit.

Excommunicatus a delegato Principis, etiam delegato mortuo non potest ab Ordinario absolvi, vel alio, praeterquam in mortis articulo, vel de mandato Papa. h. d.

Quari f contigit, si delegatus, qui reum propter contumaciam manifestam excommunicationis vinculo innodavit, vel petitorum causa rei servandae in possessionem induxit, rebus eximatur humanis, an eidem iuri parere volenti, & idoneam cautionem offerenti Ordinarius absolutionis beneficium impertiri, & possessionem restituere valeat? Et responsum est, quod cum delegatus, quoad hoc, sit ordinatio maior, excommunicatus ab eo non potest per alium, praeterquam in mortis articulo, sine mandato summi Pontificis absolutionis gratiam obtinere, vel possessionem recuperare, nisi alius ei in onere succederit, & honore.

Passus missionem, si mortuo delegato praestet infra annum cautionem de parendo iuri, etiam post annum recuperabit possessionem. h. d.

Sed g ne missus in possessionem verus efficitur post annum possessor, missionem passus coram Ordinario, vel, si eius copiam habere nequiverit, coram publicis & honestis vitis, ut quasi praescriptionem interrumpat annalem, offerre, ac praestare poterit de parendo iuri cautionem, ut sic etiam post annum per Apostolicam sedem possessionem recuperare mereatur.

In causis beneficiaribus non habet locum missio in possessionem, sed in locum eius poterit procedi lite non contestata. h. d.

Sed h ista quidem tunc procedent, cum de profanis rebus erit disceptatio; nam qui super dignitate, personatu, vel beneficio Ecclesiastico obtinendis cum aliquo litigat possessore, ob partis adversae contumaciam in possessionem mittendus non erit, ne per hoc ad ea ingressus vitiosus pateat. Licebit tamen iudici hoc casu etiam lite non contestata diligenter examinato negotio, ipsum sine debito terminare, contumaciam absentis divina replente praesentia.

Contra reum contumacem, sed si de causa liqueat, potest fer-

a Ca. i. extr. de eo qui iust. in poss. b C. 2. ex. de sequent. poss. c contingit. ext. eo. tit. d C. 1. eod. tit. e C. 2. in fin. ext. de eo qui mit. in poss. f C. pastoralis officii. §. praeterea. ext. de off. ord. g C. pastoralis officii. §. praeterea. vers. verum tamen. ext. de off. ord. h C. ans. de eo qui mit. in poss. in c.

ri sententia etiam in causa profana, lite contestata: contra adorem vero etiam lite non contestata. h. d.

Quod interdem etiam in profanis obtinebit, utpote a si contestata lite reus contumax fuerit, & de causa liqueat, vel actor ipse contumaciae crimen incurrat: quo casu etiam lite non contestata instante reo iudex & testes recipere, & sententiam ferre debent.

De actor non venerit in termino, ad quem reum citari fecerit, debet reo rescire expensas, & cavere de in posterum comparando: alias non admittitur ad aliam citationem. h. d.

Idem b quoque actor, si ad terminum ad quem adversarium citari fecerit, venire contempserit, venienti reo in expensis propter hoc factis legitime condemnabitur, & ad aliam citationem minime attendendus erit, nisi de fideliter in posterum comparando idoneam cautionem dederit.

Iudex debet esse contentus una poena ex pluribus, qua adversus contumacem competunt: & excrefcente contumacia potest etiam ad alias procedere. h. d.

Quod autem diximus, iuribus varie contumaciam coerceri, non est ita accipiendum, quasi omnes simul poenas jus dicens infligere contumaciae debeat, sed quod variarum poenarum sibi datur optio: unde alterutra, quae magis timeri debeat, iudex a principio contentus erit, ad aliam nihilominus processurus, si hoc meruerit protrevitas contumacis.

DE LIBELLI CONCEPTIONE, ET OBLATIONE. TITVLVS VII.

Actor reo comparante debet clarum iudici libellum offerre, & quod sit libellus. h. d.

In primis igitur reo in assignato termino comparante iudici libellum actor offert e, & illum ita clarum & planum, ut ex ejus inspectione deliberare reus valeat, utrum cedere velit, an contendere, atque ut, si contendendum sit, dispicere valeat iudex, quemadmodum a se concipienda sit sententia. Nihil enim aliud est libellus d, quam brevis scriptura, claram actoris intentionem continens, & contra adversarium necessario concludens.

Libellorum alii sunt accusatoris, alii conventionales. h. d.

Porro libellorum duae sunt species e: alii enim sunt accusatorii, alii conventionales. Accusatorii sunt f, quibus quis aliquos apud iudicem alicujus criminis reos defert: de quibus quidem in praesenti nobis non est institutus sermo, sed infra suo loco & ordine dicitur: Conventionales sunt g, quibus in civilibus disceptationibus utimur, dum rem nostram, aut quam nobis deberi putamus, in iudicio petimus.

Qua debeat continere libellus: & quod ineptus, vel obscurus libellus non obligat ad respondendum: & quod iudex illum potest lacerare. h. d.

Exprimit igitur oblatus libellus, non solum agentis, & conventi nomen, sed & jus dicentis, & petita rei h, & actionis qualitatem. Et si personali i experendum sit actione, petendi quoque causa exprimenda erit: alioquin nec conventus respondere tenebitur, & iudex libellum non legitimae conventionis formam continentem conceperit ac desistere poterit.

Plures dantur casus, in quibus sollemnis libelli portio non est necessaria. h. d.

Sunt tamen casus, in quibus sollemnis haec libelli oblatio minime est necessaria k: veluti in quibus de plano ac sine strepitu & figura iudicii procedendum erit, & in quibus etiam non contestata lite testes recipi possunt, & alii plures.

a Causam qua. & c. seq. ext. eo. b C. 1. eo. tit. in. c C. m. ducta. §. offeratur. 3. q. 3. d C. 1. in gl. i. ext. de libel. obi. e gl. i. ext. eod. tit. f Can. praescripta sit. §. libell. 8. q. 8. g d. gl. i. can. eo. tit. ex. h C. 2. ex. ext. i C. si. ex. eo. tit. k Cl. sepe. de verb. sig. Bene-

Benefacit iudex si rem terminare quare sine tela judiciaria.
h. d.

In his quoque casibus, in quibus libelli est necessaria correctio, probè iudex fecerit, si principales personas, vel in subsidium etiam advocatos factum ipsum proponere iusserit, & sine tela judiciaria controversiam terminare tentaverit.

Oblato libello debent reo dari dilationes ad excipiendum, & ad evitandum obscuritatem una materia est uno loco tractanda.
h. d.

Oblato tamen secundum juris ordinem libello, certe reo convento indulgentia sunt inducenda, a quibus deliberet, cedendum sibi sit, an contendendum: acceptandus, ac recusandus iudex: denique, ut proponat, si quas habet, exceptiones. Quæ propterea comparate sunt, ut ii, adversus quos instituuntur actiones, defendantur. Harum verò quædam ante litem contestationem opponendæ erunt, quædam verò etiam post contestatam litem. Sed ne, si qui inter has alieni tractatus medii fuerint interjecti, huiusmodi sectio obscuritatem pateat, videamus nunc generaliter de exceptionibus.

DE EXCEPTIONIBVS, ET REPLICATIONIBVS.
TITVLVS VIII.

Quid exceptio, & quod duplex ejus est species, dilatoria & peremptoria. Et quod dilatorias quædam respiciunt iudicem, quædam actorem, quædam rem, quædam causam. h. d.

Exceptio est actio vel intentionis exclusio. Exceptionum summa divisio in duo genera deducitur: aut enim sunt dilatorie, aut peremptorie. Dilatorie sunt, quæ rem & iudicium differunt. Harum quædam iudicis personam respiciunt, quædam agentis, quædam rei conventi, quædam verò actionis & causæ qualitatem. Personam iudicis respiciunt, vel quæ illius incompetentiam arguunt, vel quæ de ipso suspicauerunt, secundum ea, quæ supra suo loco latius exposuimus. Et hæc dilatorias quoque poterunt appellari. Actoris partem illæ spectant, quæ illum non legitimam in iudicio standi personam habere demonstrant: quales sunt procuratorie: utputa, si quis per monachum, aut regularem, aut clericum agere velit. Item si quis ut tutor, vel curator, vel procurator, vel syndicus compareat, & illum tutorem, vel curatorem, vel procuratorem, vel syndicum esse negatur, vel sua non interesse, vel audiri non debere protestetur, & si quæ sunt his similes. Ex persona rei deducuntur: veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de iudicario solvendo cautionem postulet, aut si ab actore se spoliatum esse reus conventus coram iudice queratur, & propterea restitutionis beneficium imploret, vel si actorem legitimam causam domum revocet. Actionem & causam respiciunt, ut cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine libelli, aut de litem pendentia, aut cum nondum diem solutionis venisse pretenditur.

Declinatorie exceptiones proponi debent ante omnem exceptionem, alioquin amplius opponi non poterunt. h. d.

Hæc verò regulariter omnes ante litem contestationem proponi debent: sed quas declinatorias appellavimus, non modo ante litem contestatam, verum etiam ante omnem dilatoriam exceptionem opponere reum oportebit: alioquin si aliam primò proposuerit, cum per hoc in iurisdictionem ejus, coram quo proposuit, confensus videatur, ejusdem iurisdictionem serò declinare conabitur.

Dilatorie exceptiones, non declinatorie, regulariter proponuntur ante litem contestatam, quandoq; tamen etiam post. h. d.

a Can. inducia. 4. offeratur. 3. q. 3. *b* gl. in vers. irritari. c. dudum. Cl. 2. ex de elect. gl. si. e. ex parte. ex de foro comp. *c* gl. 1. c. exceptionum. ext. cod. de except.

Ergo in initio litem declinatoriam opponi debent, & probari: cæteræ post oblatum libellum ante litem contestatam intra terminum à iudice assignatum, quandoque opponi & probari poterunt: Sed & lite contestata quandoque eas opponere licebit, veluti a si qua nuper reo competens extorta fuerit, vel is, qui eam opponere voluerit, postmodum ad suam aortiam pervenisse a iurejurando fidem faciat, vel esset huiusmodi, quæ retroactum processum nullum redderet, ut est ea, quæ vel mandati, vel iurisdictionis defectum arguit.

Et ex loco, & ex tempore, & ex aliis fontibus ducuntur exceptiones. h. d.

Ducuntur autem huiusmodi exceptiones non solum ex supra positis causis, sed etiam ex loco, ex tempore, & ex aliis pluribus, ut tam Pontificii, quam Cæsarei iuris libris facile est legentibus cognoscere.

Exceptio excommunicationis licet sit dilatoria, tamen potest opponi & ante & post litem contestatam. h. d.

His annumeranda est etiam excommunicationis & exceptio, quæ licet & ipsa dilatoria sit, à cæteris tamen dissimilem naturam sortita esse deprehenditur: nec enim post oblatum tantum libellum ante contestatam litem velut cæteræ, sed in qualibet parte litem opponi poterit, & peremptorio termino ad proponendum exceptiones declinatorias & dilatorias præfixo minime obstante. Quod est in hac exceptione specialiter observandum, ne quisquam in periculum animæ suæ excommunicato communicare compellatur: quod si eam reus omiserit, ut actor sumptibus & laboribus fatigetur, in expensis legitimis condemnandus erit.

In opponenda exceptione excommunicationis servanda est certa forma. h. d.

Sed cum per malitiam hæc exceptio in iudiciis opponeretur frequentius, Innocentiana constitutione consultius cautum est, ut certa in ea proponenda forma servari debeat, ut ex ipsius constitutionis tenore facile apparere potest.

Exceptio excommunicationis potest auctori opponi in prima instantia, non in secunda. Idem de cæteris dilatoriis. h. d.

Hæc e autem in prima tantum instantia sibi locum vendicant: quod si succumbens actor appellaverit prætextu excommunicationis opposita, à prosecutione appellationis minime excludendus erit: quod & in cæteris dilatoriis multò magis locum obtinet.

Reus excommunicatus licet con venire non possit, admittitur tamen ad proponendas suas legitimas defensiones. h. d.

Reus si autem nullo obstante excommunicationis vinculo, velut rectè convenitur, ita ad legitimas defensiones semper admittitur. Satis enim absurdum esset, si actore impugnante defensionis copia reo denegaretur: quia sic multoties condemnaretur absolvendus. Reconvictionis tamen potestas eidem minime permittitur.

Superius dicta de excommunicatione, intelliguntur de majori, h. d.

Cæterum & quæ supra de excommunicatione diximus, non de quacunque excommunicatione sunt intelligenda, sed de ea tantum, quæ à perceptione sacramentorum, & à fidelium communione separat, ut etiam ipsa Innocentianæ constitutionis verba demonstrant.

Peremptoria exceptiones sunt, quæ ius actoris perimunt, & semper agentibus obstant. h. d.

Peremptoria, seu elisoria exceptiones sunt, quæ in totum jus agentis perimunt, & semper agentibus obstant: qualis est, doli mali, metus, pacti conventi, solutionis, iurisjurandi, præscriptionis, & transactionis, & rei iudicata, & si quid contra leges factum esse dicatur.

a C. pastorale. in si. ex. eo. si. *b* C. exceptionem excommunicationis. ext. cod. *c* Clem. 1. eo. si. *d* C. 1. eo. si. in 6. *e* C. significavit. ext. eo. *f* C. cum inter. ext. cod. si. *g* C. eo. si. in 6. *h* C. de litem contesta. in 6. *i* Can. 2. in fin. 3. q. 6.

Exceptiones peremptoriae liti finita sunt, quae impediunt litem ingressum, h. d.

H quaedam dicuntur peremptoriae liti finitae, quaedam simpliciter peremptoriae. Peremptoriae liti finitae sunt, quae litem impediunt ingressum, & adversus agentem omni tempore opponi possunt a: qualis est exceptio transactionis, jurisjurandi, & rei iudicatae, quae vel in ipso limine iudicii proponi poterunt b. Cum enim super negotiis, transactione, iurejurando, & sententia decisis, aliis liti inchoata terminata fuerit: valde absonum visum fuit, super eisdem novum assumi debere iudicium, & quasi in infinitum forensia iurgia protrahere. Inde quoque liti finitae exceptiones appellantur, quod, ut aliquis esset finis litium, instituta fuerint. Idem juris est in aliis etiam peremptoriis exceptionibus, quae vulgò manifestae sunt, & notoriae habentur.

Exceptiones peremptoriae proponuntur post litem contestatam ante sententiam, h. d.

Ceteri verò liti contestationem minimè impediunt, atque ante sententiam erunt regulariter proponendae: quas quidem si dolo malo suo tempore in prima instantia reus proponere distulerit, etiam in causa appellationis opponendi sibi facultas denegabitur.

Præiudiciales exceptiones sunt, quae alteri causa præiudicium afferunt, puta exceptio consanguinitatis, causa restitutionis viri, exceptio natalium, petitio hereditatis, h. d.

Sunt etiam quaedam exceptiones, quae præiudiciales appellari possunt, ex eo quod alteri cognitioni præiudicium afferunt: ut potè, si qua mulier Titium in virum petat, qui ad mulieris intentionem elidendam consanguinitatis obijciat exceptionem c: qua probata, cum iustitio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum, antequam ad diffinitionis articulum procedatur. Idem d si petenti hereditatem natalium objecta sit exceptio. Cum enim successione causa à causa natalium dependeat, posteriore quoque loco cognoscenda erit.

Spoliatus opponens de spolio in modum exceptionis, non cogitur respondere antequam sit restitutus, h. d.

Sed e & si quaestio spoli in modum exceptionis petentibus objecta fuerit, probationes super spolio primitus erunt audiendae: eoque legitime probato reus non cogetur respondere f positionibus, donec integrè restitutus fuerit.

Non debet iudex in causa supersedere obtentu exceptionis spoli, nisi dicatur factum ab actore, & hoc in civilibus: in criminalibus verò potest etiam obijci de spolio à tertio facto, si qui dicatur, vel res sua substantia, vel majori parte spoliatus: nec agenti super rebus Ecclesiasticis potest opponi exceptio spoli rerum privatarum, vel contra, h. d.

Sed quia huiusmodi exceptionem nonnunquam in iudiciis calumniose propositam causas Ecclesiasticas contingebat impedire, & per interpositas appellationes principalis causae cognitionem perimere: consultissime Innocentiana g constitutione decretum fuit, ut in civilibus negotiis spoliationis objectu ab alio, quam ab actore facto, iudex in causa principali procedere non postponat. In criminalibus verò etiam si à tertio spoliatus fuerit, dum tamen, vel tota sua substantia, vel majori parte ipsius fe per violentiam privatum affirmer, objecta exceptio processum differet, poenis statutis, si eandem intra certa tempora non probaverit obijciens: eo quoque salubriter adjecto h, ut rerum privatarum spoliatio, agenti super Ecclesiasticis, vel ex contrario, non opponatur.

Accusato excipiens de spolio à tertio facto, debet indulgeri tempus, intra quod restitutionem petat, & causam si potest finiat: quo elapso, non obstante tali exceptione, accusari poterit, h. d.

a C. 1. de liti contest. in 6. b C. 2. 3. q. 6. c C. litem tuas. ex. de rest. spol. d C. p. ex. de ord. cog. e C. si. ex. de ord. cog. f positionibus. melius. g C. 1. de rest. spol. in 6. h C. 1. §. fin.

Inter scholares a olim dubitari contigit, si spoliatus a tertio contra suum accusatorem de spolio excipiat, an ei tempus indulgeri debeat, infra quod restitutionem imploret, ne forte sic existens omnem accusationem eludat: & id æquitati & iuri satis consonum visum est. Unde si infra tempus indultum restitutionem non petierit, & causam, cum posset, ad finem non perduxerit, non obstante exceptione spoli, deinceps accusari poterit.

Exceptiones contra testes, peremptoriae naturam sequuntur, sed ante sententiam proponendae, h. d.

Sunt & aliae exceptiones, quas proprie neque dilatorias, neque peremptorias appellaveris: cuiusmodi sunt, quae adversus productos testes opponuntur, utputa b, si quis Martium examinatum, infamem, excommunicatum, vel alius criminofum esse dicat. Quae tamen cum ad peremptoriae naturam accedere videntur, ipsae quoque ante sententiam proponendae erunt.

Non est differentia, utrum testi obijciatur crimen, de quo namquam alius fuerit convictus: vel obijciatur crimen, de quo alius qui confessus & convictus fuit, h. d.

Multum tamen interest, an per exceptionem tantum testibus opponatur crimina, de quibus nunquam accusati fuerint: an verò ea, de quibus alius convicti, vel confessi fuerint. Primo enim casu e obiectorum criminum probatio antea exhibenda erit, quam causa per sententiam terminetur: & si convicti vel confessi fuerint, ordinaria cessante poena, sufficit, quod à perhibendo testimonio repellantur, praesertim cum obiectum crimen minimè causam contingat. Posteriore verò, cum non sit cuiquam contra alios credendum, nisi se prius probaverit innocentem, à ferendo testimonio penitus repelli poterunt.

Opponens exceptionem, quae adversus opponentem opponitur, nihil agit, & hoc, si proprio nomine excipiat: sicut si nomine sui Ecclesiae, h. d.

Cavebit autem reus, ne quam contra adversarium suum exceptionem porrigat, cuius ipse nexus implicetur: cum scire debeat, nullum hanc esse juris effectum habituram: veluti d si plura beneficia possident de eadem pluralitate adversus alium excipiat: vel si perjurium e aut excommunicationem is obijciat, qui peravit, vel Ecclesiastica sententia innodatus fuerit. Hoc tamen ita accipiendum est, cum proprio nomine conventus excipit f: ceterum si suam defendens Ecclesiam, tales exceptiones oppofuerit, audiendus erit, nec quod opponens eisdem sit obnoxius, replicari poterit.

Qui excipit, non constititur agentis intentionem, & potest qui plures etiam contrarias exceptiones opponere: & si iudex non admittat, potest appellari, & iudex paxari, h. d.

Postremò sciendum est, eum, qui excipit f, non propterea agentis intentionem confitemi illum videri: cum eidem non solum unam, sed etiam plures, quamquam contrarias, proponere liceat, quae si legitime fuerint, & iudex non admiserit, reo quidem per appellationis remedium succurratur, & iudex ipse meritis poenis coercendus erit.

Adversus exceptiones dantur replicationes, h. d.

Dantur & adversus exceptiones replicationes: de quibus multis agere supervacuum esset, cum instituta sint ad similitudinem exceptionum quae adversus actiones opponuntur: de quibus si quis plenius velit intelligere, ex his, quae superius diffusè de exceptionibus posuimus, mutuari poterit.

a C. 1. §. solet autem. de rest. spol. in 6. b C. praesentium. ubi gl. ext. de test. c C. 1. ext. eod. tit. d C. cum Ecclesia. ext. eod. tit. e gl. in c. praesentium & c. testimonium. ext. de test. f Cap. dist. h. sicut. ext. eod. de exceptionum. g C. cum venerabili. ext. eod. de exceptionem. de regul. jur. in 6.

DE MUTUIS PETITIONIBUS.
TITVLVS IX.

Si reus conventus nolit, vel non possit excipere, si habeat unde alioquin reconveniat, poterit illum reconvenire. h. d.

Igitur oblato ab actore libello, si reus conventus nulla sit exceptio munitus, quæ vel iudicium differat, vel litis ingressum impediatur, mutuis petitionibus adversarium suum fatigare poterit: & agentem coram eodem iudice, antequam litem contestetur, reum constituere. Cujus enim quis a in agendo observat arbitrium, eundem habere contra se iudicem in eodem negotio dedignari non debet. Proposita ergo actoris intentione & responsione facta super questionibus rei monitione præmissa, incontinenti actor respondere compellendus erit, ut vicissim postea rationes partium iudex audiens, concordia, vel iudicio utriusque negotium terminet.

Etiã coram iudice delegato potest reus actorem reconvenire. h. d.

Nec litem coram Ordinario reconventio talis sibi locum vendicat, verum b etiam coram delegato: unde nisi reus literas impetrare maluerit, actorem sibi obnoxium eodem durante iudicio coram datis iudicibus reconvenire poterit.

Actoris & rei reconventionis æqualis debet esse conditio in iudicio. h. d.

Vtriusque autem, tam actoris, quam rei reconventionis æqua debet esse conditio: unde c cum causa appellatione remota committitur, si reus actorem reconvenit, uno eodemque iure circa appellationis remedium uterque contendens erit.

Coram arbitrio non habes locum reconventio. h. d.

De arbitrio dubitari poterit, an coram eis reconventioni locus esse possit d? & cum arbitri iudicare non possint, nisi de his tantum, super quibus in eos commissum fuit, responsum est, coram eis reconventionem locum habere non posse.

Reus conventus coram iudice laico, non potest reconvenire actorem super causa spirituali. h. d.

Interdum etiam accidit, ut nec coram ordinario, nec coram delegato iudice reo actorem reconvenire sit potestas, ut puta si coram iudice laico conventus, actorem super causa juris patronatus, decimarum, matrimonii, aut alia spirituali reconvenire velit.

Excommunicatus non potest reconvenire. h. d.

Idem e juris est, si conventus excommunicationis vinculo innodatus existat. Huic enim, licet alioqui excipiendi facultas minimè sit interdicta, actorem tamen reconvenire non conceditur, ne quod (ut supra diximus) in defensionis remedium sustinetur, ad impugnationis materiam extendatur.

Super causa criminali non admittitur reconventio: idem in causa depositi. h. d.

Illis quoque, qui coram iudice criminaliter conventi fuerint f, vel super deposito, nisi se prius innocentes probaverint, & depositum restituerint, alios criminandi, vel conveniendi licentia non conceditur.

DE RESTITUTIONE SPOLIATORUM.
TITVLVS X.

Intentans spolia non potest reconveniri, nisi super causa spolia. h. d.

Is quoque, qui se quibusdam rebus, aut iuribus spoliatus conqueritur, ab adversario suo reconveniri non poterit: nam super spoliatione conventus, adversus restitutionem petentem non est, nisi super qua-

sione spolia, audiendus. Restitutionis enim petitio in hoc privilegiata esse noscitur, ut ipsam intentans, non cogatur ante restitutionem spoliatoribus respondere. Unde a cum quis se de beneficii possessione violenter ejectum apud iudicem conqueritur, si adversarius eundem non Canonicè dicat institutum, de violenta prius ejectione, quam de Canonica institutione cognoscendum erit.

Spoliatus est ante omnia, & quoad omnia, restituendus. h. d.

Sed etsi spoliatus non primus coram iudice super spolio sibi illato consistat, sed criminali iudicio ab adversario laesitatus spoliationis causam proponat, ita demum super petitione iudex procedere poterit, si prius restitui spoliatum sua sententia iusserit. omnes enim leges tam Ecclesiasticae, quam seculares ante omnia cuncta spoliatis, vel ejectis redintegranda b, & damna sarcienda esse præcipiunt: fructus c quoque non tantum à violento possessore perceptos, sed etiam qui à veteri possessore percipi verisimiliter potuissent, restituendi erunt: nec restitutionis solum sententia sufficiet, nisi re ipsa omnia iudicis officio restituantur, ita ut ejectus, vel spoliatus etiam naturalem possessionem recipiat, cunctaque, quæ sibi oblata fuerint, eodem, unde surrepta fuerunt, revocentur.

Quæstio spolia per modum reconventionis proposita non impedit processum super alia causa civiliter institutum. h. d.

Quod si civiliter conventus adversario spolia quæstionem regerat, cum mutua tunc intelligantur petitiones in idem iudicium deductæ, vicissimque tractatæ, unica simul erunt sententia terminandæ:

Cum spoliatus proponitur in modum exceptionis, nulla fertur restitutionis sententia: sed quandoquid non fuerit reus restitutus, non est cogendus actori respondere. h. d.

Sed hæc quidem obtinent, cum in modum actionis spolia quæstio proponitur: sed si, circa litis contestationem de spolio quis excipiendum duxerit, super ipsa quidem exceptione probationes primarè recipiendæ erunt: ea tamen legitime probata, nulla restitutionis erit ferenda sententia, sed tamen spoliatori super petitionibus suis respondere cogendus non erit d, donec ab ipso restitutus fuerit. Quemadmodum enim, si in modum exceptionis aliquod crimen testi obijcitur e ut à testimonio repellatur, etsi crimen contra eum civiliter probatum fuerit, sibi poena non infligitur ordinaria, sed ejus dumtaxat testimonio non creditur: sic spoliatio in modum exceptionis tantum probata, restitutionis sententia minime ferenda erit.

Tribus casibus privatus à iudice dicitur spoliatus, si non servaverit iurisdictionem, si nulliter pronunciat, si erat iudex incompetens. h. d.

Spoliatus autem non solum is intelligitur, qui à privato quocunque homine rerum quarundam possessione indebitè privatus fuit: sed etiam f ille, quem iudex ipse iuris ordine prætermisso, beneficio, vel aliis rebus carere coegit: vel is, qui licet iuris quidem ordinem servaverit, spoliatus tamen, & de facto damnatus iudex erat incompetens: vel, si iudex sit competens, circa privationem tantæ nulliter pronunciat.

Spoliatus est is intelligitur, qui mandavit spoliari, aut spoliatus suo nomine factum ratum habuit, vel spoliatori successit in iurisdictione. h. d.

Is quoque spoliatus intelligitur, qui licet ipse non spoliatus fuerit, per alium tamen spoliari mandaverit g, aut spoliatum suo patratum nomine ratum habuerit: unde & is restitutioni obligabitur, quemadmodum h & ille, qui rem indebitè occupatam, scienter recipiendo spolia-

a Can. 1.3. c. ius. 2. q. 8. b C. dispensa. de reser. in 6. c C. si. ext. de mut. pet. d C. cum dilectus. ext. de arb. e C. cum inter. in fin. ext. de excep. f C. 1. & 2. q. 1.

a C. m. l. i. t. i. s. ex. eo. 11. b C. red. integranda. 2. q. 1. c C. gravus. ext. eo. 11. d C. si. ext. de ord. cogn. e C. 1. ext. de excep. f C. conquirente. ext. eod. 11. g Can. notum. ubi gl. 12. q. 1. & c. a. cum ad secundum. in sub. gl. ex. eo. h C. sap. contingit. ext. eod.

tori succedit in id vitium. Licet enim is non spoliav-
rit: cum tamen, quoad periculum animæ, non multum
interfit, utrum quis injuste detineat, an alienum invaserit,
contra hujusmodi possessorem spoliato per restitutionis
beneficium, non obstante juris civilis rigore, succurri-
tur.

*Renunciatio facta post spoliū non impedit spoliati restitu-
tionem: sed si ante fuerit renunciatum, & testes super spontanea re-
nunciatio non sunt admittendi ante restitutionem. h. d.*

Illud quæsitum est, si post spoliū Ecclesiæ renun-
ciasse quis dicatur, an ob hujusmodi renunciacionem
spoliato sit deneganda restitutio? & cum non sit verifi-
cabile, quod sponte proprio juri renunciaverit, qui renun-
ciat, spoliatus hujusmodi non obstante renunciacione, res-
tituendus erit. Testes etiam partis alterius de juramen-
to, & renunciacione sponte facta, non ante admittendi e-
runt, quam spoliatus plenarie fuerit restitutus. Quod si
ante b spoliū Ecclesiā sponte abjurasse reperitur,
perpetuum ei super negotio silentium imponendum
erit.

*Tomis aliquos casus exceptos ab illa regula, spoliatus ante omnia
est restituendus. h. d.*

Sunt & alii casus, quibus jure denegabitur spoliatis res-
titutio: ut puta, cum ageri per modum exceptionis de
alia spoliacione opponitur, aut tam super proprietate,
quam super spolio eodem tempore disceptari spoliatus
ipse consenserit, aut ante restitutionis postulationem pe-
titoria actione iudicium expertus succubuerit.

*Probatio spoliū, absentia spoliatoris, & lapsus temporis, non ope-
ratur restitutionem, si spoliator non absit per contumaciam, vel do-
lum. h. d.*

Idem si spoliatore non per contumaciam, vel per do-
lum absente, ab Apostolica sede ad iudices spoliatus li-
teras obtinuerit, ut si eum spoliatum iudicibus constite-
rit, intra certum temporis spacium restituatur, si reus in-
tra præfixum terminum sese iudici exhibere non possit,
quanquam temporis lapsus imminet, & actor sit suam
possessionem & deiectionem probare paratus, nihilomi-
nibus restituendus non erit.

*Si contra agentem de spolio opponatur exceptio, per quam con-
cludatur actorem non possedisse, spoliatus ante omnia non restitu-
tur. h. d.*

Sed & si talis opponatur exceptio, quæ agentem mini-
mè possedisse concludat, tamdiu sustinenda erit resti-
tutio, donec super tali exceptione cognitum fuerit: ut
ecce, nec laici spiritualia possidere, nec sacerdotes uxores
habere possunt. Unde si vel illi se beneficii spoliatos,
vel hi ab uxoribus se destitutos coram iudice conque-
rantur, & ab adversariis de secularitate, vel de sacerdotio a-
gentibus opponatur, proculdubio differenda erit resti-
tutio.

*Cum pro spoliatore militat juris præsumptio, spoliatus non est an-
te omnia restituendus. h. d.*

Quinimo & cum sola juris præsumptio pro spoliatore
contra spoliatum militat, impedienda erit restitutio:
ex quo apparet e eum qui (exempli gratia) restitui po-
stulat ad decimas, quas intra aliena parochie limites pos-
sedisse asserit, nequaquam restituendum esse, nisi eviden-
ter docuerit, quod earum possessionem legitime assequi-
tus fuerit: quia eas occupasse injustè verisimiliter præ-
sumitur, cum ex prædictis perveniant intra alienam paro-
chiam constitutis, manifestamque sit, eas jure communi
ad eandem Ecclesiā pertinere, nisi aliud ostensum fuerit.

*Hæreticus non restituatur ante omnia: idem si in restitutione time-
tur de periculo animæ, vel scandalo, quia differtur restitutio. h. d.*

Plures præterea sunt casus, quibus spoliatus illico non
restituatur: veluti, cum hæresis labe pollutus depre-
henditur, vel facta restitutione animæ periculum im-
mineret, vel scandalum timeri possit: & alii, qui non mi-

nus secularibus, quam Pontificiis legibus continentur.

*Spoliatus petitoris ante conclusionem in causa, in-
tentare possessorem: sed si sit conclusum: nisi tamen aliter iudice
videatur. h. d.*

Postremò sciendum est, in spoliantis odium constitu-
tum esse a, si spoliatus proprietatis litem ingressus
fuerit, nullam de illata sibi violentia mentionem faciens,
antequam renunciatum sit, aut conclusum in propieta-
tis iudicio, ut idem debeat super possessorio, etiam peti-
torio suspensio, audiri. Quod si renunciatum fuerit, vel
conclusum, ut jam possit causa proprietatis sententia ter-
minari, ne lites litibus inculcentur, & via possit fraudibus
aperiri, causa non decisa, possessorio non erit utendum:
nisi iudex, qui de causa cognoscit, hoc ipsum ex justa cau-
sa viderit expedire: puta, cum ex perspicuis iniquitas in-
vasoris facile arguitur, & spoliato, casu sive dolo spolia-
toris, dominium probandi facultas substracta fuerit.

DE LITIS CONTESTATIONE.

TITVLVS XI.

*Litis contestatio est fundamentum iudicii, quo deficiente frustra
super adificatur. Et quando dicatur litis contestata. h. d.*

Hactenus ea complexi fuimus, quæ plerunque
ante causarum discussionem vertuntur, quæ non
tam iudicii partes habentur, quam iudiciorum
preparatoria: perveniamus nunc ad ea, quibus ipsorum
iudicium constituitur. Est autem iudiciorum quasi fun-
damentum quoddam, litis contestatio: nam si illa à
partibus prætermissa fuerit, proculdubio omnia, quæ se-
quuta fuerint, corruent, sequæ ipsos litigatores inanibus
laboribus & sumptibus vexabunt: unde nec testes recipi,
nec ad sententiam per iudicem procedi poterit. Ea e-
verò fit per petitionem in iure propositam, & congruam
responsionem sequutam, animo contestandi litem fa-
ctam, cum iudex per narrationem negotii causam audire
cœperit: unde si quis positionibus simpliciter respondeat,
aut peremptoriam exceptionem proponat, nequaquam
per hoc esse facta contestatio litis intelligitur.

Procurator, tutor, & similes, possunt litem contestari. h. d.

Fit autem d litis contestatio non solum per principa-
les, sed etiam per procuratorem, tutorem, & personas
similes.

*Advocati responsio nisi sit statim revocata, facit litis contesta-
tionem. h. d.*

An advocati responsio litis contestationem faciat, du-
bitari potest, & ex facto responsum est, nisi statim re-
vocata fuerit, illius quoque responsione contestationem
fieri.

*Cum officium iudicis pro actione instituitur, est necessaria litis
contestatio. h. d.*

Nec solum, cum per actionem iudicium instituitur, e-
rit litis contestatio necessaria: sed etiam ubicunque
iudicis officium pro ipsa proponitur actione: veluti, cum
restituatur in integrum non incidenter, sed principaliter
postulatur.

Quæ effectus sequantur ex litis contestatione. h. d.

Igitur sequuta contestatione reus & iudici subijcitur, &
factori obligatur, dilatoriis exceptionibus via præcludi-
tur, actiones perpetuantur, præscriptio interrumpitur, alii
quoque effectus emanant, ut tam civilibus quam Eccle-
siasticis constitutionibus suis locis traditur.

*Qui civiliter agitur, & probabiliter de morte testium, vel dis-
tortura absentia timetur, possunt examinari testes etiam lite non con-
testata. h. d.*

Admonendi tamen sumus, quod traditum est, litem
non contestata non posse testes recipi, aut ad sen-

a C. de ex. co. ii. b C. accepta. ex. co. ii. c C. si. co. ii. in 6.

a Can. pastoralis. ex. de causa possis. & propriis. b C. de ex. co. ii. c Ca. dudum. secundo. b. licet. ex. de electis. d Ca. i. ex. co. e Ex. ut lite non contest. per totum. & c. i. co. ii. ex.

rentiam perveniri, non esse perpetuum. Nam si forte de morte testium timeatur, vel absentia diuturna, cum civiliter est agendum, ne veritas occultetur, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur, senes, & valetudinarii, & alii testes de quibus est probabilis causa timetur, etiam lite non contestata sunt admittendi, seu pars conventa sit contumax, seu sine dolo sit absens, ut conveniri non possit.

Qui testes examinauit ad perpetuam rei memoriam, debet intra annum vel convenire ad versarium, vel examen denunciare, h. d.

Debet a tamen actor intra annum, ex quo facultas sibi data fuerit, adversarium convenire, aut saltem huiusmodi testimonium receptionem eidem denunciare. alioqui attestaciones sic receptæ non valebunt, ne forte hoc procurator in fraudem, ut scilicet processu temporis exceptiones legitimæ ad repellendum testes, vel alia locum habere non possint.

Notæ ex isto §. bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria litis contestatio, h. d.

Sunt b & alii casus, in quibus absque litis contestatione legiti-
mè possunt testes produci, & lis sententia terminari: quos tam ex his, quæ supra de contumacia diximus, quàm etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter, ubicunque libellus non exigitur, aut jus agendi contra certam personam non dirigitur, litis contestatio non est necessaria.

DE IVRAMENTO CALUMNIÆ.
TITVLVS XII.

Actor recusans subire iuramentum calumniæ, cadit ab actione, & res habetur pro confessio, h. d.

Sed ut veritate prævia iudicia expediantur, institutum est, ut litigatores in exordio litis de calumnia vitanda jurare debeant. Quod iuramentum si quis præstare recusaverit e, actor quidem ab instituta cadet actione, & pro confessio reus habendus erit.

In causa sua Ecclesia clericus non cogitur jurare de calumnia, seu in propriis: quo casu iurata propositis tantum scripturis, non tactis, h. d.

In hac tamen parte quibusdam casibus clericis iura perpererunt. Vetuerunt d enim, ne dum propriæ Ecclesiæ causa peragitur, inconsultis illorum prælati huiusmodi subire iurandum cogantur, licet in propriis causis huiusmodi privilegio minime gaudere noscantur. Sed & quo casu hoc iuramentum subire vel permittuntur prælati, vel jubentur, non tactis e, sed tantum propositis scripturis id implebitur.

Hodie etiam in causis spiritualibus iuratur de calumnia, h. d.

In causis spiritualibus olim de calumnia minime iurabatur: sed quia & in illis litigatores frequenter calumniari compertum est, novissime sancitum est f, ut in eis id quod cæteris constitutum est, observari debeat.

Etiam procuratores iurare de calumnia tenentur, quando eorum iudici videbitur, h. d.

Et non tantum principales, verum etiam procuratores g, & syndici h, huiusmodi iuramentum suscipere compellendi erunt, etiam si quis ponere aut respondere debeant, à dominis instructi fuerint: aut post hoc præstitum iuramentum deputati fuerint: nec enim illud intra certa iudicii tempora coactatum reperitur, sed potest iudex exigere, quoties expedire viderit.

De calumnia iuratur etiam in causa appellationis, h. d.

Praterea k, quanquam in prima instantia partes iuraverint, non tamen propterea in causa appellationis huiusmodi iuramentum declinare poterunt, cum rur-

sus, & de calumnia vitanda, & dicenda veritate iurare partes sint compellenda.

Iuramenti de calumnia omisio non vitiat processum, h. d.

Illud postremo admonendi sumus, quod propter omissionem a tacite in tota causa calumniæ iuramentum, judicialis processus alias factus legitime, nec est nullus, nec ob eam causam veni annullandus: cum huiusmodi iuramenta præstari de substantia ordinis iudicarii non existat.

VT LITE PENDENTE NIHIL
INNOVETUR.
TITVLVS XIII.

Lite pendente nihil innovandum: & lis tunc pendere dicitur, cum citatio legitime pervenit ad partem citatam, aut per eam factum est, quo minus perveniret, h. d.

Instituta ergo lite, & solennibus præstitis satisfactionibus, & calumniæ iuramento exhibito, ad probationes, & merita causæ descendendum erit, & interim pendente lite nihil innovari poterit. Lis b autem pendere hoc respectu tunc dicitur, non modo cum lis contestata fuerit, verum etiam postquam à iudice competentis citatio manavit, & ad partem citatam pervenerit, vel per eam factum est, quo minus ad ejus notitiam perveniret, dum tamen in citatione ea sint expressa, per quæ possit quis instrui, super quibus in iudicio convenitur.

Ob dilapidationem etiam lite pendente fit sequestratio, h. d.

Plane c ab eo, qui postquam à sententia provocavit, possessionis fructus dissipat, etiam lite pendente sequestrari poterant.

Litis pendenti non invalidat matrimonium contractum, h. d.

Sicetiam d si dum super matrimonio lis pendet, secundum quis matrimonium ritè contraxerit, si primum non tenuisse declaratum fuerit, pendens litis obtentu secundum irritari non poterit. Ei tamen qui in contemptum contraxerit, competens penitentia imponenda erit.

DE PROBATIONIBVS.
TITVLVS XIV.

Quid sit probatio, & quibus modis fiat, h. d.

Probatio igitur est, idoneis argumentis & legitimis mediis facta demonstratio. Contingit autem quidem probari variis modis: utputa confessione partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, iurisjurandi religione, inspectione iudicis, notorietate rei, suspicionem vehementi, fama, atque aliis adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione, & qua sint positiones, h. d.

Partium confessione tunc constat probatio, cum reus positionibus respondendo, vel alias in iudicio de intentione confitetur actoris. Sunt autem positiones, breves quædam narrationes, facti seriem continentes, ad elicendam veritatem conceptæ, super quibus quis petit ab adversario responderi, quas ad faciliorem e expeditionem litium propter partium confessiones, & probationum defectum usus longævus in causis admisit, & juris probavit autoritas.

Recusans respondere positionibus habetur pro confessio, h. d.

Si f quis igitur positionibus sibi factis respondere requisitus recusaverit, vel, ne responderet, se per contumaciam subtraxerit, pro confessio habendus erit. Hoc tamen ita demum obtinet, si à iudice respondere iussus, illum absentem fieri contigerit: sed si antequam iuberetur, contumaciter abcesserit, tunc pro confessio minime reputabitur, sed contra eundem, tanquam contumacem, procedendum erit, prout iuris ratio dicteverit.

a C. i. in prin. & §. i. eod. in 6. b C. l. 2. eo. in. c Ca. si. extr. de sequestr. poss. d C. eim. in. Apostolica. extr. de spons. e C. l. 2. de verb. sign. f C. i. de confess. in 6.

a C. si. §. sed. si. extr. ut. lito. non. contest. b d. c. si. §. sum. & alii. ut. lito. non. contest. c C. si. extr. eo. in. d C. i. & seq. ex. eo. e C. si. extr. eod. f C. i. §. si. eod. in 6. g Ca. 2. §. procuratores. eod. in. in 6. h C. pen. & fin. extr. eod. in. i C. 2. in. fin. eod. in. in 6. k C. 2. in. prin. eod. in. in 6.

est, ex hujusmodi eventu postea debet infirmari, cum culpandus non sit, qui idoneum nunc in testem producit, si aliquando eundem futurum malum non divinaverit.

Domestici & similem habentes causam, non possunt esse testes. h. d.
Domestici quoque, & similem habentes causam con- simili quoque morbo verisimiliter laborare existi- mandum sunt, si certum id sit, aut super eo legitime convin- ci possunt, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt.

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit advocatus, vel procurator. h. d.

Isvocationem & patrocinium susceperit, licet advocatus & procurator esse desierit, quia tamen adhuc affectus cau- se praesumitur, in iudicio appellationis in testem recipien- dus non erit.

Ad testes examinandos etiam tres dilationes dari possunt, & ex causa etiam quarta, sub certo tamen iurejurando. h. d.

Dabunt autem iudices tam in Ecclesiasticis, quam in civilibus causis ad exhibendos testes, non solum un- nam, sed ex causa secundam etiam & tertiam dilationem: quartam *b* vero disceptantibus non largientur, nisi praes- tito ab eo, qui postulat, juramento, quod non per calliditatem aliquam quartam productionem postulet, sed quia illorum, quos infiat nunc de novo producere, prius notitiam habere nequiverit, quodque neque per se, neque per alium testificata subsaxerit, vel didicerit: quo casu quartam quoque dilationem accommodabit iudex, maxi- me si productioni testium non fuerit a partibus renun- ciatum. *c*

Multa conceduntur, ne probationes invereant, que aliis non con- cederentur: quod probatur hic tribus exemplis. h. d.

Siquidem ne probationes deperant, multa permittun- tur, quae alioqui non concederentur, ut ecce, si is in causa iudex datus fuerit, quem in testem produci sit ne- cessarium, removendus, & alius in eius locum substitu- endus erit. Sic & alia citato adversario recipiuntur, & publicantur testes, quos reus inducendos duxerit. Sic & Ecclesia necessaria probationis omissione laxa, etiam ad- versus Ecclesiam restituenda erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem, nec in prima, nec in secunda instantia: secus super emergentibus de no- vo. h. d.

Elapsis igitur tribus dilationibus, postquam renuncia- tum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter producendi testes rursus non erit danda copia. Et sicut *d* non licet super eisdem, vel directo contrariis articulis, alios, vel eisdem testes in principali causa pro- ducere: sic non debet in causa appellationis licere, cum non minus in ea, quam in principali testium sit timenda subornatio. Quod si *e* nova contingat emergere capi- tula, super quibus partes testes novos velint inducere, recepto solenni juramento testium, non obstante publi- catione super veteribus facta, nec in primo, nec in secun- do iudicio rejiciendi erunt.

Qualiter, & quando possit in testes objici. h. d.

Sed interdum accidit, ut eos, qui iure in testes recipi non debuerant, admissos tamen esse ab aliqua par- tium pratendatur, in qua specie statutum esse *f*, ut si quis in eos habent, ante publicationem debeant obji- cere, postea vero tunc demum id licebit, cum juramento partes firmaverint, quod non dolo velint ad oppo- nendum descendere: Sed & si offendere quis paratus fuerit post publicationem didicisse se, quod in personas vult objicere, tunc quoque opponendi patere debet ad- tus. Idem juris est, si forte quis ante publicationem id fuerit protestatus. Ceterum cum quis protestatus fue-

rit, velle se post publicationem depositionum personas tes- tium repellere, si quid in favorem protestantis dixerit, non de facili fides adhibetur.

Testes probatorios, & reprobatórios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatórios reprobatórios non licet. h. d.

Illud *a* etiam admonendi sumus, quod non solum tes- tibus super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum re- probatorios probationes proferre licebit. Et non ad- mittente iudice, appellationis remedium licitum erit in- terponere. Viterias autem partibus ad reprobatorem testium aspirare minimè licebit, ne si producendi quar- tos contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribua- tur, negotium contingat in infinitum protelari.

Qualiter iudex pensari debet dicta testium, & quod potest illos repetere, & interrogare, usque ad sententiam. h. d.

Publicatis igitur attestacionibus, non solum *b* ad mul- titudinem testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius verita- tis lucem asserere iudicabit, animi sui motum informa- bit: quod si circa alicujus testis dictum iudicis hæret intellectus, eundem rursus ad examen revocare poterit. Et generaliter iudex usque ad prolationem sententiae in- terrogare sub facta poterit, ubicunque aliquid dubita- tionis *e* incidit.

Testi statim seipsum corrigenti, non admittit ob id fides, & potest iudex testem repetere super amissu. h. d.

Eum quoque, qui non studiosè, sed linguæ lubrico ex- traverit, & sese confessum correxerit, reprobare iudex non debet: secus autem, si correctioni suae tempus inter- posuerit. Repetere autem non solum obscurè deponen- tem poterit, sed etiam à principio super certis capitulis eundem interrogare postulate adversario, vel negligentia, vel calliditate prætermiserint.

Probationes fieri non solum testibus, sed & instrumentis: & in- strumentorum appellatione non largè sumpta continentur solum scri- pturae, que in iudicio exhibentur. h. d.

At si partes vivæ vocis adminiculo in probando de- currere eas oportebit: & licet instrumentorum adeo la- tere pateat appellatio, ut hoc nomine etiam testes contine- antur, quippe & ipsi causam instruunt, nos tamen in præ- senti pro scripturis in iudicio exhibendis magis uimur, quæ quidem in litibus exercendis eandem cum deposi- tione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi usque ad conclusionem in causa. h. d.

Exhiberi autem *d* in iure poterunt instrumenta, non solum ante attestacionum publicationem, sed & post- ea usque ad diffinitivum sententiae calculum: antea ta- men, quam in causa conclusum fuerit. In causa *e* autem conclusum esse tunc dicimus, cum à partibus omnibus probationibus renunciatum fuerit.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & qua sit scri- ptura publica. h. d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fi- dem facit, sed ita demum *f*, si per manum publi- cato scripta fuerit, ita ut appareat publica, aut authenti- co sigillo muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solenniter sumpta, fidem faciunt. h. d.

Idem *g* & de exemplis dicendum erit, quæ tamen, si solenniter sumpta fuerint, eandem cum originalibus habitura sunt auctoritatem. Solenniter autem tunc di- centur sumpta *h*, cum coram Ordinario iudice, vel

a Ca. 2. testes. ver. sic. patroni. 4. q. 3. *b* C. pen. extr. de testib. *c* C. constitutus. in. fi. extr. de testib. *d* Clem. 2. de testibus. *e* C. cum causam. extr. de testib. *f* C. presentium. extr. de test.

a C. licet. et. 3. extr. de testibus. *b* Ca. in nostra. & c. cum causam. extr. de testibus. *c* C. cum clamor. extr. de testib. *d* C. cum dilectus. extr. de fide inst. *e* gl. in d. c. cum dilectus. *f* C. extr. de fide inst. *g* gl. 2. c. extr. de fide inst. *h* C. si. extr. de fide inst.

ad hoc ab ipso specialiter delegato presentata fuerint, atque is diligenter inspecta, dum nulla parte sui vitata comperit, per publicam personam exempla sumi præcipit.

Redacta in publicam formam post mortem tabellionis, faciunt fidem. h. d.

Eandem etiam auctoritatem & ea obtinebunt, quæ ad petitionem eorum a, ad quos pertinent, permissu iudicis ordinarii in publicam formam redacta fuerint, si tabellio morte præventus ea non perfecit, sed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Instrumentum non vitiatum, & de vitio non suspectum creditur, & error unius literæ, & rasis in loco non suspecto, non vitiat instrumentum. h. d.

Exhibebuntur b ergo instrumenta publica non cancellata, neque abolita, nec ulla parte sui vitata, aut aliquo pacto de falsitate suspecta, quanquam si exceptor literam c imprudens omiserit, aut documentum in loco non suspecto d interleverit, non propterea veri fides, & instrumenti auctoritas vacillabit.

Ad supplendum probationem potest iurjurandum deferri. hoc dicit.

Quod e si nec testibus, nec instrumentis intentionem quam actor legitime deduxerit, permittente iudice, non plenè probationes iurjurandi religione suppleri, & causa terminari poterit. Nec enim aliud est iuramentum, quam veritatis confirmatio, cum aliquid Deo teste asseritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud necessarium: & necessarium, nisi ex causa, recusari non potest. h. d.

Sed cum sit iuramentum multiplex, duplex tantum in proposito considerari poterit: aut enim est necessarium, aut voluntarium. Necessarium est, quod ad supplendas probationes à iudice parti deferretur: quod propterea necessarium nuncupatur, & quod à iudice illud omnino deferri partibus oportet, & quod ritè delatum ab eisdem, nisi ex iustis causis, recusari non poterit.

Quæ sint iustæ causæ recusandi iuramentum. h. d.

Vnt autem iustæ recusandi causæ, utputa si actor plenè probaverit, aut si sibi non plenè cognitam rem ipsam asserat: & si quæ sunt huiusmodi.

Si pro reo sunt presumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi aliter iudex arbitretur. h. d.

Sed et si pro reo presumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferret ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum & causæ qualitatibus, illud actori deferendum censet.

Voluntarium iuramentum est, quod deferretur à parte parte, quod deferri potest referri, nisi simul in famosis actionibus. h. d.

Voluntarium h est, quod à parte parti in iudicio deferretur: quod quia litem terminat, decisorium quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium, quia pars non nisi volens deferret, & ab eo, cui deferretur, licitè recusari ac referri poterit. Planè i si reus famosis actionibus conventus fuerit, huiusmodi iurjurandum agenti referri minimè permittetur, cum non actor, sed ipse, qui convenitur, facti proprii conscius esse debeat.

ponit exempla plura, in quibus probationes respiciunt personam iudicis. h. d.

Iudicis inspectione consistunt probationes: utputa, cum pro terminandis finalibus quæstionibus propriis oculis loca iudex subjicit, aut ex aspectu corporis aetatem colligit, aut cum ex literis Ordinarii, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatibus honestatus quis deprehenditur, vel cum ad probandum virginitatem ab honestis & prudentibus matronis, vice sua iudex inspicere mulierem jubet.

a Cpen. ext. de fide instr. b Cinter dilectos. ext. de fide instr. c Ex par. ext. d. i. d Cex litem. d. i. ext. e Cfin. de iurejur. f gl. i. c. fin. ext. de iurejur. g Cfin. ext. de iurejur. h d. c. f. in gl. i. de iurejur. i Cfin. in princ. ext. de iurejur.

Notorium probatone non indiget. h. d.

Sed & si quid notorium fuerit a, testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius declarari non debet, cum talia probationem, vel ordinem iudicarium non requirant.

Iudex debet advertere, ne dubium recipiat pro notorio. h. d.

Sed cum multa dicantur notoria b, quæ non sunt, proferre debet iudex, ne quod dubium est, pro notorio recipiat.

Vehe mens suspicio interdum habet vim notorii. h. d.

Ad notorium propè accedit vehemens suspicio: nam si (exempli gratia) de carnali copula quærat, & sint, qui solum cum sola, nudum cum nuda, in eodem lecto jacentem, locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis se vidisse deponant, proculdubio ex suspicionibus tam vehementibus sequatur copulam pronunciaripotest. Planè si de gravi crimine actum fuerit, propter solam suspicionem quanquam vehementem, nemo condemnabitur.

Eam præstat adminiculum ceteris probationibus. Et iudex ex variis debet animum suum instruire. h. d.

Fama quoque si de aliquo facto invulgata fuerit, ceteris presumptionibus non leve, præsertim in quibusdam, præstabit adminiculum. Demum circumspicitur iudex motum animi sui non ex una tantum re, sed ex variis argumentis, & testimoniis, quæ rei aptiora esse compererit, confirmabit. Iudicaturum enim oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere, nec sententiam præsumere, quam peractis omnibus nihil habeat in quæstione, quod non proponat.

DE SENTENTIIS ET RE IV. DICATA.

TITVLVS XV.

Due sunt species sententiarum, interlocutoria, & diffinitiva: & interlocutoria potest revocari ante diffinitivam. h. d.

Videamus nunc de sententiis, & re iudicata. Est autem sententia nihil aliud, quam controversiæ propostæ à iudice ritè facta diffinitio. Sententiarum due sunt species: aut enim interlocutoria sunt, aut diffinitiva. Interlocutoria est illa, quæ inter principium & finem causa fertur super his, quæ incidunt, vel emergunt: qualis est cum iudex dandam, vel negandam dilationem ad examinandos testes, vel exhibenda instrumenta interlocuitur, vel super aliquibus exceptionibus pronunciat: quam nec in scriptis ferri oportet, & ante diffinitivam sententiam quandoque iudex revocare poterit.

Diffinitiva sententia est, qua condemnando, vel absolvendo, sui finem imponit, nec requiritur de necessitate in ea verbum, Condemno, vel Absolvo, sed sufficit æquipollens. h. d.

Diffinitiva verò sententia est diffinitio judicialis, qua condemnando, vel absolvendo principali controversiæ finem imponit. Diffinitiva d enim, quæ nec condemnationem, nec absolutionem continet, pro nulla habetur: hanc simul ac tulerit, retractandi copia iudici denegabitur. Non tamen ut sententia valeat, condemnandi, vel absolvendi verbum necessarîo continere debet: sed satis erit, quod verbum æquivalens contineat. Unde rescriptum est, eius diffinitionem, qui ita se statueret & præcipere pronunciasset, legitimæ sententiæ obtinere firmitatem.

Sententia debet ferri sedendo, & de scripti recitatione: aliam non valet. & Episcopus facere potest, quod alius proferat. h. d.

Vocatis igitur partibus, loco & tempore congruis, iudex ipse sedens e sententiam de scripti recitatio-

a C. de manifesta. 2. q. 1. c. tua nos. ext. de coh. cler. & mul. b C. consuluit nos. ext. de appell. c C. literi fratrum. ext. de presump. d C. qui appell. s. diffinit. 2. q. 6. e C. fin. eo. ti. in 6.

ne proferet: alias si non iudex, sed alius legerit, vel scriptam litigatoribus tantum ediderit, vel stando, non sedendo tulerit, nullius penitus momenti erit, ut ab ea nec appellare necesse. Episcopo tamen, quem tantæ dignitatis apex atollit, instar personarum illustrium sententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus sufficit, quod unus recitet sententiam usque plurali numero: secus in actu electionis. h. d.

Sed & si plures iudices sint, vel arbitri, si cæteris præsentibus, ac mandantibus per unum tantum sententia recitetur, si plurali numero perlegendi usus fuerit, perinde habebitur, ac si ab omnibus recitata fuerit, licet aliud in electione servetur.

Si duo iudices ordinarii sententias diversas ferant, tenet sententia lata pro reo, nisi actoris causa sit favorabilis: si verò delegati, sententia pendet ex voluntate delegantis: si verò arbitri, neutra tenet: si verò unus tantum ex pluribus pronunciauerit, nulla erit sententia. h. d.

Ex facto b dubitatum fuit, daobus iudicibus diversas proferentibus sententias, utra sit habenda potior: in qua specie responsum est, quòd si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo, non pro actore lata sententia, nisi agentis causa sit favorabilis: utputa, libertatis, dotis, matrimonii. Si verò ex delegata, utraque ex delegantis pendebit arbitrio. Quòd si ex compromisso, utraque firmitatis robore destituetur. Quòd si pluribus e iudicibus datus unus tantum ex eis pronunciauerit proponatur, adeò nullas sententia vires obtinebit, ut nec provocationis remedium necessarium sit futurum.

Iudicare secundum leges, & consuetudinem, debet quilibet iudex, etiam summus Pontifex, qui tamen ex causa potest ab illis recedere. h. d.

Sed si ordinarius sit, sive delegatus iudex, in primis illud observare debet, ne contra id iudicet, quòd legibus, aut Canonibus proditum sit, alioqui ipso iure sententia non subsistet d. In causis quoque, quæ summi Pontificis e iudicio deciduntur, cum in similibus causis cæteri teneantur iudicare, similiter juris ordo, & vigor æquitatis subtiliter observandus erit, nisi cum ille aliquid causa necessitatis, & utilitatis dispensative duxerit statuendum.

Licet sententia lata contra ius constitutionis sit nulla, secus tamen est in sententia lata contra ius litigatorum. Et quando dicatur lata contra ius constitutionis, vel contra ius litigatorum. h. d.

Si tamen sententia non contra ius constitutionis expressè à iudice lata fuerit, sed contra ius litigatoris, cum iure quidem teneat, legitimis mediis retractanda erit. Dicitur autem iudex contra ius constitutionis pronunciauerit, veluti cum defunctus, & minor quatuordecim annis fuisset asseritur, & testamentum iure fecisse pronunciat. Contra ius verò litigatoris, veluti cum minor quatuordecim annis, annum quatuordecimum implevisse, ac per hoc testamentum iure fecisse asseritur.

*Qui contra leges & conscientiam, corruptus iudicat, variè puni-
tur. h. d.*

Is autem f, qui in gravamen partis alterius in iudicio aliquid iniuste fecerit per gratiam, vel per sordes, sive ordinarius, sive delegatus sit, ab executione officii per annum suspendendus erit, & ad restitutionem litis parti, quam læserit, nihilominus condemnabitur, & si suspensione durante divinis sese ingesserit, irregularitatis quoque laqueo innodabitur, à qua non, nisi per summum Pontificem, liberari poterit, aliis quoque legum animadversionibus coerceritur: cum dignum sit, ut qui in multis audeat offendere, poenæ etiam multiplici subdatur.

a C. pen. eo. tit. in 6. b C. si. extr. eod. tit. c Ca. ei. qui. 4. si. vero. vers. si. plures. 2. q. 6. d Ca. 1. extr. eod. tit. e C. in. causis. ext. eo. tit. f C. eod. tit. in 6.

Sententia lata, postquam per decem dies non fuit appellatum, regulariter retractari non potest. h. d.

Lata tamen sententia, nisi per appellationem intra terminum lege constitutum suspensa fuerit, amplius revocari non poterit. Cum a enim post decem dierum spacium sententia in auctoritatem rei iudicæ transeat, qui ad provocationis subsidium intra id temporis spacium non recurrit, ideò appellandi sibi aditum præcludit, quia per hoc videtur interpretatione juris velle latæ sententiæ obtemperare. Excipiuntur tamen multi casus, in quibus sententiæ etiam post decem dies rei iudicæ firmitatem sibi vindicare non valent, veluti cum de matrimonio b est quæstio, aut servata sententia salus animæ in discrimen adducitur, & alii plures.

Res inter alios acta aliis præiudicium regulariter non adfert. h. d.

DE eo quoque admonendi sumus, quòd etsi sententia transierit in rem iudicatam, præter eos, inter quos dicta fuerit, regulariter neminem lædet: si quis tamen c, cum sibi primum de ea re actio, vel defensio competeret, sustinuit sequentem agere, aut passus est eum, à quo causam habuit, experiri, ipse quoque sentiet ex re iudicata præiudicium.

DE EXECUTIONE REI IUDICATÆ. TITVLVS XVI.

Sententia lata in reali actione mandatur executioni statim, in personali verò post quatuor menses: qui terminus potest breviri, & prorogari. h. d.

Si igitur sententiæ latæ legitima appellatio non occurrerit, intra statuta tempora executioni mandanda erit. Sed multum intererit, utrum super reali, an verò super personali actione sententia lata fuerit. Primo enim casu, statim: secundo non, nisi post emensa quatuor mensium spacia executioni mandabitur. Licet autem quadrimestre tempus in personali actione sit regulariter statutum, ex causa tamen nonnunquam & arctari, & prorogari potest. Sed qui ab initio terminum recipit sponte breviorum, sibi id imputare debet, cum ex voluntate propria iuris beneficium contempserit videatur. Vnde postea non audietur appellans nisi forte adversus eum modus executionis Canonicus excedatur, sive ab ordinario, sive à iudice delegato, sive etiam ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus à Principe potest propriam sententiam intra annum exequi. h. d.

Sed d' si ordinarius ad mandatum iudicis à Principe delegati nolit, aut quibusdam obstantibus sententiæ ab eo latam suo effectui mancipare nequeat, datus ipse iudex illam executioni mandare poterit, & resistentes Ecclesiastica sententia coercere, & non solum usque ad quadrimestre tempus, quòd ad solvendum debitum à lege concessitur, sed usque ad annum integrum ad exequendam sententiam, iurisdictionem exercere poterit.

Iudex deputatus super executione sententiæ, admittit exceptionem fraudis seu nullitatis, non ut super ea pronunciet, sed ut negotium ad superiorem, qui iudicavit, transmitat. h. d.

Quòd e si Princeps propriam sententiam per aliquem executioni mandari jubeat, & circa negotium suum intervenisse dicatur, executori de toto negotio cognoscendi facultas non erit, sed ad superiorem quæstiones, si quæ inciderint, deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam delegati à Principe etiam iniustam. h. d.

Cum igitur regulariter contingat, quòd executio sententiæ ordinario demandetur, quæri poterit, an si ipsam iniustam esse cognoverit, executioni eam mandare

a C. quod ad consultos. 4. taliter. ext. eo. tit. b Ca. lator. ext. eod. tit. c C. pen. ext. eod. tit. d C. significasti nobis. ext. de off. deleg. e C. de catero. ext. de sent. & re iud.

debet, an sit ei subsistendum potius? in qua specie responsum est, quod cum ordinarius delegato teneatur obsequi, licet sententiam non esse justam noverit, exequi nihilominus tenebitur, cum sibi non cognitio, sed executio tantum fuerit demandata, nisi à dato iudice impetrare valeat, ut ab hoc opere ipsum liberet: nec enim debet iudicis delegati mandato violentè resistere a, sed & apud eundem instare poterit, ut executionem tandiu differri patiat, donec principi rei veritas innotescat.

Si Papa scienter commisit appellationem interpositam à suo delegato dato cum clausula, appellatione remota, iurisdictionis primi delegati est suspensa, quoad executionem. h. d.

Sed quid si cum à sententia lata autoritate literarum Apostolicarum, in quibus inhibita fuerat appellatio, provocatum fuerit, & literæ post appellationem ad alios iudices emanaverint, an ad mandatum posteriorum iudicum executio sententiæ à prioribus delegata retardari debeat? & quidem cum Apostolicus aliis iudicibus appellationis causam ex certa sententia committit, & appellationem videtur recipere, & simul priorum iudicum revocare iurisdictionem. Vsq̄ eò igitur sententiæ suspenditur executio, donec appellationis merita plenius discutata fuerint.

Postulatio restitutionis in integrum differt executionem. h. d.

Dantur & casus alii, in quibus licet sententia in rem transierit iudicatam, differenda nihilominus erit executio: utputà, si non protelandi causæ in integrum restitutio b petita fuerit, & alii plures.

DE APPELLATIONIBVS. TITVLVS XVII.

Quid sit appellatio, & quare inventa. h. d.

Appellandi usus præcipuè iudicantium iniquitatem corrigit, & imperitiam detegit. Est autem appellatio iurisdictionis prioris iudicis per superioris invocationem legitime facta suspensio: vel, appellatio est provocatio ad maiorem iudicem ratione gravaminis illati, vel inferendi.

Appellatio alia extrajudicialis, alia iudicialis. Et de iure Canonico etiam extra iudicium appellatur, quæ appellatio provocatio dicitur. h. d.

Appellationum dux sunt species. Aut enim extrajudicium appellatur, aut in iudicio. Extra iudicium appellatur, cum quis ante litis ingressum c ab aliquo gravamine appellat, utputà d ab electionibus, postulationibus, provisionibus, & quibuslibet extrajudicialibus actibus, ex quibus se gravatum putet. Licet enim seculares leges e non, nisi in casibus, ante sententiam appellationem admittant: facti tamen Canones etiam extra iudicium passim appellare permittunt: nec solent huiusmodi dici proprie appellationes, sed provocaciones. f

Appellatio iudicialis dividitur in duas species. h. d.

Refusus in iudicio appellatur, aut ante diffinitivam sententiam, aut postea. Antea appellatur, ut cum ab interlocutoria, vel alio gravamine provocatur. Postea, ut cum ab ipsa diffinitiva sententia appellatur.

Appellans ab interlocutoria, debet inscriptis appellare, & intra triginta dies Apostolos petere, & exhibere continentes causam appellationis, alias causa censetur deserta. h. d.

Multum autem interest, ab interlocutoria quis provocet, vel alio gravamine, an à diffinitiva: nam g primo casu, & causam appellationis in scriptis assignate, & à iudice infra triginta dies instanter petere debet literas dimissorias, & eidem intra dictum temporis spa-

cium debent ab eodem iudice exhiberi, continentes & appellationis causam, & cur appellatio non sit admissa, vel si appellatio forsitan ex superioris reverentia sit delatum. Alioqui a si eos intra idem tempus appellans petere prætermittat, appellationi suæ renunciassè putabitur, etiam si vadat, aut mittat ad appellationem huiusmodi prosequendam.

Ponit tres casus, in quibus ob non petitos Apostolos causa deservitur. h. d.

Idem juris b est, si iudex, à quo appellatur, certum terminum appellanti ad recipiendos Apostolos assignaverit, & appellans in assignato sibi termino non compareat, nec eos sibi tradi petat: idem & si iudex appellanti responderit intra juris terminum se daturum, nec intra dictum spacium congruo loco & tempore instanter & sæpius saltem uno contextu petierit, vel sibi oblatos appellans recipere recusaverit.

Tacitis & expressis eadem est virtus. h. d.

Quod si iudex c in termino per eum præfixo ipsos petenti non dederit, aut si dum peteretur, vel intra juris terminum, vel nullo certo termino præfixo, se daturum asseruerit, post ea per appellantem congruo loco & tempore, sæpius & instanter, unico etiam contextu requisitus eos exhibere non curaverit, petinde propriam appellationem prosequi appellans poterit, ac si ei expressè fuissent Apostoli denegati. Alia quoque agenda erunt, prout ex tenore tam Innocentianæ d, quam aliarum constitutionum luculenter apparet.

In appellatione à diffinitiva non est necesse causam inferre. h. d.

In appellationibus autem e à sententia diffinitiva interponendis nec causam reddere tenetur appellans, nec etiam supra dicta diligens observatio per omnia sibi locum vindicat.

In appellatione ab interlocutoria debet talis causa allegari, quæ si esset vera, reputaretur legitima. h. d.

Cum autem ex probabilis causa ab interlocutoria quis duxerit appellandum, talem tenetur proponere, quæ si probata fuisset, deberet legitima reputari, de quo postea superior cognoscet: nec enim sufficit f appellanti probare, quod ex causa huiusmodi appellavit, si eam non doceat esse veram, nisi hoc se offerens probaturum non fuisset admittens.

Is qui minus rationaliter appellavit, condemnatus in expensis ad inferiorem iudicem remittitur, nec potest quis alias causas prosequi, quam expressas. h. d.

Quod si iudex minus probabiliter appellatum esse compererit, appellantem ad inferiorem iudicem remittet, & in expensis alteri parti condemnabit, alioquin ipse procedet, nec licebit appellanti alias causas prosequi, quam quas in appellatione sua nominatim expresserit.

Si dicitur ex iniusta causa appellatum, iudex ad quem, inhiberi non potest, nisi prius recepta appellatione, ut probabilis, incipiat cognoscere de causa veritate. h. d.

Quod si obijciatur b, non ex legitima causa ante sententiam appellationem interpositam, & propterea non admittendam esse, nisi prius appellatione recepta, velut emissæ ex causa probabilis, iudex superior cognoscere incipiat, ne procedatur, inferiori prohibere non potest.

Cessante causa cessat effectus. h. d.

Sed & si iudex sano usus consilio i ab ejus executione desisterit, quod comminando, vel interloquendo in gravamen partis protulit, non obstante, quod ab huiusmodi combinatione, vel interloquutione pro-

a C. si quando. ext. de off. del. b C. suscitata. ext. de in integ. restit. c Can. cum sit. si vero. ext. cod. d C. concertatione. cod. tit. in 6. e Can. super eo. Clem. secundò. extr. cod. f d. cap. cum sit. ext. cod. g C. i. cod. tit. in 6.

a C. ab. eo. tit. in 6. b Clem. 2. eod. tit. in princ. c Clem. 2. 6. in. eod. tit. d C. i. eod. tit. in 6. e C. i. vers. in qui. ubi gloss. eod. tit. in 6. f C. interposita. in princ. ext. cod. g C. cum appellatione. eo. tit. in 6. h C. Romana. 6. quod si obijciatur. eod. tit. in 6. i C. cum cessante. ext. eod. tit.

catum fuerit, ne processus negotii frivolis occasionibus retardetur, in causa cognitione liberè procedere poterit.

Iudex à quo compellere non potest appellansem à gravamine ipsius veritatem probare, licet citare possit ad ipsius revocationem audiendam, quae facta in causa procedere potest, eius contumacia non obstante, ac si nunquam appellasset. h. d.

Sed a videamus, an jus dicenti obtemperare tenearis, à quo propter gravamen, quod tibi illatum asseris, appellaveris, si tibi is ad docendum de gravamine, & si de ipso liquerit, ad ejusdem revocationem audiendam terminum præfixerit: & sanè cum id ipsum à iudice perspicuum sit, nec coram eo de gravamine docere, nec etiam tanquam coram iudice (cum per appellationem ejus suspensa sit jurisdictione) comparere teneberis. Quòd si tantum, ut revocationem audias, te vocandum duxerit, licet non compareas, ipse tamen in termino gravamen revocaverit, perinde in causa procedere poterit, ac si appellatio nunquam fuisset interposita.

Potesť appellansem ab interlocutoria punire, & facere, ut prior iudex cognoscas: sed appellato sunt rescindendo expensis, quas is fecit ob appellationem. h. d.

Ac veluti in potestate iudicis gravamen revocantis positum est, non obstante appellatione causam resumere: sic contra, si is, qui vocem appellationis emisit, & cuius adhuc nemini est demandata cognitio, petierit, tum ad iudicem, à quo provocavit, rursus causa remittatur, id ei alterius partis contradictione minime obstante indulgendum erit. Sed hoc ita, ut in legitimis expensis adversario, quas eum propter hoc fecisse constiterit, condonentur.

Ponit quàm plures casus, in quibus appellatio non est deservendum. h. d.

Non omnis ergo appellatio indistinctè recipienda erit: nam sive adeo sit vaga, & generalis, ut incerti tudinem afferat, sive quòd omisso medio sit interposita, à parte opponatur, causa non devolvitur. Idem juris est, si super notorio crimine, vel de quo quis in iure confessus fuit, provocetur: nec enim ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiae est appellatio in remedium institutum.

Regulares non appellant à correctione sui prelati. Nec à iudice seculari sed à Apostolica non subdito appellatur ad Papam. Et quo non deservit legimita appellatio punitur. h. d.

Et idèo nec regulares, cum pro aliquo excessu corrigendi fuerint, contra regularem prelati sui, vel capituli disciplinam appellabunt, sed quòd sibi pro salute injungitur, humiliter suscipiant: sed nec tunc appellationi deferendum erit, cum à seculari iudice, qui temporali sedis Apostolicæ jurisdictioni non subicitur, ad Apostolicum appellatum fuerit: & aliis quibusdam casibus. Alioqui is, qui legitime appellationi etiam de minima causa interposita non detulit, Canonicis pœnis coercendus erit.

Appellans ab ordinario potest coram eodem super alia causa conveniri. h. d.

Licet autem provocatione Canonicè à partibus interjecta, iudicis, à quo appellatum fuit, officium in illa quidem causa penitus conquiescat, si d tamen is, qui ab ordinario appellavit, super alia causa coram eodem conveniatur, præsertim pro gravi & manifesto crimine appellationis obtentu, quo minus Canonica censura puniatur, effugere non potest.

Innovata per iudicem post diffinitivam sententiam, à qua appellatum fuit, revocatur statim per iudicem Apostolicum, etiamsi ante appellationem fuerit innovata. h. d.

Inte posita ergo à diffinitiva sententia appellatione, non solum post eam innovata debent per iudicem

appellationis penitus & ante omnia revocari: (exceptis tamen casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare) sed etiam ea omnia, quae medio tempore inter sententiam, & appellationem contigerit innovari, perinde ac si post appellationem innovata fuissent.

Attendata post appellationem diffinitivam non revocantur, nisi primò de veritate constiterit, vel nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuerint. h. d.

Illa a verò, quae post appellationem interpositam ante diffinitivam sententiam innovantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, revocari non debent, nisi iudex appellationis, postquam sibi constiterit, per appellationem emissam ex causa probabili fore ad se negotium devolutum, inibeat Canonicè iudici, à quo appellatum fuit, ne procedat: tunc enim, quidquid post inhibitionem huiusmodi fuerit innovatum, est per appellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducendum, licet eadem causam non esse veram contingat.

Non refert, quid ex aquipollentibus fiat, & facta plus operantur, quàm verba. h. d.

Appellasse autem dicitur non solum is, qui vocem appellationis emisit, sed etiam qui aliquo indubitato facto provocandi propositum declaraverit. Vnde rescriptum b est, eum, in quem post iter ad sedem Apostolicam arreptum excommunicationis sententia ab ordinario promulgata fuerit, excommunicationis vinculo non teneri, quasi appellatione pendente lata fuerit: cum plus sit factò, quàm verbo provocare. Idem & in eo responsum est c, qui licet ex simplicitate fortè verbum appellationis non expresserit, se tamen & Ecclesiam suam, cum molestaretur, Romani Pontificis protectioni subiecit.

Iustus metus excusat adeò, quòd non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, & causas appellationis expresserit. h. d.

Is quoque d, quem quòd minus appellaret, iustus metus impediit, ad appellationis beneficium convolvat reputabitur, dum modò infra tempus, quo licitè provocatur coram iudice, à quo appellasse vellet, vel si ipsius copiam habere nequiverit, coram probatis viris contestatione super hoc proposita causas appellationis expresserit.

Sufficit appellare coram maiori parte iudicum. Et omnium aliorum intimatio parti appellatae est faciendae. h. d.

Quòd e si à pluribus iudicibus appellandum fuerit, quia non semper facile eorum praesentia simul haberi possit, coram maiori parte ipsorum appellare, & Apostolos separatim petere licebit, valebitque hæc appellatio perinde, atque si coram omnibus interposita fuisset: omnium tamen subsecutorum appellato ignorantia intimatio legitime faciendae erit.

Si unus ex pluribus appellet, & obtineat in causa appellationis, prodest victoria consortibus, si sit idem negotium, & causa. h. d.

Idem ex contrario f, si plures sententia condemnati fuerint, & unus solus ad appellationis beneficium convolvaverit, istius victoria ceteris quoque suffragabitur, si communi iure juventur, idemque negotium & eadem causa defensionis existat.

Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, & in uno removeatur appellatio, intelligitur remota etiam in aliis. h. d.

Iam dubitari poterit, si ex pluribus g articulis unis precibus comprehensis in uno tantum contingat appellationem vetari, utrum appellatio teneat, si super aliis provocatum fuerit: & cum delegantis hæc sit intentio,

a D. c. non solum. §. illa. eo. tit. in 6. b C. dilecti filii et securus. ex. eod. tit. c. Ad audientiam. ex. eod. tit. d. C. fin. extr. eod. e. Clem. l. eod. tit. f. Cap. pen. extr. eod. tit. g. C. securus. do. requirit. ex. eod. tit.

ut de omnibus articulis, qui in precibus ponuntur, iustitia suam consequatur effectum, in omnibus appellatio interdicitur intelligitur. Vnde nihil intererit, utrum appellatio inhihere in primo, an in secundo: in medio, an in fine. Sed hoc ita intelligi oportet, si capitula connexa fuerint: ceterum a quoties clausula, per quam appellacionis remedium tollitur, in medio literarum ponitur, si sunt plura negotia se minimè contingentia, tantum præmissa complectitur, nisi fortè & in fine literarum prædicta clausula iteretur.

Appellari potest, si locus non tutus partibus assignatur, vel sententia contineat manifestam iniquitatem, etiamsi sit rescriptum appellacione remota. h. d.

Interdum etiam non obstante prohibitione appellari poterit, ut decretum est in *b* eo, qui per delegatos iudices in iudicium ad locum non tutum vocatus fuerit: nisi enim locum idoneum iudices assignent, non erit propterea appellacionis remedium interclusum, quod appellacione remota procedi debere mandatum fuerit. Idem etiam obtinet, cum sententia fertur iniqua: licet enim causa appellacione remota commissa fuerit, sententia tamen stari non debet, si iniquitatem contineat manifestam.

Lapsò anno, & ex causa biennio, appellatio est deserta. h. d.

Illud tam iudiciali appellacioni, quam ei, quæ extra iudicium interponitur, commune est, quod e huiusmodi appellacionibus annus, & ex iusta causa biennium à die appellacionis interpositæ indulgetur: quo temporis spacio & prosequi, & finire appellacionis causam compellendi erunt: alioqui si per negligentiam * appellantis hoc temporis spacium fluxerit, adeò causa deserta censetur, ut etiamsi appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam per se, & principaliter prosequatur, non propterea minas in rem iudicatam censetur transisse sententia à qua fuerit appellatum.

Toni casus, quibus tempus ad prosequendum non currit. h. d.

Quandiu *d* tamen per compromissum, vel aliàs de partium expresso consensu differitur prosecutio, tempus ad prosequendam appellacionem ab homine, vel à iure præfixum minimè currit appellanti, nisi fortè iudex ex dilacione periculum imminere videns, in illa procedi præcipere.

Tempus datum à iure ad prosequendam appellacionem, potest brevius per iudicem ex causa. h. d.

Et licet anni, vel biennii spacium appellacionibus indulgetur, poterit tamen iudex à quo, secundum locorum distantiam *e*, personarumque & negotii qualitatem brevius tempus moderari, intra quod si is, qui appellavit, causam appellacionis non fuerit prosecutus, tenebitur sententia. Coget ergo iudex partes appellacione non admittit *f*, ut vel appellacionem interpositam prosequantur, vel eoram eo iuris pareant equitati.

Quando periculum est in mora, debet iudex brevius terminum prosequenda appellacionis. h. d.

Superior *g* quoque iudex si ex dilacione viderit imminere periculum, potest & debet neutro appellacionem prosequente, ut periculum evitetur, occurrere: puta si à sententia lata super confirmatione alicujus electi provocatum fuerit, & utraque pars velit etiam ad annum appellacionis prosecutionem differre, potest utique, imò debet is, ad quem appellatum fuit, providere terminum moderari ne diu gregi dominico cura pastoris desit.

Interdum ad prosequendam appellacionem datur plus, quam biennium. h. d.

a C. inquisitione tua. ext. eod. ti. b Ca. ex part. tua el. primo. ext. eod. ti. c Ca. cum si Romana. ext. eo. ti. can. & qui. 2. qua. 7. 6. * Clem. pen. de appellat. d Clem. quamdiu eod. ti. e Can. cum sit Romana. ext. eod. ti. f C. ad hoc. el. 3. ext. eod. g C. oblata. s. Superior. ext. eod.

Accidit tamen aliquando, ut non per annum, vel biennium, sed etiam ulterius causam appellacionis alicui prosequi concedatur, ut puta si quem per impotentiam a prosecutionem omisisse constiterit, vel cum iudici ex proprio officio super causa electionis etiam lapsò biennio cognoscere conceditur.

Pars potest sibi terminum prosequenda appellacionis brevius, non prorogare. h. d.

Partes quoque interdum sibi prosequenda appellacionis terminum præfigit. Sed cum hoc gratia litium citius expediendarum indultum fuerit, iuris terminus a parte præveniri, non prorogari poterit, sicut nec in una causa tertio provocari licebit.

Confirmatio in forma communi non præjudicat appellacioni, nec laudum invalidum reborat, aut processum impedit, sed obtenta super re ab aliquo pacifice possisa, facit ut qui non passus convenire absq. mandato sedu Apostolica. h. d.

Postremo sciendum est, quod si sententiam appellacione suspensam, antequam ipsius appellacionis causa commissa fuerit, vel laudum contra iuris, vel compromissi formam latam Apostolico rescripto in forma communi confirmari obtentum fuerit, talis confirmatio nec appellacioni præjudicium afferet, nec invalidum laudum nullo firmitatis robore muniet. Nam etiamsi ante latam sententiam litigiosæ rei confirmationem ab Apostolica sede quis impetraverit, non propterea minas de causa poterit iudex cognoscere, & eam sine debito terminare. Quanquam si rem pacificè quis possideret, cum inde confirmationem obtinuit, non erit licitum iudici de questione postmodum exorta absque mandato sedis Apostolicæ decernere: nisi certum sit, quod per falli suggestionem fuerit elicit.

DE RESTITUTIONE IN INTEGRUM.

TITVLVS XVIII.

Minor & Ecclesia restituitur adversus sententiam, etiam à sede Apostolica latam. h. d.

A dhuc autem is, qui appellacionis remedio destitutus fuit, auxilio restitutionis in integrum succurrit, sed nec omnibus, nec semper, nec ab omnibus. Minor igitur & Ecclesia *b*, si se prolatione sententia graviter læsos conquantur, & appellandi tempora jam fluxerint, restitutionem in integrum implorare poterunt. Quod quidem adeò obunet, ut etiam si ab Apostolico *e* sententia lata fuerit, non propterea magis in integrum restitutionis petitio impediatur. Nec enim negatur *d*, Romanæ sedis sententiam in melius posse commutari, cum aut surreptum aliquid fuerit, ut ipsa pro consideratione ætatum, & temporum, seu gravium necessitatum aliquid ordinavit.

Restituitur Ecclesia adversus quancumque laesionem, etiam adversus aliam Ecclesiam. h. d.

Sed si non sententia, sed vel contractu *e*, vel confessione *f*, vel probationis omissione, vel temporis fluxu *g* Ecclesia læsa fuerit, restitutio indulgenda erit: nec solum contra privatos homines, sed etiam adversus aliam Ecclesiam. *h*

Beneficium restitutionis in integrum non indulgetur, nisi intra quatuor annos, si non subit aliqua rationabilis causa, ut dictum spacium prorogetur. h. d.

Sed si sententia, sive contractu, vel aliter se læsam præterdat Ecclesia, & propterea se ad beneficium restitutionis in integrum admitti postulet, si quadriennii spacium à die læsionis lapsum fuerit, amplius restituita non erit, nisi prævaricationis, vel manifestæ

a Cap. ex ratione. ext. eo. b C. i. ea. ex literis. & c. seq. ext. eo. c Can. tum ex lit. eo. ti. ext. d d. c. tum ex lit. s. nei. v. p. preferim. e Can. i. ext. eo. f Can. 2. eo. ti. m. 6. g Clem. uni. eo. ti. h Ca. auditi. extravag. cod. tit. i Can. i. cod. tit. m. 6.

fraudis probetur super hoc intervenisse commentum, aut alia causa subsistat, quæ iudicem ad hoc beneficium concedendum movere debeat. Et a si tempore lapsa assertatur, non fiet restitutio, nisi ad tantum temporis, in quantum se lapsam esse, legitime probaverit.

Restitutio in integrum semel negata non conceditur amplius, etiam in alio iudicio, nisi duobus casibus hic contentis. h. d.

Quod si semel *b* restitutio in integrum in alio iudicio denegata fuerit, præterquam ad appellationem omissam, non erit eidem amplius concedenda, nisi novis defensionibus ad huiusmodi beneficium admittenda fuerit.

Posit, qui & quando possunt de restitutione in integrum cognoscere. h. d.

Huiusmodi *c* verò restitutionum causa solum coram iudicibus ordinariis administrationem habentibus, vel delegatis ab eis tractari poterunt, & terminari: si hoc ipsis delegatis specialiter demandatum fuerit.

a Clem. uni. eod. tit. b C. fin. eod. tit. extr. c C. pen. ext. eod. tit.

rit, si commissio eis negotio, huiusmodi quaestionem incidere contingat. Delegati verò ab Ordinariis, qui administrationem non habent, sed tantummodo iudicandi facultatem, si arbitri, de his causis cognoscere nequeunt, nisi coram eis incidenter mota fuerint.

Per querelam & supplicationem retractatur sententia. Et sub qua forma supplicatio porrigatur. h. d.

Per supplicationem *a* quoque Principi potestatem, aut per querelam appellationis remedio destitutis subveniri solet. Erit autem supplicatio intra decem dies post sententiam offerenda: quo subsecuto sententia non aliter executioni mandabitur, quam si victrix pars idoneam fideiussionem præbuerit, tantum restituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in condemnatione, si legitima retractatione sententia resolvatur. Et nisi sub hac forma supplicatio porrigatur, executio sententiæ sine fideiussione procedet, retractationis iure illi servando, qui se gravatum putaverit, ut intra biennium supplicare valeat.

a Gl. in vers. supplicavit. c. ex literis. extrav. eo. tit.

FINIS LIBRI TERTII.

INSTITUTIONUM
JURIS CANONICI,
LIBER QUARTUS.

DE ACCUSATIONIBUS, DENUNCIATIONIBUS, ET INQUISITIONIBUS.

TITULUS PRIMUS.

Criminalia Iudicia non habent aliquid simile cum Civilibus. Et instituantur per Accusationem, Denunciationem, & Inquisitionem. Et accusationem inscriptio, denunciationem charitativa monitio præcedere debet. hoc dicit.

CRIMINALIA Iudicia nihil ferme simile habent cum cæteris Iudiciis, de quibus proxime locuti sumus: magnaque diversitas eorum est, & in instituendis, & in exerendis. Instituantur autem aut per Accusationem, aut per Denunciationem, aut per Inquisitionem. Per Accusationem, cum solenni præcedente inscriptione a per Accusatorem Rei crimen ad Iudicem defertur. Per Denunciationem, ut cum nulla præcedente inscriptione, sed tantum charitativa monitione ad Iudicem notitiam crimen deducitur. Ideo autem, cum in modum Accusationis crimen objicitur, est inscriptio ne-

cessaria, non cum in modum Denunciationis: quoniam ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem est denunciatio facienda.

Accusator non probans obiectum crimen, tenetur ad penam talionis, nisi suam innocentiam purgaverit: & interim dum purgat, est suspendendus. h. d.

Accusator igitur, si legitimis destitutus sit probationibus, eam penam *a* debet incurere, quam si probasset, reus sustinere debebat. Denunciatus vero licet ad talionem non teneatur, si tamen *b* in probatione deficiat, donec suam purgaverit innocentiam, & ab officio & beneficio suspendendus erit: ut cæteri simili pena perterriti ad aliorum infamiam facile non proficiant.

a Canon. qui crimen. 2. quæst. 5. & c. super his. in princ. ext. 125d.

a Canon. qui non probare. 2. quæst. 3. & can. qui crimen. 2. quæst. 4. b C. 2. ext. de calum.

Ponit, quando procedendum sit per inquisitionem, h. d.

Per inquisitionem criminale iudicium instituitur, cum precedente diffamatione *a*, ac quasi denunciante fama, de crimine Iudex inquirat. Constitutum est enim, ne criminum facilis nimis sit obiectio: ut sicut ad accusationem legitima procedere debet inscriptio, & *b* denunciationem charitativa monitio: ita & inquisitionem clamorosa insinuatō e procedere debeat.

Confessus crimina coram inquisitore, non poterit confessionem suam eo prætatu revocare, quod non processerit fama inquisitionem, h. d.

Si quis *d* tam, postquam coram eo, qui contra ipsum super certis criminibus inquisitor deputatus fuerat, eadem crimina confessus fuerit, frustra postmodum eo prætatu confessionem suam impugnare contendet, quod super eisdem criminibus non fuerit antea diffamatus.

Si iudex processerit non excipiente inquisito de non diffamatione, processus tenebit, h. d.

Idem etiam erit *e*, si is, cui contra te commissā super certis criminibus fuerit inquisitio, te præsente, nec quicquam super hoc excipiente, infamiae inquisitione omīssa ad veritatem eorundem criminum inquirendam processerit. Nec enim processum huiusmodi, eō quod non fuit de infamia primitus inquisitum, ulterius impugnare poteris.

Si crimen opponatur excipiendo, non est necessaria inscriptio, h. d.

Accidit autem interdum, ut alicui nec accusando, nec denunciando, nec inquirendo, sed excipiendo crimen opponatur, utputa *f*, cum quid obijciatur, ut quis ab accusatione, vel testificatione repellatur: quo casu non erit inscriptio necessaria.

Non est necessaria inscriptio, si crimen obijciatur, ut quis ab officio vel beneficii assentione excludatur: quo tamen casu si post confirmationem opponatur, deficiens in probatione puniatur poena extraordinaria, h. d.

Sed *g* an, si propterea crimen opponatur, ut quis à promotione officii, vel beneficii assentione excludatur, necessaria tunc sit inscriptio? Et proditum est, si ante confirmationem obijciatur, non cogi quenquam inscribere: quia crimen hoc modo probatum promovendum quidem impedit, non tamen iam promotum deicit. Post confirmationem verò, cum scilicet ordinandus fuerit aliquid, aut etiam consecrandus, quia & ab obtinendo repellit, & ab obtento deicit, ad extraordinariam poenam secundum arbitrium iudicis citra vinculum inscriptionis, si defecerit in probando, est excipiens astringendus.

DE DVPLICI PURGATIONE.

TITVLVS II.

Quid sit purgatio & quatuorplex. Et quod vulgaris purgatio est penitus improbat, h. d.

Contingit etiam interdum, ut licet adversus criminis nec accusator consistat, neque testibus, aut propria sit confessione convictus, ita tamen alicujus criminis, vel maculae publica laborat infamia, quod super manifesta fere nota eidem purgatio sit indicenda. Est autem purgatio, demonstratio innocentiae super obiecto crimine. Purgationis duae sunt species *h*, vulgaris scilicet, & Canonica. Vulgaris purgatio est, quam vulgus vel invenit, vel sequitur: ut, cum aqua frigida, vel candentis ferri, vel singularis certaminis quis subit iudicium: quae cum Deus in ea tentari videatur, merito iusta est sacris Canonibus exulare:

a Qualiter & quando, el. ext. eod. *b* Cap. 2. ext. eod. *c* C. inquisitionis, §. tertia, vers. ad hac, extr. eod. *d* Ca. 1. eod. tit. in 6. *e* C. fin. eo. tit. in 6. *f* C. super his, §. cum aut. ext. eo. tit. *g* d. 6. super his, §. cum aut. ext. eo. tit. *h* gl. rub. ex. de pur. vulg.

licet enim quosdam singulare certamen inivisse divina probat historia, nunquam tamen ut id pro lege teneatur, divina sanxit autoritas.

Quae sit Canonica purgatio. Et quales esse debent compurgatores, h. d.

Canonica purgatio dicitur, quae sacris Canonibus comprobata: ut cum *a* de crimine infamatus, jurat se non esse tali crimine, vel macula inquinatum & certa compurgatorum manus eundem à crimine immunem, & verum credere illum jurasse, ipsa quoque iurjurando firmat. Erunt autem compurgatores huiusmodi honestatis & opinionis, ut verisimile sit, eos amore, vel odio, vel obtento pecunia non dejerare: necesse etiam est, ut ejus, quem purgare intendunt, vitam & mores notos habeant.

Deficiens in purgatione habetur pro convicto. Et super notorio non est indicenda purgatio, h. d.

Quoniam *b* verò in Canonica purgatione defecerint, perinde puniendi sunt, atque si de crimine, de quo diffamati fuerint, legitime convicti, vel confessi fuissent: nisi tamen aliud iudicantis aequitas statuendum duxerit. Planè super notorio *c* nulli erit indicenda purgatio, sed tantum condemnationis promulganda sententia: cum parati sceleris evidentia, neque accusatoris clamore indigeat.

Criminum quadam solum Deum laedunt, quadam etiam homines, h. d.

Criminum autem quadam divinae majestatis laesionem continent: quadam verò & hominibus damnum irrogant. Quae Deum principaliter laedunt, haec ferè habentur, simonia, haeresis, schisma, apostasia, fornicium, maledicentia, sacrilegium. Hominibus verò laesionem inferunt, homicidium, adulterium, stuprum, rapina, furtum, usura, falsum, injuria: de quibus distinctius, sed tamen breviter videamus.

DE SIMONIA.

TITVLVS III.

Quid sit Simonia, & unde dicta, h. d.

Simonia *d* nihil aliud est, quam studiosa voluntas, sive cupiditas emendi, vel vendendi spiritualia, vel spiritalibus annexa. Vel, simonia est rei spiritalis vel spiritalibus annexae, cum aliquo temporali factae commutatio. Appellata est autem à Simone mago, qui primus hujus detestandi sceleris author fuit.

Simonia aut est simplex conventionalis, aut realis. Et realis subdividitur in realem conventionalem, & realem mentalem, h. d.

Simonia duplex est species. Nam aut est conventionalis, aut mentalis. Conventionalis est, cum aut aliquid datum est, vel de danda in posterum tractatus intercesserit, & conventio. Mentalis est, cum nullum quidem intercesserit factum *e*, sed sola prava dantis, aut recipientis mens & intentio concurrat: & propterea rudi, sed congruente vocabulo mentalis appellatur.

Cuiuscumque muneris receptione Simonia contrahitur. Et appellatione pecunia continetur, quid quid homines habent in terra, h. d.

Contrahitur *f* autem Simonia, non modo cum pecunia ipsa pro re sacra datur, aut recipitur, vel de danda & recipienda tacite vel expresse conventum fuerit: verum etiam cum dans à lingua, vel obsequio recipientis munus exigit. Cum enim spiritualia tribuens, manus ab omni munere excutere debeat, id tunc facere intelligitur, cum pro divinis rebus non solum pecuniam nullam, sed nec humanum obsequium, aut gratiam ali-

a Cap. quotiens, extr. de purg. can. & can. mennam, eod. tit. *b* C. cum lex, ubi gl. & c. inter sollicitudines, extr. de purg. Canon. *c* C. pen. ext. dist. tit. *d* gl. 1. in sum. 1. q. 1. *e* ext. com. 2. eod. tit. *f* gl. 1. in sum. 1. q. 1.

quam requirit. Et sicut pro manus impositione non debet Episcopus a, ita nec minister, nec notarius, in ordinatione, pro voce vel calamo, pecuniam recipere. Pecuniam verò hoc loco accipimus, quidquid homines habent: quocumque nomine idem omnia continentur, quia antiqui, quodquid ferme habebant, in pecoribus habebant. Contrahitur ergo simonia, cum quis sacra quodammodo in commercium deducit.

Ponit plura capita, ex quibus committitur simonia. h. d.

Sed b & tunc quoque simonia committi dicitur, cum quid pro personis Ecclesiasticis deducendis in sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu pro nubentium benedictionibus, accipitur. Is quoque, qui pro electione præmia largitur, quia per electionem pervenitur ad consecrationem, perinde simoniaco habebitur, ac si pro consecratione munera dedisset.

Simoniaco dicitur quis electus, etiam si quid ignorante eo datum fuerit, vel promissum. h. d.

Nec distinguemus e, sciente, an ignorante eo, qui promissionis, vel dationis alicujus interventu postmodum electus fuit, promissum quid, vel datum fuerit: quamvis enim electus tempore dationis, vel promissionis conscius non fuerit, non propterea minus electio rei probanda erit.

Episcopus non potest dispensare cum electo simoniaco, licet ignorante, sed bene super assertionem beneficii simplicis, prævia tamen resignatione. h. d.

Sed videamus, an post reprobam electionem cum eo super prælatione, ad quam quis sic electus fuerit, possit Episcopus dispensare: & constitutum est, non posse quamvis d circa eum, qui per simoniacam pravitatem simplex beneficium recipit, post liberam resignationem Episcopi dispensatio toleretur.

Datum in dispensandum eligendis, vel illo etiam reclamante, non facit electionem simoniacam. h. d.

Planè si constet eos, qui quid dederint, vel promiserint e, quod per fraudem in dispensandum eligendi dolo malo id fecerint, aut electo ipso non modo ignorante, sed etiam reclamante, nec aliquando ratum habente, se cura electio minimè reprobanda erit: alioquin contineretur, quod factum insidias inimico parantis innocenti damnosum existeret, & vir malus de fraude sua commodum reportaret.

Simoniaco ordinatus cum suo ordinato & Clerico mediatore est deponendus, laicus verò mediator excommunicatur. h. d.

Ac veluti variis modis simoniaca labes committitur, sic etiam variis poenis simoniacos perculli, admonendi sumus. Nam si quis, ut ordinetur, pecuniam Episcopo obtulerit f, & qui turpissimi lucri commodo Sancti Spiritus gratiam vendere g tentaverit, amissionis proprii gradus periculo subjacebit: & qui ordinatus est, à dignitate, quam pecuniis acquisivit, erit prorsus alienus. Si quis verò h tam turpibus & nefandis datis, vel acceptis mediator extiterit, siquidem Clericus, erit à proprio gradu deiciendus: si verò Laicus, anathematizandus erit.

Ordinatus à simoniaco non simoniaco, & simoniaco non simoniaco ordinem conferens, non sunt deponendi. h. d.

Hæc tamen de illis intelligere nos oportet, quos nec ignorantia, nec attractionis excusat violentia, sed simoniaci, simoniaco ordinati, vel ordinatores existunt. Cæterum si quis à simoniaco quidem, non tamen simoniaco, ordinem susceperit, aut simoniaco non simonia-

a Can. i. ext. eod. tit. b Cap. non satis, & cap. seq. ext. eod. tit. c Cap. nobis fuit. ext. eod. tit. d Cap. pen. ext. de elect. e Cap. nobis fuit. ext. eod. tit. f Can. si quis. i. g. i. g Can. quando Episcopus. 5. quod si aliter. 24. dist. 11. h Can. si quis Episcopus. i. g. i.

cus ordinem contulerit, misericorditer in Ecclesia sustinendi erunt: hos enim facit simoniacos, non reatus criminis, sed ordinatio, vel susceptio simoniaci.

Beneficium consecutus simoniaco per accusationem amovetur privatur beneficio, & deponitur: per inquisitionem verò privatur quidem beneficio, sed post peractam poenitentiam in suo ordine permittitur ministrare. h. d.

Quod a simonordinem quis, sed beneficium Ecclesiasticum data pecunia consecutus fuerit, multum interest, per accusationem, an per inquisitionem quis convictus fuerit. Primo enim casu non solum Ecclesia privandus, verum etiam honore sacerdotii Presbyter spoliandus erit: posteriore verò, postquam ab Ecclesia, quam sibi per pecuniam comparaverat, amotus fuerit, & injunctam poenitentiam egerit, in susceptis ordinibus ministrare permittendus erit.

Cum parvulus, qui cupiditate parentum Ecclesiam sunt consecutus, post liberam resignationem potest dispensari. h. d.

Quinimò b qui parvuli parentum cupiditate Ecclesias per pecuniam sunt consecuti, ob paternum factum non modò à sacris ordinibus non sunt removendi: verum etiam postquam eas omninò dimiserint, si Canonice in eisdem vivere voluerint, pro magna misericordia sustineri poterunt.

Idem juri est de accessorio, quod de principali. h. d.

Nec objiciat quis, non consecrationes emisse se, sed quæ ex consecratione proveniant. Nam sicut anima sine corpore corporaliter vivere non potest, sic corporalis Ecclesia, vel dignitas, & ordo Ecclesiasticus sine rebus corporalibus parum proficiet. Quisquis igitur eorum alterum vendit, sine quo alterum haberi non contingit, neutrum inventum reliquisse intelligitur.

Quilibet admittitur ad accusandum simoniacum. Et solus simoniacus inter peccatores missam non celebrat. h. d.

Hæc autem criminis tanta est labes e, ut etiam servi adversus dominos, & quilibet criminosi admittantur ad accusationem. Item omnis peccator missam celebrare potest, præterquam simoniacus: quem adeò quilibet, ut ab ordine malè accepto removeatur, accusare potest, ut nec meretrix excludatur.

Oblatum spontè, vel datum gratis redimenda molestia super jure quesito indebitè, illata non inducit simoniam. h. d.

Sciendum tamen est, non datione qualibet, aut receptione simoniam contrahi: nam si quid spontè, purè d, sine pacto, & conventionione, & taxatione qualibet fuerit gratis oblatum, id sine scrupulo simoniacæ pravitatis recipi poterit. Idem obtinet ex contrario, si quid non spontè quis dederit, sed ut indebitè illatam molestationem super quæsito jure redimat, dare coactus fuerit.

Tunentur prelati committentes vices suas sub annuo censu. h. d.

Demum sciendum est tam Lateranensi, quam Turo-nensi concilio statuentem, Canonice distributioni prælatos eos subjacere, qui vices suas e, vel Ecclesias sub annuo censu concedunt: quia dum sacerdotium sub hujusmodi mercede venale disponitur, ad æternæ retributionis præmium consideratio non habetur.

Tunentur aliquid recipientes pro concedenda docendi licentia. h. d.

Pro docendi f quoque licentia concedenda nullus cuiusque consuetudinis obtentu aliquid exigere debet, & qui secus fecerit, ab Ecclesiastico beneficio fieri alienus: dignum enim videtur, ut in Ecclesia fructus sui laboris non habeat, qui cupiditate animi, dum vendit docendi licentiam, Ecclesiasticum profectum nititur impedire.

a Can. dilectus ubi etiam gl. in vers. amotos. eo. 11. ex. b C. sicut tuus. 5. quamvis. ext. eod. c C. tanta. ext. eod. tit. d C. tua nos. 9. si verò. ext. eod. tit. e Can. i. 2. & seq. ext. ne prelat. vic. suis. f Can. i. 2. & per totum tit. ext. de magist.

DE HÆRETICIS ET SCHISMATICIS, ET
APOSTATIS.
TITVLVS IV.

Qui sint hæretici, & qui schismatici, & quomodo differant.

b. d.

Hæretici sunt, qui vanæ gloriæ, principatusque sui causa falsas opiniones gignunt, vel sequuntur. Schismatici sunt, qui se ab unitate Ecclesiæ per inobedientiam separant. Licet autem inter hos à principio quædam videatur esse diversitas, nullum tamen est schisma, quod sibi aliquam tandem hæresim non contingat, ut ab Ecclesia rectè recessisse videatur.

Schismatici excommunicatione, depositione, honorum confiscatione, & a se gestorum annullatione puniuntur. b. d.

Vtunque a verò crimen atrocissimè Ecclesiastica disciplina prosequitur: nam schismaticos excommunicationis sententiæ Canones infestantur: & si nec sic resipuerint, ab omni ministerio Ecclesiastico deponuntur, adhibito etiam, si necesse fuerit, brachii secularis auxilio, ad illorum insolentiam coercendam, cum omnium etiam bonorum confiscatione. Ordinationes quoque ab his factas, & dignitatum sive beneficiorum concessiones, alienationes rerum Ecclesiasticarum, omni penitus firmitate carere voluerunt.

Hæretici nisi hæresim abjudicaverint, omnes Ecclesiastica prerogativa nudati traduntur seculari curie puniendi. b. d.

In hæresi b autem deprehensi, præter perpetui vinculum anathematis, si clerici sint, vel religiosi, totius ordinis Ecclesiastici prerogativa spoliandi erunt, & omni officio, & beneficio nudati, secularis relinquuntur arbitrio potestatis, animadversione debita puniendi, nisi continuo post deprehensionem erroris ad fidei Catholicæ unitatem recurrere, & errorem suum publicè abjurare, & congruam satisfactionem exhibere consenserint. Laici vero, nisi (prout dictum est) abjurata hæresi & satisfactione exhibita, ad fidem redierint orthodoxam, secularis iudicis arbitrio relinquuntur, debitam pro qualitate facinoris ultionem recepturi.

Bona hæreticorum post latam sententiã confiscantur. b. d.

Bona quoque c damnatorum, propter hæresim ipso jure, & omni spe potiundæ hæreditatis filiis adempta, confiscata intelliguntur: aut si clerici fuerint, Ecclesiis, à quibus stipendia receperunt, applicabuntur. Confiscationis tamen hujusmodi executio, vel bonorum occupatio faciendâ non erit, antequam super crimine sententiã fuerit promulgata.

Ob hæresim maritorum dotes uxorum non sunt confiscandæ, nisi scienter contraxerint matrimonium cum hæretico. b. d.

Sed & cum alteri per alterum iniqua conditio inferri non debeat, propter hæresim maritorum, uxorum Catholicarum dotes d confiscari non debent, nisi forte eum viris matrimonia contraxerint, quos hæreticos esse sciebant.

Etiã post mortem bona hæreticorum confiscantur. b. d.

Post mortem e quoque ob sceleris immanitatem hæreticos poena prosequitur: ideoque & si criminoso vivente nihil fuerit super bonorum confiscatione declaratum, nihil minus ad eam etiam ipso mortuo procedendum erit.

Hæretici non possunt tradi Ecclesiastica sepultura. Et tumulantes eos excommunicantur, nec ante absolvantur, quam propriis manibus exhumaverint. b. d.

Ecclésiastica f quoque sepultura usque ad eam carere debent, ut si qui eosdem credentes, aut fautores eorum scienter Ecclesiasticæ sepulturæ tradere ausi fuerint, excommunicationis sententiæ subjacere debeant, nec

a Ca. 1. & per totum si. de schismat. in 6. b C. ad abolendam. & c. excommunicatus. §. 1. ext. eod. si. de har. c Ca. cum secundum eod. si. in 6. d C. de re vit. de har. in 6. e C. accusatus. §. 1. pen. eod. si. in 6. f C. 2. in prin. eod. si. in 6.

ante absolutionis mereantur beneficium, quam propriis manibus hujusmodi corpora extumulent, & projiciant: locus autem ille perpetuò carebit sepultura.

Defendentes ab hæretico usque ad secundum gradum, ab hæretico usque ad primum, non possunt habere beneficium Ecclesiasticum, nisi pater aut mater decesserint emendati. b. d.

Sed a & eorum filii ad beneficia Ecclesiastica, seu publica officia admittendi non erunt: quod quidem per pater nam lineam usque ad secundum gradum, per matrem nam verò usque ad primum tantum extenditur. Cum enim secundum legitimas sanctiones reis læsæ majestatis capite punitis, & bonis confiscatis, eorum filii vita solummodo ex misericordia conservetur, quanto magis, qui aberrantes in fide Deum offendunt, muneribus, bonis, honoribus debent spoliari: cum longè sit gravius æternam, quam temporalem ledere majestatem. Hoc tamen intelligendum est de filiis & posteris eorum, qui tales esse, vel etiam decessisse probantur: non autem illorum, quos emendatos & Ecclesiæ unitati reincorporatos esse constiterit.

Qui receperunt penitentiam Ecclesiæ, vel recipere sunt parati, sunt reincorporandi: post abjuratorem verò relapsi non sunt amplius reincorporandi, sed traduntur curi seculari: cui tamen non negatur sacramentum penitentiae. b. d.

Sed videamus, qui & quando incorporari debeant: constat eos, qui pro culpa hujusmodi ad mandatum Ecclesiæ penitentiam acceptaverint, eamque vel perfecterint, vel humiliter profectionis ejus insistant, resipiendo esse. Idem juris est, si penitentia nec peracta sit, nec imposita, dum tamen criminis obnoxii ad eam recipiendam parati fuerint. Quòd si post e abjuratorem erroris, vel postquam se proprii Antistitis examinatione purgaverint, in abjuratam hæresim incidisse deprehensi fuerint, seculari iudicio sine ulla penitus audientia relinquendi erunt: licet si postmodum peniteant, & penitentia signa in eis apparuerint manifesta, nequaquam sine relapsis humiliter petita sacramenta penitentia & Eucharistia deneganda.

Quando quis dicitur relapsus. b. d.

Relapsi autem intelligendi sunt, non solum ii, quorum ante abjuratorem crimen plenè probatum fuerit, verum etiam d ii, qui postquam accusati, vel vehementer suspecti semel hæresim in iudicio abjuraverint, & postmodum in eandem iterum reincident. Planè si ex modica & levi suspitione semel quis abjuraverit, reincidentens, quanquam ex hoc sit gravius puniendus, non tamen debet in hæresim relapsorum poena puniri.

Qui abjuraverit in uno articulo, si post sit hæreticus in alio, dicitur relapsus. b. d.

Item vero e, qui in una hæresis specie, vel secta commisit, sicut in uno fidei articulo, seu Ecclesiæ sacramento erravit, & postmodum hæresim simpliciter vel generaliter abjuravit, si deinde in aliam etiam hæresis speciem, sive sectam, aut alio articulo seu sacramento committat, ut relapsus in hæresim, iudicandus erit.

Suspecti de hæresi, nisi se purgent, sunt excommunicandi, & excommunicati si in excommunicatione induruerint, condemnantur tanquam hæretici. b. d.

Qui f verò inventi fuerint sola suspitione notabiles, quòd eam quantumvis vehementem de tam gravi crimine condemnandi non erunt, sed nisi juxta considerationem suspitionis, qualitatèque personæ propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, anathematis gladio sese feriendos exponunt, & usque ad satisfactionem ab omnibus evitabuntur, & si per annum in excommunicatione persistierint, velut hæretici condemnabuntur.

a C. statum. eo. ii. in 6. b d. c. statum. §. hoc. c C. super. eod. si. in fi. d C. accusatus. in prin. eo. ii. in 6. e d. c. accusatus. §. 1. eo. ii. in 6. f C. cum contumacia. eo. ii. in 6.

Plura

Plura specialiter inducta sunt in causa hæreticorum, & processu contra eos. h. d.

Plura quoque ad hoc atrocissimum crimen vindicandum specialiter & præter ordinarias Iuris regulas inducta sunt, tam circa iudicium & processum instituendum, & testium depositiones, & carcerum custodiam, & immutationis poenam: quam etiam contra fautores, receptatores & defensores eorum, ut clarè ex lectione sacrorum constitutionum apparere potest.

Apostata qui sint, & quomplex Apostasia: & quâ poenâ puniuntur Apostata. h. d.

Et hæc est tertia pars principalis huius tituli.

Apostatæ sunt, qui à statu fidei, obedientiæ, vel religionis, quam se tenere professi sunt, temerariè recedunt. Apostasiæ b triplex est species: alia enim est perfidia, alia inobedienciæ, alia irregularitatis. Apostasia perfidia est, cum qui à fide recedunt: utputà, cum Christiani effecti in Christi fide prævaricantur, & ad Iudæos, vel alios detestabiles ritus convertunt. Apostasia inobedienciæ est d, cum quis præceptum superioris sui spontè transgreditur, sive patrum regulis, vel constitutionibus non obtemperat. Irregularitatis Apostasia est, cum quis ab ordine suo e, sive assumptæ religionis recedit. Apostatas autem sacri Canones tam inter infames f deputant, quam etiam excommunicationis & aliarum poenarum vinculis innodandos esse præcipiunt.

DE SORTILEGIS, MALEDICIS, ET SACRILEGIS.

TITVLVS V.

Inquisitor hæreticæ pravitatis non potest procedere contra sortilegos, nisi sortilegium expresse contineat hæresim. h. d.

Sciendum est, hæreticæ pestis inquisitores de divinationibus, & sortilegiis, nisi hæresim saperent manitionibus, se se intrinsece non debere, nec talia exercentes posse punire, sed eos suis debere iudiciis puniendos relinquere, cum negotium fidei, quod summè privilegium esse convenit, per occupationes alias non debeat impediri.

Qui sunt sortilegi: & quâ ab Ecclesia sint omnino eiciendi. h. d.

Sunt autem g sortilegi, qui prætextu religionis per quasdam sortes divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione facta, futura promittunt. Ariolorum h igitur aruspicum, incantatorum, & omnium sortilegorum artes, cum sint ex quadam pestifera societate demonum atque hominum quasi pacta infidelis & dolosæ amicitia constituta, penitus sunt ab Ecclesia eliminandæ, & superstitiosi artifices, nisi per poenitentiam respiciant, perpetuo anathemate feriendi: & si clerici sint, degradandi.

Si blasphemus in iudicium sibi poenitentiam peragere recuset, & vivens ab ingressu Ecclesiæ arcetur, & mortuus Ecclesiastica carebit sepultura. h. d.

Diverfa est poena maledicorum: nam si quis in Deum, vel aliquem sanctorum linguam in blasphemiam publicè relaxare ausus fuerit, poenæ, juxta Gregorianæ constitutionis tenorem, subdendus erit: quam si recipere, & poenitentiam peragere recuserit, & Ecclesiastica carebit sepultura.

Sacrilegi variis poenis puniuntur. h. d.

a In 6. & Clem. b Gloss. i. c. extr. de Apost. c Can. non potest. 2. q. 7. d C. 2. & c. illud. extr. de major. & obed. e Can. fin. dist. 30. & c. extr. de Apost. f Can. infames. 6. q. 1. gl. inc. 1. de tempo. ord. in 6. g Can. 1. 26. q. 1. h extr. de sortileg. & 26. qu. 1. 2. 3. 4. & 5. i C. 2. extr. de maled.

Similibus, interdumque acrioribus urgentur poenis qui in sacrilegii crimen incidunt, & Ecclesiæ incendere & violare minimè verentur: nam pro modo sceleris admitti, facinorosi que perpetrati, nisi plenè satisfecerint, aut de satisfaciendo plenam securitatem exhibuerint, nunc poenitentia beneficii sacrilego penitus denegatur, nunc anathemate vincitur, nunc perpetua damnatus infamia carceri traditur, aut exilio perpetuè deportationis, & depositionis animadversione coercetur: aliquando etiam pecuniaria poena multabitur.

Consentientes sacrilegi, & sacerdotes ipsi poenitentiam dantes, vel sepultura eorum intervenientes, vel ab eis elemosinas recipientes, pari poena cum eis puniuntur. h. d.

Nec solum talibus poenis illi pietendi erunt, qui sacrilegium admiserint, sed etiam consentientes eis, Presbyteri quoque, vel clerici, qui in vita, vel morte sacrilegis poenitentias dare, aut sepultura interesse, vel eorum elemosinas accipere ausi fuerint, sive rapinæ participes inventi fuerint, Ecclesiastico beneficio privati ordinis sui damnari irrecoverabiliter patientur.

Sacrilegium committitur tam intuitu rerum, quam personarum. Et qualiter intuitu rerum. h. d.

Sacrilegium autem admitti dicitur, tam ratione rerum, quam personarum. Rerum a, ut cum quis sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro auferit. Sed & si non de sacro aliquid ablatum fuerit, sed intra certos passus, qui in circuitu Ecclesiæ sunt, adhuc sacrilegium committi dicitur.

Ratione personarum committitur sacrilegium, cum quis clericum percussit, vel cum monachum violentat. h. d.

Personarum ratione sacrilegium perpetratur, cum quis in clericum, vel monachum violentas & impias manus b iijicit: vel cum personæ Deo dicatæ per eorum appetuntur: de quibus infra suo loco latius dicturi sumus.

DE FURTIS.

TIT. VI.

Furti nomine omnis illicita usurpatio continetur: & fures promovendi non possunt, imò promoti, deponuntur, & si sint incorrigibiles, debent excommunicari, & si occisi fuerint in furto, non est pro eis orandum, nisi ante mortem sint confessi. h. d.

Furti quidem nomine omnis illicita usurpatio alienæ rei concluditur: sed nunc de iis tantum agimus, quæ speciali nomine destituta generali furti appellatione continentur. Fures autem non solum secularis leges, verum etiam Canones acriter insectantur: nam nec ad sacros ordines promovendi, nisi secundum ea, quæ supra primo libro diximus, & promoti ab iisdem de jure, & si depositi incorrigibiles fuerint, excommunicari, & demum potestati seculari tradi debent. Et si e, dum furtum committitur, occisi fuerint, pro eis minimè orandum erit: quanquam si comprehensi, aut vulnerati confessi fuerint, communio eis non sit deneganda.

Furtum committentes ob necessitatem vitæ puniuntur, & poena furum puniuntur partientes cum eis, & qui furorum sunt confessi. h. d.

Sed hæc de illis intelligere nos oportet, qui nulla necessitate ad furtum commiserunt. Ceterum si quis propter necessitatem d cibaria, vestem, vel pecus furatus fuerit, longè mitiori poena puniendus erit. Nec fures solum supra dictis poenis tenentur, sed ii quoque e, qui aut cum furibus partiuntur, aut qui furorum confessi fures quærentibus possessoribus non indicant.

a Can. quisquis. § sacrilegium. 17. q. 4. b C. si quis contumax. § sacrilegium. 7. q. 4. c C. 2. extr. eod. d C. si quis propter. extr. eod. e C. qui cum fure. eod. tit. extr.

DE VSVRIS.
TITVLVS VII.

Usura quod sit, & unde dicta: & habens possessionem in pignus, recepta propria pecunia, si recuset fructus in sortem computare, usuras committit. h. d.

VSura est, quidquid ultra sortem mutuam percipitur: dicta ab usu, quia scilicet pro usu pecuniae recipitur. Vnde a & si quis pignoris obitu realicujus nactus fuerit possessionem, si sortem suam deductis expensis de fructibus jam perceperit, si eandem debitori restituere recuset, & perceptos fructus in sortem computare, proculdubio usurarum committitur crimen.

Poenas usurariorum sunt, infamia, excommunicatio, beneficiorum & officiorum & Ecclesiastica sepultura amissa. h. d.

Multiplicibus autem poenis sacri Canones usurarios insequuntur: nam per injustam infamiam, nec ad Christianam, nec ad communionem admittuntur altaris, nec quicquam de manu eorum oblationes accipiet. Et si clerici fuerint, tam officii, quam beneficii Ecclesiastici periculum patientur. Nullus quoque sub poenis Gregoriana constitutione comprehensis, manifestis usurariis aut locabit domus, aut conductas habere permittet: sed & si in hoc scelere decesserint, Ecclesiastica carebunt sepultura.

Licet quis de usuris satisfieri mandet per heredem, non tamen est tradendus Ecclesiastica sepultura, donec fuerit satisfactum: & contra faciens incurrit poenas eorundem, & testamenta usurariorum non valent. h. d.

ET id adeo obtinet, ut etiam si morituri in ultima voluntate de usuris satisfieri expressam quantitate, vel indistincte mandaverint, donec secundum Gregorianam constitutionis tenorem satisfactum fuerit, Ecclesiastica sepultura carere debeant. Quicumque vero manifestos usurarios contra praedictam sanctionis formam tumulare ausi fuerint, poenae Lateranensis concilii contra usurarios promulgatae subjiciendi erunt. Testamenta quoque ab eisdem facta, aliter quam secundum dictam constitutionis formam non valebunt, sed ipso jure erunt irrita.

Non debemus facere malum, ut postea faciamus bonum: & si non sint, quibus restitui possint usurae, eroganda sunt in pauperes: & paupertas excusat a restitutione. h. d.

Nec quicquam g proficiet, quod quis pro captivis redimendis, vel elemosynis dandis sese usuras exercuisse alleget: nec enim propterea magis cum usurario dispensari poterit, cum pro vita alterius nec mentiri quidem, nedum rapere liceat. Plane si necii, a quibus quis usuras extorserit, nec illorum sint haeredes superstitis, non solum pauperibus usurarum nomine acceptum erogare poterit, verum etiam compellendus erit, nisi eum nota paupertas evidenter excuset.

Non solum foeneratores, sed etiam illorum haeredes debent usuras restituere, nulla obstante appellatione. h. d.

Nec istantium Ecclesiastica distinctione extortas usuras restituere cogendus erit, qui foeneratus est, verum etiam h filii, & quicumque extranei haeredes, qui omnes super usuris conventi nullius appellationis remedio restitutionem subterfugere permittendi erunt.

Iudex foeneratori potest praecipere sub poena excommunicationis, tam ne usuras exigat, quam ut exactas restituat, non obstante juramento praestito de non repetendis usuris. h. d.

Sed & si quis sub usuris pecuniam acceperit, & de eis nunquam repetendis foeneratori juraverit, ad huc iudex usurarios per censuram Ecclesiasticam compellere poterit, tam ut ab earum desistant exactione,

a C. 1.2. & conquestus. extravag. eod. tit. b C. quia in. extr. eo. c C. praterea eod. tit. ext. d C. 1. & seq. eod. tit. in 6. e C. 2. eod. tit. in 6. f d. e. 2. in fin. g C. super eo. ubi gl. ext. eod. h C. tua ms. ext. eod. tit. i C. tua dudum. ext. eo.

& juramentum remittant, quam etiam, ut exactas restituant, ne de dolo & fraude quenquam contingat commodum reportare.

Iudas satisfacere debent de immoderato gravamine Christianis, alias excommunicantur modo quo possunt. h. d.

Iudaei a quoque, si a Christianis quocumque praetextu graves immoderate usuras extorserint, & per seculares principes & potestates illas remittere sunt compellendi: & donec de immoderato gravamine competenter satisfecerint, ab universis Christi fidelibus tam in mercimoniis, quam in aliis per excommunicationis sententiam eis omnimoda communio denegabitur.

Ponuntur plures casus, quibus quis fructus in sortem computare non tenetur. h. d.

Sunt tamen casus, in quibus aliquid ultra sortem abfque vitio usurarum licite recipitur: ut puta, si clericus Ecclesiasticum beneficium aliter redimere non valens, praetextu pignoris de manu laici illud accepit: nec enim hic in sortem fructus tenebitur computare. Idem, si terra non sit beneficii alicujus Ecclesiastici, sed ad accipientem in pignus jure domini directi pertinere noscatur. Idem b, si possessiones pro non numerata dotu genero a focero pignori obligatae fuerint: cum enim frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda, pignoratium possessionum fructus in sortem computandi non erunt.

Non est usurarius rem emens minus justo pretio, si tunc verifsimiliter dubitetur, an tempore solutionis plus vel minus est rei valitura, vel aliter dubius eventus usurarum suspicionem remoret. h. d.

Ille c quoque, qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensurae reddantur, ex hoc usurarius censeri non debet: quia licet tunc plus valeant, utrum plus vel minus, solutionis tempore fuerint valiturae, verifsimiliter dabitur.

Usurarius est, qui a debitore recipit aliquid ultra sortem, etiam si suscipiat in se periculum. h. d.

Aliud tamen juris est, si quis naviganti d, vel ad nundinas eunti certam pecuniam quantitate mutuatur, & ex eo, quod in se mutuans periculum suscipit, aliquid ultra sortem ut recipiat, convenit: nam hic usurarius reputandus erit.

DE ADULTERIIS, ET ALIIS CONVIVTIONIBUS ILLICITIS.
TITVLVS VIII.

Adulterii appellatio est generalis: proprie tamen in nuptias committitur: & quae sit adulterii poena. h. d.

Adulterii generalis est appellatio: continet enim non modo alieni tori violationem, sed omnem prope illicitam fornicationem. Proprie tamen adulterium in nuptias committitur. Poena in laico, excommunicatio: in Clerico, depositio: vel in utroque, certa poenitentiae impositio.

Arbitraria est poena incestus, Sodomitae, & rei habitae cum leuitis. h. d.

Eadem vel etiam pro iudicis arbitrio major, aut minor, eos manet poena, qui incestum commiserunt: ut puta, cum qui contra naturam humanae societatis parentibus, vel liberis, vel aliis ejusmodi personis impudice adherent: aut si cum illa, quam quis de sacro fonte susceperit, aut quam ante Episcopum tenuerit, cum sacro Chrismate inungeretur, fornicationis scelus perpetraverit: aut cum relicto naturali usu contra naturam f morte Sodomitico fornicabitur: aut humani generis naturam transgressus, sese brutis commiscuerit.

a C. post miserabilem. cum seq. ext. eod. tit. b Ca. salubriter. ext. eod. c C. si. §. ille. extr. eod. tit. d Ca. in prin. extr. eod. c Can. 2. §. adulterium. 36. q. 1. f C. clerici. ext. 6. de ex. eff. pralat.

Qua pena sit stuprantis mulierem honeste viventem, & virginem deflorantem. h. d.

Quod si quis stuprum admiserit, multum intererit, utrum cum muliere honeste vivente rem habuerit, an virginem defloraverit. Primo enim casu stuprator poenitentia subditus, pecuniaria etiam poena coercendus erit: posteriore vero a dotata virgine eandem patre consentiente habebit uxorem: si vero pater virginis dare noluerit, aut stuprator eam uxorem habere legibus impediat, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt. Quod si consentiente patre stuprator ipse corrupta virginem in uxorem ducere renuerit, corporaliter castigatus excommunicatusque, in monasterium ad agenda poenitentiam retrudatur, de quo nulla erit egrediendi sine iudicis permissione licentia.

Raptorum poena excommunicatio, depositio, & servitus, cum facultate tamen seipsum redimendi. h. d.

Major & legum severitas raptores cohibet: nam praeter secularium sanctionum poenas, anathemate, cum suis adiutoribus feriri, aut si clerici sint, proprii ordinis & honoris amissionem substinere debent.

In propria sponsa non cadit raptus, & raptus per consensum purgari potest. h. d.

Raptus e autem tunc committi dicitur, cum illa, de cuius nuptiis nihil actum fuerit antea, abducitur. Unde qui sibi desponsatam, vel parentibus reclamantibus, abduxerit, in crimen raptus, & in poenas minime incidit. Rapta quoque puella legitime cum raptore matrimonium contrahet, si prior dissensio in consensum transeat. Raptor enim & rapta, nomina sunt vitiorum, non personarum: vitia autem cum purgata fuerint, eorum etiam nomina abolentur.

Raptus Monialis purgari non potest. h. d.

Ed hae de illis intelligenda sunt, qui mulierum laicorum consensum habuerunt: nam si quis Deo dicatas virgines d' vel rapuerit, vel volentes matrimonio sibi sociare tentaverit, tanquam sacrilegius admittens, pro tam nefandi criminis atrocitate plectendus erit, nulla e profus voluntatis sacrarum virginum habita ratione.

Poenas simplicium fornicationis est arbitraria. h. d.

Demum si quis cum muliere soluta & impudica simpliciter fornicatus fuerit, tam poenitentia modus, quam etiam alia poena in iudicis potissimum reponetur arbitrio, qui ex qualitatibus variis minorem, vel maiorem poenam statuet.

DE CRIMINE FALSI TITVLVS IX.

Qui per se, vel per alios literas Papa falsas, excommunicatio sunt cum suis factoribus: & Clerici officio & beneficiis privantur, & degradati traduntur Curiae seculari. h. d.

Adversus eos quoque, qui falsi crimen commiserunt, varie statutum reperitur: illos tamen ceteris acrius Canones insectantur, qui literis Apostolicis falsis usi fuerint. Talium enim literarum falsarii f cum factoribus, & defensoribus suis, anathemate feriuntur: & si Clerici fuerint, omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis perpetuo privabuntur. Ita, ut qui per se falsitatis virium exercuerint, postquam per Ecclesiasticum iudicem degradati fuerint, seculari potestate tradendi sint secundum legitimas constitutiones puniendi: per quam & laici, qui fuerint de falsitate convicti, legitime puniuntur.

Qui falsis literis utitur, si Clericus est, officio & beneficiis privatur: si laicus, excommunicatur. h. d.

Mitris cum illis agitur, qui licet his utantur, tamen ipsi non falsificaverunt: si enim Clerici fuerint,

a C. 1. & seq. ext. eod. tit. b C. 1. 36. q. 2. c C. pen. & si. ext. de rapt. d Can. 2. 36. q. 2. cum seq. e gl. 1. d. can. 2. f Ca. ad fals. ext. eod. tit.

officiis & beneficiis Ecclesiasticis spoliandi erunt: si laici tandiu excommunicationi subjicientur, quamdiu competenter satisfecerint. In utrisque tamen malitia gravius, quam negligentia punietur, quod & de his, qui falsas literas impetrant, observabitur.

DE HOMICIDIO. TITVLVS X.

Assasium, sicut omnium homicidiorum est atrocissimum, ita etiam atrocissimi punitur. h. d.

Cum non ad opera tantum sit respiciendum, sed tempus, causa, voluntas, personarum differentia, & omnia quae operibus accidunt, sint per vestiganda, sequitur, ut non sit omnium homicidiorum eadem conditio. Cunctorum vero illud atrocissimum a videtur, quod Assasium vulgo nuncupant: Unde non solum assasini ipsi, sed etiam receptatores, occultatores, consultatores & defensores eorum, & qui per eosdem quinquam interficere fecerit, aut mandaverit, dignitatis, honoribus, officiis, beneficiis, omnibusque bonis nudatus excommunicationis & depositionis incurret ipso iure sententiam, & tanquam Christianae religionis hostis a toto Christiano populo perpetuo diffidatus erit.

Interficiens per industriam similis est Assasino. h. d.

Non absimilis eum tenet poena, qui licet non per Assasium, per insidias tamen & industriam hominem interfecerit.

Interficiens latronem non ex necessitate, punitur: secus, si ex necessitate. h. d.

Quod si quis latronem vel furem peremerit, videamus, an sit puniendus: & siquidem furem absque occasione comprehendere potuit, certa adversus eum statuta poenitentia reperitur: quod si non potuit, nulla occisori erit ex necessitate injungenda poena.

Non punitur homicidium fortuitum, si nulla culpa casum processit. h. d.

Idem etiam obtinebit, si casu perpetratum fuerit homicidium, ut puta, si quis a necessario insistens operi, arborem incidit, & aliquis subitus transiens opprimatur: nam si neque voluntate, nec ulla incidentis culpa factum fuerit, ut pertransiens opprimeretur, arborem incidens homicidii poenis obnoxius non erit.

Poenitentia certorum annorum est injungenda parentibus opprimentibus filios. h. d.

Aliaratio est eorum, qui proprios filios oppressisse reperiuntur. Cum enim hos graviter deliquisse non sit dubium, certorum annorum erit illis injungenda poenitentia.

Filius a patre, vel ab alio, patre sciente, expositus, liberatur a patria potestate: & expositum suscipiens nullum in eo habet jus. h. d.

Quod si e filius a patre, vel ab alio, patre sciente fuerit expositus, aut eidem alimenta denegata fuerint, hoc ipso a potestate patria liberabitur. Nec tamen propterea, qui expositos susceperit, aliquid in eis ius vindicare poterit.

Impediens conceptionem, vel abortum procurans, punitur ut homicida: secus si id casu fieri contingat. h. d.

Is quoque, qui vel causa explende libidinis, vel odii meditatione, viro aut mulieri aliquid fecerit, vel potandum dederit, quò minus possit generare, vel concipere, vel nasci soboles, ut homicida puniendus erit. Quamquam alias, si conceptus nondum vivificatus fuerit, nec ut abigeretur, quisquam dolo malo fecerit, qui abortum f occasione tradidit, puniendus non erit.

a Ca. 1. eod. tit. in 6. b C. 1. ext. eod. tit. c C. 2. ext. eod. tit. d Can. saepe contingit. 30. dist. e C. uni. ext. de infan. lang. & exposit. f C. sicut ex literarum. ext. eod.

Quae sibi mortem inferunt, habentur similes illi qui impoenitentes moriuntur. h. d.

Novissime sciendum est pro his, qui quocunque prae-textu voluntarie ferro, vel veneno, vel suspensio, vel quolibet modo sibi mortem inferunt, nullam in oblatione faciendam esse commemorationem, & Ecclesiastica eos debere carere sepultura, non aliter atque illos, qui pro suis sceleribus impoenitentes moriuntur.

DE INJURIIS, ET DAMNO

DATO.

TITVLVS XI.

Inferens injuriam & damnum, debet damnum passio satisfacere, nec illum excusat ignorantia. h. d.

Mitius a cum his agitur, qui in pugna vel rixa aliquem lapide, vel pugno percusserint. Si enim ille mortuus non fuerit, sed in lecto jacuerit, vel operas exercere fuerit impeditus, qui percusserit, & opera ejus, & impensas & immodicas restituet. Et generaliter, si culpa e tua datum est damnum, vel injuria irrogata, vel aliis irrogantibus opem tulisti, aut haec imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure te super his satisfacere oportebit: nec te excusabit ignorantia, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam.

Si tuum animal damnum dabit, potes liberari illud dedendo, nisi sit ferum animal & nocere solitum, & non fuerit adhibita debita diligentia. h. d.

Quod si animalia tua nocuisse proponantur, nihilominus ad satisfactionem teneberis, nisi ea pro noxa dando damnum passis, te ipsum velis liberari: quod tamen ad liberationem non sufficit, si fera fuissent animalia, & quae nocere consueverant, & quam debueras, diligentiam non adhibuisti. Diversum statuitur in eo, qui aut damnum non contingeret, nihil omisit.

Injuria inferuntur re, verbis, literis: & poena est arbitraria. h. d.

Inferuntur e autem injuriae tribus modis: Re, Verbis, & Literis. Re, ut cum manus inferuntur. Verbis, ut cum convicium dicitur. Literis, ut cum in alterius vituperationem carmen, aut famosus libellus conficitur: quibus omnibus casibus pro qualitatibus admitti & atrocitate, prudens iudex poenas irrogabit.

Conficiens famosum libellum, & manifestans, pari poena puniuntur. h. d.

Eo amplius si quis famosum libellum invenerit, & non statim corruerit, vel combusserit, sed ejus tenorem dolose manifestaverit, quasi author, plectendus erit.

DE ECCLESIASTICIS CENSURIS.

TITVLVS XII.

Posit continuationem praecedentium & sequentium. h. d.

Postquam tam primo lib. personarum, quam secundorum Ecclesiasticarum tractatum cum his, quae annexa sunt, summam complexi fuimus, subinde ad reliquos venientes, judiciorum tam Civilium, quam Criminalium materiam & seriem explanavimus, delictorum & naturam & poenas breviter perstringentes: cum tam ratione contumaciae, quam etiam aliorum excessuum Ecclesiasticis censuris interdum aliquos innovari variis locis admonuerimus, superest nunc ut operi finem imponentes, de ipsis censuris suis & distinctius differamus.

Quid veniat appellatione censurae Ecclesiasticae, quid sit excommunicationis, quid interdictum, quid suspensio. h. d.

Eplectitur: scilicet, Excommunicationis, Interdicti,

a C. i. ex. cod. tit. b In medicos, melius. c C. si. ext. cod. tit. d C. si. quod. ext. eo. tit. e glan. ver. injuria. c. si. ext. eo.

& Suspensionis sententiam. Excommunicatio, est a communione exclusio. Interdictum Ecclesiasticum, est a certis sacramentis, & omnibus divinis officiis & sepulture Ecclesiastica facta prohibitio. Suspendio, est inhabilitas quaedam ordinum, vel officiorum executionem impediens. Sed ne de omnibus simul tractantes, legentibus difficultatem ingeramus, distincte de singulis differamus, ac primum de Excommunicatione.

DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS.

TITVLVS XIII.

Minor excommunicatio a perceptione sacramentorum, Major etiam a fidelium communione separat. h. d.

Excommunicationum duae sunt species, minor scilicet, & major. Minor est, per quam quis a sacramentorum participatione conscientia, vel sententia arcetur. Major est, per quam quis non solum a sacramentorum excluditur perceptione, verum etiam a communione fidelium, quae ab omni actu legitimo separatur, ac dividit: & haec alio nomine, a Anathema appellatur.

Excommunicationum aliae sunt latae sententiae, aliae ferendae. Est lata sententia est, cum quis sine facto iudicis a jure excommunicatur. h. d.

Refusus excommunicationum alia Canonis, alia Iudicis. Canonis est, qua quis ab ipso solum Canone absque iudicis ministerio innodatur, quae etiam alio vocabulo late sententia excommunicatio nuncupatur. Sciendum est enim complures esse casus, in quibus adeo quis delinquere existimatur, ut nulla expectata iudicis pronuntiatione ipso jure excommunicationis vinculis innodetur: quod quidem, quanquam innumerabilibus prope exemplis declarari possit, unius tamen tantum profectione contenti erimus.

Qui Deo dicatos homines corporaliter offendunt, incurrunt in excommunicatione lata sententiae, a qua non possunt absolvi, nisi per Papam. h. d.

Si quis igitur in clericos, regulares, monachos, professos, vel novitios, vel conversos, violentas & impias manus injecerit, ipso jure Canonis incurrer sententiam, a qua praeterquam a Romano Pontifice, vel ejus de latere legato, a quoquam absolvi non poterit.

Complures inferentium manus violentas clericis, pari poena cum inferentibus puniuntur. h. d.

Sed & si manus quis violentas non injecerit, inferenti tamen vel author, vel fautor, vel adjutor fuerit, aut factum ratum habuerit, pari poena illum plectendum Catholica sanxit autoritas, eos etiam delinquentibus favere interpretata, qui cum possint, manifesto sceleri desinant obviare.

Detinens, vel ducens clericos in vincula, incurrit excommunicationem lata sententiae, nisi faciat de voluntate suorum praetatorum. h. d.

Interdum etiam si nullam corporis laesionem clericis quis intulerit, excommunicationis tamen poenam non evadet: ut puta a, si laicus in publica, vel privata custodia illos detinuerit, vel in vincula conjecerit, nisi tamen id de mandato faciat praetatorum, quorum illi sunt jurisdictioni subiecti: tunc enim citra excommunicationis metum, & capere clericos, & ad iudicium violenter ducere laici poterunt: cum hoc non ipsi, sed illi quorum autoritate hoc faciunt, agere videantur, dum tamen non amplius eorum se extendat violentia, quam defensio clericorum exigit.

a Can. si. q. 2. b Ca. non dubium. extr. cod. c Ca. ad evitandum. ext. cod. d Ca. nuper a nobis. ext. cod. tit.

Si Abbas imperet laico, ut monachum etiam causa discipline verberet, uterq; incidit in excommunicationem: scissus autem si imperet clerico ex causa necessitatis, h. d.

Quod autem diximus, non facientes, sed eos quorum **Q**uia auctoritate, quid facere videri, absolute non procedit. Nam a si laicus, qui in Abbatis ipsius servitio commoratur, ejusdem jussu in clericum, vel conversum, vel monachum etiam subsistente causa manus injecerit, tam qui tales verberari precipit, quam qui mandato verberat alterius, excommunicationis sententiam non evadent. Nam si disciplina regularis gratia id faciendum sit, vel Abbas id per seipsum faciet, vel si necessitas urgeat, per clericum, vel monachum id fieri jubebit.

Tam percussus volentem clericum, quam clericus consentiens, sunt excommunicati. h. d.

Volentem b quoque clericum si quis percusserit, nihilominus excommunicationis censuram incurrit: ut responsum est de eo clerico, qui cum laico injuriam intulisset, volens secundum consuetudinem patrie pro injuria illata offenso satisfacere, sponte sua ultimum se subiecit percussionibus. Quamquam enim haec manuum injectio non sit violenta, tamen injuriosa videtur: & Canon respexit non tam favorem clerici ordinati, quam clericali ordinis: unde hoc casu tam percussus, quam seipsum percussionibus sponte subjiciens excommunicationis sententia innodabitur.

Nonit tres casus, in quibus percussus clericus in Canonem lata sententia non incidit. h. d.

Ex contrario accidit interdum, ut etiam pro violenta manuum injectione excommunicationi quis non subiciatur: veluti c si clericum sibi manus inferentem ita quis incontinenti vi repellat, ut lachrymam inferat: aut in eum, quem cum uxore, matre, sorore, vel filia turpiter se gerentem invenerit, manus violentas injecerit. Idem statuitur, & de eo, qui illum percusserit, quem probabiliter ignorabat esse clericum.

Interficiens clericus, qui posthabito habitu committunt enormitates, non sunt excommunicati. h. d.

Quoniam etiam occiderit quis clericos, vel Presbyteros, qui contempto clericali habitu sceleribus sese immiscuerint, in odium clericali excessus Canone latae sententiae minime coercetur: frustra enim Ecclesiae implorat auxilium, qui in Ecclesiam ipsam committit d.

Quaratione officii vel intuitu disciplina clericos percussit, non sunt excommunicati. h. d.

Item si qui ratione e officii, quod obtinent in Ecclesia, aut si clerici seniores, pueros, vel adolescentes in minoribus ordinibus constitutos divinum turbantes officium, vel etiam si qui magisterii, vel praedicationis obtentu subditos & scholares correctionis causa percusserint, excommunicationis sententiam non incurrent. Quod & de his intelligendum est, qui aliquos de familia sua, vel propinquos inferiorum graduum simili modo, ut ab excessibus prohibeantur, & scientia bonisque moribus informantur, corrigendos daverint, & aliis casibus compluribus.

Ex causa potest quis absolvi ab alio, quam ab Apostolico. h. d.

Quod si autem supra diximus, ab hac excommunicatione, ab alio quam ab Apostolico, aut ejus legato absolvi neminem posse, non est perpetuum. Nam si quis excommunicationis latae sententiae vinculis innodatus, in mortis articulo constitutus reperitur, aut capitales habeat inimicitias, aut alias justas excusatio-

nes, ita ut sine periculo Apostolico se nequeat conspectui praesentare, licebit dioeceseo Episcopo juramento secundum morem Ecclesiae recepto, sibi absolutionis gratiam impertiri.

Cessante causa cessat effectus, h. d.

Periculo a tamen & impedimento cessantibus, quam citò commodè poterunt, ad sedem Apostolicam se praesentabunt, mandatum illius super negotiis, pro quibus excommunicati fuerant, humiliter recepturi, & prout iustitia suadebit, satis facturi: alioqui si id facere contempserint, ne temere, & impunè censurae Ecclesiasticae illudatur, ipso jure in eandem sententiam recident: quod generaliter constitutum est, quotiescunque legitima subsistente causa, ab alio quis, quam ab eo, a quo alias de jure absolvendus fuerat, absolutionis beneficium consecutus fuerit: & quibusdam casibus similibus.

Si modica sit illata injuria clerico, vel qui intulit non proventus aetatis, potest Ordinarius absolvere eum, qui incidit in Canonem lata sententia, h. d.

Item b si non enormis, sed modica & levis injuria fuerit clericis irrogata, inferens per Episcopum absolvi poterit. Item aetatis intuitu Iuris rigor manufactudine temperatur. Vnde e si in pueritia constitutus in Canonem incidit sententiae promulgatae, sive ante, sive post pubertatem sese absolvi postulet, dioeceseo Episcopo absolutionis beneficium impertiri poterit.

Monachi, vel moniales se invicem, vel conversos percussentes, sunt ab Abbate, vel Episcopo absolvendi. h. d.

Monachi quoque, & alii Regulares quomodocunque d in claustris se invicem percusserint, non ad Apostolicam sedem remittendi, sed secundum provisionem proprii Abbatis coercendi erunt. quod si Abbas non sufficit, Episcopus adhibendus erit. Simile statuitur de monialibus: nam si vel in se invicem, vel conversos, aut conversas suas, aut etiam clericos violentas manus injecerint, ne contra muliebri sexus verecundiam, & regularis observantiae decorem peregrinari compellantur, per Episcopum, in cujus dioecesi monasteria fuerint, absolutionem consequentur. Sunt & alii casus, quibus ab alio quis, quam ab Apostolico ab hac excommunicatione absolvi poterit, ut ex ipsis Decretalium libris facile apparere poterit.

Ex causa certis casibus absolutio potest delegari, h. d.

His autem e quibus id certis casibus ex officio competit, non solum per seipsum absolvere, verum etiam alii, cum expedire viderint, hujusmodi absolutionem committere poterunt.

Excommunicatio judicialis est, quam infert iudex, & cui causa committitur, omnia qua causam contingunt, consentit permissa. h. d.

Iudicis, sive Iudicialis excommunicatio est, quae iudicis ministerio inferitur. Iudicem autem hoc loco intelligimus, non solum ordinarium, verum etiam delegatum. Nam si cui per Apostolicum causa etiam simpliciter delegetur, nec literae commissionis de excommunicatione quicquam contineant, poterit nihilominus delegatus concessa sibi auctoritate ratione contumaciae, ut supra diximus, Ecclesiasticae severitate coercere.

Excommunicationis sententiam debet precedere monitio: & debet fieri in scriptis, ita ut causam contineat, h. d.

Quoties autem causa suberit, ut iudex subditum suum Ecclesiastica districtione coerceat (cum medicinalis f, non lethalis excommunicatio esse debeat) non aliter, quam competentibus praemissis monitionibus g, ad hujusmodi sententiam descendet, quam etiam

a C. unversitatis, ext. eod. b C. contingit interdum, ext. eod. ut. c C. si vero, et l. si vero, ext. eod. d C. in audientia, h. d. hac, ext. eod. tit. e C. cum voluntate, h. si, ext. eod. f C. quamvis incidit, ext. eod. tit.

a Can. eos qui, et l. in b. b C. pervertit, ext. eo. tit. c C. si in d. tit. d C. canon, ext. eod. tit. e C. si, ext. de off. ord. f C. l. eod. tit. in b. g Can. sacro approbante, ext. eod. tit.

de scripti recitatione proferet, ita ut causam, ob quam profertur, expresse contineat, aliaque observabit, quae tam generali, quam Lugdunensi concilio editis constitutionibus sunt comprehensa, earundem poenis, si contra fecerit, subiciendus.

Index aliquem excommunicans, in dubio censetur inferre majorem excommunicationem. h. d.

Sed quari poterit a, si iudex illa verborum formula usus fuerit, illum excommunicato, vel simili, qua de majori, vel minori excommunicatione quicquam non expresserit, utra magis, quis excommunicatus censetur? Et responsum est, non tantum minorem, sed etiam majorem censeri per iudicem illatam: quam non modo à sacramentis, & fidelium participatione exclusio, sed alii praeterea multi consequuntur effectus.

Communicans excommunicatis incidit in excommunicationem: & iudices jurare debent, quòd excommunicati ab aliis legitime, & commercio aliorum abstineant. h. d.

Quorum ille praetereundus non est, quòd quamdiu de excommunicatorum absolutione legitime non constat, qui cum ipsis excommunicaverint, ipsi quoque nullo obstante privilegio, ipso jure excommunicationem incurunt, decretumque est b propterea, ut ab Ecclesiasticis iudicibus seculares iudices Canonica praemissa monitione, Ecclesiastica censura compellantur, ut excommunicatos ab agendo, patrocinando, & testificando in suis curiis & iudiciis repellant.

Defectu, qui obvenit mihi ex te, non potes tui contra me ad tuum commodum. h. d.

Dubitatum e tamen fuit, num is, qui excommunicato in locutione, vel oratione scienter communicat, excommunicatum ipsum à iudicio contra se instituendo summovere possit: cum ille communionem huiusmodi contra eum replicet: & cum is, qui impetitur, à sacramentorum perceptione sit remotus, alius verò etiam à fidelium communione, replicatione minimè suffragante iudicium procedere non poterit.

Excommunicato communicari non potest ante absolutionem, etiamsi dederit cautionem juratoriam de parendo mandatis Ecclesiae, & Episcopus ex communionem reddiderit, etiamsi morte praeventus non potuerit absolvi. h. d.

Nec à idèd magis agere volenti communicari poterit, quòd ipse ex consuetudine de parendo mandatis Ecclesiae juratoriam dederit cautionem, eique communionem Episcopus reddiderit, aut quòd eos, cum quibus participavit, postmodum impugnavit: nam nisi post juramentum praestitum secundum formam Ecclesiae absolutus fuerit, nec cautio, nec perperam restituta communicatio quicquam proderit. Quod ipsum obtinet e etiam, si post praedicta, morte quis praeventus, absolutionis beneficium obtinere non potuerit: nec enim is, cui vivo non communicamus, defuncto communicabimus.

Excommunicatus si ante mortem ostenderit signa poenitentiae, etiam mortuus potest absolvi. h. d.

Planè f si de mortui poenitentia per evidentia signa, dum viveret, constiterit, defuncto quoque absolutionis beneficium à proprio iudice impendendum erit, haec defecque ejus, ut pro ipso satisfaciatur, si sponte nolint, Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Dissimato de excommunicatione non possumus communicare, nisi se purget vel ad cautelam si faciat absolvi: & toleratus ab Ecclesia non debet vitari, nisi in occulto. h. d.

Sed g etsi qui sacrilega manu iniectione in editum excommunicationis incidit, denunciatus quidem non sit, sed de patrato scelere publica laboret in-

famia, nemo sibi pari ratione communicare debet, nisi vel ad arbitrium Episcopi de hoc se purgaverit, vel ad cautelam absolutionis beneficium consequatur: nisi forte a soli tibi de facinore constat: hoc enim casu, quando toleratur ab Ecclesia, privatim tantummodo à te vitandus erit, ut saltem verecundiae robore suffusus, pro latenti excessu satisfacere compellatur.

Participatio criminosa cum excommunicato implicat participantem eadem excommunicatione. h. d.

Sed multum interest, qualiter excommunicato, communicatur: nam si quidem crimini & criminoso communicavit quis consilium, puta auxilium, vel favorem impendendo, vel fortè cum clericis ab Apostolico excommunicatis scienter b & spontè participaverit, & ipsos in officiis receperit, eadem excommunicationis sententia involvetur, qua illi ipsi sunt obstricti: quibus cum ita ab eo communicatum fuit, cumque ratione damnati criminis c in eum, qui damnavit, delinquere videatur, meritò ab eo, vel si viderit, ejus superiore juramento praestito, delicti tunc erit absolutio requirenda. Et idem statuetur, si qui cum participibus suis excommunicati fuerint.

Participatio cum excommunicato non criminosa, illegat participantem minori excommunicatione, à qua per ordinatum absolvi poterit. h. d.

Quòd si aliter, puta d in choro, in mensa, in osculo, aut sermone excommunicato communicatum fuerit, tunc minor tantum incurritur, & nulla interveniente juratoria cautione in proprio sacerdote, vel Episcopo, absolutionis beneficium obtineri poterit: quamvis enim & tunc non iudicis, sed juris sententia excommunicato communicans sit illigatus, quia tamen conditor Canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso relaxandi facultatem aliis concessisse videtur.

Communicans excommunicato in contemptum, incidit in majorem excommunicationem. h. d.

Hoc e tamen tunc obtinet, cum non in contemptum Ecclesiasticae disciplinae cum excommunicatis quis commercium habuerit, nam qui contra prohibitionem sui praesulis excommunicatorum communioni sese ingesserit, anathemate feriendus erit.

Si excommunicatus minori indureseat in ea poterit excommunicari majori. h. d.

Quòd si ex locutione & aliis similibus minori excommunicatione irretitus fortius indureseat, poterit iudex post Canonicam monitionem f etiam majori excommunicatione, & consimili participantem illigare. Quod & in suspensionis, & interdicti sententiis observandum erit.

Qua sit monitio Canonica. h. d.

Tunc g autem Canonica censetur esse monitio, si competentibus intervallis, atque aliis ritè observatis, eos, qui moventur, exprimat nominatim.

Ignorantia excusat participantem cum excommunicato. h. d.

Interdum tamen excommunicato communicans neutrius excommunicationis vinculo obstringitur, ut accidit in eo, qui cum illo conversatus fuerit, quem excommunicatum probabiliter ignorabat.

Episcopi debent populare nomina excommunicatorum. h. d.

Vnde ut excusationis causa omnibus auferatur, providere debent Episcopi h, ut excommunicatorum omnium nomina tam suis parochianis, quam vicinis Episcopis pariter indicent, eaque in celebri loco posita pro foribus Ecclesiae cunctis convenientibus inculcent,

a C. pon. ext. eod. b C. decernimus. eod. tit. in 6. c Cz. ext. de except. d C. cum desideras. & c. à nobis. el. secundo. ext. eod. tit. e d. c. à nobis. f C. à nobis. el. secundo. ver. potest. ext. eo. tit. & in fi. g C. cum desideras. s. secundum. ext. eod. tit.

a C. cum non ab homine. ext. eod. tit. b Ca. significavit nobis. ext. eod. tit. c C. nuper à nobis. §. an primo. ext. eod. d C. nuper à nobis. §. in secundo. ext. eo. tit. e Cf. ext. de cler. excomm. f G. constitutionem. eod. tit. in 6. g d. c. constitutionem. eod. tit. in 6. h Can. cur. sit. ii. q. i.

ur hujusmodi adhibita diligentia excommunicatis Ecclesiasticis aditus adimatur.

Omnes qui ante probationem sententia tenebantur excommunicato communicare, tenentur etiam post. h. d.

VXores quoque excommunicatorum, filii, servi, ancillæ, rustici, servientes, & omnes qui ante sententiam probationem excommunicati obsequio tenebantur familiariter adherere, non solum à communione excusantur: verum etiam (præterquam à in criminibus) communicare tenentur, cum sine illa debita præstare nequeant obsequia.

Necessitas, vel simplicitas excusat à communione cum hereticis. h. d.

Mercatores autem, & viatores, nisi aut creditores sint excommunicatorum, aut necessitatis imminet articulus, abstinere debent: sed si in terram excommunicatorum devenierint, ubi vel non possint ab aliis emere, vel unde emerint, non habeant, ab eisdem accipere poterunt: nec illos excommunicationis metus impedit. Prædicatores quoque, præsertim qui aliis subministrari non possunt, ab excommunicatis, & alienorum bonorum detentoribus elemosynam licite recipere possunt. Idem juris est de iis, qui adeo sunt rudes, ut eorum consilio verisimiliter scelera perpetrari non possint: aut qui cum iis communicant, qui communicant excommunicatis.

Omniò coactus excommunicatis communicans non cadit in excommunicationem seculi, si quis solum metu communique. h. d.

Sed an invitus à excommunicatis communicans excommunicationis labe inquinetur, videamus: & si quidem sit per coercionem astrictus, cum magis hoc casu pati, quam agere videatur, excommunicatione non tenebitur. Aliud statuendum erit, si quis per metum sit inductus: licet enim metus culpam minuat, quia tamen eam non prorsus excludit, cum nullius metus obtentu mortale peccatum quis incurere debeat, excommunicationis poenam non evadet.

Communicatus excommunicato in convertendo, non est excommunicatus. h. d.

Item cum voluntate & proposito maleficia distinguantur, excommunicationis sententiam non incurrit is, qui excommunicatus in his, quæ ad absolutionem, vel alias ad salutem ejus pertinent, in locutione participat, licet & alia verba incidenter, ut apud eum magis proficiat, interponat.

Absolutio ab excommunicatione ad cautelam peti potest. h. d.

Si quis tamen à ex his dubitet, vel ex aliis, ne non iudicis, vel canonis sententia sit innotatus, sese per competentem iudicem, juxta Innocentianarum constitutionum tenorem ad cautelam absolvi postulare poterit: quod & is qui minori innotatus est excommunicatione, exequi poterit.

Excommunicationis absolutio non debet peti omissis mediis, nisi in contrarium sit consuetudo. h. d.

Sed hoc casu advertendum erit, ne omissis mediis ab eo, qui tuus iudex non sit, absolutionis beneficium postulet. Pone enim quod suffraganei cujusdam subditus, puta, Archidiaconus, excommunicationis in tutelam sententiam, non jam à Metropolitano, cum nec excommunicantis iudex sit, nec excommunicati, sed ab ipso suffraganeo absolutio petenda erit, nisi consuetudo e contrarium induxerit.

Sede vacante absoluit, qui habet Episcopalem jurisdictionem. h. d.

Episcopali verò sede vacante, capitulum, seu is, ad quem Episcopalis jurisdictionis tunc temporis pertinet

re noscitur, his, quibus posset Episcopus, si viveret ab excommunicationis sententia, sive juris, sive hominis fuerit, absolutionis beneficium impetiri poterit: nisi ei fuerit ab Apostolica sede specialiter interdicta potestas.

Superior de excommunicatione cognoscens, videns illam justam, debet excommunicatum ad inferiorem remittere, nisi is malitiosè differat absolvi: scilicet autem, si comperiat illam injustam: sed si dubitetur, honestè faciet, si remittet. h. d.

Vbi verò superiori competit de excommunicatione cognoscere, si eam justam esse constiterit, veluti a cum propter manifestum excessum est in aliquem promulgata, superior iudex, nisi sit in mora periculum, excommunicatum ad excommunicatorem prorsus remittere debet: nec eum absolvet, nisi excommunicator requisitus dolo illi absolutionis beneficium exhibere denegerit. Si verò hujusmodi sententiam injustam esse constet, excommunicatus ad suum excommunicatorem nequaquam remittendus erit, sed sine difficultate debet absolvi. Quod si dubitetur, utrum justa sit vel injusta, superior illam tollere poterit: quanquam hoc casu honestius & convenientius egerit, si excommunicatori deferat.

Ubi manifestum est delictum, non conceditur absolutio, nisi prævia cautione aliis seors. h. d.

Manifestum autem excessum illum esse intelligemus, qui vel per confessionem, vel probationem juridicè notus fuerit, vel sit adeo res evidens, ut nulla possit tergiversatione celari. Quo casu & non ante concedenda erit absolutio, quam idonea pro delicto præstetur satisfactio: ceterum si de admisso dubitetur, ut sententia relaxetur, sufficet, si de prædicto mandatis Ecclesiæ legitime cautum fuerit: quanquam si pro simplici contumacia excommunicatus, solam de stando juri cautionem exhibuerit, absolvendus erit.

Si pars se dicat post appellationem, vel aliàs nulliter fuisse excommunicatam, sunt super hoc partem admittenda probationes, nisi appareat, an quis indigeat absolutione. h. d.

Multum etiam intererit, utram absolutionis beneficium postulans, se post appellationem ad Rom. Pontificem legitime interpositam, vel aliàs nulliter excommunicatione innotatum conqueratur: an verò simpliciter injustè se proponat excommunicatum. In prima enim specie, si Episcopus sit probare paratus, se in illum, antequam vocem appellationis emitteret, sententiam protulisse, antequam decerneretur aliquid, utriusque partis super hoc probationes sunt admittenda: per quas denique apparebit, an absolutione indigeat conquerens, vel potius non ligatus sit denunciandus.

Si quis dicat se injustè excommunicatum, prius est absolvendus, antequam sint admittenda probationes super iustitia excommunicationis. h. d.

Aliud juris erit, cum injustè se quis excommunicatum asserit: tunc enim si Episcopus, ut ostendat quod justè excommunicaverit, probationes suas admitti postulet, audiendus non erit: nam etsi constaret excommunicationis sententiam justè promulgatam, nihilominus humiliter postulanti esset absolutio impendenda: ideoque hoc casu protinus juxta formam Ecclesiæ congruentem absolvendus erit, ut demum probationibus utriusque partis admittis, utrum justè, vel injustè quis ligatus fuerit decernatur.

Innotatus pluribus non potest ab una tantum excommunicatione absolvi. Et absolutio subreptitia non tenet. h. d.

Quod si quis pluribus innotatus à excommunicationibus, etiam ex eodem facto descendentibus, de una tantum causa velit satisfacere, communis ob id restituendus non erit, nec per veritatis suppressionem extorta absolutio sibi quicquam proderit.

a C. si concubino. ext. eo. tit. b C. sacris est. can. ext. de iis qui sunt vi. motus vi. caus. c C. cum voluntate. ext. eo. tit. d C. 2. od. tit. in 6. e gl. 2. c. referente. ext. de prob. f C. cum. de major. & obed. in 6.

a C. venerabilibus. 4. san. eod. tit. in 6. b C. cum olim. extr. de verb. sign. c C. ex parte. in fi. de verb. sign. extr. d C. cum pro causa. ext. eod. tit. e C. officium si. ext. d. tit.

Si ordinarius sciat per surreptionem impetratam ab Apostolica sede absolutionem, debet remittere perperam absolutum ad sedem Apostolicam: si vero hoc sibi non constat, sed suspicetur, debet absolutum cogere ad purgationem. h. d.

Quoniam si constiterit a excommunicatione occultatis excessibus, pro quibus in eum sententia lata fuerit, excommunicationis suae causam aliam pratendentem, ab Apostolica sede absolutionis beneficium impetrasse, eundem debet ordinarius Ecclesiastica censura compellere, ut cum literis suis rei veritatem continentibus ad sedem Apostolicam redeat: si vero illud liquidò non constiterit, cum tamen ordinarius, quòd veritatem confessus non fuerit, suspectum habeat, ad purgationem praestandam, quòd verum factus fuerit, compellet.

Absolutus vi, vel metu, duplici excommunicatione innodatur. h. d.

Illud etiam admonendi sumus, quòd licet vi, vel metu facta regulariter mero jure teneant: si quis tamen ab excommunicationis, suspensionis, vel interdicti sententia, absolutionis aut revocationis cujuscunque beneficium per vim vel metum extorserit, viribus omninò cariturum: quin potius ne sine vindicta violentiae crescat audacia, qui absolutionem, vel revocationem vi vel metu extorserit, quasi propria confossus sagitta, iteratè excommunicationis sententia subiacebit.

Excommunicatus, cui Papa communicat, non propterea censetur absolutus, nisi Papa id exprimat. h. d.

Novissimè sciendum est, quòd si Apostolicus etiam scienter excommunicato participet literis, forte cum salutationis alloquio destinatis verbis, osculo, seu alio quovis modo, ipsum per hoc absolvere nulla ratione censetur, nisi forsitan exprimat, velle illum ex hoc pro absoluto haberi. Hæc de excommunicationis sententia delibasse sufficiant: nunc de interdicto Ecclesiastico & suspensione paucis discipiamus.

DE ECCLESIASTICO INTERDICTO.

TITVLVS XIV.

Interdictum aliud juris, aliud iudicis: quæ distinctio exemplis declaratur. h. d.

Habent Ecclesiastica interdicta cum excommunicatione multa communia: nam & illorum alia ipso jure inducuntur, alia iudicis sententia. Juris ipsius dispositione interdictum inducitur, veluti cum civitas, vel universitas in electione Romani Pontificis servanda, non servaverit, aut in necem Cardinalis aliquid machinata fuerit, sive ab Ecclesiis, vel personis Ecclesiasticis aliquid extorserit, aut usurariis domos commodaverit. Item cum in Ecclesia sanguinis vel humani seminis effusione polluta, aut simoniacè consecrata, celebrari jure vetatur.

Celebrans in Ecclesia polluta, vel simoniacè consecrata, non incurrit irregularitatem: secus, si alia ratione violat interdictum. h. d.

Et est autem inter hæc differentia non modica: nam si quis in ea Ecclesia celebret, quæ vel polluta sit, vel simoniacè consecrata, licet hoc temerariè faciat, nullum tamen ob id irregularitatis laqueum incurrit: is verò si, qui scienter celebrat in locis alia ratione interdicto suppositis, irregularitatem incurrit, à qua per alium, quam per Romanum Pontificem, liberari non poterit, nisi aliqui super hoc privilegio, vel jure muniti fuerint.

Quid sit iudiciale interdictum. h. d.

a C. ex part. i. p. a. ext. de off. ord. b. Clem. fin. eo. 11. c. Can. si aliquando. ext. eo. 11. d. C. u. qui. de sent. excom. in 6. e. dist. cap. u. qui. s. fin. f. dist. can. u. qui. s. fin.

Iudicis sententia tunc inducitur interdictum, cum compensans jurex aliqua causa terram, vel homines à divinis arcendos pronunciat ac precipit.

Interdictorum quadam generalia, quadam specialia. h. d.

Raliud est generale, aliud speciale. Generale interdictum est, non solum cum regno & Provincia, sed etiam cum castro & villa divinis interdicatur. Speciale est, cum inter plures Ecclesias pauca, vel una interdicatur.

Interdicto loco principali censetur interdictus accessus vicinus & contiguus: & dispositio iudicis non debet posse reddi elusoria. h. d.

Et si quidem civitas, castrum, aut villa a generali subiciatur interdicto, non solum quæ murotum continentur ambitu, censentur interdicto supposita, sed etiam illorum suburbia & adificia b continentia: alioquin si in illis locis posset licitè celebrari, Ecclesiastica censura faciltè contemni posset. Eadem quoque ratione si specialiter Ecclesia sit interdicto supposita, nec in capella ejus celebrari, nec in cœmeterio eidem Ecclesiæ contiguus sepeliri poterit.

Respectu personarum interdictum Ecclesiasticum est strictè interpretandum: & unus non potest pro delicto alterius excommunicari. h. d.

At non, sicuti in locis, ita & in personis lata sit interpretatio: ideoque, si sententia interdicti profertur in populum, clerus interdictus non intelligitur: nec e converso: unde interdicto alterutro ad divina licitè alter admittitur. Sed & si propter delictum domini (nam pro pecuniaria causa sine speciali sedis Apostolicæ, & per patentes literas expressè licentia, interdicti sententia ferri non poterit) vel rectoris civitas sit interdicta, cives, qui culpabiles non existunt, alibi divinis licitè interesse poterunt, nisi cives quoque propter delictum domini, vel rectoris puniendum interdicti fuerint. Quod quidem in excommunicationis sententia contingere non poterit: neque enim pro peccato unius alius, puta ipsius familia, excommunicari poterit.

Interdicta universitate, & singuli de universitate censentur interdicti, ne interdictum reddatur elusorium. h. d.

Item à cum loci alicujus populus Ecclesiastico supponitur interdicto, singulares ex eo personæ, quas interdictas esse constat, ne sententia effectu careat, non debent alicubi, casibus expressis à jure duntaxat exceptis, audire divina, vel Ecclesiastica recipere sacramenta: cum divinum auditio, & sacramentorum perceptio populo, ut universis, non competat.

Regulariter tempore interdicti potest quis baptizari, christizari, & verbum divinum audire. h. d.

Excepti e verò casus sunt: si qui ad baptismi, christizati, & poenitentiz sacramentum, vel ad verbum divinum audiendum admitti velint, tam si infirmi sint, quam si sint in bona valetudine constituti. Quod tamen in his, qui interdicto causam dederunt, non obtinet indistinctè: sed in eis Bonifacianæ constitutionis forma observanda erit. Quæ & alia quædam interdicti tempore fieri benignè indulget, ut ex ipsius constitutionis perpenitione faciltè apparere poterit.

Tempore interdicti potest confici sacrum Chrisma: sed Unctio extrema, Ecclesiastica sepultura, & devorum celebratio sunt prohibita, nisi concessa quibusdam sint ex privilegio: & violantes interdictum incurunt excommunicationem, non obstantibus privilegiis. h. d.

Velut igitur interdicti tempore jure Chrismatiz utimur unctio, sic licet regio sit interdicto sup-

a C. si civitas. de sent. excom. in 6. b Contigua. fortè. c C. si sent. de sent. excom. in 6. d C. si sent. s. cum vero. de sent. excom. in 6. e. Responsio nostro. extr. de sent. excom. f. Ca. fin. de sent. excom. in 6. g. Ca. quomodo in. de sent. excom. in 6.

posita, Chrisma die cenæ Domini posse confici dabitur esse non debet. Vñctio autem extrema, & Ecclesiastica sepultura, & divinorum officiorum celebratio tempore generalis interdicti omnibus denegatur, nisi quibusdam, quibus id ex gratia certa servata forma conceditur: ceteri autem sive clerici, sive laici, qui interdictum violando nervum Ecclesiasticæ disciplinæ conantur infringere, quibuscunque privilegiis non obstantibus, sententiæ excommunicationis subjiciuntur: à qua per sedem duntaxat Apostolicam absolvi poterunt.

Appellationis prætextus violatoribus interdicti minime suffragatur, h. d.

Necaliquid violatoribus proderit, quod appellasse, atque ideo se interdicti sententiæ minime teneri contendat, sicut enim post appellationem excommunicari non possunt, sic interdictum, cui ante appellationem eos constat esse suppositos, declinare nequeunt.

DE SUSPENSIONE.
TITVLVS XV.

Suspensio est duplex, ut excommunicatio, & interdictum.

Suspensio quoque alia est Canonis, alia iudicis, sicuti excommunicatio, & interdictum. Canonis est, veluti cum quis ob Simoniam, vel ob notoriam fornicationem, vel aliud crimen ipso iure à sui executione ordinis, vel officii arcetur.

Ob mortale peccatum non notorium est quis suspensus, quoad scriptum non quoad alios, h. d.

Atsi a crimine per sententiæ, vel per confessionem factam in iure, aut per rei ipsius evidentiam notorium non sit: & si quilibet pro mortali peccato, quoad ipsum, sit suspensus, quoad alios tamen pro suspensione non habetur: ideoque in officiis Ecclesiasticis vitandus non erit.

Quo sit suspensio iudicis, h. d.

Iudicis suspensio est, ut cum sententiæ quis ab eadem executione ex causa remouetur.

Suspensio solum ordinem & statum Ecclesiasticum respicit: & privatio præsupponit habitum, h. d.

Est autem suspensio (velut Ecclesiastica censura considerata) respectu quodam aliquantò quàm excom-

municatio, vel interdictum, strictior: quippe quod & excommunicatio, & interdictum non solum clericos, verum etiam laicos innectere possunt: at suspensio cum nihil aliud sit, quàm inhabilitas quadam ad exequendos ordines, & officia Ecclesiastica, nullos præterquam ipsos clericos attingere potest. Nec enim ulli ejus ordinis, vel officii, cujus est penitus expertus, administratio vetari & interdici potest.

Ingerens se divinis, incurrit irregularitatem. Et quid sit irregularitas, h. d.

Cavebunt a igitur Clerici, Iudices, & Ecclesiarum Prælati, ne penam hanc suspensionis incurrant, scituri, quod si ea durante sese divinis ingesserint (secundum Canonicarum functionum tenorem & distinctionem) irregularitatis laqueo sese involvent, à quo interdum non, nisi per summum Pontificem, liberari poterunt. Est autem irregularitas, nota quadam, seu Canonicum impedimentum, ex facto seu defectu proveniens, quo quis tam ad Ecclesiasticos ordines promoveri, quàm promotus in iisdem ministrare prohibetur, quod qualiter accidat, tam supra ex primo libro, quàm etiam ex variis Decretalium locis facile est legentibus cognoscere.

Episcopi & superiores nunquam incurrunsententiæ interdicti, vel suspensionis, ipso iure, nisi de ipsis expressa mentio habeatur, h. d.

EA propter optima ratione Innocentiana b constitutione cautum est, ne Episcopi eorumque superiores ullius constitutioni, sententiæ, sive mandati occasione, interdicti, vel suspensionis sententiæ (nisi in ipsis de Episcopis expressa mentio habeatur) ipso iure incurrant: esset enim hoc nimis periculosum, ob Pontificalis officii, quod frequenter exercere compelluntur, executionem.

Explicit liber quartus & ultimus Institutionum Iuris Canonici: in quibus, si quid diversum Lector invenerit ab his, quæ in Commentario jam pridem edito delineata inventuntur, sito ea Authorem, cum ultimam Operi litem adhiberet, meliora secutura immutasse.

a C. i. in fin. & c. i. cui de sent. excom. in 6. b C. quis periculosus. de sent. excom. in 6.

a C. fin. extr. de cohabit. cler. & mul.

FINIS.

